

DIROK
A
KURDISTAN

bi kurteliri

C. P. C.

- I -

NIRX : 3 DOLLAR

Institut kurde de Paris

LIV. N. L. 3790
02/05/2017
1020 CPC DIR

DIROK

A

KURDISTAN

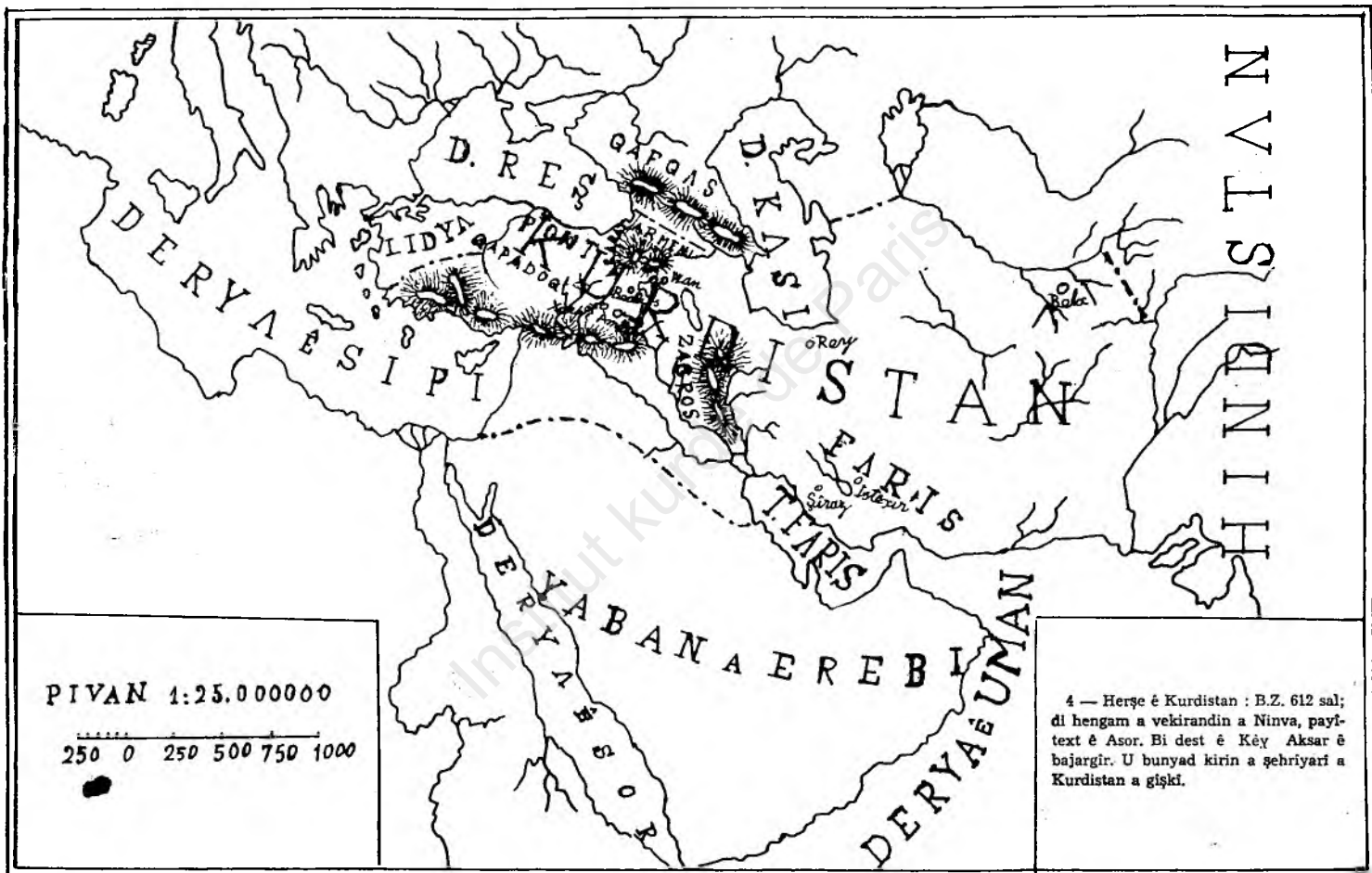
bi kurteliri

C. P. C.

- I -

NIRX : 3 DOLLAR

Generalê dorbin
bi dorbinê temaşa cenga azadî dike

General M. Berzani
bi cilên Kurdi

Amerziş

(bêyan ê uzur)

Destpêk a niviswar a xue da me newîd kiribû ku, dîrok a Kurdistanê g şî — ji B. Z. 10,000 sal ta îroj. — em de binivisînin. Gellek muxabin; ji hin engîzan (sebeb) ku; em li vir ne karin binivisînin; newîd a xue me ne anî û cî.

Gertev ên ku, me di niviswar a xue da derbend kirin, ji B. Z. 10,000 sal destpêdike û di 1918 an da radiweste.

Dîrok a Kurdan a pêy vê hengame; ano, pêy sal a 1918, em dê derpêç (cild) a duîm da binivisînin.

En pir nîyazkar in ku, î car, em newîd a xue pir zû bî cî bî-nin û di derpeç a duîm da, drok a Kurdistanê payan bikin.

Peynave ên nivîswaran

ên

bergeriş (murace'et) ê :

Asarî Acam.

Ayîneî Iskender.

Acrumîyeî Kurdiye (Pol Bender).

Al Tebîne (Mesûdî).

Al Testqîb.

Al Qeziye ele Kurdiye doqtor Belc şirkuh).

Al Mesalîk el Memalîk (ib.n Hoqel).

Awîsta.

Burhanîqatî.

Behceî Mistafawiye (Mela şerif).

Tarixî umerai Ekard (Sultan Memduh).

Tarix el Ekard (Sadiq Melek).

Tarixî umemî îslamiye (Xederî).

Tarixî umem û mulûk (Teberî).

Tarix el kamil (Ibin Esîr).

Tarix Emin Zekî.

Tarixî Iranî qedîm (Pirniya).

Tarixî cedidî Greman (Mella Abdûllah).

Tarixî Cevdet Paşa.

Tarixî cihannuma (Haci Xelife).

Tarixî Sinan.

Tarixî alemaraî Abasî.

Tarixî umûmî Ahmed Refiq.

Tarixî umûmî muwerixin.

Tarixî qedîmî Greman (Mella qadî).

Tarixî Kurdistan (Feyzullah Beg).

Tarixî guzîde (Hemdullah)

Tarixî milelî qedîmî şerq (Fruxi)

Tarixî mantiqî.

Tecarub el umem (ibin Meskoye)

Tuhfetuledeb fi tewarix wel ensab.

Teqwîm el buldan (ebul Fedâ).

Teqwim el tewarîx (mela şerif).
Tewrat.
Camasnamee (Pir Camas Oramî).
Camî'el ensab.
Coğrafiyaî mufassal Iran (M. Kihan).
Hediçe Nasirî (Sad'q el Melek).
Dairetilmuaref Wecdi.
Debistanilmezahib.
Dewletî Osmanîye tarîxî.
Diwan el sedaqe (ibn Hoqel).
Rûhil meanî (Alosî zade).
Rewdetulsefa.
Sebaik el zeheb (Suweydi).
Seyahetnameî Ewliya Çelebî.
Siret Selaheddîn (ibin şeddad).
sahname (Firdewsi).
şerefname (şerefeddinî Bdlîsî).
şewq el musteham (ib'n Wehşîye).
Eşiq we saltanat (Nesirî).
Paris name.
Elfetih qesî fi el fetih qudsî.
Futûhat el îslamiye (S. A. Dehlan).
Qamus (Firûz Abad).
Qxsid el umem (ibin Ebidber).
Kşfayet el coğrafî (Necim el dewle).
Kud der muqabilî Turk.
Mecme'el tewarîx.
Mecmû'e exbar Kurd.
Murewic el deheb (Mesûdf).
Mesalîk el ebsar.
Mualîm el ûsûr el wusta.
Mu'cem el buldan (Yaqut Hemewî).
Me'rîfet şehriyarî Oramî.
Nuxbetul ezherîye.
Nuzhetul qulûb (H. Mustewfi).
Nurulenwar (Seyîd Eb'd Semed Tudarf).

Dîrokça en Awrupa :

Heredot
Deur. Spiser
Sir Mark Sies
Sir Siedney Smith
Sir John Milkim
Strabon
Geamiel
James Henry Beasted
M. Holl
Sir Bres Sykes
Dare Mistaer
Henry Bender
Norman
Roks Freij
Nik tine
Joseph Jerniek
Migerson
Ancylopédie Almanî
Ancylopedie Fransizî
Ancylopedie Ingilizî.

Peynave en niviswar en bergeriç en nivisker

Qamûsî E'lam (şemsuddîn Samî) tirkî.
Tarixî Merdux (Aqa Ayetullah) farisî
şerefname (şerefeddîn ê Bedlisî) farisî
Tarixî nejad ê Kurd (Ihsan nuri Paşa) farisî
Mîratî Iber (Saîd Paşa) tirkî
Ismail Haqî tarihî (Haqî Paşa) tirkî
Neîma tarihî tirkî
Tarixî ûmûmî (Abdurrehman şeref) turkî
Buyuk tarihî ûmûmî (Ahmed Refiq) tirkî
Ahmed Rasîm tirkî

Niviswar en Firansizî

Saladin le plus pure héro de l'islam (Alber Ghandor).
Presses Universitère de France (George Contenan).
Babilon (Margueritte Rutten).
Histo:r de L'Asie (Renê Grausset).
L'inquietude de L'orient (Morice Pernot).

KURTEBIR

DIROK A KURDISTAN

Pêşgotin

Ji berê da dîroknivîs ên roava û rohilat di nivîswar (kîtab) ên xue ên dîrokan de li ser Kurdan pâyivîne. Lê ; heya van dem ên nêzik, nivîswar a ku, bi tenê dîrokgîş (tarîxiûmûmî) a Kurd bi nivîse, ne hatibû çapkirin.

Bi zanîn a me kes ê ku, car a pêştir «dîrokgîş» a Kurd nivîsiye û belakirîye ronakrewan (merhûm) Emîn Zekî Beg e.

Emîn Zekî Beg ki e ? û liku xuendiye ? Emîn Zekî Beg kurd ê Iraqê e, di dem a Osmanîan de, ji debistan a «Ruştiye» a Suleymanîye û debistan ên Istanbulê a şerevanî (harbîye) û bingehceng (erkanîharbîye) guwahnave (şehadetname) birîye.

Berî şer ê gîşkî (harbîumûmû) ê 1914 ; li Paris û London û Berlîn û Vîyana ; di balyozgeh (sefaretxane) ên Osmanîan de «ataşê - milîterî» kirîye.

Di van payîtextan de, dem ên xue ên vala, bêyhûde, di çayxane û derûberan de derbas ne kirîye, bi xuendekarî (tetebû) a danişmendî (îlim) kariwer (meşxûl) bûye. Nemaza ; ji hûrbûn (tedqîq) û xuendekarî a dîrok a Kurdistanê ra pir baldarî (diqet) kirîye, ji nivîswargêh (kutubxane) ên wan payîtext ên mezin çiçend jê hatiye ew çend behremend (mustefîd) bûye.

Hezaran sipas ! Emîn Zekî Beg ; emeg ên ku, dabû, romî ên çavan ku, rijandibû, beyhûde neçû, meywe ên xebat a xue berev-kirin.

Pey gelek salan ; gava Emîn Zekî Beg ji Avrupa vegeriya Istanbûlê ; Ji bo dîrok a Kurdistanê bi başolan û bi têran hînave (wesîqe) û zanişwerî (malûmat) anîn. Vêrast (hekîqet) ên ku, heya wê gavê ji me veşirî (mechul) bûn û ji me vedişartin : buhêrk (mazî) a Kurdistanê a deh hezar sale û ronak, behadirî a Kurdan ku, cîhan di matê (heyret) da hiştiye, cîhangîrî (futûhat) ên Kurdan, şehrevanî (medeniyet) ên Kurdan ; geriya, peydakir, nivîsî, û bi nîşane (delil) û aşkariş (isbat), ji me ra anî.

Emîn Zekî Beg di wan salan da ku, li Avrûpa dijî ; welatne ava, gelne şehrevan û serazad didît ; bi Kurdistan a wêrane, bi kurdên ku, li bin dilî (esaret) de dinaliyan dihendizand (muqayese), û bedbexti a gel ê xue çêtir fehimdikir : Kurdistan ; ji salsedan ve (asir), li bin leyandin (istîla) û talankeri a bêdadan de mabû, ji avai û abadanî bêpar (mehrûm) bû, Kurdistan seraser wêranezarek bû, gelê kurd ê beddad dîtî (mezlum) di nezanişê de (cehil) pûyan (meşruq) bû, hawuşek (qewim) dîl û sitenkêş bû.

Emîn Zekî Beg ; gava hêj zarû, bûnişa (hal) perişanî û cefakêşi a kurd dîtibû. Li Suleymanîye, di debistan a «Ruştîyeî-askerîye» de cir (mûamele) ên giran û zivir, awur ên tal û kirêt ku, ji mamoste ên ne kurd dîtibû, di rewan (rûh) ê wî ê ter û taze da, kîn û rik ên tal hişyar kiribûn.

Van xoce ên biyanî (ecnebî), çîma, ji wî re û ji heval ên wi re zivrayî û nedadî (naheqî) dikirin ? Van «muallîm efendîyana» çi kes ên qurre bûn ! Ziman ê wan, tevger ên wan bicarekê biyanî bûn !

Nivîswar ên cografî û dîrokî ku, dixuendin, têda danav (behis) a «Istîmar, Mustamere û Mustamer» hebûn. Van xoce efendîyana, ji qolonî (mustamere) ên Firansîz, Ingilîz, Belçîqa, Holanda . . . peyv û danav (behis) dikirin. Bêdadî ên ku, di van qolonian de çêdibûn, dûr û dirêj digotin û di jimartin.

Emîn Zekî ê xorik mat (heyirî) mabû ! Tişt ên şayan ê gengenî (nefret), bêdadî ên ne enzanî ku, xoce ên wan ji bo qolonian digotin, wek wan ciran bûn ku, her roj li Suleymanîye li ber çav ên wi çêdibûn : Walî, Muteserif, qumandan, Paşan û Began, Polis û Jenderman ... her kes ên ku, biyanî bûn giş ê wan tûde (ehalî) dêşandin, zîyan didan e wan, û ew bêrûmet (tehqîr) dikirin.

Emîn Zekî ê xortik ; hûrik hûrik diponijî : Gelo ; dibe ? van biyanî ên ku, ji Istanbûl û Anadol hatine, ne qolonîker bin ? û Suleymanî û Kurdistan ne qolonî bin ? ...

Emîn Zekî Beg ; dizarotî a xue da, yek caran diçû gundan û zozanan jî. Gundî û çiyayî ên ku, li van deran, bi jînekî sade û asûde dijîn, ew dilda û mat kiribûn. Jin û mêr bi hev ra, li van cî ên tenha, lê, dilferib, çi jînek sade û dilkeş derbas dikirin ! Liv

ên wan, tevger û rewş ên wan çiçend çalak û ahengdar bûn ! Lê ; dîlan ên wan ? Keç û law ên çeleng, wek selwan bejin zirav û bedew, rû ken û ronak, dest didan hev ; govend û bazdan û dîlan dikirin. Te digot qey ; van lîz û bazdan, ji ferîşte û perîan hîn-bûne ! Lê ; bez ên hespan ? hunerwerî ên nişandarî û ên şûr û mertalan ? ...

Emîn Zekî dipirsî : Ma : van tişt ên serfirazî û bedew û candar giş ê wî ne ? giş ên gel ê kurd in ? Ma ; gel ê wî ev çend ; hunerwer û dilber û çalak û hêja e ?

Gava ku ; Emîn Zekî Beg li Istanbûlê di dibistan a Herbiyê da dixuend ; xueşber (tebû), bi awakî pejilî (mûfassal) ; dîrok û cografiya dixuend : Dîrok a kevnare, dîrok a salsed ên pêşin, dîrok a salsed ên navîn, dîrok a salsed ên nû. Giş gertev ên (weqayî), dîrokî ên ku, di van nivîswaran de hatibûn nivîsandin ; nemaza, gertev ên salsed ên kevnare ; li deşt û çîya ên ku, îro kurd têda dijîn ; ano, di Kurdistanê de derbas bûbûn : Akad, Sûmîr, Elam Kutî, Kasî, Lolo, Metan, Hûrî, Hitît, Kildan, Asor, Mad, Paris..., vana giş di welat ê îrojî ê Kurdan de rahiştibûn hev. Lê ; nivîswar ên ku, ji Emîn Zekî Beg ra dabûn xuendin, ji bo Kurdan tişteki ne dinivîsandin. Di nav van nivîswaran de yek pîrs ji kurdan derbas ne dibu ! «Muellim efendîna» ji, yek pîrs ji bo kurdan ne digotin.

Weyla ! di wan hengaman de, gelo kurd liku bûn ? Ma ; li ser rû ê erdê hiç kurd tunne bûn ? !! Hêj do, li Suleymaniyê, li gund ên dora wê, û di zozanan de, kurd ên ku, ditibû, ma ji ku hatibûn ? ji ku çêbûbûn ? Wan kurd ên candar û jînde, çalak û neşerêj, jîr û hişyar, behadir û cuwanmerd ; ma paşê hatibûn meydanê ? Yan ; li van cîan de ; li bajaran, li gundan, li deştan, li çîyan, ji xueber, wek kivarkan, ji erdê şînhatin ?!!

Mejî ê Emîn Zekî Beg ê cuwan û nebeşane (dahiyane), aram (fûzûr) û asûdegi a xue hunda (wunda) kiribû. Li bersîv ên van pîrsan digeriya. Dawiyadawi, meji ê wî ê çalak li bersîv ên ku, digeriya pêydakirin : belê ; diwan deman da, ano, berf zan a Isa sê, çar hezar sal ; li Mêzopotamya (navber a her du çeman), li Ararat, li Zagrosan û Torosan, li kenar ên Derya ê Sipî, li sînor ên Hindistanê, Filistin, Suriya û li Misrê pevçûnne dijwar çêbûne.

Têkildar ên van şeran ; yek jî, Kurd bûn.

Çi sûd (faîde) ; Padişah ên Osmanîan, şah ên Acaman, û ferweran (hukûmet) ên wan, di nivîswar ên dîrokane de li ser pirs ên «Kurd» û «Kurdistan xêzekî reş kişandine, herifandine, hunda kirine».

Emin Zekî Beg ; hêj ku, li ser texterêz ên debistan a «Herbîyê» dixuend, rind bawerî a xue anîbû; têgihîştin a kisse a «Kurd» di dest ên zana ên Awrûpaîan de e. Ji Rohelatî ên paşvexuaz (murteci), zorba, bawerhişk (muteassib), şovên, çewtbaver (xirafe perest) tiştêk umîd kirin ne durust e, bê hişî e.

Loma ; Emin Zekî Beg, ser vê bawerîyê, li Awrûpa çû nivîswargehan ; gerîya, koşîya, peyda kir, û nivîsînd. Lê ; çî kenz û veşare (defîne), çî enbare (xezîne) ên giranbeha derveanî !

Emin Zekî beg ; pêy «şer ê Gîşki» ê 1914, ji karwerî (xîdmet) a xuehermend dewlet a Osmanî, xue kişand, û çû welat ê xue, Zaniş ên ku, di gihaj (aîd) a kurd û Kurdistan dabûhev, çapkir û belakir(*)

Min jî ; di vê nivîswarokê da, ji bo kurdan, hemj (hetta), ji bo heves kar ên cihanê gîşî, şîrav (zubde) ê dîrok a Kurd û Kurdistan pêşkêşkirin. Ez pir xebitim ku qoqkirin û rêzandin a nivîswar a min gellek sazdar û tekûz be. Gelek nivîswar ên dîrok a kurdî, ku, berîya vê nivîswar a min çapbûne, ji rêzandin û qoqkirinê ra guh ne dane. Pir dîrokzan hene ku, dagirtin a nivîswar a xue, bi zaniş ên gir û hûr bêtir koşîyane ; lê, ji bo rêzandin a van

(*) Nivîswar a Emin Zekî Beg, bi lehçe a Soranî - lehçe a Sulaymanîye hatiye çapkirin. Paşê, bi awakî durust û sade ; ronak rewan (merhûm) Muhemed Elî Awnî Beg ê Siwêrekî ; ku, li Misrê cî girtibû, vegerand e Erebî.

Ronak rewan Muhemed Elî Beg, hevalekî me ê hêja bû, ji Unîversîte ê «Cami - el - Ezher» guwahnave girtibû. Di Seray a Misrê da, ser nivîswan û ser wergerk (tercuman) bû. Lehçe ên Kurmanc,, Soranî Zazatî Zanibû. Erebî, Farisî, Tirkî, İngilzî jî pir baş Zanibû.

zanişan pır guh ne dane, qey ew dibêjin, ustûbar (wezife) ev in : gertev (hadîsat) û leyandin (îstîla) û şeran, bi givriki (teferruat) ên pir binivîsin, û nivîswar ên xue dagirin.

Ano (yanî) komekî zanegî ê ku, di nivîswar a xue da nivisandine ; rêz û qoq ne kirine. Dawiyê ; xuendevanan, nivîswar ên wan ; ducaran, sê car û gelek caran di xuînin ; lê ; tiştêk jê fehim na kin. Nivîswarê ji nû da tevdikeyî nû lihevdişin — ji bo ku, nivîswar ên wan ne hevrêz kirî ne — jêderê baş (netice), jê der na xînin, yaxud, bi carekê, tiştêkî jê fehim nakin û nivîswarê digirin û dûr davêjin.

Ez karim biangişînim (iddîa) ku, ev nivîswar a dirok a Kurdistan ku, min nivîsandîye, ji van kêmanîyan bê par e, hevrêzkirî û qoqdar e, xuendin a wê û fehim kirin a wê hêsanî e.

Di nivîswar a min da, nişaneke din a xuya û yekta heye : Di vê nivîswarokê da, rastî ên dirokî bê perwa hatine nivîsandin.

Ev rastî ên dirokî ên ku, min di vê nivîswarê da nivîsandîye, ji gonîş (kînaye) û peygerî (tewîl) dûr in. Min bê endîşe, bê tirs û bê dilxweşkirin cibend kirine (teşcîl). Gertev û bûniş ên dirokî rasterast ; ne kêr û ne fuzûn (zafî), bi zimanekî vekirî û eşkere (serîh) hatiye nivîsandin.

Ez vêya ji pêş we deynim : Min nivîswar a xue bi tenê, ji Emin Zekî Beg ê ronakrewan ne girtîye cisend a min a mezin, nivîswar a Hezretî Ayetullah Aqa ê şeyx Muhemmed Merduxî Kurdistanî e ; bi ziman ê faris, li Tehranê çapbûye. Ji nivîswar ên van her du peyagewre (zat) ên firaz baz pêva ; min, ji nivîswar ên din jî, pir tiştan sendine ; ji «şerefname» dirok a mîr ên kurdan ku, ronakrewan Seref xan ê Bedlîsî bi ziman ê faris nivîsandîye ; ji «Rîşeyî Nejadî Kurd» ku, Qaremanê çîya ê Agirê, Ihsan Nûrî Paşa li Tehranê, bi ziman ê faris nivîsandîye. Min wek êdin jî, ji, nivîswar en dirok ên firansîzî, îngilîzî, farisî, erebî û tirkî jî pir tişt ên hêja berev kirine. Nemaza ; birr ên ku gihaj (aîd) ên kîşwergîrî (futuhât) a îslame ne min, ji, nivîswar ên kevnare ên ereban sendi ne. û ev nivîswar a puçûk meywe ê xebat a min a 13 salan in.

Bidestûr ên xuendevan ên min ; ez hinek, ji diroka Merdûx, û ji Hezretî Ayetullah Aqa şeyx Muhemmed Merdûf Kurdis-

tanî danav (behis) bikim : Hezretî Ayetullah di nivîswar a xue da ereb bûn a xue dinivîsîne. Mal a Merdûx, di salsed a sêzdeim a mîladî da, ji Erebestanê hatine Kurdistan a Iranê, û li wur bi cî bûne. Ev xanedan; hezkirin û payekarî a (hurmet) kurdan karkirin.e Ji vê ezbetê gellek zana û xudancah gihîştine - Hezretî Ayetullah bi xue peyagewrekî (zat) zana û xudancahe. Çawa ku, kurdî, farîsi, erebî zane, wusan jî, li çend ziman ên Awrupayî jî agahe.

«Dîrok a Merdûx» ku, bi ziman ê farîsî nivîsandî e, mêywe ê renc ên gellek sallan e. Hezretî Ayetullah ; bi sedan nivîswar, kovar û pelikan xuendîye, û xuendekarîyek zor kirîye, pêy zorwest û koş, ev manivîs (eser) ê giranbeha anîye meydanê.

«Dîrok a MerDûx» du derpêç (cild) in. Derpêç a yekim ; ji «PêşDîrok» heya dawî a leyandin a ereban ; çî li Kurdistanê kewimîye di gihaj a (aîd) wan de e. Derpêç a duim ; pêy îslamîyetê heya iro li Kurdistanê çî çêbûye hatîye nivîsandin.

Ev kesbilind û payepak ; pel ê yekim ê nivîswar a xue da manivîs ên (eser) ku, vajger kirîye (muraceet), ji bu hêja û bergiran (muhîm) ên wan peynavekî (lîste) çêkirîye. Min jî, ev peynave, bê guherantin xist nivîswar a xue.

Ev kesbilind ê berguzide ku, heştê sal bêtir kirîye, di peynavê xue da, nav ên not û çar zana ên dîrokê hildaye. Ji van zana ên dîrokê, bist û penc zana, «Rohelatzan» ên Awrupaî ne. Dîrokzan ên şêst û neh ên maîn jî, zana ên rohiltî ne : Kurd, Farîs, Kildan, Asor, Ermen, Erebb û Tirk.

«Dîrok a Merdux» ; hezaran sal pêşî a mîladê çî qevumîye, çî hatîye serê kurdan, tevger û revîş ên wan çawan bûn ji me ra dinivîsîne, li ser van tiştên bûyî û buhurî ; nîşane (delîl), nivîstek (kîtabe) û şopan pêş me dike. Ji bo kurdan heya nivîsandinê salsed a bîstim ; çî hatine nivîsandin, çî hatine derandin (keşif) ; me ji gişan agahdikin.

Em ; ji Hezretî Aqa Şeyx Merdûxî Kurdistanî ra hezaran car sipas dikin, û şeyxê gewre û bilind ra aferîn xuan dibin.

Xebat a sêzde salan ku, min, ji bo nivîsandinê a vê nivîswara naçiz kirîye ; bi endîz (misbet) a koşûxebtê ên wan camêrê ku,

berî a min, ji bo nivîsandîna a dîrok a kurd kirine ; ne tiştêkî pire. Wan gewrekan ; zaniş ên xue, pîr bi renc û west û serêşanî danehev. Ji «Orîyantîstan», ji zana ên gewre û nebeşan berhevkirine, nivîsandîne. Ev zana ên fêris, ev orîyantîst (musteşrik) ên bi navûdeng ; ji bo min û te ji rastîyê venagerin, ew ji derewan dûrin, ew saxte karrî nizanin.

Wan ; ano, «Orîyantîst» û «Arkîolog» an ; jêder (netice) ên xuendevandî (tetebu) a xue, qîm (qenuet) û bawerî ên xue nivîsandîne.

ZANISWERI

Jixue îro ; zana ên dîrokê, bergirani (ehemiyet) a xue didin nişane û şopean (de lil û eser). Di nav nivîswar a min da, zanegî ku, ez pêşwe dikim, pîranî ên wan xue dispêrin, li şope ên ku, bi xebat ên «Arkîolog» an bi dest ketine. Zanegî ên ku, di nav vî nivîswarokê da ne, rasti ên ulo ne ku, bi dest hatine girtin, bi çav hatine dîtîn.

Wuhaye; ev nivîswar, hayalla, bi gewz (kêf) a me ne hatiye nivîsandîna. Namaza; bîrr ên ku, kisse (bahis) a Kurdistan a kevnare dike ; serhatî ên ku, berî miladê 5, 6 hezar sal qewumine, bi me dide naskrin ; ji deranderî (keşif) ên arkêolog û zanan hatine sendin.

Ev arkolog û zanan koşiyane, xebitîne, gir û mesilan kolane, geriyane, ji rû ê erdê, ji bin ê erdê gellek qirûqaf peydakrine : pût ên merivan û teban, kevir ên rû nivîsî, rû nigarti (nekişandî), qirmitan, çerman, hestian, kaşizan.....

Dîrok a Kurdistanê, ji van nehrevan (şahid) ên pîr hêja û giranbeha û kevnare derketîye meydanê. Ji van nehrevan pêva, nehrevan ên din jî hene : nivîswar ên kevnare. Nemaza Tewrat. Tewrat pîr cîan de, li ser kurdan nivîsandîye.

Xuendevan ên min ên kurd ên ne haydar !

Ez zanim ; zanişwerî (malûmat) ên dîrokî ên ku. di vî nivîs-

warê da hatine nivîsandin ; wê we jî û gellek Kes ê din jî matmaî bihêlin.

Kurd ên iro ; li cîhanê, di koşekî tenha de ; derdinag û sitem-kêş, ji her maf (huquq) ên enzani bêpar, dîl û jar, perîşan, nezan, bê paşandiş (neşr), bê xuendegêh, bê xestegeh, bê derman — pir caran — birçî û bê nan, tazî û bê kiras, bê xuendin û bê radyo, û bê her tişt dijî. Gelo ! çawa dibe, ev kurd ê dîl û belengaz, xuedî ê vê bilindaî û ronakî a gûrîpaş (şe' şe' paş) bû ? Hûn dê çawa baver bikin ku, buhêrk a (mazî) Kurd ev çend navdar û bi deng bû, xudan ê gurz û xencer ên çîrsavêj û birûskrêj bû ? Hîç newêrî (tereddud) mekin ! rind bawer bikin ! Van nivîsandin ên han, rastî bixue ne. Bi hezar sond û peyman têda çilwerî (mubalexe) jî nine.

Ez - çêtir ê wî - em; bi kêl ên mirian xue na pesinînin. Tu hawar û gazî ji kêl ên mirîyan na xuazin. Umîd a me jîndari, zindegî a gelê kurd e jêhatî û jîr bûn û haydarî a wî e. Kaniyek pak û destnedayî, pir pertaw û tebût bûn a wî e. Hebûn û pehnaî a Kurdistan e.

Kurd ; gel nezani a xue, xizani a xue, bê xuedi bûn a xue ; gava keysû fesal bikeve dest ê wî ; do jî, iro jî derhoşî (xarîqe) û mowhejî (mûcîze) çêkirî e, ew dê cardin çêbike !

Kurdno ! Dirok a ku, hûn dixuînin, jê şiretan bigirin ! Yek dem purxun (meyûs) me bin !

Kurd ê cuwanmerd û navdar ! Bikoş ! Bixebit ! Mand ; ji kurdan re e !

BESKIRIN A NEJAD E ENZAN (1)

û

KURD JI KIJAN NEJADI NE

Beşkirin a nejad ê enzan li ser du punwerî (nezerîye) çêdibe : punwerî a yekim; xue li nivîswar ên kevnare dispêre. Punwerî a duim; xue li ser zanişwerî (îlim) û agahdarî (xeberdarî) ên Antiropolojî, Etnoloji (Anthropologie, Ethnologie) ano, zaniş ên laş ê enzan û rû ê enzan dispêre.

Çawa ku, di Tewrat û Quranê da hatîye gotin ; paş Tûfan a Nûh, sê kur ên Nûh peyğember ku, ji leyfê reha (salim) mabûn : Ham, Sam, Yafes; sê nejad ên enzan serrast kirin : Reş ên ser rû ê erdê zarû ên Ham in. Ereb, Ibran, Asor, Aram... zarû ên Sam in. Nejad ê sipî jî, ji Yafes çêbû ne.

Di Tewrat û Quranê da, ji nejad ê Zer û ji nejad ê Sor ê Amerikayê tu gotin nîne.

Di beşkirin a agahdar ên Anthropologie û Ethnologiê da ; nejad ê enzan, pênc bir kirine : Arî, Samî, Mongol (nejadê zer), Reş ên Afrîqa, Sor ên Amerika.

Kurdan; li ser punwerî (nezerîye) a yekim, ezbet a Yafes in. Li ser punwerî a duim Arî ne ; ano, Endo - Avrûpaî ne. wûha e ; kurd li ser her du punwerî jî ji nejad ê sipî ne.

Ev zûlandîş (tefsîlat) ên han, giş, ji me ra nîşandidin ku, bi ezbet a Samî, bi Mongol ên Tirk hiç tevhevî a Kurd nîne.

Kurd ji nejad ê Sipî ne; ev tiştêkî eşkere e. Li ser vê a guman (şubhe) a tu kesî nîne. Lê Ereb ê Samî jî, ji nejad ê Sipî ne. Gelo; dibeyek (ihtîmal) ulo nîne? Ne xêr tu dibefyek vuha nîne. Çima ku, agahdar û zana ên Awrupî ên Anthropologie, Etnoloji

(1) Enzan Pirseke kurdiy e. Ereb; ji kurdan sendine kirine lînsan».

dûr û dirêj ; geriyane, xebitine hûrandîş ên (tedqîq) kûr çêkirne û eşkere bûye ku, kurd ji nejad ê Arî ne.

Pirsa « Arî » gotinekî kurdî e. Arî; ano, « Ar parêz », bi farisî « Ateş perest ».

Ji mêj ve ol a Endo - Awrûpaîan «Ar parêzî» bû, û pirs ên «Ar û Agir» du pirs ên kurdî ne, û bi tenê, di ziman ê kurdî da hene. Parisî, efşanî, hindî, û îngîlîzi, firansizî... û ziman ên din ên Endo - Awrûpaî da tune ne. Vuhaye; Kurd; reh a nejad ê Endo-Awrûpaî aniye meydanê. Eger; ev angaşt (iddîa) rastbe; giş Endo-Awrûpaî, ji reh a Kurd birr bûne.

Van pejlan (îzahat) liser pirs a « Ar » min da, çima ku, ez dixuazim, hiş û nêrtin ên agahdar û zana ên Philologie, Anthropologie, Ethnologie an bikşînim li ser pirs a « Ar » ; ji bo ku, baş lê hûrbîbin û baş pişebikin (tedqîq).

ÇEND PIRS, JI BO ÇEWTBAWERI

LI SER NEJAD E KURD

Berî îslamê « nav » ên kurdî, giş, nav ên arî bûn : nav ên xuehermendan (dewlet), êlan, ezbetan û malbatan, jin û mêran, der û beran, deşt û çîyan, bajar û gundan... Iro jî pir ên van navan, nav ên arî ne.

Gerdiş (adet) ên kurdan jî, pir ên wan ariyane ne. Kurd gerdiş ên xue ên ariyane ên kevnare bernedane, hêj gertev ên ariyane ji bîr ne kirine, û ji bîr na kin.

Dawî a dawî; ziman ê kurd, ol a kurd, nav ên kurd, gertev, rûçîk, û her tişt ên kurd ariye û ariyane e. Ev çend nişan di arî bûn a kurd da tu gumane ne hiştiye.

Em qenc binêrin ; em dê bibînin ku ; ruçîk, ziman, ol, nav û gertev ên kurdan ; ne dimînin (muşabehet) ên ereban, neji, dimînin ên Tirkan. Kurd arî ne, Ereb samî, Tirk mongol.

Li ser nejad ên kurdan, pir efsane û çîrok hatine gotin :

1 — Suleyman pêxember ; ferwermend (hakîm) ê gişî jîndan bû; ên ins û cinan, teba ên bibazik û bê bazikan, û dêwan jî.

Suleyman pêxember; rojek çîl dêw bankirin, û ji wan ra got : hûn dê herin Awrûpayê ; ji min ra çîl keç ên dîlber û bijare dê bînin.

Her çîl dew jî, jê ra temenne bûn, û gotin : ferman a te ser seran û ser çavan ; û çûn, berê xue dan Awrûpayê.

Em zanin; dêw, rê a saleKî di yek deme (saet) da distînin. Loma ; her çîl dêw tawil gihiştin Awrûpa, û li her alî, bela bûn, û her yeki keçek dîlber û bijare peydakir, û bi hev ra vegeşyan welat ê xue, Filistinê û dîtin ku, Suleyman pêxember miriye. Her çîl keç ên dîlber ên Awrûpayî man, ji dêwan ra, keç û dêw ; he-wûdu markirin, ji wan zaro çêbûn, ev zarûana bûn bapir ên kurdan !

Ma çîrok ên ewha ; hêja e ku, bikevin niviswar ên dîrokan ? Zarû jî, Bi çîrok ên ewha ra dikenin. Kurd; hezaran sal berî padîşahî a Suleyman, di cî ên xue ên îro da ferweranî dikirin.

2 — Efsane ê duim jî, çîrok a Dehak e ! Goya; li ser mil ên Dehak du mar peyda bûne, diva bû ku, her roj ji van du maran ra du mejî ên zarûk ên enzan bidin xuarin; yek kur û yek keç. Bi salan van her du maran bi mejî ên zarûk ên enzan xuedî kirin. Lê ; Dehak ji bo vê yekê du wezîr ên xue karwer (wezîrdar) kiri bû. ev wezîr ê dilovan gava ku dora wîbe, ji dêleva mejiyê enzan mejiyê pez dida maran, û zarû ên ku, reha dikirin bera çiyê dida. Ji van Zarûk ên revoke gelê Kurd çê bûn !

Hinek dîroknivîs ên rohelatê, van çîrok ên beredayî, wek rastî girtine û di nivîswar ên xue da nivîsandine !!

Carek; di nivîswar ên dîrokan de nivîsandî ne : 2,500 sal berî mîladê, ê ku, di nuxûn (aleyh) a Dehak da rabû, Kawe ê Madî bû ; ano, Kawe ê kurd. Wuha e ; dem a Dehak da Mad û Kurd hebûn. Ne ku, hebûn ; çar hezar sal berî Dehak, ferweran (hakim) ê Mêzopotamya bûn.

Eva çîrok ên ku, zana ên rohîlat ji berxue derdixin !!

3 — Ev jî ; çîrokek din e : Xudê giravî ; kurd ji nejad ê erebin!!

Ji nejad ê Sam nevikî Nûh peşember hebûye; nav ê wî jî, « Kurd » bûye. Ev xort ê samî û ereb, ji Yemenê barkir çû Kurdistanê, û kurd ji vî xortik ê ereb çêbun!!

Xuejber (tebîî) ; ev çîrok jî wek ê her du çîrok ên din efsanekî bê sûda (me' na) e.

Ev kurik ê ereb ku, goya navê wî « Kurd » bû gava li beyaban a Yemenê lotan didan xue, gelek sal sedan berî a wî, milyonnan kurd, li Kurdistanê bicî bûbûn ; gund û bajar avakiribûn.

Ziman, Ol û Tevger ên

Kurdan

Ziman ê kurdan zimanekî « arî » e. Giş gel (millet) ên « arî »; Asîyaî û Awrûpaî; berîva zana Isa deh hezar sal; yek ziman dipeyivîn paşê ev ziman bû du bir : Awrûpaî, Asîyaî. Ji vî Zimanî ra «Anzanî» digotin. Paşê ; ji ziman ê anzanî gellek birr ên zimanan çêbûn. Kurdi jî ; yek ji wan birran e.

Lê ; pir lehçe ên ziman ên kurdi hene. Lehçe ên bingehî (esasî) ên kurdî sê lehçe ne : Kurmancî, Soranî, Zazatî. Giş zanişmend ên rohilat zan (musteşriq); pezirandine (qebûl) ku, ev her sê lehçe, ji rehekê cuda bûne.

Eger îro em rind bala xue bidin; sazmendî (tanzîm) ên pevekan (cumle), kêşan (tesrif) ên pişk (pîl) an, yekbûn ên hezaran pirsan, wekhevî ên nav ên roj ên hefte û yekbûnî ên hemû jimarên ; ji me ra qenc nişandidin ku, lehçe ên kurd ên îro ; ji yek bingehê tişbûne.

Ji bo ku, em fireî û giranberî (mehemiyet) a ziman ê kurd, bizanibin berê sê hezar sal çî çend bû; ez ji niviswar ê dîrok a «Merdûx» rêz ên jêrin, ji farisî, pirs bi pirs li kurdî vedigerînim : Dîrok a Merdûx ; derpêç (cld) 1, rûpel 41 : «Ji serekanî ên Dicle û Firat, heya rex ên Derya ê Faris, ziman ê kurdi dihat peyivin. Germi-

çank a (mîhwer) vî zimanî, berê « Ararat » bû, paşê « Zagros » paştir « Isfehan », paştir a paştir « Hemavend » û « Medayin » bûn. Wûhaye, em karin bêjin : Iran ê kevin ku, Iskender têda Ferweriş (hukum) kir; ziman ê Kurdî, ziman ê gişkî (umûmî) bû ».

«Hin kesdibêjin ku, zimanê Kurdî zirzîman (azma) ê parîsi e. Rastî ne were e. Nişane (delail) ên dîroki berepaş in, dîrok diaşkirîne (îspat) ku, kurd; ji parisan, ji acaman, ji efşanan Kevin-tirin û gellek ji kevintirin.

Philologe an û dîrozkanan, yekdem (muttefiq) in ku, ziman ê kurdî, ji ziman ê parîsi kevintir e û zimanekî bi serxue e.

Nivîsandin ên kurdi ên kevnare

Destpêkê da; ano, çar hezar sal berê miladê, Bi tîp ên mîxî ê ku, Sûmîr û Akad dişorandin (îstîmal); kurd jî pê dinivîsandin. Paşê; berî miladê hezar sal, merivekî — nav ê wi Mîsîsûrat — tîp ên din çêkirin. Icar; kurd, bi van tîpan nivîsandin. Gava ereb Kurdistan dan ber ling ên xue, tîp ên kurdan Mîsîsûrat bûn. Pey islamê, kurd bivênevê tîp ên kevnare berdan, bi tîp ên ereban nivîsandin. Iro gellek çî ên Kurdistanê bi tîp ên latînî dinivîsinin.

Ol a kevnare a kurdan

Beri koçbarî a gişkî (muhaceretiumûnîye) ; ano , berîku, kurd ji Işqandinawya rabin bîn Kurdistanê; ol û ayîn ên kurdan çî bûn, tu kes nizane. Ev demana, pir dûr in, û kevin û tari ne.

Lê; pey ku, kurd hatin — berî mîladê şeş hezar sal, belkî jî, deh hezar sal — welat ê xue ê îro, ji nişane û şope an xuya dike ku, kurd «Ahûra» parêz bûn. ano kurd ronayî û agir diparastin. Ji tariê dilresbûn û jê ditirşyan.

Dereng dereng; pirs a Ahûra guhartin, û dewşê da, Ahûra Muzd gotin.

Pirsa « Muzd » , di ziman ê kurdî ê kevnare da, xurt e. Wuha e ; Ahûra Muzd ; ano , Xuda ê xurt. Bi dem û gavan, Ahûra Muzd, bû Hurmuzd, Hurmuzd ji, paşê, guherî, bû Hurmuz.

Hurmuz; ano, Xueda ê xurt, Xuedan ê her tiştî, Xuedan ê ronai, Xuedan ê Qencîê.

Kurd ên berê; bawer dikirin ku, rasti, ji agir hatiye der. Loma; agir diparastin, loma agir, li ba wan pîrfiraz (muqedes) bû.

Kurd; hij ji tariyê ne dikirin, jê dileş bûn, ji kani ê tarîtiê ra « Ehremen » digotin. Ji Ehremen ditirsiyan. Kurd; bawer dikirin ku, tarîti û ne qencî û çepelî; Ehremen diafirîne.

Wuhaye; du Xueda ên kurdan hebûn : yek Xueda ê qencî; ano, «Hurmuz» ; yek jî, Xueda ê çepelî ; ano, «Ehremen».

Ol a Hurmuz da, ji mezin ên olê ra « Pîr » digotin. Li ol a Hurmuz; Pîr bi tenê nimêj dikirin. Kes ên maîn; ano, tude, ji nimêjê wareste bûn.

Paşê ; hêdihêdî, Pîr ol a Hurmuzparêzî, ji rê derxistin : çewtbaverî (xiraphe), afsunbazî (sihir), cadûkerî, firîbbazî (hîlekarî), derewkerî xistin nav ayin ên ol a Hurmuz.

Xuyabûn a Zerdeştan

Peşember ên Kurdan

Ji bo ku, ol a Hurmuz vegeşînin ser rê a berê; rê a rasti u qencîê rê a vêrastê (heq) ; bi nav ê Zerdeşt, sê peşember ên kurd hatin.

Zerdeşt ê yekim, ji bajar ê Belxê xuya bû. Diroknanan ji dem a hatin a Zerdeşt ê yekim ra 3,000 sal berê mîladê gotine.

Bi gotin ên diroknanan; Zerdeşt ê duim Ferîdûm Padişah e dem a xuya kirin a wî, berê mîladê 2040 e.

Zerdeşt ê sêim li bajar ê Urmîye, berî miladê, di sala 660 î de peyda bûye.

Ev her sê Peşember ji kurd ên Mad çêbûne. Her sê Zerdeşt jî, xuedî ê mejik (fikir) ên bilind bûn. Armanca wan; aştî, asû-deegî, bextiyarî rehaî a enzên bû.

Zanibûn û agahî a me a pir li ser Zerdeşt ê sêim e. Di nivîswar ên dîrokan de li ser Zerdeşt ên yekim û duim pir zanîşverî a me nîne Zerdeşt ê sêim; berî miladê, di sal a 660 î de li bajar ê Urmîye rabûye. Ustubar a Zerdeşt ev bû ku, gend û kirêti ên ku, ketibûn nav ol a pak ê Hurmuz; jê bi derxîne û ol a ronak ê Hurmuz vejîne. Ji bo vê yekê; Zerdeşt ê sêim; gund bi gund, bajar bi bajar digerîya; şorindî dikir (weîz) û şîretan dida. Lê, Pîr ên wê gave — ku, ew engîz (sebeb ê wê gend û çepeliyê bûn — guh nedan şîret ên Zerdeşt. Van şîret ên heja, ne bi qiyam a Pîran bûn. Dilxwaz a Pîran; dagîrtinazik ê wan û bêrik a wan bû. Loma; rabûn nuxûn a Zerdeşt ji neçarî revîya çû alî ê Belxê. Li bajar ê Belxê; dest bi şîret ên xue kirin. Gotin û şîret ên wî Ketin ser ê belxîan, û dora Zerdeşt gulorîyan, wan alîkarî a Zerdeşt kir, bi hevaltî a wan Zerdeşt xurt bû. Nemaza; Padişah ê Belxê, « Key Lehraseb » hevaltî a Zerdeşt kir û da ser şop a Zerdeşt. Gava Padişah bi xue bû heval ê Zerdeşt jimar ên hevalbend ên wî bûn hezaranhezâr. Edî; Zerdeşt zor da xebatê û şîret û meydan a xue firekir, cardin vegerîya Urmîyê. Icar kes ên Urmîyê, bi a wî kirin, şîret ên wî ket serê wan, ew jî giş bûn heval ê Zerdeşt ê ol pakij, û dan ser şop a wî. Ol a Hurmuz; bê efsûnkerî, bê derew, bê vajbawerî (xirafe) gihîşt sadeqî û pakijî a xue a berê. Ol a Hurmuz; xurt û gûmreh û geş bû.

Çar alî ên Kurdistanê : Ji Belxê ta Araratan ; ji Derya ê Kasî (Qezwîn) ta Derya ê Sipî; bi ol a pak ê Hurmuz kamîran bû.

Her sê Zerdeşt ji xudan nivîswar bûn. Nav ê nivîswar a Zerdeşt ê yekim « Zend » bû. Iro, li dest ê Zerdeştî ên Hindistanê, ji vê nivîswarê çend pel hene. Ji nivîswar a Zerdeşt ê duim, fro tu tişt di det ê dest ê me da nîne.

Nav ê nivîswar a Zerdeşt ê sêim « Awîsta » e, li ba zerdeş-

î ên Hindistanê Awîsta heye. Awîsta bi kurdî a kevnare hatiye nivîsandin.

Li dem ên kevin, ano; berî Isa û berî islamê; nivîswar ên kurdan, ne bitenê nivîswar ên olê bûn. Kurd; her gav hij ji zanişmendî û hunerwerî ê kirin. Padîşah ên Asor, her gav hunerwerî ên kurdan pesinandine. Zanişmendî û hunerwerî bê nivîswar nabe. Loma; di bajar ên kevnare ên Kurdistanê da, nivîswargeh ên gewre hebûn. Di van nivîswargehan de, hezaran nivîswar peyda dibûn.

Nivîswar ên ola Hurmuz, rîzman ên zimên, komane ên rêdarî (mecmûe ê qanûn), jimarende (Hesab), endazevanî (hendese) dîrok, cîxrafya, vije bijîşkî, sitêrzanî, filosoffî...

Lê hezaran mixabin ! B.Z. di sala 331 Iskender ê Mezin; paşê jî, P.Z. di sala 637 da xelife ê duim ê musulmanan, Omer ibin Xettab , ordi a xue şand ser Kurdistanê, û Kurdistan, payîmal kirin, Agir berdan li van nivîswargeh ên giranbiha, û ev nivîswar ên nadide, û napeyda, giş şevitandin. Nivîswar ên Zerdeştî ên ola Hurmuz jî, tevde şewitîn ! !

Di ol a zerdeştîan de agir pîrfiraze (muqedes), lê ne Parastek (me'bud) e, ano, ne xuedê e. Xueda ê kurd ên kevnare yek bû, nav ê wî Hurmuz bû; Lê; van nav ên jerîn jî, giş nav ê Hurmuz bûn : Yezdan, Ezed, Ezid, Xueda, Hay, Homa, Homan...

Bingeh a ol a Zerdeşt sê tiştin. Ponj a qenc, Peyv a qenc, Kar ê qenc. (*).

Di wan deman de ol a Zerdeşt, ol a fermwer (resmî) û tevaî a Kurdistan û Parisistan bû. Ji kenar ên Derya ê Sipî, heya,

(*) Zana ê dirokê Haqî Paşa ê Tirk ; ji bo ol a Zerdeşt, di nivîswar a xue da — Ibrahîm Haqî tarîhî; rûpel 119 — ewha dini-visîne : «Di mezheb ê zerdeştîan da, kesê ku, ji bo pêşveçûn û dewlemendî a welat ê xue, û ji bo Qencî a enzanî bixebitîya pîr bi rûmet bû. Cotkirin, tuxum candin, bağ û baxçe çekirin qencîyek pîr mezin bû ».

Hindistanê ol a Zerdeşt hatibû pezirandin (qebul).

Iro di Hindistanê da, hindikek Zerdeştî hene. Li Iranê jimar ên wan, ji Hindistanê hindiktir in, nêzik ên 200,000 in.

Zerdeştî ên Hindistanê; ji camêri a hindî ên azadîperver, bi serbestî, ayîn û nimêj ên xue dikin, û xuenda ne, tuwangerin, pêşveçûî ne û « modêrin » in.

Pir muxabin! Zerdeştî ên Iranê — bigel, iranî nejad bûn a xue — ji bira ên xue misilman, her gav zivrî û ne gencî dibînin, zerdeştî ên Iranê, pir belengaz û pêrişan in.

Berî ku, em kisse (behs) a Zerdeşt biqedînin, divê, em çend pirs ji ol a « Ezidî » an jî bi bêjin :

Ezidî; ji zerdeştî ên kevin mane. Ol a êzidîan; celebekî ol a zerdeştî e.

Me li jor gotibû; kurdî a Kevnare da, pir nav ê xuedê hene, û yek ji wan navan, « Ezid » e. Wuhaye; Ezid, ano Xueda. Ezidî; ano Xudanparêz. Linav tûde (xelk); ji bo êzidîan nefehmiyek çêbûye. Tûde çewt fehîmkirîne. Goya; êzidî Ehremen (Iblîs) parêzin! Na-xêr; êzidî ne Ehremen parêz in. Ezidî xuedan parêz in. Bitenê; êzidî, ji ziyandarî (şer) ê Ehremen ditirsin, naxuazin nav ê wî bibihîzin.

Hurmuz; di ol a zerdeştîan de Xuda ê gencî e, Ehremen jî, Xuda ê zîyankarî e. Di ol a êzidîan de; Ezid; Xueda ê qenciyê e. Ehremen (Iblîs); Xuda ê zîyankariyê e.

Bingeh a ol a êzidîan « Qencîxuazîe » e. Çawa ku, « Qencî xuazî » bingeh a ol a zerdeştîan e.

Ezidî; pir hij, ji kirin a xêrûberan dikin, û pir lê godidin.

Wek zerdeştîan; li ba êzidîan; Pîr ên wan bi tenê nimêj dikin. Kes ên din, ji nimêjê wareste ne. Lê; her kes; jin û mêr; salê sê Roj divê roji bigirin.

Gerdiş (Adet ên Kurd ên Kevnare)

Kurd ; berê, giş koçerbûn, bi kerian terş ê wan hebûn, **barbir** ê wan ereb Bûn, hesp yahût ga gire didan. Paşê; dereng dereng, gava li welatê xue ê îro bi cî bûn; bajaran, gundan ava kirin, cot kirin, baḫ û baḫçe serrast kirin. Lê ; berê her tiştî ; Kurd şerevanbûn, şerker bûn, Mertalgêr bûn, Sûrhingêv bûn, Kurd şerevan bûn, pehlewaniş hesinbazû bûn !

Kurdên berê, karibûn ji yekê bêtir jin bînin. Tişt ên **pir şerm** û **kirêt jinperestî** û **kurperestî** bûn. Mahr birrîn tunne bû, erê kirina dê û bav, dil xûestin a keç û kur bes bû. Kur ; heya ne bûna mêr, kemer girê ne didan. Keç ne bûna jin, derpê li xûe ne dikirin, bi tenê kirasekî dirêj li xûe dikirin. Kurd berê mirî ên xûe venediştartin. Termên mirîan li ser dar ên bilind, zinar ên bilind datanîn. dilxuaz ên wan ev bû ku, termê mirî car din jîndar bibe. Paşê dev ji vê gerdişê (adet) berdan û termê mirî ên xûe dixistin kûzan, û li cî ên bilind vediştartin.

Kurd **pir** hij ji mêvanan dikirin, ji mêvan ên xûe re, **pir mêvannazî** û **ciwanmerdî** dikirin. Iro jî, **mêvanperwerî** a Kurdan li cîhanê bi nav û denge, ev camêrî a Kurdan ji bav û kalan gihiştiye wan. Jin li dema kar, bi mêran re di xebitîn, **alîkarî** a mêran dikirin, ser azad û serbest bûn, **keybanû** ano mezin a malê bûn, **ji hundir** ê mal ê **keybanû** berpisyar bûn. Kurd ên îro, Ji **keybanû** ra **kevanî** dibêjin.

Pađiřah, Ferwerđar (hukumdar), û Serek

ên Kurd ên kevnare

Ezbeta xanedanan da, mezintir ê giřa di bû **serek** ê ferweran (**hukûmet**). Gava karekî bergiran (**muhîm**) ê **xuehermendê** (**dewlet**) heba, **ferwerdar** (**hukumdar**) **bergeriř** (**muracaat**) a **rîsipîan** û **mezin** ên êlan dikir. Gelek caran, **pađiřah** ên wan jî hebûn. **Pađiřah** ; dem ên **dişwariyê** da bi **serek** ên birran, di **encumand** (**şewra** xûe dikir).**Pađiřah** **têkilê** **tiřên** giran ; **wek** ; **řer**, **ařtî**, **berevkirina** **bêş** û **leřker** ... di bû. Lê ; **karên** **mafn** di **destên** **řerek** û **rîsipîan** de bûn. **Rîspî** ; **encumend** (**muřwar**) ên **serekan** bûn, **karibûn** **têkilî** her **tiřtî** bibin.

Çekên Kurdên kevnare

Çeqên kurdên wan dem ên kevnare ev bûn ; Tî ri û Kevan,
Sûr û Mertal, Gurz, Rim, Xencer, Teber, Kemend, kevir-kanîk...

Kurd ji kê derê hatin kurdistanê,
U çî gav hatin, Kurd çend ezbet û
birbûn û çawa erd fireh kirin û
paşê çawa împaratorî a Kurdistan
wenda bû

Me; berê, gotibû; Kurd ji nejadê êndo-ewropîne. Endo-ewropî; hezaran sal berê mîladê — 10,000 sal, dibe ku, hîn bêtir — ji îskandinawya — bi engîz (Sebep) ê ku, em pê nizanin — koçubar (hîcret) kirine, û hin ciên Asya û giştikê Awrupa girtine. Niviswar (Kîtab) ên dîrokan da, ji vê koçbarîê re, Koçbarîya Gişkî (Muhacceretî ûmûmiye) dibêjin. Kurd jî ; di vê koçbarî a gişkîda ciê bav û kalan hiştin ; û ji îskandinawya berbijêr bûn û rê a Qafqasan girtin.

Wek îro di wan dem ên kevin da jî, kurd xûedî ên kerî ên terşê bê jimar bûn — hesp, pez, ga û çêlek Kurd ; bi milyonan terş—Terşên xûe—diçêrandin, war di guhartin, û berbijêr berbi Qafqasan dihatin. War bi war hêdî hêdî, bê lez û bez; terşên xûe di çêrandin, û tim dadiketin.

Ev koçbarî; bi sed salan, dibe ku; bi hezaran sal dirêj kir. Kes nizane ; Kurd, kengî, di kîjan salê de ghiştin Qafqasan. Lé; Kurd li Qafqasan ne sekinîn, Berjêrtir daketin, ghiştin Araratan = ALARODAN, Niştiman ê xûe ê îro, Kurdistan a Rengîn û Dengîn.

Di vê koçbarî ê da barbir ên kurdan erebe bûn, hesp yahut ga girêdidan erebe ên xûe.

Kurd; Ji mêj ve, du ezbet bûn : Kûtî û Kurtî. Ezbetên Kurdan ji birran çê bubûn.

Kurd gava ghiştin Araratan ; bûn du tîş, ev du tîşbûn a wan,

ji bo bi destxistin ên çayirgeh ên firehtir bû. Kurd; xûedî ên kerîyên terşê giran bûn; Araratan bi tenê têr a wan ne dikirin. Loma; tîşa yekim ku ezbeta Kûtî bû li Araratan ma; Tîşa duim, ezbeta Kurtî araratan berdan çûn alîê rohilat, dora Deryaê Kas-pîn = Kasî.

ERD FIREHKIRINA KURDAN

Paşê; bi bîhna fereh; Kûtî ji Araratan, bi sê milan, berê xûe dan nîvro û roava ; û Li çarmedor ên xûe belavbûn. Ev belavbûn a Kûtîyan bi sed salan ajot. Milê yekim; ji bakur ê serê kanîy ên Dicle û ferêt dest pê kir, Mezopotamya; ano navbera du çeman; dan ber xûe, heya Derya ê Faris û van dor û beran girtin.

Milê duim ; Araratan û zozanên ku, serê kanaîên Dicle û Fîrat ji van cîyan di fîjîkin kirin sernîvek (Merkez) a xûe ; û paşê berbi rojava ve şemitîn. Ji van zozanên bilind, heya çîyaên Torosan ; û Antîtorosan heya Derya ê Sipî ; û ji bakurrê Iskenderûn, heya Lasqîye, Tirablûs Sam tevde girtin (*).

Paşê dereng dereng, Kurd gihîştin Misrê û rexên deryaê sor. Kurd; di van kîşweran de hazaran sal ferman ferma bûn. Kurd; di van Cîan de gelek şope (eser) hiştine, wêraneên wan heya îro xuyane.

Milê sêyim; ji araratan berê xûe daye Zagrosan; û daketiye rexê dicle, û çepê çem girtîye û çûye; û xûe berdaye heya kenarê deryaê Faris. van Kîşweran giş leyandiye (istîla).

KURTI

Kurdên dora Kaspînê

Kurti; Ji Araratan koç kirin hatin Dora Deryaê Kaspînê = Qez-

1 — (*) Dîroka Ibrahîm heqqî ; Derpêçî (Cild), Rûpel 66 : dema Dirêjkirin a misrîan de ev kîşwer (Arazi) — Sûrye — destê Hawîş (Qewm) Kî da bû, ano, Kutî ku, milletekî mêrxas û dijwar bû.

wîn li dora vê deryayê bi cî bûn. Paşê ; ber bi ro ava û ber bi nivro belav bûn û kişwer ê azarbeycan girtin (* *) ; ji deryayê kaspîn = qezwîn heya Derayayê Paris û Deryayê Umman leyandin. Icar berê xûê dan rohilat; heya sînor ê hindistanê girtin. Bajar ê belx bû paytext ê yekim ên kurtîan.

Di cîhanê de ; gava van karûger (Hadîse) an çê dibûn — berî miladê 4,000 sal — ji Asor, Kildan, Paris, Acam tu nav û nişan tunebû. Ermenî jî ji kurdan 5,500 sal bi şûnda, li van deran xuya kiribûn. Ermenî ; berî miladê 600 î da 5,500 sal bi şûnda, li van deran xuya kiribûn. Ermenî; berî miladê 600 da ji Yewnanîstan a îro, ji Tirakya koç kirin hatin dora Eriwanê = Rewanê.

Weka ku, em dê paşê bi zûlandin (Tefsilat) bibînin; Berî miladê 6000 sal Kurtî; gava hatin vî Niştîman ê xue ê nû; li Mezopotamya û li dora wî rastî sê fermanwer (Hukûmet) û gel hatin : Elam, Akad, Sûmîr. ji vana pêve ; li roava û rohilatê nivroyê ciên Kurdan, du hukûmet ên xurt jî hebûn : Hitît û Misir.

Kurd gelek salsed (Asir) an bi van xuhermendan (Dewlet) re pefvçûn, û li hev xistin ; şerkirin. Bi hinekan re hevaltî kirin, bi hinekanre neyartî û dijminai kirin. Carna kar kirin, carna wûnda kirin...

Çava ku ; paşê, em dê givrik (Teferrûat) bibînin ; Kurd berê her xuehermendê ; bi Akad, Sûmîr û Elam re şer kirine. Lakaş

Babîl û Suweş u, paytext ên her sê xuhermend in a bi dest ê urdakn pelişîne û wenda bûne.

Xuhermendên asûr, û kildan ku ; ji wan karûgeran (Hadîse) 1500 sal şûnda peyda bûn ; rahiştin û gigijandin a kurdan bi van herdû xuhermendan; pir dijwar û dirêj bûn. Rahiştinek 2000 sal !

Lé; dawîya dawî serdestî liba kurdan ma. NINWA û Babîl; bi gel ên xue va wûnda bûn. nabadîd bûn.

2 — (* *) Navê rast û kevnê azarbeycan, Aderbanan bû paşê ereb kirin azarbeycan. Aderbanan, yanî, pasebanê agir. dema Zerdestîyan da li Adirbanan, agirgehêk mezin Hebû.

Kurd ; Pey van şer ên Asûr û Kildan ; 300 sal di kişwerekî fere da jîndarî kirin — ji Hindistan heya deryaê sipî, ji Qafqasan heya Hebeşîstan — ferman ferma bûn. Padîşah ên wan xudan dad, welatê wan ava, gel êwan bextfîyar û di aştiyê da bûn.

Muxabin! hezar muxabin! ev bextfîyarî pir ne ajot! Iskender ê Mezin, ano Iskenderê MAKDONI hat Kurdistan payimalkir (!) Kurd ji Iskender û general ên wi zîyan ên mezin dîtin.

Pir neçû ordî a xuhermend a SELEFIKOS ku yek ji generalê Iskender bû şikênandin, xuhermend a SELEFIKOS wendakirin.

Kurd cardin 600 salek gîhan azadî û ser xuebûnê. Lê; di nav van 600 salan da bê ser êşanî ne man. Icar; dor a Roma hatibû. Roma cîhangîrî digeriya, pir caran rojava ê kurdistan ê li bin ling ên leşker ê Roma dima, gellek caran jî, Kurd ordî a Roma dişkênand bera wan dida; ew diavêtin deryayê.

Lê ; bobelat ê mezin bi şunda mabû ! Bobelat ê Ereban !

Sala 637 ê Miladî Leyandin (Istila) a Ereban dest pê kir Ereba xûn rêjî, bêdadî, dest dirêjaî a namûs, û talan kirin, û wêrankirin û şewitandin a bajar û gundan da ev çend pêşve çûn ku, meriv nikare van dijwarî û çepelî bîne ber çav ên xue bike mejî û bîra xue.

Hêj ku, ji birîna cîgeran xûn dihat, ji dilan pêt ên agir hil dibûn; Selçûqên Tirkistanê û Tatar ên Mongolistanê û Qaraqoyûn. Aqqoyûn, Qayxaniyan; bi ser kurdistan a betbext wek kulîyan barfîyan ; bi sed salan, di Kurdistan a birîndar û dil bi kul da man; Kuştin, talan kivin, wêran kirin, şewat û agir kêman ne kirin

Van bajargîran (fatihan), nijdevanan, talan keran, yamyaman, xunxuaran ; giş bi ordîyên xue va, bi şahînsahî û mezinantî ên xue va wunda bûn û çûn ! Bi tenê; maf (heq) û rastî payîdar ma ! dê wê bimîne. şûr filitîyên van talankeran van xuhermendê ne hêja di van sal ên dawîvê da bi cenawirî û xûn xuarî nikaribûn; Kurd, «NAQAWT» bikin !

Kurd hêj meydan a pencekerî û Pehlewani bernedaye !

Helbet; dê rojek wê bê; kurd ji kurdistana xue î giranbiha, biyanîan bavêje derve ! ew di Kurdistan a xue da ser azad û bi serxuebûnî dê bijî !

EZBET (QEBILE) ên Kurdan û (Ferwerî (Hukûmet) ên
wan ên kevnare

Kurd ên Araratê ; ano Kûtî sê ezbet (Qebile) bûn : Lolo, Kasî, Sûbarî. Kurdên kaspîne ; Kurdên ku, ji wan re Mad jî dibêjin 7 ezbet bûn: (1) Partas, Bûz, Astroşat, Arûzand, Bûdî, Maj, Dîlam. jî van pêve girêdayî ên Mad; ezbet ên din jî, he bûn: Mannaf, Simrî, Sît, Amerdî...

Berî ku em li ser ferwerî (Hukûmet ên Araratîan ku, li mezopotamya û dor a wê da çê bûne tiştêk binivîsinin; divê em hinek li ser ferwerfî ên Sûmîr, Akad û Elam bibêjin : Kurd; berî miladê 4000 sal gava ji serê kanîyên Dicle û Ferêt berbi nîvro daketin rast ên sê Ferwerî hatin : Sûmîr, Akad û Elam. Ev hersê Ferwerî; pêşveçûtir ên dema Xue bûn: cotkerî, kan (Maden) kerî, Avadanî (Mîmarî) Pût teraşî... li ba van her sê gelan pir pêş ve çûî bû, bi tîpên, «MIXI» dinivîsandin. Tîp ê MIXI deranderî (Icad) a Sûmîran e.

Heya piştî miladê 1840, di kitêb ên dirokên de li ser van her sê gel, zanebûneke pir hindik hatibû nivîsandin. Lê; Paşê bi xebat ên arkêolojîk, pir tişt derketin meydanê, û ji berê va jî, dertên.

Van nivîsandin ên jêrîn u tîkildarî a Kurd û van her sê gel ên Mîzopotamî û dirok a wan dike; ez ji nivîswarê MERDUX - Derpêç (cild) I, Rûpel 133 — distînim û li kurdî vedigerînim : Me; ji bo vê yekê, Ferwerî ên Sûmîr, Akad û Elam gotin; Dîroka hawîş (qewm) ê Kurd, ji dîrok ên hawîş (qewm) ên Asorî û Kildanî pêştir e. çîma ku şope (eser) û nişane (delaîl) ên Kurd

ku, derketine, jime ra nivîsandine : gilorka (kitle) a Zagrosê — Lolo, Kûtî, Kasî, Hûrî—ku nejad ên wan Kurd in, bi ezbet ên şûmîr, Akad û Elam; hem dem (Hem asir), hem dasitan û hem ceng bûn. Di wan deman de; nav ê Asor û kildan tune bû. Kiyomers Padişah hêj di zikê diya xue da bû.

Ferwerîy ên kurd ên Araratan :

Lolobûm, Gûtyûm, Kardûnya, Hûrî, Mitanî, Nehrî Mûşki

Xaltî, Alarod

Kurd ên Araratan ano ji kûtiyan 9 Ferwerî derket. Mitan ji van neh ferwerî an, xuehermend (dewlet) ek mezin bû, ji gişan xurtir bû, bi rastî împaratorîyek fire, ava û şehrevan (medenî) bû. Nehrî ji bi dijarî û mêrxasîa xue naw û deng dabû. Pir caran Xuhermenda Asor anibû emanê. eger em rastî bêjin; tev jî, her neh jî xuhermend ên xurt û hêja bûn. Mêr bûn, şerker bûn jêhatî bûn û xebatker bûn Hunerwer û hişdar û zana ê wan pir bûn. Lê zaf muxabin ku; kême şans bûn ! neyar ên wan pir bûn !: Akad, Sûmîr, Elam, Kildan, Asor, Hitî, Misir, Lîdya...

Paşê ji Iskender û Roma; Ereb û Tatar û Tirk !

Min ji neçarî ev çend gotin nivîsandin îcar Ez dé dest pê bikim yek bi yek, serhatîy ên her neh xuhermendan û ferwerîan û prensan binivisim.

FERWERI A LOLOBUM

Berî miladê 3700 da Lolo; li navber a Kermanşah û Beşdê cî girtibûn ji kişwer ê wan ra Lolobûm digotin, ano xuhermend ê Loloan.

Padişah ê Lolobûm Lasirab û padişah ê Akad ê bi nav û deng Sargûn ê yekim hem dem in.

Padişah ê Lolobûm Satûn Padişah û Naramsîn Padişah kur ê Sargûn ê yekim şer kirin û Satûn şikiya. Lê; Paşê bi alîarî ên Kûtîan leşker ê Naramsîn şikandin û ji hev xistin, û Akad û

Sûmîr seranser girtin... di van sal ên nêzik da, li heldor (mintiqa) Zihabê, bi kolan û xepirandin a Arkêolojik çar kunc (lew-hak) peyda bûye, ev çarkunc gihaj (aîd) a padîşahê Kûtî û Loloan ANOBANINA e ; beri mîladê 2800 î da hatîye nivîsandin. Wê gavê navê heldor a (mintiqa) Zihabê Hatana bû, û bin destê Loloan bû.

Bi gotin a rohilatzanan (Musteşrik) Doktor Spayzar, berê mîlad 1900-1800 da hin padîşah ên Asora ji Lolo bûn navê yek ji van padîşahan Lolola, bû. Bi nivîsandin a nivîswar a Spayzar — «Mêzopotamya» : Lolo li Sûrya jî, ferweranî kirine.

Rojhilatzan OLMISTID dibêje : giraw (kefil) li nivîsandin ên çend çarkunc (lewha) ên padîşahê Asor an, Asor Nazîrbal; Lolo-bûm pir ava bû, di şehrevanî û hunerwerî da pir pêşde çûbûn, ew çend ku; Asor Nazîrbal ji Loloan pir hunerwer biribûn NINWA-YE. Asor Nazîrbal çar caran leşker şandibû ser Loloan. Berî mîlad salsed a 9 da paytextê lolobûm bajarê Nimrî bû, paşê Asor Nazîrbal ev bajar stand. Padîşahê Asor : TILATPALAZAR, ADADNIRARI, TOQOLTININOTA; Bi loloyan gelek şer kirine.

Pey wendabûn a Asor bi destê Kurdan di sala 612 de berî mîladê ; Lolobûm bi xuhermenda Kurdan, bi xuhermenda Medan re yekîti danî.

FERWERI A KUTIAN (1)

Kûtî; kevintirê birê kurdan e; 4000 sal berê mîladê, ji Araratan heya zagrosan pahn bûbûn, heldora, Sehezor = Suleymaniye ferweranî dikirin. Paşê ; antitorosan û kenarê Deryayê sipî jî girtin û Gihîştin sînorê Misrê.

Berî mîladê di 3700 da Padîşahê Kûtî ê birrê Zagrosan, AN-

(*) Kûtî ; bi tenê xuhermend a Kûtyûm i Mêzopotamya ano di erdê Akad, Sûmîr û Elaman da serrast ne kirine ; belkî Kûtî ji Araratan ta Derya ê Sipî û Sûrya û Filistinê xuhermend, ferwerî pîrensîpote ên din serrast kirine.

RIDAPRIZ gava ku, Lolobûm şerê Naramsîn, padişah ê Akad û, şûmîr kir, çû gazîya Lolobûm û leşker ê NARAMSIN şikand. Ji vir pêda, lakaş bû paytext ê Kûtîyom.

Naramsîn Padişah; kurê Sargon ê yekim ê cîhangîr, berî vê şikestinê pir caran wek bavê xue gelek şer kar kiribûn, xebatên giran biribû serî. Lê ; îcar ; li ber êrîş ên Kûtîyan ling neda ber xue û şikest. Xuhermen ên kevnare ên akad û şûmîr wenda bû, ji rû ê cîhanê rabû.

Padişah ên Kûtîyan bi sal sedan, navbera Dicle û ferêt, ano, li kîşwer ê Akad û şûmîr ferweranî kirin.

Lê ; ev demên dîrokê tarî ne, di dest ê me da, şope û nîşane ên kevin hindikin.

Em dizanin ku, jimar ên padişah ên Kûtîyom 41 in, lê em navê gişan nizanin.

Li van çil sal ên dawî ê de; bi kolan a arkêolojîk, dîrok ên Kurdistan û Mêzopotamya hinek ronak bûn e, em hêvîdarin ku, mand (Istiqlal) a nêzik da, nîşane ên pirtir bikevin dest û tarîfî a dîrokê ronaktir bibe.

Zaniş (Malûmat) ên ku, heya îro di destê me da ne, evana ne: Berî Mîlad: di sala 310 da Elam dirêj î bajarê Lakaş, paytextê Kûtîyûm kir. Wê gavê Anatomê yekim patîşah ê Kûtîyûm bû. Kûtî êrîş a Elam şikandin ordî a Elam perîşan bû û revîya. Kûtî ketin pey revokean, û bi carek ji hev jendin, ordî a Elam nabeidî kirin, û welat ê Elam bi kîşwer ê xue va girêdan. Berî mîladê bi 3000 sal; ANATOM ê duîm bû padişah ê Kûtîyûm. Elam ser ê xue ji nû va rakiribû; ANATOM leşker kişand ser wan, û ew pelaxtin. 2900 sal berî mîladê Padişah Lokalzakis erdê kûtîan firehtir kir, Kildanistan a jêrîn, jî, bi ser kîşwer ên Akad, şûmîr û Elam de berda.

Di van salan da bi xepirandin û kolan ên ARKIOLOJIK, li heldor a Lolobûm; ano, navber a Suleymanîye û Beşdê, nivîstekek (Kîtabe) e bi derket. Bi vê nivîstekê xuya kir ku, 2500 sal berê mîladê li şûmîr û Akad ANOBANINA Ferweranî dikir. Pey ANOBANINA, patîşahekî din ê mezin hat navê wî KUTIA bû, wek padişah ên din bajar ê Lakaş paytext ê wî bû.

Di van sal ên nêzik da, Rohilatzan ê Fransiz Me. De SARZK, di wêrane ên Lakaş de şope ên hêja peyda kirine ev şope ên hêja di gihaj a padîşah ên Kûtîyan de ne.

Rohilatzan Profesor SPAYZAR ; di nivîswara xue, « Hawîş (Eqwam) ên Mêzopotamya » de nivîsye : di welat ên Akad, Sûmîr û Elam da, padîşah ên Kûtî ku ferweeranî kirine, yek jî Patîşah Tîrkan e. « Berî mîladê di sala 2800 da patîşah ê Asor SARGON ê duîm, dirêjî bajar ê Lakaş kir. Padîşah ê Kûtîyan Sarlak bi sargûn Padîşah ra şer ên dijwar û xûînrêj kirin. Lê ; paşê şikîya û pîranî ên Kurdan bi xue re hilanî û kişîya çîyayê Zagros ê. Paşê Kûtî û Kasî li bakur ê Elam xuhermendek nû pêk anîn : «Anzan».

Ferweraniya Kûtîyan li Mêzopotamya ; ano li kişwer ê Akad û şûmîr û Elam bi salsedan ajot.

Her çend ku, şeheriya (Saltanat) a Kûtîyan li Lakaşê û Mêzopotamya ket dest ê Asoran. Lê; gel ê kûtî li Anzan, li Zagrosan, li Torosan û li Sûrya cardin, bi mêranî û zîndegî, ferweriyek xurt û serfiraz derbas dikir.

Ji wan deman heya 1100 sal, ano heya wendakirin a xuhermend a Asor, û serrastkirin a xuhermend a MAD; Kûtî navber a Ararat û Torosan; Li Sûrya a bakur; ji kenar ên Derya ê Sipî heya sînor ên Misrê xuhermend a mezin ê Mîtanî anî meydan ê, û çend prensîpotê jî, serrast kirin; û gellek keysan de nav ên xue bi merdi, cengawerî, û bi mezinî di dirokana da dane nivîsandin : Padîşah ê Asor SALMANZAR ku, berî mîladê di 1180 da bi Kûtîyan ra gellek caran şer kiriye û jibo Kûtîyan ewha dibêje : « Kûtîyan ji Ararat heya Torosan dirêj dibe. Hawûş (qewm) ê Kûtî di ezman ên wan deman de, wek îstêran di çîrisîn. Ne bi tenê zîwerîyê (cengîyê) da belkî ; di mêranî û noî (Siddet), hovnak (dehşet) û wêrankerî da jî bi nav û deng bûn».

Rohilatzan Doktor Sipayzar ewha dibêje : Kûtî di van kişwêrandan berî Sargûn ê yekim bi ci bûbû, eger em rind çav li hinek nîşane bigerin em dê bibinin ku, Kûtî, ji wan deman gelek salsedan bertir, pir caran kişwer ên Akad, bi xueşerî (Kemalî iqtîdar) vekirandine».

Nivîswar a dirok a, Ibrahîm Heqqî ; der pêç a yekim, rûpel ê

66, 71, 74 da dibêje : « Gava; Misrî dirêj dikirin — yanî, dirêji surya, — ev geber bîndestê sê hawuşanda bû : aliyê bakurr da kûtî bi cî bûn; kûtî milletekî mêr û dilr in. Kûtî heya deeryaê Ege daketibûn; ji êriş ên Misriyan ra demek dirêj ber danîn ».

« Di hingama ezbeta 19 im prensê Kûtî hatiye Misrê, bi Firewnan re êrişî (tecavuzî) û parêzî peymanê girêdane. Prens ê Kûtî keça xue ji Firewn ra mahr kirîye ».

FERWERI A ANZAN

Me; berê nivîsandibû : Gava berî mîlad 2800 Kûtîyûm li ber Asoran şikestin patîşah ê Kûtîyûm Sarlaq, piraniya Kurdan hilanî bir Zagrosan û bakurr ê Elam de, nûva ferweriyek danî. Kurd ; navê vê ferweriyê kirin ANZAN.

Anzan ; bi kurdî a kevin çiya e ; bi kurmançî zozan e. Ferwerî a Anzan nêzik ê du hezar sal payîdar bû. Paşê Anzan ji gellek birr ên kurdan re rûniştgeh bû : Kûtî, Kasî, Amerdî...

Di van salan de, li heldor ên Bextiyarî, sê ciyan de : mala MIR, Gola FIRE, Sikeft ê Suleyman hin nivîstek peyda bûn ; ev nivîstekana (ên salsed ên berî mîlad ê 12 û 13 ne. Ji padîşah ên Kûtî Amerdî, Texî-Xî mane. Ev nivîstekan rohilatzen ê holandî profesor SAYIS wergeştî e ev padîşah di nivîstek ên xue da, ji xue ra padîşah ê ANZAN gotîye. Ji Parastek (Mabût) ên ku. Jêra kişwer ê ANZAN bexş kirine ji parastek ên xue ra sipas û şabaşan dike. Pûtên ku, ji bo Navê parastek ên xue danîye, û ji wan re dîwan û surûde (qesîde) li dora dîwan ên nimêjgehê daye kolan, dûr û dirêj nivîsiye.

Di van nivîstekan de ji avakirina welat ê xue û çêkirin a rîyan Qisse kirîye.

Li Anzanê; Texî-Xî-Kûtî-Amerdî Padîşah ê Xenî pêva; gelek pîrens, padîşah, hetta, şehîşah jî hatine. Gava ku, nivîstek ên padîşah ê anzan ; Texî-Xî Kûtî-Amerdî Padîşah ê Xenî derket meydana, nediyarî (mubhemîyet) ji dora KURIS rabû. Bawerîya ro

hilatzan ên îro bi nehrevanî (şehadet) a nivistek ên padişah ên Anzan evin : Pirsâ Hexamênşî çewtnivîs a Texî-Xî padişah ê Xenî e. Bi dem û gavan dirokzan ên Erebb û Ecem, pirsâ Texî-Xî padişah ê Xenî kirine Hexamênşî.

Wuha ye navê rastiyê malbata padişahê Kurd, ku li anzanê ferwerî kirine, Texî-Xî-Kûtî, Amerdî Padişahê Xenî e. Pirsâ hexamênşî ne raste pîrsek, şapînoz e; KURIS padişahê anzan, ji Malbata Texî-Xî-Kûtî, Amerdî padişahê Xenî e. Kûriş ne padişahê PASARGAD e. ne Acam e, ne ji Paris e.

Çava ku — em dê paşê bibînin — gele Kurd KURIS kirine padişahê gişî Kurdistanê. Paşê KURISê Mezin; Libya û Babilî jî sitandî împaratoriya Kurdani meydane, ji Kurdistanê gişî re bû şenhîşah.

Şehriyarî a Kardûnya

Berê jî me ditibû; Kasî; Kurdê Araratan jî birrê Zagosan in Kasî berî miladê di sala 1977'da; gava ku, AMI ZADOGAê çarim ferweran (hukumdar)ê Babilî bû; pîr çaran dirêjî babilîstanê dikirin. Babilistan a Rohilat heya kenarê Dicle vesandin (zabt).

Ferweranê Babilî AMIZADOGA, jî bo ku, karibe li berêrişê Kasîyan bi sekine, bi Elaman yekdestî a parêzî çêkir.

Kasî berî miladê di 1960 da di dema ferweranî a SEMSOILON da Dirêjî Babilî kirin. Lê; jî vê dirêjkirinê tiştek ne birin serî. Pey 200 Salê din; Kasî bi hevaltî ên hemnejadê xue; Kûtî û Lolo; di bin fermandariya KANDIJ Padişahê Kasîyan, cardinêriş birin ser Babilê. Icar Babil vekirandin (Fetih) b. m. (1760).

Padişahê Kasî berî miladê 1760 da, li ferweriya AKAMIL ku hêj nû li tenişta SUMIR çêbûbû, dirêj kir û ev kişwer vekirandin.

Çend sal şûnda padişahê Kasîyan AKUM-AKRIM kel a DURAA bajarê dawitirê SUMIRAN ku li ser Dicle mabû dorpêç (Muhasere) kir. Bajarê DURAA li ber xue da, pêy dorpêçekî dîr û dirêj Bajarê DURAA pes kir.

Kurd; bi vî awaî, gava bûn xuedî ê bajar ê rexê avê navê xuehermend a xue kirin xuehermend a KURDUNYA ; yanî xuehermend a kurdan.

Xuhermend a (dewlet) kardûnya bû yek ji çar Împaratorî ên ku, li cîhanê heyî bûn (Mecût). Ev çar împaratorî vana bûn : KARDUNYA, MITAN, HITIT û MISIR. Em dibînin ku, ji çar împaratoriyên ku, di van salsedan da li cîhanê heyîbûn dudu jiwan împaratoran ên kurdan bûn : KARDUNYA û MITAN.

Kurd ên Kasî ku ; Sûmîr, AKAT û Elam bindest kiri bûn û standibûn; 700 sal li vê împaratoriya fere; bi navê KARDUNYA ferweranî kirin. firetiya kişwer, ji ê HAMORABI, Padişah ê KILDAN bêtir bû.

Li Babilê ; 35 Padişah ê KASIYAN, Sehrîyari Ajotin.

Ji hemû padiş ên Kasî yan ê bi nav û dengtir KAKUM-AKRIM bû.

Kasiyan pir caran ji Asor ra padişahî kirin. Yek ji van Padişahan ADAS padişah bû...

Paşê ; B.Z. di 1171 da, di hengama TIKLATNIN Padişah ê ASOR; ji (Netice) ê hin Gerdişan (hadise) ku, heya iro nivîswaran ji mera ronî ne kirine; Kurd babil û babilistan berdan, kisiyan çiyayê Zagrosê û Anzanê.

Asor seraser babilistan vesendin. Lê; Kurd li çiyê pir ne sekinin, Rind karê xue kirin ; kenc xue Pêk anîn û vegeyîyan ser Asoran. Leşker ê asor Sikandin, Babîl A rengîn ji dest ê asoran deranin. Li Babil ji nû da bi cî bûn. Rohilatzan Mr. hol : Di nivîsvara xue a, Millet ên Kevnare ên rojhilat a navîn «Nivîsi ye : SENEXRIP padişah ê Asor ; berî mîladê di 805 da dirêjî ferweranî a Kardûnya kir; ew, ano kasîyan, ji çiyê vegeyîyabûn, ji Nûda Kildanistan vekirandibûn, — Li ber leşker ê Senexrip şikiyan. Senexrip Babil talan kir, Kesên babilê kire dîl û bi xuere bire Asorê. Kurd bi padişah ê xue va kişiyân Zagrosan û Anzanê; lê; Kurd pey vegegera SENEXRIP dageriyân Babil ê, û ji nûda Ferweranî ya xue ajotin ».

Kurd ji wê demê bi şûnda bi kildan ra dostanî û aşîti danîn.

Dostanî ya wan heya, hevalbendî ya Kildan û Mad ajot.

Em dê paşê ; bi givrikî (tefsîlat) bixuînin ; Kildan û Kurd bi hev re yekîtî danîn û dirêj î Asor kirni, paytext ê Asor NINAWA dorpêç kirin û Vekirandin. Xuehermend a Asor bi carek wenda bû. Pey van gerdi şan(hadîsan); Xuehermend a Kurdan «Kardûunya» mîna hemî xuehermend û prens ên Kurdan bi Madan ra yekîtî-danî. Kurd giş xue dan dora MADan, yek xuehermend a mezin serrast kirin. KURDISTAN ! Imparatoriya KURDAN !

SEHREVANI A KASIYAN

Ev çend rêzên jêrîn ; di şehrevaniyê da pêşveçûn a Kasiyan ra xueş nehrevan (şahrid) in :

1 — Serkargerin (mudir)ê ûmûmî) ê muze a Tahranê Mr. ANDEREK di sala 1310 ê Iranî da, li salnave (teqwm) a Tahran ê nivîsiye : Hûrûmûr ên ku, li Kurdistan ê, ji bin erdê hatine deranîn kardest (Eser) ên wan kes ên ku, li hengam ên em jê ne agah, li aliyê Deryayê Kaspîne bi cî bûbûn van çiyaian ji ber êriş ên ku, her dem, ji bakur, li wan dikirin, cîen xue berdane, beerî 4000 sal hatine Lovistanê. Vana Kasî ne dirokana da naskirî ne van hawuşana Babil vekirandin e di Babilê da 600 Sal Fer-manferma bûne. Paşê; vegeyane cîya ên xue vana bi bazirganî a Ters, nemaza ; bi firotin ên hespan ji Asoran ra tuwanger-(zengîn) bûne.

Ev hûrmûr ên delal ên hundir ên malê, ev çek û rext û Zîn ên nazenîn, ev gewher û firaq ên renga reng çeşdarî (zewq) ên wan ra û twangerî û geşdarî ên wan ra; huner û pişevanî da, şarezai û hunerwerî ên wan ra numûne ne ».

2 — PRESSES — UNIVERSITAIRE DE FRANCE, ruppel 27 BABILON - MARGUERITE RUTTEN.

«Di van demande; Hitî, babilian şikandibûn û Babil istandibûn û seraser wêran û talan kiribûn. Pûtê MERDUX, rakiri bûn biri bûn. Padişah ê Kasiyan Akûm-Kakrîm put ê Merdûx ji Hititan şûnda istand, bi ayîn ên giran û bi helehelan anîn Babilê.

« Kasî ; ji bo vegeandin a nav û dengê Babil a kevin û jibo

avaî û gumrehî a wê pir koşyan û xebitîn, û Babil kokirin û rêzandin. Babil vegerîya û bû Babil a berê; çeleng û lewend ».

« Padişahê Kasiyan NAZI - MAROTAS; ji bo MERDUXE PARAZTEK (MABUD) nêzikî Babilê, zevî û erdan diyarî kir, û nav ên diyarî ên xue li ser beryad (abîde) de da kolan ;

3 — PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE.

LES CIVILISATION ENCIENNES DU PROCH - ORIYAN
Rûpel 100 Ge CONTENAU.

«Bi cîbûn ên Kasiyan li Babilê; di gerdiş ên babilîyan de pir guhartin çê bû. Li Babilê; kinc ên neqşîn, ustupêç ên rengîn xuya kirin. Berê Babilî hesp kêman zanîbûn. Kasî hesp anîn Babilê. Kasî li erebe ên şer hesp girêdidan. Erebekeş ên babilîyan ker bûn. Yek ji engîz ên serdestî a Kasîyan li ser babilîyan ev bû.

4 — Iranname, yaxut, Karname î Iranîyan der esrî Aşkanî an; Derpêç 2 birrê yekim :

«Kasî ku berî miladê 1800 da li Babilê ferweranî dikirin, bapîr ê Kurd ên îro ne, ji nav wan Merivne mezin, feylesof û zana ên xurt rabûne.

Lê zana ên pwrûpaî û yek jî; ji, zana ê Iranî ku; şehrevanî, tuwangerî û geşdarî (refah) û dilawerîê da; gezdik (Derece) ên pêşveçûn a Kasiyan ra nehrevanî dikirin; em dê binêrin; zana ê dirok ên Tirkan AHMET REFIQ Beg jibo Kasiyan çî dibêje ? Tûde ên mêzepotamya; li nivro şûmîr, li bakurr Akad bûn. Ev herdu hawiş, ne indowrûpaî bûn, Tûranî bûn (*). Li aliyê dîn ê Dicle ji nejad ê indowrûpaî Kasî hebûn ; yanî, KURD ên nuha. Hin berjêr jî Elam yanî çiyayî hebûn. Paytextê vana bajar ê Sûz bû. «Qissî» ta îro di hovîtîyê da Mane...

Tirk ê Fêris, rik û kîn ên ku ji bo Kurdan ji bapîr ê xue mîrate girtibû nikaribû veşêre û eşkere neke.

Zana ên Fransîz û Iranî ev çend Kurdan Pesinandine. Zana ê Tirk jî Kurd bi hovîtî şermisandî ye (îttiham) ; zana ê Tir bunyad (cibîlyet) a xue daye meydan ê. Hatta; nivîsvar ên dirokan giş, ji wî hawişî ra Kasî gotî ne. Lê; Refîq Beg Kasî ê narîn kiriye Qissî yanî kirîye stûr û kirêt.

(*) Tûranî jî; Arî ne, ne Mongol in, ano Tûranî ne pisman ê Kurd û Paris in. Pisman ê Tirk û Tatar û Mongol ninin.

Tirk dibêjin : bi jêkirina şift = (zebeş) dilê meriv hênik nabe û kurd ji dibêjin Rim di têran de naê vesartin.

Ahmet Refîq beg hingî enniriye ku, xue ji bîr kiriye; niviswar a xue da ne nivîsiye ku, Kurd Babil vekirandin 700 sal di Babilê da Fermanferma bûn.

Hîtît ên zorba ku ji cîyê xue, 2000 kilometre dûr hatibûn, Babil standibûn, talan û wêran kiribûn û pût ê Merdûx ê parastek ji biribûn. Gelek salan bi şûnda; padîşah ê Kasîyan, şehînsah ê Kurdan Akîm-Kahrîm leşker kişand ser Hîtîtan û Hîtît şikandin, Pût ê pîrfiraz ê (muqeddes) ê Merdûx ê parastek şûnda anî Babilê û danî ciê wî ê bilind û pir homan. Bi vî awaî; padîşah ê Kurdan; Akûm-Kakrîm; camêrî û nazenînî a kurdan Eşkere kir, danî meydanê.

Zanaên Fransiz; Rastî dîtin û rastî gotin : nêrûtî, şehriwanî, tuwanî û hunerweriên Kurdan yek bi yek jimartin. Lê; zana ê Tirk mîhrîwanî, dilovanî û hunerwerî a kurd ne xuest bibîne, û bê fedî û bê şerm ji vî Kurd ê hêja ra (Vahşet içinde kalmişlar) yanî di hovîtîyê da mane dibê je !

Kurd; carê ne hov û kûvî bûn Kurd dilovantirê hemû gelanin. Kurd; carê; pîrejî û kalemêran re, ji jin û zarokan re, dil û birîndaran re destê xue bilind nekirîye. Kurd ev rûreşî a hanê bi ser xue da ne anîye.

Zanaê Tirk baş bîr dibe ; hov kîy e ? û ; ki ; bê dilovanî e ; bi Sungî yan zik ê dêan didirrine ! keleş mêr an selûw bejnan kî ji zinar û fisan gêrdike ? Kadînan bi hezeran zarûk ên yeksale û dusale... tijî dike bi ser wan de gaz dirijîne û agir berdidê û di şewitîne ! Li Dêrsimê; hivde şikeft ji jin û zarok û pîr û kalan tije dike, û derê şikeftan, bi çimento û kevîran dihûne û dipêçe ?!

Ey zanaê Tirk te îcar naskir ? hov û cenawer kîye ? Kurd e ? yan Tirk e ?

Hûrî

Prensipotê ên Hûrîan

Hûrî ; birrekî Sûbarîan in. Bi nivisandin ên dîrokan, ji hawiş ên Kurdan ; Ku, bertirêgişan ; bajarên ava kirine, bûne xuedî ê şehrevanî, Hûrî, ne.

Hûrî ; li zozan ên bakurr ê mêzopotamyaê ; li Amed (DIYAR-BEKIR) Xarpêt, Dêrsim cî girtibûn; paşê Asor û Sûrya jî xistin bin destên Xue(*).

Hûrî ; ji berî miladê 4000 sal heya berîmiladê 2000 sal, ano, 20 salsedan li wan deran ku, nav ên wan li jor derbasbûbûn pîrensîpote ên bê jimar Serrast kirin, jînekî bextiyar, gumreh û geş derbaskirin.

Di wan deman de Mîtanî ku ew jî birekî Sûbarîan nin, xue dan xuya kirin, û Hûrî xue gîhandin bira ên xue ên Mîtanî ; û bi awa kî niv serxuebûnî bi mîtanîan ra hemjîndarî kirin.

Ev çend ku hûrî bi Mîtanîan ra yekîtî çê kiribûn cardin, erd ên xue fireh kirin ; li Sûrya û Filistînê pir cian vekirandin.

Gava ; berî miladê 1483 - 1466 da Firewrê ê Misrê Tûtmezê ê sê-im ; dirêj î Filistîn û Sûrya kir, prensê Hûrîan ferweranê bajarê Kadeş - li Sûrya, li sere çemê Asî - pêşberê Firewnan şer kir, û bajarê Mécîddo 7 mehan jî Firewnan parast. Bajarê Mécîddo li Filistînê di bin ferwerî a Hûrîan da bû.

Hûrî ; bi mîtanîan ra wek yek xuehermend, heya, berî miladê salsed a 12 im ; bi yekîtî û xurtî û zorawerî hemindarî kirin.

Pey miladê ; di salseda 12 im da Hîtî; hevsî (cîran) ê Hûrî û Mîtanî pir xurt bûbû ; her gav êriş li ser mîtanî û hûrîyan dibir. Van êrişê hergave xuehermend a Mîtan û Hûrî wenda kirin.

Paşê ; Mîtan û Hûrî xue gîhandin Araratan xue tev î Nehrîyan kirin Nehrî jî ; Birrekî Sûbarî ne di van salan da li Araratan Ferwerî yek bi nav û deng û xurt serrast kiribûn.

(*)Histoîr d'Asie ; par René Grousset, page 16.

şehriyarî a MITAN

Mitanî ; ji Kurdên Araratan in û birrekî Sûbarî ne. Bertir ê salsed a bîstim a berî miladê bela bûbûn gihîştibûn ANTI-TOOROSAN.

Ji salsed a 16 im pêda bi lez û bez bi pêşvegûn, 'di demeke' hindik da, Imparatoriyeke xurt û ava û şehrevan anîn meydanê. Çawa ku, me berê gotibû ; Mitanî di van salsedan de, yek ji çar Imparatori ên mezintir ê Cihanê serrast kirin. Ev dewletana Mitanî, Kar-dûnya, Hitit û Misir bûn.

Paytextê Mitanîyan Bajarê Waşqanî bû. (*)

Rojhilatzan CONSON dibêje : Mitan nav ê ezbet e, nav ê ha-wuş ê wan Sûbarî e.

Di van sal ên dawîê ; li Kerkûk, Hevlêr, Boxazkoy, Serê kanî û Cerablûs kolan ê arkêolojîk çê bûn. bi van ger û kolanan, ji bo Mitanîyan, hezaran Perçe kevnerêç (asarî atîqa) Peyda bûn hîn Paştir, kaşizek li ser nav ê TOSARTA Padişah ê Mitan derket. ev kaxiz 600 rêze, bi zaravê Mitanî hatîye nivîsandin. Rohilatzan POREKS ji bo wê kaxizê dibêje : «Zimanê ku, di vê kaxizê de hatîye nivîsandin hevrêsi e ano (TERKIBI) Kurdî ê Ararat û Qafqas.»

Nivîswara (Tarîxî ûmûmî muerrixîn) ; Di nivîsîne : Berî miladê di 1600 î de ferwerî a Mitan ; Jêhatî, şehrevan, gumreh û pir xurt bû. Ji alîkî Kurdistan a roava gişî, Sûrya ; Amûra ; Arafa (Ankara, Anadol) û Asor li bin dest ê Mitan de bû, û ji Mitan ra serfirû dibûn.»

Mitanî gelek salsedan ferman-ferma ê rohilat û roava bûn :

(*) Waşokanî = Weş — Kanî = Kanî a xueş — Belle-Sourse.

Mitanî çawa kurd bûn ; nav ê payîtext ê wan jî, bi kurdî bû.

Rojhilatzanan ; sûda (mana) ê «waşokanî» fehim ne kirine. Loma ; gotine, em nizanin ev bajar li ku e !

«Waşokanî» a kevnare ; «Ser ê Kanî» a îro e. Iro ev bajar, li Sûriya e, bajarekî biçûk e, li ser çem ê Xabûr e, jiwêranekar ê wî ê fireh, tête zanîn ku, ev bajar berê «Payîtex» ekî mezin bû. «Ser ê Kanî» = Ras-el-Ayn ; îro jî, wargeh a kurdan e.

Asor bi carek Mîtan ra serfirû bûn.

Hîtît û Mîtan gelek salan neyartî a hev kirin, û navber a wan de şerne dijwar çê bû. Ji bo kişwer ê Sûrya ; Misrû Mîtan ji hev pir xuîn rêtin. Mîtan ; bi salsedan, ji bo pêşhatina Misir ber bi rohilat; bendeke xurt bû. Misir bi salsedan nikarî rohilat bide ber xue û bi leyîne. Paşê; Misir û Mîtan, bi hevre aştî, yekdestî û dostani girêdan.

Berî Mîladê di 1483 da Fîrewn Tûtmeş ê sêim ket sewda a vegirtin a Rohilatê, bi leşkerne xurt dest bi êriş a Filistin û Sûrya kir. Mîtanî ; bi Arîkarî a Hûriyan; bi mêranî li ber êriş ên Fîrewnan sekinîn. Lê ; li ber piranî a leşker ê Fîrewnan heya dawiyê sekna wan bê ferawer (îmkan) bû. Mîtanî ji bo ku, karibin, li ber êriş ên Fîrewnan bendek xurt danin ; çare ên hevalbendî a Ferweranî ên dorê gerîyan lê ; mixabin ! Pirensên dorê, ji bo ku Qeddxen (Mudafaa) a maf ê xue bikin ; bi diyarî û pêşkêşan xue avêtin dest û pê ên Fîrewnan !

Ji Mîtanîyan pêva; berî ; gişan ; Hîtît ; paşê jî gir û hûr xuehermend ên dorê giş ; hetta Qibris bi xue ; ber Fîrewnan ustî ên xue xuarkirin û çek ên xue danîn.

SOSATAR ; Padîşahê Mîtan ; berî her tiştî bi Asoran kariwer (meşxul) bû. ji xue Asor li bin ferman û ferweranî a wî da bûn. SOSATAR ; Asoran kire bin Rêzaneke tekûz û bawermend. Lek (tabur) ên ku, ji Asoran berbihev anî bû, kir bindest ên ferman-dar ên Kurd; Bi vî ava î leşker ên asorî xistin bin rêzan bin serfirûê (îtaat) (*).

SOSATAR ; gava ku, bi vî awaî, bûniş (wazîyet) a rohilat ê kişwer ê xue serast û tekûz kir, jibo ku, bi Misrîyan şer bike, ji wan re yekdestî û hevalbendî pêşxuz (teklîf) kir. Fîrewn Tûtmes ê çarim pêşxuz a SOSARTA padîşah ê Mîtan pezi-rand (qabûl kirin). Herdu xuehermend ; bi aştî û xueşî lihevhatin : Sûrya a Bakur ji Kurdan ra ma, Sûrya a nivro bû ê Misrî-an.

(*) Presses Universiter de France

Les civilisations anciennes du Proche - Orient, par Georges Contenan.

Paşê ; Firewn ê Misir Tûtmes ê çarim xuest ku vê yekdestîê dostanîtir û xurttir bike, û bi padişahê Mîtanîan re mervantî dîne. Tûtmes ê çarim ; berî mîladê di 1405 da bi nevî a SOSARTA keça ARTAMA ra mêrjinî kir. (tezewuc). ji vê Mêjinitîê, Fîrewen AMEMOFIS ê seim hat cihanê. Paşê ev Fîrevn ji bi prensêseke din a Kurdan re mêrjinî kir. Navê prenses Jilî-Hêpa bû. be bi dawîya jîna xue prensêseke din anî navê vê prensêsê Tadû-Hêpa e ; ev şehbanû, Nefertîtî e. Nefertîtî di dîrokên de navê deng standîye. Firawn navê wê kiri bû Nefertîtî. Iro li Ser navê Nefertîtî li Misrê ; kulukparsû (ehram) ek heye. di mirin a wêda ji bo wê ava kiri bûn.

Zaf muxabin ! ji van yekdestî û merivantîan tu berxudari çê ne bû ! Bi gav û deman ; Hitît pir xurt bûn. Mîtan û Hûrî li ber leîy a Hitît nikaribûn bi sekinin. Firewn ji Kurdan ra alîkarîke xurt ne dikîr.

Mîtanî êdî berbi nişiv bûbûn ; ji alî ê din, Asor hişyar bûbûn, serê xue bilind kirin, şoriş ji nav wan kê m nedibû ev çend malmîratî ne bes bûn, li Serayê Mîtan jî dolavgerî, entrika û hevdu kuştin dest pê kiribû.

Dawîya dawîn ; ji van gertev ên cigersuz xuehermend a çarsed sale a mîtanan, împaratorî a zorawer û şehrevan ên Kurdan ji meydanê rabû !

Di van deman de ; ano berî mîladê 1200 î da cardin ji Sûbarî an, Ferweranî a Nehrî navê deng stand. Berma (Baqî) ên Mîtanî xue gîhandin Nehrîan.

Ferweranî a Nehrî

Me nivîsandibû ; birr a mezin ên araratîan Sûbarî ne. Nehrî birrekî Sûbarî ne. Pey Mîtanîan, Nehrî ferweranîek din Li Araratan serrast Kirin. Nehrî ; berî mîladê di 1500 da ji Araratan heya Torosan ferwerîyek saz kiribûn û navê Nehrî ketibû dewsa navê Sûbarî.

Rohilatzan Mîcerson ; ji bo nehrîan ewha dinivîsîne : ber î mîladê salsed ên 15 im û 12 im ; eger em rind li heldorên Kurdis-

tanê temaşa bikin ; em dê bibînin ku Nehrî berî Madan hatine van heldora û cardin Mecerson dibêje : «Kişwerê Nehrîan ne bi tenê dora çem ê ZABE. Padişahê Asoran TIKLAT PALAZAR ê yekim û nevî ên wî dibêjin ku, gelê ku, li serê kanî ên Dicle û Ferêt ; û bakure ê çiya ê Nîfast - Bedlîs, Dyarbekir Xarpêt, Dêrsim -û çiya ên Torosan Ferweranî dikirin. «û Mîcerson cardin Dibêje :» ev welatê Nehrî an, di hengam a Iskenderê mezin da navê Kurdûwan standibû. Nehrî bapîrên Mad û Kurd ên îro ne.»

Padişahê Asoran TIKLAT PALAZAR ê yekim ku ber ê mîladê 1128 de xuyanî kiri bû «şerne dijwar bi Nehriyan ra kir ; şer ên han di dîrokan da Bi nav û deng in.

TIKLAT PALAZAR ê dûim di 1278 berî Miladê împaratorî-a Asor Vejand, ev padişah ê Asor ; Jêhatîtir,, diwartir û navûdeng tir ê Padişah ên Asor e. Di hengam a xue da, ji cihanê ra şehînşahî a xue bang dabû ji serekanî ên Dicle û Ferêt û heya dora şamê xisti bu bin dest ê xue, daketibû kenar ên Deyra ê Sipî Kurdistan a bakurr di wan hengaman da ji Asor ra bac dida. lê; bi Nehriyan re Pişo-pişo dikir.

Dîrokzan ZAGOJIN dibêje: «bi Nehriyan re xueş derbas kirin a padişah ê Asor TIKLAT PALAZAR tişteki pir haykêş e. Hiç dudilî an mekin, guhartina xûy a TIKLAT PALAZAR ne ji dil paqijî a wî e ; ew bi tenê bend a kêys û fesal a xue e».

Ev nivîsandin a jorîn, gezdik a xurtî û tuwandarî a Nehrî ên zorbazû xueş nişan dide. şehînşah ê Cihan TIKLAT PALAZAR ; ji Nehrî an ra pişo-pişo dikir !

Berma ên wan Nehrî ên cengawer û ciwanmêr ; li dora Hekarî, heya îro bi zindeganî payidar in.

Padişahê Asor TOKOLTI-NINIB ; berî a mîladê 890-884 da, bi Nehriyan ra şerne dijwar kirîye. Gelek padişah ên Asoran, bi wan Nehrî ên şerevan li meydana mêranî ê cengbazî kirine.

Berî Miladê 740 da Nehrî ji bakur ê rojhilat dirêj î Asor kirin, û ketin hundir ê kişwer ê Asor. TIKLAT-PALAZAR ê dûim ; bi zorê Nehriyan ji Sînor ên xue derxist.

Padişahê Asor SENEKRIB ; berî mîladê 705 da bi Nehriyan

ra şer kir ; şerê ha ; heya, 682 ajot. SENEXRIB ji vî şeri ra ; geş-tecenga pêncim gotîye.

Nehrî ; heya, wenda bû na Asor bi destê Medan ; ji Asoran venegeşîyaye ; tim bi Asoran re şer û ceng kirîye e.

Pey wendabûn a asor berî mîladê 612 da ; Nehrî jî ; tevî ye-kîtî a Mad Bû. Nehrî bû perçakî împaratorî a Kurd.

Ferweranî a Mûşki

Mûşki jî wekî Nehrî an Kurd ê Araratan in û Sûbarî ne. Di-rok ên kevin nivîsandine : Mûşki ber î mîladê 1100 salî virda ; li Kurdistan a bakur ferweranî kirîye ; heya KAPADOKYA û KI-LIKYA xistiye bin destê xue. Bajar ê Mûşê ji Mûşkiyan yadî-gar maîye. TEWRAT ê navê Mûş, Maş nivîsandiye, bi gotin a Te-wratê, Mûşki, li bakur ê Mêzopotamya jî, ferweranî kirine.

Di van salan da ; ji kolan ên arkêolojîk, hin kevnerêç ketine dest, Ji van kevnerêçan, xuya dike ku, ber î mîladê 1800 î da navê padişahê Lîdya; Mîta ê Mûşki, bû wuha ye; di wan salan da, Mûş-kî, li Kapadokya û Lîdya hukumdari dikirin çawa ku Mûş-kî û Mîtanî, ji yek gel ji yek hawiş in - Kurd û Sûbarî-bûn, ewha jî yekdest û dost bûn.

Mûşki ; ber î mîladê 770 da bi Kurd ên Araratan bûn yek, şerê SARGON ê Duîm padişahê Asor kirin.

Zanibûn a me, jibo Mûşkian ev çendik e. Em hêvîdarin ku, ji nû da, xebat, û kolan û xepartin ên din çê bibin û dirok a Mûşkian çêtir ronak bibe.

Ferweranî a Xaltî

Xaltî jî ; wek Hûrî, Mîtanî, Nehrî û Mûşki. Sûbarî ne, Kurd ên Araratan in.

Xaltî ; ber î mîladê 1500 î da li Araratan û Kurdistan a navîn ferweranî a Xaltî serrast kirin. Ferweranî a xaltî ; Jêhatî, tûw-ana, hişdar, û cengawer bûn. TOSPA WAN paytextê xaltî an bû.

Paş ku ; Xaltî li Araratan û li Kurdistan a navîn bi cî bûn ; pîr ne çû baş xurt bûn; erdê xue fire kirin; gihiştin Antî Torosan û milekî wan xue gîhandin Derya ê Reş.

Iro bixue di Kurdistanê de, li gelek cîyan de berma ên Xaltî an hene.

Dîrokvan ên rohilat û roava ; Sûbarî bûna Xaltîan de yekdest û yekdengin.

Lê ; vê rastîya eşkere (Ahmet Refîq) Beg Dîrokzanê Tirk napezirî ne (qabûl), ew nabêje erê.

Ahmet Refîq Beg ; di nivîswar a xue a dîrokê da «Bûyûk Tarihi ûmûmû», derpêç I rûpel 346; ewha dibêje; «Asorî; ji vê heldorê ra ORARTO, Israîl jî, Ararat digotin. Ermenî ku, ji nejadê êndowrûpaî ne ; berî ku, li van dera bi cî bibin, hawişekî din li van dora rûdinişt. nav ê vî hawuşî Xaltî bû. Ev hawuş berma ê Hîtîta bûn.

(Ahmet Refîq) Beg ji alîkî, ji Xaltîan ra, berma ên hîtîtan dibêje ; ji aliyê din jî, pîrs ên Herodot - Dîrokzanê Yewnanî û bi nav û deng, di pezirîne û di nivîsine : « Xaltî bejin dirêj, Zinde, Tendurust û xurt bûn.»

Cardin ; ev (Ahmet Refîq) Beg, li nivîsvara xue da ; derpêç a yekim rûpel 330, ewha dibêje : rûçik ê Hîtîtan ne dîlkêş bûn, bejn a wan kin hestî ên hinarok ê rû ên wan derketî, lêv ên wan ên jorîn daketî...

Gotin ên dîdokzana ê Tirkan, hevdû nagire : ji alîkî ji Hîtîtan-

(*) Herodot ji vi hawuşî ra ne gotîye Alarod. Alarod ; nav ê cî ê wan e, ji Ararat ra, Alarod digotin, kes ên wî Xaltî bûn, nav ê cî ê wan Alarod bû ; vê paşiyê ; nav ê ferweran a xue jî, kiribûn Alarod. Alarod ; ne bi tenê ci ê Xatîan bû, cî ê gişî kurdan bû, cî ê Subarî an bû; hin rastir, cî ê Kûtî an bû, ano, bapîr ên kurdan bû.

re bejin kin, lêv daketî rûçik, ne xueşik dibêje ; û paşê xue ji bîr dike, bermaên Hitîtan ên Araratan ra ; bejin dirêj, zinde ten durust û xurt dibê je ! ev nişan ên han li Hitîtan tên ? tu kes ; Hitîten bejin dirêj bihistiye ?

Dîrokzan ên cihanê hemî ; Kurd bû na Xaltîan pezirandine, îro Xaltî di Kurdistanê de heyî ne. û di Kurdistanê da wek berê zinde û çalak dijîn.

Lê ; dîrokbêj ê Tirk (Ahmet Refîq) Beg pirs a Kurd nikare bine devê xue ? ev çi hişkbawerî (taassub) e ? ev, çawa serhişkî e.

Dîrokbêj ê Tirkan Ahmet Refîq Beg ; Hîtît kirin a Kurdan ra bi tenê qîm a xue nayîne, Ermenîan ji tîne Araratan ! ? Li Nîştîman ê Kurdan ê deh hezar salan da bi cî dike ?

Ya Ahmet Refîq Beg ! Dîrozkana ên cihanê gişan nivîsandine û pezirandine ku, Kurd berî Mîladê 6000hezar sal ; dibe ku, 8000, 9000, belkî jî 10,000 sal ; Ji Isqandinawya hatine, û li Araratan bi cî bûne.

Cardin ; wan dîrozkanan, hetta nivîswara dîrok a Ahmet Refîq beg «Bûyûk tarihî ûmûmî» jî nivîsandine Ermenî ji TRAKYA berî Mîladê 600 sal Koçûbar kirine û derbasî Bosfor (Istanbul boxazi) bûne hatine Asya a biçûk, dora Qars û Eriwanê bi cî bûne.

Ahmet Refîq Beg di nivîswar a xue a dîrokê da ; derpêç i, rûpel 347 ; da dinivîsîne : berb î salsed a şeşim ê berî Mîladê; Ermenî ku, ji nejadê endo Awrûpaîne ; gava tev Firîkyayê derbas ê Asîya a biçûk bûne, hatine van heldoran, tevî hawiş Orarto bûne. Wuhaye; pey salsed a şeşim ; kesên Orarto ; jiXatîy ên kevin û ji Ermenî an ku, ji roava hatiye, çê bûne...

Di van gotin ên Ahmet Refîq Beg, da yek pirs a rast heye ; ev pirs jî, Berî Mîladê 600 sal hatina Ermenîan, li vî erdî e. Pirsên maîn, giş Ahmet Refîq Beg ji ber xue gotiye ; yanî, n eraste. Ney-artîya Kurde. !

Ahmet Refîq Beg ; yekî bawerhişk e wî wehirandiye (qarar) ku, pirs a «Kurd» ji nivîswaran bi derxîne Ahmet Refîq Beg wek me agah e û baş dizane rastî çawa e : ew zane ; Xaltî Kurdin.

Ermeni ên ku, ji roj ava hatine, tevî Xaltîan nebûne. Cardin ew dizane : Xaltî îro li Kurdistanê heyî ne, û xurû Kurdin, xûn paqij in ne dureh in. Lê çi sûd ! Ahmet Refîq Beg bawerhiş e ! Serno e ! Tirk e ! Gotin gotina vî e.

Ahmet Refîq Beg ; koneye jî bi keviyekî du çivikan dukuje :
1 — Xaltî ên Kurd dike Hîtî ; Kurd pê qels dike. 2 — Ermenî ên xûn paqij dureh dike ; xûna Ermenî û Hîtî tevhev dike. !

Cibûna Ermenîan li Araratan

Engaştin (iddia) a Ermenî an, li Araratan ; engaştinek bey-hûde e. Ermenî tu rojan; Ferweranî a wek hawîşekî, bi konevanî. li Araratan bi cî ne bûne.

Dema koçubarbûn a Ermenîan, ji Tirakyaê ; «Sît» - ku, ji ne-jadê Kurd in-di wan salan da ji rohilat berbi Kurdistan ê hatibûn û ta Lîdya Vekirandibûn : wek lefyek serejêr bûbûn ji jorê Derya ê Kaspîn, hin cî ên Qafqasan û Araratan, Corciya û cî ên ku Ermenî nû bi cî bibûn — Ermenî nû hatibûn hêj Ermenistan çê ne bibû — , Pont, Kapadokya dabûn ber xue, dest pê kiribûn Lîdya jî bistînin.

Sît ; tu rêzan û rêdar (qanûn) niznîbûn, çaralî dabûn ber xue, talan û wêran dikirin.

Ermenî ku ji Tirak ya koçbar kiribûn, û nû hatibûn van deran, hê rind bi cî nebibûn ; gund û bajar ava nekiribûn ; kel û û barûan çê nekiribûn. Loma ji bo SITAN neçireke pir hêsanî bûbûn.

Sît jî, tu kêmanî nehiştin, Ermen talan û perîşan kirin, û Ermen pir êşandin. Ermen ên koçbar û belengaz xue avêtin Araratan, tor û bextê Kurdan. Ew belengazana ne hatibûn kişwer û bajar bigrin. ev koçbar ên perkende û bêpergal bûn. Hatibûn ji xue ra parazgehek û gezek nan peyda bikin.

Kurd ku, her gav himêza wî, ji bo reben û pepûkan vekiriye Van Ermenî ên, revoke ên ber SITAN, bi mihrivanî û dostanî li ba xue hiştin, ew paraztin ji dil û can alîkarî a wan kirin.

Eva ; hatina Ermenî an li Araratan ! ev e ; çîrok a girtin û stan
din a Ermenî an Araratan !

Paşê hûn dê bixuînin ; me, di zûl a Ermenî û Kurdan da ser
vê kisse ê, dûr û kûr nivîsiye.

Ferweranî a Alarod

Di nivîsavr ên, dirokana de, ji xuehermend a ALAROD ra OR-
ARTO, ORARDO, ARARAT jî dibêjin. Xuehermend a ALAROD;
ano XUEHERMEND A Sûbarî. Ev xuehermend a han; bi gîhandin
a hemî birrên Sûbarî an serrast bûye : Hûrî, Mûtanî ; Nehrî, Mûş-
kî, Xaltî.

Gel vî çendî ; nav van xuehermend an da, di wan dem ên da-
wîyê ; ên navpêketî ; Nehrî û Xaltî bûn. Pir caran padişah ên Ara-
ratê ji xue ra padişah ên Nehrî digotin.

Paytext ê xuehermend a ALAROD ê Bajar ê Tospa—War bû

Xuehermend a Alarod her gav bi xuehermend a Asor şer dikir.
di sala 829 berî Mîladê padişah ê Alarod Minwaş ; nivro û rohilat
ê ûrmîyê vesend hawiş ên Kurd ên parsûwa, Mannaf ku, li van
deran cî girtibûn, ew xistin bin parazt a xue, bi vî awaf bendek
xurt, hemberê Asoran tekuz kirin.

Ber ê Mîlad 773 da padişahê Alarod Sardorîs ê yekim bi pa-
dişah ê Asor Salmanazar ê sêim re şer kir.

Navê padişahê Alarod ê paşin Mina — Ari bû.

Gava; berî mîldê di sale 612 an da Key Aksar Nînwa vekirand
hemî xuehermend ên Kurdan kire yek, û Imparatorî a Mezin a
Kurd serrastkir. Xuehermend a Alarod jî, xuehermend ên din ên
Kurdan jî bi xuehermend a Mad ra bûn yek.

Ferweranî ên Kurd ên Kaspiyen Manaf, Mad ê Biçûk, Mad ê Mezin Ferweranî a Mannaf

Mannaf ; bi xue birreki ji Mad in. Ji kevin da, li dora ûrmîye

bi ci bûne. Paytext ê wan bajarê Urmîye bû.

Mannaî, Parsuwa, Kîmrî, Sît gihîştibûn hev ferweriyek çêkiribûn. Ev hawiş ên ku, li dora Mannaîan xue dabûn hev; ji mannaîan ra pir bi kêr dihatin; hemj, padişah ê Araratan Mînwaş bi wan ra yek dest bû. Ber î Mîlad 829 da, Mînwaş padişah, şer ê Salmanazar padişah ê Asorkir û ew şikand, û li «Gelî ê şîn» jibo yadîgara vî şerî sitûnek daçikand.

Di nivîswar a dîrokan da navê 5 padişah ên Mannaî nivîsandîne : ARTSARI, IRANZO, ARA û LOSUNA, û DIAKU (DOGO). Dîakû berî Mîlad 715 da, bi padişahê Asor Sargûnra şer kir. sît ku, hevalbend ên Dîyakû bûn dereng hatin meydan a şer, leşker ê Dîyakû loma ş'kest, û Dîakû dîl ket dest ê Asoran, Asor ew dûrandin (Nefî) şandin alî ê şamatê. Di wan salan da, bakurr ê Sûrya, di destê Mîtanîyanda bû, bi hêsanî Dîyakû xue gihand nav Mîtanî an Dîyakû şandin û çû gihîşt welat ê xue.

«Dîroka Rişefî Nejad î Kurd» Nivîswara (Ihsan Nûrî Paşa), Qahraman ê çiya ê Agirê ; Nivîsandîye ku, Dîakû, Keykubbad bi xue e. Lê ; gelek nivîswar ên dîrokan nivîsîne ku, Keykubbad ne Mannaî e Madî ye Dîyakû Ferweran ê Mannaî an bû. Keykubbad prenekî Mad bû.

Ferweranî a Mad ê Biçûk

Birrek ji Mad ; li «ATORPATKA» ano li Azarbaycan a îro, bi navê Mad ê Biçûk ferweranî yek serrast kiribûn.

Di nivîswar ê dîrokan da, ji bo ferweranî a Mad ê Biçûk zanişekî Eşkere û ronak tuneye.

Mad ê Biçûk pey padişahî a Keykubbad, xue tev î împaratorî a Mad ê mezin kirîye.

şehrîrarî a Mad ê Mezin

Ferweranî a Keyanîan

Berî ku em destpêbikin, li bişkartin (îzahat) a xuehermend a

Mad, divê em çend pirsan, li ser Medan, bibêjin. Mad ; hê rastir Kurd ên kurtî ; di wan saian da, ano, ji hindi kî berî Miladê 4000 sal ; erd ê ku xistibûn dest ê xue pir firebû : ji sinor ê Hindistanê heya Zagrosan ; Ji Urmîyê heya Derya ê Umman giş Madistan bû, kişwer ê Kurdan bû.

Bi tenê ; nav vî erdîda Faris hebûn. Faris jî Arî bûn, pismam ê kurdan bûn.

Hinek, ji dîrokzanan, gotine ku, Kurtî ji alî ê hindistanê hatine wan doran. lê ; bawerî ên pirtir ên zanan û koşûxebata me ev e ku, Kurtî wek bira ê xue ên Kûti, raste-rast ji Iskandînwawya hatine çiyay ê Agirê.

Wuha e di koçbarîa giştîkî da, Kurtî wek bira ên xue ê Kûti, di Koçbarî a giştî da berê hatine çiya ê Agir paşê ji bo peydakirina çêregeh ên fire, ji kerî ên xue ên giran û bê jimar, berê xue dane rohilatê, dora Derya ê Kaspînê, û heya Derya ê Paris û Umman bela bûne ev kişwer bûye rûnişgeh a kurtan.

Ev hatin a Kurtian ji araratê û belabûn û fire bûn a wan, heya Ummanê ; hêdi bûye û bi salsedan çêbûye.

Gel vê yekê ; hin rojhilatzan, xue dispêrin bi nişane û kevnerêçan, û gotine ku, çend tîrên Medan (Kurtian), li bakurr, li zozan ên serê kani ên Dicle û Ferêt cî girtibûne.

Sazmanî a Xuehermend a Mad

Kevnerêç û nişane ên dirokî ji me ra dide zanîn ku, Mad berê Miladê 4000 sal ; navbera Kaspîn û Dicle Ferweranî kirine. lê nişwar ê dirokan, hebûn a ferweranî a mad bi aşkavtî (Wazih) berî Miladê sala 2800 nişan didin : berî miladê 3700 ê da Kûti ; Akad wenda kiribûn lê berî miladê 2800 da ji nû da Akad bû xudan zor-darî û cengawerî ; û bi alikarî a Asor êriş birin ser Kutî an welat ê xue ji dest ê kûtî an derxistin. gava ku Akad serdesti li Kûti an kirin, dest avêtin ferweranî a Mad jî ; navber a Akad û Mad şer ên dûr û dirêj çê bûn, dawiyê leşkerên Mad şikest, Madistan jî ket bin lepê Akad. Mad bi salan ji Aad ra bac da. Wuha e; cara bertir ; nav û qisse ê ferweranî a mad bi aşkaftî û bi pejilandi

di sala 2800 berî miladê hatiye bihîstin.

Cardin nivîswar ên dîrokan nivîsîne ku, ber î milad 2100 î da navber a padişah ê Asor Nîne û Mad şerên dijwar çê bûne.

Ji van herdû gertevan (Hadîse) tê fêhim kirin ku, Kurd ên Mad, berî van salsedan xuedî ê ferweranî û sazemandîê bûn ku, di sala 2800 û 2100 da karibûn bi ferweranî ên Asor û Akad ra şer bikin.

Gelo ? di hengam ên kî jan padişah ên Mad ev şer çê bûne ? Navê pêşberê padişah ên Mad çiyê ? Ev padişah di kî jan hengamî de ferweranî a Mad danî e ? Dîrok ji me ra bersîv ên van tiştan nade.

Dîrok a Mad a wê hengamê di nav tarîtiê de e.

Em hêvî bikin ku hin derande (mekşûf) û, nişane ên nû bi de-rkevin, û di vî warî de me ronaktir bikin.

Ji ber ê miladê 4000 sal heya ber î miladê 856 ano dema padişahî a Keykubad ê Kurd, ano, ji 30 salsedî bêtir, ji Medan û ji gel ên dor a wan çî gertev ên aşkaftî û ronak me berev kirîye, eva em dinivîsînin : weha ye ; çawa ku, em navê Padişahê yekim ê Mad nizanin, ewha jî em dema sazimendî a xuehermendî a Mad ji nizanin. Padişahê bertir ê Mad ku, Dîrok ji mera gotîye Tose Padişah e. Nivîswar a Yewnanîan, ji Tose ra Dîyokes gotine. Ber î milad 1878 da Bajar ê BELX Paytext ê Tose Padişah bû.

Sazimani a Xuehermend a Asor

û xurt Bûna vî

Padişahî a Keykubad ê Kurd

û Wendabûn a Asor

Xuehermend a Asor ber î Miladê 2400 da sazemand bû, bi salsedan di bin destê Mitan da ma. Paşê Mitan ; bi êrişên bê dawî ên Hititan qels ket, Asor ji bin nîrê Mitan reha bû ; ji berêva bû' xuehermend xurt û zorawer. Çend salsedan bi şûnda bû şehînsahî ek yekta û cihangîr.

Padişah ên Asor pir rencdar û xuinxuar û xuediên ordike mezin û rêzanbûn.

Ordî a Asor bi çek ên bijare û tebût ên wê hengamê, çekdar bû :

Bê jimar erebe ên ceng, lekên siwaran : bi gurz, bi rim, bi sûr, bi tîr û kevan...Lek ên peyan jî, wek ên siwaran bi çek û rextan karûbar kirî bûn.

Leşer ; lek bi lek parkirî bû : fermanîdar ê her leşkerî cihê bû her cengawer fermanîdar ê xue nas dikir. Fermanîdar gezdik bi gezdik bûn, di nav wan da bi çûk û mezin hebûn. her yek jî mezin ê xuera serfirû bû. Bi yek gotin ; leşker ên Asor wek leşkerên iro bûn : Bedenbaz , çekbaz jî mezinê xuera serfirû ...

Xuehermenda Mitana û Mad û Xuehermend ên Kurd ku, beri hînga me xuendibû; 2000 sal sîngên xue dan ber vê ordîya zorawer û canbizar. 2000 Sal şerker ê Kurd; zîne hesp ê xue dananî piştî xue venekir xencer û şur ê xue nekîr kalê di vî 2000 salsalî de xuina Kurd wek leyîan dişikî (cereyan). Qedîxên û ber xuedana Kurd, xurtî a Kurd, cengawerî û mîranî a Kurd ; ev ordî a asor a fîris û zorbaz û zorawer, hêdî hêdî, bi salan bi salsaldan êşand, birîn lê vekir jî hev xist û paşê ew şikand û dawî ê jî, jî cihanê rakir û nabadîd kir !

Em ; vêya bêjin : ev Kamwerî (muwafak) bi lê rasthatînekê neketîye dest ; bi fedekarî ên mezin, bi ponjên mîrxas ên bîrbir û dûrbîn, bi merdî, û xebat ên bican û dil hatîye meydanê. Nema-za jî ber î Miladê 900 sal virde; di hengam a Asor Nazîrbal û kurê wi Salmanzar ê yekim da Kurdistan di nav xuîn û agirda bû,, di hengam a her du Padişahan ; mezinaî û xurtî a Asor gihîştibû bilindîtir a gezdik a xue. Dawiya şer û ceng ên wan nedihat.

Asor Kurdistan a roava kiribûn bin baca xue, pênc caran êriş biribûn Zagrosan.

Kildanîstan giş standin, Walîkî asorî danîn Babilê. Elam û Paris jî, ketin dest ên Asoran...

Em werin li ser dirokên Kurdên Kaspîne : gerdişên (hal) Kaspînan jî, jî Kildan, Elam û Paris ne çêtir bûn.

Ji xue di vê hengamê de Madistan seraser li prensîpotê ên biçûk parkiribûn. (*) ev prensîpote ên perakende, li hember ê Asor ên yek dest û yek xuehermend bê nerx û bê bahabûn.

Ji vê aşkaftin a dûr û dirêj tê zanîn ku, li Kurdistan Asoran bê perwa hesp ên xue di bezandin; dikuştin, talan dikirin û Kurdistan wêran dikirin.

Li meydanê li hember î vê xuehermend a zorbadzû û wêranker û herasawer (xewf) ; bi karibe bi sekine tu kes tunebû.

Diva bû ku ; lez bikin, bilezînin ji vê gerdiş a herasawer ra çarakî peyda bikin. !

Eva ! Kurd ê ciwanmêr ji vê gijokî û malmîratîê ra çare ê birrî (qeti) peyda kir : Kurd ên Kaspînê civîyan ; pîrens û rîsipîan, bîrewer û kardîtian ; gîhîştin hev ; derd ên dilsûz ji hevve vekrin, dûr û dirêj pêyvîvîn. Civîna wan dirêj kir, axaftin ên hovnak, û dilhejok bi rojan ajotin. Per î gişî ; diva bû ji nav prensan peyaki hêjatir bibijêrin, û paşê vî prens ê bijare ji xue ra bikin Padîşah, û bi ser gedori ano bi dil pakî û bi fermanberi, li dora wi bicivin. Pey Axaftin ên pîr dilhej û pêyvne kûrûdûr ; bi pîranî ên dangan prens. ARBAS, bi navê, KEYKUBBAD ê KUD ; Padîşah bang kirin. bi vî awaî Kurd bûn xuedî ê padîşaheki wek KEYKUBBAD ê KURD.

Xuehermend a KEYANIAN

şehrîyarî a Keyqubbad ê Kurd

Keyqubbad ê Kurd; padîşahekî zana dûrendîş, bedenxurt û rewaxurt, mêr û xebatker bû. Ber î miladê; Keyqubbad ê Kurd 853 da bi deng ên gişkî ên Kurd ên Kaspînê; li textê şehrîyarî rûnişt.

(*) Di vê hengamê da, li Madistan ; pîrens ên jêrin ferwe-rani (hukumdarî) dikirin : Astîbars, Heştîbors, Mandos, Mencik, Suzar mos, Aspada, Artîka, Astîka, Arbîyan, Armî, Arten, Parisûnd, Artenî, Arjeng, Arbas.

berî her tiştî, meriv ên serguzeştger, tevhevîker û çepelkar ji meydanê rakir. Gel ê Kurd di bin fermendari a xue da giş civand... rêdar ên hêja, rêzand, di welatê xue da dad û asayiş pêk anî.

Paşê ; bi van çare ên hişmendi û zirekî Kurdistan seraser bû ava û gumreh, tuwanger û bextîyar. Keyqubbad ê Kurd ; gava van tişt ên binge hî pêk diani, karê xue î Leşkeri jî ji bir nekiribû. Dilxuaz a wî a mezin ev bû ku, ordiyeke xurt, rapêçai, karûbar kirî, bedenbaz, şûrhingêv û Mertalgêr, tîravêj, û gurzgerîn, lewend û kok û pir azmade terube bine meydanê; û bi vî awaf karibe, li ber leşker ên zorawer ên Asor cengbazî bike. û Asor bişkinîne û tol ên nû û kevin bistîne.

Leşker ên Kurd ; ji berê da, cengawer, mêr, zorbazû, çalak, lewend, şerevan bûn, karzane, bedenbaz û Mertalgêr bûn. Lê sazemandî û rêzan a ordî a Kurd wek Asor tekkuz û tebût ne bû

Keyqubbad ê Kurd; ev pitik a qels fehim kiribû. Loma ; Keyqubbad ê Kurd dest pêkir sazemandî a ordî a xue. Ber î her tiştî ; rahişt vê pitik a qels. Armanca wî, Serrastkirin a ordike saz û tekkuz bû ; divabû bi şerevanî a Leşkerê Kurd rêzan û bend ûbest (disiplin) jî tevê bibe. Anò ; Kurd ; çawa şerker e ew çend jî, rêzvan ; tekkuz, tebût û bi disiplin bibe. Keyqubbad ê Kurd zanibû ; kî jan roj karibe ordike bi disiplin, birêzan û bedenbaz ; û bindest ên Serdar ên pispor û cengbaz bine meydanê ; wê rojê ew dê bigihîje armanac a xue. Wê gavê ; ji padîşah ên Asor ên zorba, û rencdar êdî pax nake.

Keyqubbad ê Fêris bi vê projeê, bi salan koşîya, şev ên xue kire ên gerdûneceng ; II — lek ên siwaran ; III — lek ên peyan.

Ordî a Keyqubbad ê Kurd ji sê birr: n binge hî saz dibû — I — Lek ên gerdûneceng ; II — lek ên siwaran ; III — lek ên peyan.

Lek ên siwar û peyan jî, bi birran beşkiri bûn : birr ên tir avêjan, ên gurzan, ên rîman, ên şûr û mertalan, ên kemend avêjan, ên kevirkanîkan...

Keyqubbad ê Kurd ev ordî a xue, sipart dest ên fermendar ên karzane, hunerwer ên şeran û şebxûnan ; cengawer ên rojên giran û meydanê mêran. !

Li Ordî Keyqubbad ê Kurd ; li gezdik ên navbera fermandaran pîr guhdar bûn. Nexbiçûk (rutbe) ji nexmezin ra her gav serfirûbû.

Ordî a Keyqubbad ê Kurd ; bû ordieke xurt û zorbazû, hunerbaz û bedenbaz, bi bendûbest û cengawer, kokbend, rêzandar, pêşmerge û mêrxas.

Keyqubbad ê Kurd ; gava bi van karûkoşan : şehrevanî, bazi-rganî, dadkerî kariwer dibû ; xebata balyozî û konevanî jî, bir nekiribû. Berî her tiştî; veşartî, ji binde, bi waliê Babilê ra yekdestî danî ; paşê, Elam jî xist e nav vê yekdestîê. Ji xue ; bi rûniştina Keyqubbad ê Kurd li ser textê Mad, Paris ketibû bin destê ferweranî a Mad.

Keyqubbad ê Kurd ; van kar ên ev çend giran di 88 salan da anî Meydanê ! Belê ! Qubbad ê yek ta, Padişah ê Mezin, 120 sal temen kir ! 94 sal Tacidarî kir !

Berê paytext ê Medan bajar ê Tesfûn bû, paşê ; ji bo ku, welat ê xue çêtir, ji Asoran bi parêze ; Hemedan, kire paytext ê xue.

Qubbad ê Fêris û pîr ; gava van karûbar ên giran bire serî da pêşî a ordî a xue a ciwan , û 400,000 cengawer ên Kurdan rê a Asoran girt. Babilî, Paris û Elam ku, yekdest ên Mad bûn : wan ji, xue tev ê ordî a Kurdan kirin.

Gava ; padişahê Asor Sardanapal vê peyamê stand ; bi ordî a xue giştî derket derve ê bajar ê Nînwa.

Her du ordî jî, li hember î hev rêzan a cengê girtin. her du ali jî; êrişne dijwar dikirin. Her du alî jî di mêranî û hunerbazî ê da kêrnanî nedikirin. Şer ên xuînrêj pênc roj ajotin. Lê ; paşîkê ; ordî a Asor a giran û xuînvexuar, ordî a du hezarsale şikest. Asor ji neçari, ji meydana cengê vekişîya xue avêt paş beden ên Nînwayê.

Leşker ê Kurdan teva leşker ên hevalbendan, Nînwa dorpêç kirin, dorpêçî a ha du sal ajot. sala sisêan dema buharê, ava çemê

Dicle û çend têkilên wî rabûbûn Dorpêçkeran bend çêhirin, cuhvedan, ava Dicle û çem ên din bi alî ê bedenê Ninwa berdan. Beden ê Ninwa nikaribûn li ber leyfê çeman ber xue bidin. cî cî dîwar ên bedenê herifîn û hilweşîyan.

Padişahê Asor Sardanapal ; li ber vê gertevê cangizok (Feci) û malwêranî, bi carek bê umîd bû, û ji pirxunî ; xue, tev î jin û zaruyên xue, bi hemî fermanî û karweş û benîan ; bi rext û çekên giranbûha, kenzên gewher û almas û mirariyan ket serayekê û agir berda Sera a xue û gişkî merivên xue, mal û kenzên xue şevutand.

Kurd, Kildan, Paris û Elam hetta Enzanên (Insan) cihanê giş; ji van padişahên xuinxuar û zordar reha bûn. Keyqubbad ê Kurd berî miladê 759 da Rewanê xuei pak da Homan (Xuedê) 120 sal temen kir 94 sal bi Ferwerani û serfirazî şehriyarî kir.

Key Qubbad ê Kurd gava mir ; 5 kurên wî hebûn : Kekawuş Keyapû, Key Ariş, Key Armîn, Keypasîn.

Şehriyarî a Key Kawus

Berî Milad 759 da kurê Key Kubbad ê Kurd Key Kawûs li Te-xtê Mad Rûnişt. Key Kawûs bilidkesekî pir noûmêr bû. Berê geşte-ceng a Hindistanê çêkir. Ji Hindistanê gelek cîan vesend. Paşê ; ber bi Hamawran (Yemen) ê livîya. Pêy gelek ceng û şeran ; bi padişahê yemenê Zu-El Azar aşitî danî, bi keça padişahê Yemenê Sudaba re mêrjinî kir. Paş çendaki bi kar a giranbuha Sudaba anî û vegeriya Kurdistanê.

Key Kawus 44 sal bi berxurdarî û mezinaî şehriyarî ajot. Berî Milad 725 da gîha dilovanî a Xuedê.

Pey Mirina Key Kawus

Key Kawus ; Warwenda mir. Ji bo bijartin a padişahê nû ; li navber a gel serêşanî ên mezîn çê bûn : du prensan dîlxuazî a padişahî ê kirin her du ji; ji; malbat a Key Kubbad bûn. Yek ji wan

Prens Tos bû, ê din ji, Prens Lehrasep bû. Prens Tos ji Padişahi ê ra hêjatir bû ; dûrbîn, karzana, û xebatker bû. Lê di Lehrasep da ev nav û nişanan tunebûn. Lê ji aliê mîratxurî, Lehrasep kira-sekî nêziktir bû, û zava ê Key kawus bû.

Werzişê (mucadele) bijartin a Sahane, gelekî dirêj kir. Paşîkê; bîrewer û rîsipî an; ji vê karbend a (umûr) dilgîvêş ra çaraki endîzwer (munasib) pêyda kirin. : Lehrasp bajar ê Belx, ji xue ra dê bike Paytext, û li heldora Belxê ew dê ferweranî bike. Tos jî ; Hemedanê ji xue ra dê bike paytext, û ferweran ê gişî Kurdistanê dê bibe. Her du Padişah jî li dem a vêtinê (luzum) ew dê bazdin alikarî a hev.

Padişahi a Keyaniyîyan ên Hemedanê şehriyarîa Key Tos

Key Tos ; ber î Mîladê 715 da li text ê Medan rûnişt, 60 sal bi tuwandarî û bi bîrewerî û mezinatî, şehriyarî ajot. Di wan deman de ; firehiya Kurdistanê, ji sinor ê Hindistanê heya Derya ê Reş ; ji Derya ê Kaspîn heya kenar ên Derya ê Umman digihîşt.

Dilxwaz a mezin a Key tos ev bû ku, di vî kîşwer ê xue ê fire da; bi dad û asayîş û aşîti Padişahi bike. Ji bo vê yekê rêdar (qanûn) rêzan (Nizam) û bernav ên (Program) hêja danîn : ji bo diwan a Padişah ; ketin a hundur, rûniştin, rabûr peyvin navesazek (talîmat) din danî.

Konevanî a Key Tos a balyozî pir bi hoşmendî bû. Key Tos aşîperwerî a ku, nişanê xuehermend ên hefsî ên xue dikir, heya wê gavê padişah ên din nekiribûn. ey tos tu caran dirêj î hevsi ên xue ne dikir. Xuehermend ên dorê jî ; ordîya Key Tos a xurt û rapêçafî û hergav Amade, ji berçav ên xue dûr ne dikirin.

Key Tos ; bajar ê şehre Tos, yanî Xoresan a firo, ava kir. Bajar-ne din jî; perdax kir û xemiland. Nemaza ; paytext ê xue Hemedan ra pir emek dabû.

Semîramîs şehbanû a Asor ; Hemedan ava kiribû. Paşê Key-

Kubbad ê Kurd Hemedan xemiland û fire kir Key Kawus jî di hengam a xue da guh dabû Hemedanê, kolan û şeqam an vekiribûn. Serayne Ziwer û bedew ava Kiribûn. Lê Key Tos; di bajarvaniê de pêşiên xue şûnda hiştibû : Meydan ên fire, vekirin ; bi baxçe û gulustan ên dilrevîn xemilandin, bajar fire kir, kelan û bedenan serrast kirin, serayne bê heval têda ava kirin ; bi gel vana dora paytextê fêris bi heft bedenên dorpêç kir. heft beden nîsane ên heft birr ên Kurtiyan bûn. Rengê her bedenki cihê bû. Beden a şeşim Ziv reng bû, bedena heftim reng zêr bû (*)

Henegama Key Tos da; Kurdistan ava û Kurd gumreh û geş bûn. Di nav aştî û asudegî da; çandvanî û pêşewerî, bazirganî gellek bişkivî bûn, pêşve çûbûn. Di van salan da, tuwangerî û dast ê Kurd ku ji kerî ên terş ên xue didan hev; bê jimbarbû. Di van deman da Kurd xuediyê hezaran kerî ên hesp û pez û çêlek bûn. Hersal berma ê terşên xue difrotin hemsî ên xue. Ji hezaran salan ve, hesp ên Kurdan; di nav Akad, Sûmîr, Elam Kildan û Asor bi nav û dengbûn. Kurd ; her sal, têra xue, ji çêtirên hespan ji xuera dihiştin; ên maîn difrotin xuehermendên hefsî ên xue.

Kirrindar ê mestir ê Kurd Asor bû.

Gotina dawî : KEY TOS; yek ji mezin ên padîşah ên Kurdan bû. Hengam a şehriyarî a xue da, navê Kurdistanê gihandibû perê azmanan. Şehîşah ê Mezin ! KEY TOS ! ber i Mîladê 655 da gelê Kud purxun û pir girîn hişt û çû !

Rewangeh ê wi ronak û rewan ê wî şabe. ! !

şehîşahî a Key Ferîbrez

Key Ferîbrez, kurê Key Tos, berî mîladê 600 î da li textê Kurdistanê rûnişt.

(*)Tarîx a Pîrniya ; rûpel 15 ; Tarîx a Mîlêlêkevnar a Rohilat, rûpel 378 ; Tarîx a Ayîne î iskender, rûpel 118 ; Tarîx a Qedîm a Oraman, rûpel 118.

Ev padişah jî, padişahêkî bi nav û deng, pir dadiker û hoşimend bû. Di hengama wîda sinor ên kurdistanê (Kurdistana Kaspî) li Rohilat gihiştibû çemê Ceyhûnê û Hindistanê; li roava Mêzapotamyâê û Torosan. Lîdyâ, Kilîkyâ; Fînikyâ Bac didan Kurdan. Ibran, Misir bi Kurdan ra yekdestî girêdabûn, û ketibûn bin parastina wan.

Kêy Ferîbrez; ji ordî a xue ra ji dil û can guhdar bû. Bajarê Hemedan ; paytext ê xue, hîn çêtir xemilandibû. sernîvek a ola Zerdeşt, li Bajarê Belx bû, ani Hemedan ê.

Vê paşîê; Asor ji nû da ser ê xue bilindikiribû. Key ferîbrez. dixuest ku, wek kalê xue Key Qubbad, Asor şerde bike, bi ordike mezin çû ser Asorian. Bext ji Kurdan ra nebû yawer. Ev padişahê pehewan di meydan a serfirazî û mêranîê da bû gori a Kurdistan. 625.

şehrîyarîa Key Aksar

Di meydan a meranîê da kuştin a Key Ferîbrez hindik mabû bobelatek mezin bîne serê gel ê Kurd.

Nêzikî 2000 sal; Kurd, bi şilfa xencer a xue, bi penc û neynûk ên xue êriş a Asoran şikand û gihişt serxuebûn a xue.sedhezaran canbêzar, pêşmerge ên Kurd, di vê meydan a pehewanî û mêranîyê da xue Kirin gori a Kurdistanê.

Kurd; 2000 sal, pêşîr bi pêşîr, gewrî bi gewrî: cengbazî, şeravanî kir. Kurd; wek çeman xuîn rijand û paşê Kurdistan ji destê Asor ên zorba stend. Ev Kurdistan a ev çend giranbeha ; dikira cardin, jîdest biçûya ! Kurd carek din jî, bibûya dil û belengaz, girtî ê dest ê Asor. !

Başbû ku rîsipîan, camêrne dûrbin û karaşîna; zû bi zû xue gihandin Key Aksar; kurê Key Ferîbrez ê rewanronak û ew kirin padişah, li Text ê Madan rûniştandin. Ew karazmûde ên niştimanparêz, li dora padişah ê xue ê cuwan civiyan, û wek hengama bav ê wî, ji dil û can bi rasti û camêrî fermana wî ra serfirû bûn.

Key Aksar; Ber î miladê 625 da, tacê Keyan danî Ser ê xue, û bû padişah ê Madistan. Key Aksar; bi yek endîşe rûdinişt û radibû, ê ku bi şev û roj ji bîr û hoş ê wî dernediket, bi tenê ev endîşe bû; Çawa tola bavê xue ji Asor bistîne !

Lê; ev tola serfiraz ; bi ah û fîganan bi gazin û girînan ne dihat standin. Standin a vê tol a giran û cangudaz, ne hêsanî bû ev karekî giran û dijwar bû. Rakirin a vê tolê wabeste ê gelek tiştanbû : hoşimendî, pojn ên karsazî ên giranber, canbêzarî ên cuwanmerdan, koş û xehtên ji dil û can.

Çawa ku ; Key Aksar giranberî a vê tolstandinê baş bîr dibir; Gewremerd ên emekdar, serleşker û fermanbaran, heya, giş ordî û gel giranberî a vê tolhildanê bîrdibirin.

Gava ; ber ê miladê 625 an da Key Aksar bû padişah, tevger a Madistan wuha bû : ordî û gel, biçûk û mezin yekgotinbûn; can û mal; her tişt dabûn ber çav ên xue! divabû; Asor carek din jî, pê li welatê wan neke ê Kurdistan, heya roja piştawîê serazad bibe ! Bi serxuebûn be !

Padişahê cuwan : jî; vê dilgermî a giştikî bi awakî hêja û bi merdî bersivand : tavil; dest bi karikoş ên konevanî û leşkerî kir. Gel; bi gişî, yek dest û yek deng bû. Di vî karûbarî de, tu tiştêkî dirix nekir.

Ordî a Key Aksar çî diva, gel xue bi şûnda negirt : çek û rext zêr û zîv, mal û can...

Gel ê Kurd tiştne neditî anî meydanê. Key Aksar ; di demeke hindik da ordîyek giran berbihev anî. Ordî a Key Aksar; di kok û rêzanyê de, bedenbazi û hunerwerîê da; jî ordî a Asor, bi gelekî buhart.

Ji bo ku, em zanibin, Key Aksar xebata xue çî çend bire serî ordî a xue çî çend tebût û tekûz kir; em van rêzên jêrîn, ji nivîswar ên du dirokzan distînin û di nivîsinin : Tarixa Merdûx, derpêç I, rûpel 175 : «Siwar ên Kurd ên rêzanî ; di hunerwerîê da, ji siwar ên Asor pêşvetirbûn. çima ku ; siwar ên Kurdan, di bezê da û di êrişê da, bi hunerbazîke mezin tîravêjî dikirin. û ; yek jî ; hesp ên Kurdan ; di bedew bûn û bez û çalakîê da, li cîhanê gişî naskirîbûn.»

Tarîxa îbrahîm Heqqî derpêç I, Rûpel 120 : «Key Aksar ; ji bo ku karibe kişwersendîê bike ; bi bingehî rahişte kar û xebatê : Key Aksar ; Leşker ê xue pir baş rêzand û kok kir. Jibo her çekî, Lek ên cihê, durust kir, jibo her birrî, fermanîdar ên cihê danin. Bi vî awaî, xuehermend a Mîdya ku Mêranî a gelê wî ji berê da naskirî e, di ser da jî, bû xuedîê ordîke rêzan û tekûz».

Key Aksar, gava, bi ordî a xue ev çend bi giranberî kariwer di bû ; li Meydana konevanîê jî, ji xebat a xue şûnda ne dima : ferweran ê Babil Nabopalasar ra şandian birêkir. Xuyakir ku Dîtin a Babil û Hemedanê weke hevbûn. Navbera herdu xuehermendîdan, bi parêzî û êrîşî yekdestî çê kirin. Ji bo ku, vê yekdestî a xue çêtir û xurtir bikin ; Key Aksar keça xue da Boxoto-Nesir, kurê Nabo-Palasar Ferweran ê Babilê.

Wendabûna Asor

Gava Key Aksar ; kar û koşên xue ên leşkerî û konevanî bire serî, ordî a Babil tev î ordî a xue a giran kir û ajot ser Asor. Navbera herdu ordî an çend roj şerme xûnrêj û dijwar çêbûn û dawîê ordî a Asor şikest û xue avête paş beden ên Ninwaê. Ordî ên Mad û Kildan Ninawa dorpêç kirin. Di vê navêda, Key Aksar peyxamek stend ku, Sît dirêj î Kurdistan a bakur kirine û ji berêva, pêşve tîn (*)

SIT ku; Arine ; û bireki Kurdin, ji Qafqas dest pêkirine ; Kurdistan, Corcia, Armenya, Kapadokya, Lidya dane ber xue, Gihîştine Derya ê Sipî.

Key Aksar ; dest ji dorpêç a Ninwa ê berda, û çû Kurdistan a bakur alikarî a Kurd ên Araratî.

Key Aksar bi Sitan ra cengne dijwar kir. Lê ; kir-nekir Sitan giş ne karibû ji kurdistanê derine. Key Aksar bi salan derd ên Sî-

(*) Di van salan de ; rohilatzan ên arkeolog ; nivîstek û nehrevan ên nû peyda kirin. Ji van kevnerêçan xuya bûye ku, Sît Endo-Awropaî ne, û birrekî Kurd in.

tan kişand. Dawi; şevêk ê sergerde ên Sîtan kire mêvan ên xue. Ji her celebî xuarin, mêze û mey ên şahane dani ber wan. Sergerd ên Sîtan ; ji xuarin û vexuarin ên Key Aksar pir dilxueşbûn, û ji wan xuarin û vexarin ên şahane û xueşmêz gelek xuarin, vexuarin. Sergerde giş Serxueş û bêhiş bûn, wek mirian Ketin û veketin. Key Aksar ferman kir meriv ên xue, û ser ên serged ên Sîtan gişan jêkirin.

Sît ên main jî, jî Kurdistan ê qewirandin û ji van çepelan pak bûn.

Ji bo şaî a vê kamwerî, heya, îro, li Kurdistanê, di 31 ê Teba-
xê cêjna Agirdadanê çêdikin. ji vê cejnê ra «cejn a Tolhildan » an jî «cejna Kurd» dibêjin.

Gava ku ; ev gertevan çêdibûn padişahê Asor şaraku-Saraku-
kus bûbû padişah ê Asoran û keys a xue li Babilê anibû-çima kû,
ordî a mad, bi sîtanra şer dikir - şeraku dikira Babil ji nûda bis-
tenda.

Lê ; gava Key Aksar ; ji serêşanî ên Sîtan vareste bû, zûbizû,
çû alîkarî a dost û yekdest ê xue Nabo-Palasar. Ordîa Babil jî. tevî
ordî a xue kir, û bin fermanî a xue da dirêj î Asor kir.

Asor, jibo rehaî a xue yek çare dit : xue bavêje paş Beden ên
Ninwaê ordî a yekdestan Ninwa Dorpêç kirin. Dorpêçî Pir ne ajot
bedenan cî cî gul kirin û herifandin. Padişah ê Asor şerakû umîd a
rehabûnê birrî û wek pêşî ê xue Sardanapal, kete Serayekî, xue û
jin û zarokên xue tevde şewêtand.

Xuehermend a Asor ê fêris ; li ber bînfirî û li berpêdarî û
zorawerî a cengawer ên Kurd, ji bingeha xue hilweşîya û nabadîd
bû û çû 612 B.M.

Piştra ku, xuehermend a Asor herifî, û wenda bû, Mad û Ba-
bil yekdestî a xue ji hev nexistin çêtir û xurtir kirin.

pêy vê servebirin a giran û dîrokî ; Kurd tevde lihev ciwîyan
Xuehermendek yekta çêkirin. Kurd ên Araratan ghiştin Kurd ên
Kaspîn an.

Kurd ; giş ; Kûtî Kurtî navê Mad yaxût navê Kurd standin
ew împaratorî a fêris û nû ; bû împaratorî a Kurdistan, yahût,
împaratorî a Madistan.

Ji xue ji bo vê yekê «Tarîxa Merdûx; pir caran nivîsiye :» Em karin, ciê Kurd Mad bêjin wusa ji em karin li ciê Mad Kurd bêjin. Kurd mad e, mad ji kurde jibo vêya tu gûman naxwaze.»

Em ji : vê ponje, rast û li ci dibînin, û carna Kurd û carna Mad dinivîsin.

Dirokşinas ên rohilat û roava giş ji vê rastîyê ra erê gotine : Mad, Kurde, Kurd ji Mad e ; çawa ku ; Madistan Kurdistan e Kurdistan ji Madistan e.

Fire Kirin a Împaratorî a Kurd

Kurd ên wan salsedan ji ; vê rastiê bîr birin. Loma ; Kurdên kûti û Kurti tev bi hevra li dora padîşahê xue Key Aksar civiyan, Bi mejik a wan hengaman kurd dest bi firekirina kîşwer ê xue kirin.

Kurd ; Sît an, ji Armeniya û Kapadokya qewirandin, û derxistin. Ev herdû kîşwer bi ser Kurdistanê ve berdan. Bi vî awaî sînor ên Kurdistan ghişte çemê Halis (Kizil Irmaq).

Gava ; Key Aksar Sît ji welatê xue derxistin ; hin serek ên Sîtan bûbûn penahvêj (dexil) ên padîşah ê Lîdyâê Aliyat. Key Aksar ; van bextketi ên Aliyat, jê xuestin. Lê ; alyat xuestina Key Aksar bi ci neanî. Key Aksar ; Bang li cengkir, bi Leşkerne pir ajot ser Lîdyayê : Lîdyâ ; bi mêranî bi Madanra şer kirin, herdû alî ji ; şerevanên hêjê bûn, yek bi yek ê din nikaribû, şer ên wan şeş sal dirêj kir paşê ; sala heftan, rojekê, di germaî a cengê da, ro hate girtin ; rû ê ezmên reş û taribû. Girtina rojê nişaneki ne qenc bû, ev şer ne dilxuaza xuedê bû, loma ; herdu ordi, ji hev vekîşyan, dev ji şer berdan.

Padîşahê Babil, Boxoto-Nesir ; navber a xuehermendan de rûnişt. herdu xuehermend lihev anîn. Çemê Halis bû sînor ê wan. Jibo ku, aştî û Dostani ên xue xurtir bikin, padîşahê Lîdyâ, keç a xue «Artîni» da kur ê padîşah ê Kurd.

Pey van şeran ; xuehermend a Kurdistan bû mezintir a xuehermend a vê salsedê.

Hêrodot ; dirokşinas ê Yewnanî ê bi nav deng, sînor ên Kurdistanê ên wê gavê, weha ; nişandide : rohilat çem ê Ceyhûn (Amoya); roava, çemê Halis; bakur Derya ê Kaspîn, çemê Aras, çiya ê Araratan, Derya ê Reş ; nivro, Derya ê Paris, Derya ê Umman.

Çava ku ; paşê, em dê bibînin ; Kurd, ji van sînor ên ku, Hêrodot nehrevanî dike, jê wêdatir jî çûne ; Misir standine, ji Hebeş û Yemen û Hind ra geşteçengan kirine. Kurd, di diroka cihanêda lîzne mezin lîstine. Iro bixue ; li welatê xue ê kevnareda bi gilorkî dijîn, û jimara wan ji gelek e, gel vê yekê; nivîswar ên dirokan, li ser Kurdan kêman çaran dinivîsîn, ji hin dirokşinasan û rohilatzan pêve, hayê kesî ji kurdan tune. Em dixwazin engîz a vê guhnedanî û ne nêrtinî, bi çend pirsan bidin zanîn : Key Qubbad ê Kurd berî mîladê 853 da bû padişah ê Mad. 94 sal di textê Kurdistanê şehriyarî ajot ! Welatê xue ji keşmekeşî û bê ferûtabî reha kir û xuehermendeke mezin serrast kir, ji tunebûnê ordîyeke fêris derani, ordî ên Asor şikand, Kurd bûn serazad û serbixue.

Padişah ên Kurd ku di pey ra hatin ; şopa Keyqubbad Ajotin Kurdistan ava kirin, jîndar kirin.

Asor ku, cardin ser ê xue rakiribû Key Aksar ew wendakir, Ninwa bi axê ra kire yek. Babil, Israîl, Kurdistan ; hemj (hetta), cihan giş ji dest ên padişah ên Asor ên zorba û xuînrêj reha kirin.

Key Aksar ; Kurdistanek ; yekdest, gumreh û geş, xurt, bextîyar, serrast kir. û berî a mîladê 584 an da temenpayan bû.

Wuha e ; Key Qubbad ê Kurd û paşatî ên wî heya temenpayanî a key Aksar ; 269 sal, di împaratorî a Kurdistan a mezin û fireh ku, sînor ên wê ; ji Hindistan, ta Derya ê Reş ; ji Araratan ta Derya ê Ummanê digihîşt ; biserwerî û dadwerî û bi birewerî şehriyarî ajotin.

Pir muxabin! ji van gertev ên dîrokî ên Kurd, kes ên agah gellek kêmin. Di gel vê yekê; dirokzan ên Yewnan, Asor, Kildan, İran û ên digere gelan, ji van gertevan ra nehrevanî kirine. Rohilatzan ên Awropayê jî, di nivîswar ên xue da, ji van gertev ên kurdan ên bi-

lind û dengîn qisse kirine.

Gelo ! wuha e ; çima ji dîrok a kurd her kes agah ne bûye ?

Em dixuazin bersîv a vê pirs a han, bi kurtî, bidin zanîn ; pa-
dişah ên Kurdan ; wek nevi ên xue ên iro merivne zîravpaye bûn,
mîna padişah ên ; Akad, şumîr, Kildan, Asor, Hitît, Misir ... xue
ne dipesinandin, payesuturî hez ne dikirin. Loma ; şikandin ên
dijminan karkirin ên şeran û cengan, stendin ên kişwer û bajaran
şehrevanî û hunermendî ên xue, dadkerî û dilovanî ku, li bin des-
tan re dikirin, jîn ên xue î hezaran salan ku, bi mezinattî, bi ser-
firazî, bi payedarî derbasdikirin ; li ser kevir û zinaran, li ser çe-
rm, û qermîtan ne nivîsandin, sutûn ên şadimanî daneçikandin
pût û nîgaran ne terîşandin. şehînşahî û mezinatî ên xue bi çar alî
bang û qêr nekirin. Ew li xue bawer bûn, mêr bûn, ew rastgo û
dilpaqij û dilovan bûn...

Ma? ev çend bilindaî û serfirazî ne bes e ? Deng û qêr û ga-
zin ji çira e ? Mezinatî a kerr û lal ma ne xueştir e ?

Belê ; ev «mezinati a kerr û lal tiştêkî pir xueş e. Lê ; kone-
vanîek çewt e. Paşhati û nevi ên wan şehînşahan, wan boğ û bera-
nan ji vê konevanî a çewt, îro zîyan ên dijarwar dibînin.

Belê ; payenexuazî tiştêkî xueş e ; lê ; «pirtirî (îfrat)» her
gav malwêranî a mezin tîne pêşî a meriv.

Bavpîr ên kurd ên iro ; Kûtî, Kurtî ; Lolo, kasî, Sûbarî, Hûrî,
Mîtanî, Nehrî, Mûşkî Xaltî, Alaraod, Mannaî Anzanî... Paşê jî ;
Mad ê fêris, li xue danîyana,wek ên hemsî ên xue ; Misr Hitît,
Asor, Kildan ... çend perçe kevir daçikandana ; nevi ên wan ;
Kurd ên iro, ev çen belengaz û malwenda ne dibûn ; hebûn a wan
şehrevanî a wan, ziman ên wan ne dihate şerandin (înkâr) : bi
nav ê Kurd gelek tune ! ziman ê kurd ne tu ziman e ! Kurd çi gavê
ferweranîek sazkerîye Kurd, Tirk ê çiyaî e ! Kurd çengek Kûvî,
rêbir û dizin. Gotin ên ewha ne dibûn devgerk ên nezan û kindar-
ran û Kurd bi salsedan ne dibûn armanc a kirêtî ; û bi salsedan
bindest ên zordaran û bêdad û xûnmiyan, ne diêşîyan, ne dina-
lîyan.

Di van salan da ; Tirk bê şerm û fedîkarî ; ji ber xue gotinek
derxistine ! goya ; Kurd, Tirk ên çiyaî ne !!

Gelo bi wîjdan bêjin, ma ; Kurd, bi tenê li çîyan dijîn ? li deştan, li bajaran, li gundan ma najîn ? Ji hezaran salan da gund û bajaran ava nekirine ? Kilîs, Xozat, Erzerom, Xarpêt, Amed Mûş, wan, Bedlîs Amedî, Hevlêr ... Medayîn, Kermansah, Nehawend, Hemedan ... Rey, Qezwîn, Isfahan, Belx...berê ne bajar ên Kurdan bûn ? Dibe ku van bajaran ; cenab ê Tirk, bi koçbarî ên Qayxanian, bi xue ra, ji Tirkistanê anîn !!

Li Tirkiya ; li bajar ên ; Bayezîd, Erdehan, Qars,, Erzerom Ez'rgan, Dêrsim, Melete, Meras, Entab, Ruha, Mêrdîn Hekarî, Wan Bedlîs, Sêrt, Amed Mûş Eihngul, aXrpêt, Maden gelo ne Kurdin? Ev bîst satrap (wîlayet) bi sermîvek (merkez) û qeza û gund ên xue va ne rûniştgeh ên Kurdan in ?

Ev milyonan kes ma ne Kurdin ? Japonin ? Almanin ? An Tatarin ? Ji van bîst satrapan pêve ; Kurd ên ku, li pênc qeza ên Sêwazê — Qangal, Gurun, Suşehir, Zara, Qoçgîrî-û li satrap a Ankara, Konya, Qayserî, Adana, Iskenderûn û di satrap ên din ên Tirkan da bi piranî û glori rûniştgeh girtine ; ma ne Kurdin ? Lê ; çine ? Qey Tirkên çiyai ne ?

Ey kargerîn ên Tirk, Erebi û Ecem ? Ey konevan ! wîjdan bikin vegerin ser rastîê ! Ji Kurdan ra şep (mecal) a jînê bidin ! bira ev gel ê belengaz û pejmurde jî, wek merivan bijîn ; bira ew jî bibe xuedi ê debistan, nivîswar, ziman, wîje (edebiyat), çapxane, rojnave, radyo...

Bira kurd jî ; bigihîje maf ê xue merivatî, şehrevani, konevani Me ; di despêk a nivîswar a xue da gotibû ; di van çil sal ên dawîê da ; arkêolog ên Emerikai, îngilîz û Fransîz ; di erd ên împaratorî a Osmanî a kevin da û di erd ên îranê da, gelek çîyan da ; gerîyan ; kolan, xepirandin ên arkolojî çêkirin ... Xebat ên wan pîr meyardar bûn ji bo ronak kirin a dirok a Kurdan, pîr kevnerêç peyda kirin.

Ji van kevnerêçan pêva nehrevanî ên din jî hene; stûn ên yadîgarî ên ku padîşah ên Asor û Kildan daçîandine; ji şer ên kurdan û ji tevger ên Kurdan pîr tiştan dane zanîn. Hemj ; ji gerdiş şehrevanî, mêrxasî cengawerî, bedewbûn û zîwerî ên kurdan pesîandine.

Hezretî Ayetullah Aqa şeyh Muhamed Merdûx ê Kurdistanî, di nivîswar a xue dîrokê da çend nav nivîsiye. Vana ; kevnerêç ên Mad in : li Hemedanê «Senge-şêr» ; li navber a kermanshah û Qesri-Sîrîn « Dukan a Dawud » ; li Loristan « Dexme ê Duab » ; «Taq ê Ferhad» ; nêzikî kermanshah «Dexme ê Dilo» ; li Awşar ê «Text ê Suleyman» ; li Sakiz «Kel a Ma» ; li Pilingan «Dexme ê Sirtaw» ; «Kel a Giriftew» ; «Kel a Zerîm» ; «Serwanser»...

Bi awa ê dilbawerî a me; jî bo ku, buhêrk a Kurd baş bête zanîn, divê di Kurdistan a îro û di Kurdistan a kevnare, da jî xebat ên arkêolojîk ra pir guh bidin. Divê : bi sermaye ên xurt, arkolog ên hêja, xebatker û jêhatî dakevin nex (tabaqa) ên kûrtir ; û kevnerêçan derxînin ; dîrok a Kurdan ronak bikin.

Eger ; hin nişane û kevnerêç ji bo ronai a dîrok a kurdan di dest me da e ; ev qencî û camêri ji zana ên Awrupai gihîştine me ên ku, çendikek rû ê me kenakdine roavazan ên biyanî ne. Kurd ji van zana ên rewanbilind û enzanperweran ra çi çend sipas û şabaş bike hindik e.

Gel vê yekê ; tişt ên ku, kurd dilxuaze, evîndare, umîdwar û bî diltengîeke bê pîvan bendeware ; bes ne ev çendik e, xuestin a kurd wekîdin e ; I - Kurd ; divê maf ê xue bistîn e lê ne dereng, di dmeke nêzik da, divê bistîne. 2 — Dever ên ku, îro piranî a wan Kurd in; û li bin dest ên Ereba û Eceba û Tirkan da ne, divê vegeerî ji Kurdanra, xuedî ên wan re. Maf ! divê bigihîje xuedî ên xue ! û ; bê entrika, bê konevanî, bê lîzbazî, bê rik û bê kîn ! 3 — Kurd ; di Kurdistan a xue da ; xuedî ê serxuebûn a xue be ! serazad bibe ! dilşa û bextîyar be ! 4 — Kurd ; bi vî awa î ; ji her bendê azad, dest bi jînê bike ; li avakirin a Kurdistanê, bi geşî û gumrehî - şênber û razber - (Maddî ve Manewî) li qenci a welat ê xue bikoşe 5 — divê navê da ; bi rêberî ên zaro ên xue ên Kurd ku, ji «Unîversîte ên Emerîka û Awrûpa» û Sowyetan guwahnave birine, bi hoste û şakirt û renber ên Kurd, hawcar (alet) ên (modern) bi bend û rêzan û zanaî, bi pîvaneke fireh, ger û kolan ên arkolojîk bikin ; ji bin kûraî a zezemînan ; nişane û kevnerêçan derxînin; kunc ên tarî ê dirokî a Kurd ronaktir bikin.

şehriyari a Key Azdiyak

Berî mîlad ê 584 an da Key Azdiyak; kur ê Key Aksar; pey mirin a bav ê xue Tac ê Keyanî a Mad danî ser ê xue û li ser text ê Keyan rûnişt.

Lê ; sedhezaran muxabin ! xûy û bunyad ên bilind û hêja ku, bi malbat a Key Qubbad ê Kurd da hebûn, yek ji van xûy ên paqij li ba Key Azdiyak da nebû ! pênc şehînsah ên Keyanîyan ku, berî Key Azdiyak şehînsahî kiribûn — Key Kubbad ê kurd, key Kawûs, Key Tos Key Firîbrez, Key Aksar — bi zanewerî, bi zîreki, werzimedî (gayret) û mêrxasî ; di karûbest ên niştimanî ê xue da — hundirî, derveî,... Leşkerî — tiştne derberz (harîqe) anîbûn meydan ê.

Bi van kamwerî ên xue. cîhan giş mat û dilda hiştibûn.

Azdiyak = Ixtoviko ; di demeke hindik da ; da zanîn ku, ne hêja ê text ê van fêrisan e ; ku cîhan ji wan re mat bûbûn û aferînxan bubûn.

Ixtoviko li pey gewz, serxueşî û zirbazî a xue digerîya ; û ji gel ê Kurd ra jî ; ji renc û êş û zorbatî pêve tiştekek nedikir.

Ixtoviko ; ji bo ku, wek van cihangiran ku berî wî hatibûn û şehînsahî kiribûn ; di meydan a mêranî û cengê da hesp bilfîzîne; di seray a xue da dîlber û dîlbazan didan listin. Ixtoviko ; yekî kê m paye bû, şev û roj di dîwan a wî da dildarî evînbazî, meyxurî pêve tu karekî din tunebû.

Ji alîkî ; hebûn ê welat di rê a kirêti û gemarîê da bela bela dikir ; ji alî ê din jî, li ordî a neyarheras û şerlez ; li ordî a zorawer û dengdar ; li Ordîa parazvan a Kurdistanê mihriwanî nedikir. Ev mêrik ê bedaferde, meyxur û gewzeger ; ber ê gel ê Kurd dabû qilafîskan, dikira gel ê Kurd ji zinaran werbike û wenda bike.

Pêştir î her kesî ; serek gewremerd (wezîr) Alpag û gewremerd ên din, serleşker, giş ên fermanbaran, rîsipî û giregir ên we-

lêt hemîan ; ji vê tevgerê ra li çarakê digeriyan ; gişan zanibûn ku, dawî a vê rêçûnê malmîratî, malwêranî e wendabûn a gel e, gel ê Kurd e. Wendabûn a cîgeh ê kurd e. Divabû ku, ji vê serpêhatin a reş û tarî û purxun ra havilekê bikin.

Mezin û giregir rûnuîştin û paşîkê ; ji bo xueşî û candurustî a Kurdistanê, Ixtovîko ji text ê Keyaniyan anîn xuarê, û nevi ê wi Kurûş ku, Padişah ê Anzan bû, kirin Tacidar ê Kurdistan, şehînşah ê Kurdan B.Z. 560.

Ev gertev a daxistin a Ixtovîko ji tu tevhevîê ra meydan neda, bi hêsani derbas bû, çû.

Key Xusrew = Kuriş li text ê Mad rûnişt ; Azdîyak jî avêtin zîndan ê.

Gel û ordî ; xueşgewz dilşa bûn. Pir muxabin Ev şadimani pir neajot — em dê paşê dûr û dirêj binivîsinin — hûn dê nankori a Acam lîzbazî a Paris bibînin.

Serkar û karsaz ên wê hengamê ku ; Azdîyak ji text xistin ; hiç guman nîne ku di vê tevger a xue da dil paqijbûn, yegane dilxwaz a wan camêran ev bu ku, Imparatorî a Kurd ji qiafisk ê gijok rizgar bikin. Lê ; hezaran esef ! pirsar malê û çarçîê lihev derneket Paris paşê ; dereng dereng ; bi awakî werê çiv dan xue û hoqabazî yek lîstin ku ev encam nikaribû bê bir û bala tu kesî, Imparatorî a kurd, gel ê urd şehrevanî a Kurd nav ê bilind ê Kurd ; ji meydanê rabû, li cî ê Kurd ê fêris Paris ê cotar û pepûk rûnist.

Lê ; Acam ne şerevanbû, Kurdistan bê ordî û paraztvan ma.

Iskender ê Makedonî, Omer ibin Xettab ê tazî Selçûq ên Tirk, Cengiz û Hilakû ên Tatar û Qayxanî û ê din. û ê din, û ê din.

Kurdistan a pir pertav û xurt û ava û pir navdar û ziwer û çeleng leyandin, wêrankirin wenda kirin.

Paris jî, perîşan û şerpeze bû.

Paşê ; ceng û xerpişin û xebat ên çar hezar sal ên Kurd, xûin

a Kurd pehlewanî û qehramanî a Kurd, giş bûn ên Acam. Lê ; Acam ji ci ne livîyan dilopek ji xun a xue nerijand ! Lê ; Acam ên şivan û cotkar li ser cengawerî, ciwanmerdî a Kurd venîşt ! Nav ê Kurd ê qaraman hate ji bîr kirin. Belê ; zana ên fêris, zanaên rohilat û roava ên dirokê ; mezinatî a Kurd karûkoş ên wî ên giran û firazbaz ji bîr kirin ; mezinatî û firazbazî a Kurd li pel ên dirok a Paris nivîsîn ; Me ; eva; ponj ên xue ên canxipar li ser dek û fût ên dilsûz ên Acaman ku, jibo kurdan listine nivîsand. Lê; paşê, cardin em dê vegezin vê qisseê, ji nû da bigrin dest ên xue, kur û dûr, binivîsinin. û em dê li maf û vêrastê bigerin, em dê bi rêberî ên nivîswar ên dirokan, bi nehrevanî ên kevnerêcan bi hiş û hay ên weyîn (Musbet), wek pişaftin a qisse ke aljêbrîk maf ê kurda bi aşkirînin, derînin meydanê.

Enzanîti ku, bi xuestin an bê xuestin ; gêr bûye çewtîek dirokî a mezin, em dê enzanîti, ji vê çewtîê reha bikin.

Em dê pêşi a nezanîtiê rawestin ; pirs ên (Ansien Pêrs) (Furs î Qadîm) ; (Eskî faris) efsane ne, mina şapînoz ên pîravokan in. Evê (Ansîyen, Qadîm, Eskî) gel ê kurd e, ano ê kevnare Kurd bixueye:şehrîyarî a Kurd e, ne şehrîyarî a Parise. Paris ê kevnare şivan bû, cotkar bû.. carê şerevanî nekiribû, û ji şehrevanî dûrbû.

Padişahî ên Keyanîan ên Belx

Me hinga xuendibû : Key Kawûs Kur ê key qubbad ê kurd 44 sal Padişahî kir.

û warwenda mir. Ji bo bijartin a Padişahêkî; gel lihev ne kirin dawî ; li ser sazîkirin a du padişahî li hev hatin : Padişahîyek bû Hemedan ; a di jî ; bû bajar ê Belxê.

Padişah ên Hemedanê me xuendin. Padişah ên Belxê jî, em dê nuha bixuînin.

Keyanî ên Belxê

şehrîyarî a Key Lehraseb

Key Lehraseb ; B.Z. 795 an da li bajar ê Belxê, li text ê Keya-

nîan rûnişt. Key Lehraseb bi dirêjî a şehriyarî a xue da tişteki hêja nekir. Nav ê ku, di dirok a Kurdan da hişt eve ; Zerdeşt ê sêim ra piştevanî kir. Fire kirin a ayîn a Zerdeşt xurt kirin û belâ kirin a ola Zerdeşt ra pir xebitî.

B.Z. 667 da text û tac ê keyaniyan ji kur ê xue Kiştaseb ra hişt

şehriyarî a Key Kiştaseb

Key Kiştaseb berî mîladê di 667 an da, di jindarî a bav ê xue da li Belxê ! li Text ê Keyaniyan rûnişt.

Çend sal bi şûnda, bajar ê Belxê berda, bajar ê Istexîr (Persepolis), ji xue ra kire paytext. Li Istexîr şêst û çend sal, bi firaz-bazî, kamwerî padişahî kir : paytext ê xue fire kir û xemiland û seraser kişwer ê xue ava û geş kir. Di hengam a Kiştaseb da ; gel ê Kurd, bextiyar bû serazad û xurrem bû. Ev Padişah rêznavê û rêdar (nizzamname û qanûn) an sazand û durust kir.

Rêdar û saznave ên Kiştaseb ên dadiwerî (adli) û şehrevanî (medenî) di nivîswar ên dirokan da bi xueşperi (husnû qabûl) nivîsandî ne.

Bi vi awaf ; xuyadike ku, Key Kiştaseb ; di avakirin a welêt û sazandin a rêdar ên dadiwerî û şehrevanîê da, ji Key Dara ê yekim ra rêberî û mamostatî kirîye. Key Kiştaseb, 150 sal berî Key Dara, ji Kurdîstan ê ra, ji enzanitîê ra, rê a şehrevanîê vekirîye.

Hin ji avadanî ên Key Kiştaseb, heya iro payîdar mane : Kel a Semerqend, û Dîwar ê Xawer.

Kiştaseb 66 sal şehriyarî kir. B.Z. 671 ê da temen payan bû, li bajar ê şîraz ê hat veşartin.

şehriyarî a Key Behmen

Key Behmen ; B.Z. di 602 an da bû Padişah ê Kurdan ; li ser Teht ê Keyanî rûnişt. Bajar ê şewêş (tenîşt a Bexdê) kir paytext

ê xue. Ev padîşah ê jêhatî, xuedî ê çend navan bû : Behmen ; Erdîşîr ê Dirêjdest, Axşewîros, Behmen ê Madî.

Key Behmen ; li Kurdistan a rohilat serxuebûnek tûmi diajot. Ev padîşahekî cîhangîr bû. Nivîswar ên dirokê nehrevanîn ku, Key Behmen ferweran ê 127 kişweran bû (*). Ji Hindê heya Habêştan vekirandibû.

Ev Padîşah ; zana, hişdar, karaşîna, dadiker û mêrxasbû ; Di hengam a xue da, bi bendûrêzandarî û karsazî a xue navûdeng dabû. Key Behmen; Israîl (Cuhû) ku, li Babilê dîl bûn, di aştî û gumrehiê da bûn kur ê Buxtunnesir, bileser ku, Key Behmen ew kiribû walî ê Babilê, ji Beni Israîl ra ne qencî dikir, û ew diêşandin. Loma, Key Behmen ew rakir û şûn a vî da, kur ê Camas Kûrîş kire walî ê Babilê (**)

Key Behmen di 533 B.Z. da temenpayan bû.

şehriyarî a Keybanû Hûmay

Key Banû Hûmay ; keç a Key Behmen e ; Jibo ku, bira ê wê tunebû, ew bû şahbanû û di B.Z. 533 an da li ser Text ê Kurdistanê rûnişt.

Keybanû Hûmay çil sal Banûşahî kir.

Wek a ku ; dibêjin ; Keybanû Hûmay ji bav ê xue Xeyidî bû û bajar ê şewêş berbadû, hatibû bajar ê Tîsfonê. Nav ê Tîsfon paşê bû Medaîn. Medaîn, nêzîka bexdê e Keybanû Hûma zîrek bû, tebût bû xebatker, xêrxuaz û dilovan bû.

şehriyarî a Keybanû Hûma ; bi şehînsaî a Kûrîş ê Mezin hem dem e B.Z. di 494 an da Keybanû Hûmay gihîşte dawî a temen a xue.

(*) Tewrat ; Nivîswar a Estir, fasil I im. nivîswar a dirok ên kevnare ên Kurdî....

(**) Ev gertev ; ano, guhartin a Bileser, bi kur ê Camas, Kûrîş; nişan dide ku, Babil di bin ferweraî a Key Behmen da bû.

şehrîyarî a Keyaniyan an Li Hemedanê

şehrîyarî a Key Xusrew ê Mezin

Gel ê Kurd B.Z. di 558 an da ; Padişah ê xue Azdiyak (Ixtowiko), jibo ku çepeli û bêdadî dikir, ji Text ê Keyaniyan anî xuarê, û şûn a wî nevi ê wî Key Xusrew ê Mezin kire Tacîdar ê Kurdan.

Key Xursew xuedî ê çend navan e navekî wî jî, Kûriş e. Awrupaî Cîrus dibêjin. Lê ; nav ê rastîn ; nav ê ku bav ê wî lêkirîye «AGIRDAD» e Agirdad navekî Kurdî e, ne Parisî e. eger parisî ba, ê biba Ateşdad.

Key Xusrew Kurd e nav ê wî (AGIRDAD) e navekî kurde, malbat a wî jî Kurd e, ji Xanedan a (Texîxî-Xenî) e Kutî-Amerdî e, Kurd e ne Padişah ê Aceme. ne jî Pasargad e, Padişah ê Anzan e.

Me ; di qisse a şehrîyarî a Anzan de, ji bo vê Malbatê hûr û kûr nivîsiye. Lê vegerin.

Azdiyak kur ê Madan bû, Kûriş nevi ê Madan e ; Azdiyak çepel bû, bê dad bû ; Kûriş dadiker bû, camêr bû.

Me xuendibû, kargerîn ên wan deman, di rakirin a Azdiyak ê meyxur û gewzende da tu neweî (mahzûr) ne ditîn, wan nizanîbû, paşê çi bobelat û bedbextî dê bê ser ê gel ê Kurd ! Wan bir ne biribûn, ji vê guhartin a bêteşe (adi) çi gijokî (wehamet) a di-jwar wê bê meydanê.

Carê ne hatibû bir û bal a wan ku, ji vê guhortin a sade û ma Ibatî; seruebûn û serazadî a Kurd dê wenda bibe. Ev serxûebûn a serfiraz û giranbuha ku, Kurd bi şîlf ên xencer ên Nêrizî û Soranî, bi şûr ên dev bi xûin û serfirîn, bi gurz ên Rustemî bi ceng û şer û mêranî bi dest xistibûn! Kurd 2000 sal bê rawestan bê bînedan; pêşîr bi pêşîr, gewrî bi gewrî bi neyaran ra pevçûn; carna, bê xencer û şûr û çek; bi penc û neynûkan, bi dev û diranan êriş biribûn

ser neyaran, ber ê xue, ji tu tiştî ji mirin û agir, ji talani û wêranî ne guhartin ; wek leyî û çeman xuîn a xue rêtibûn. Me berê jî gortibû Kurd şere ên pir dirêj û bê dawî kiribûn; ne rojek û dudu, ne salek û deh ; 2000 sal ! Çar ali ê Kurd neyarbûn ; û neyar ên xurt û pir xurt ! .. Akad, şûmir, Kildan, Asor, Hitît, Misir...

Lê diwartir ên wan Asor bûn ? Asor neyarekî xuînrêj, xurt û çavsor bû !

Lê ; paşê pehlewaneke Kurd derket meydanê ! ev pehlewane ne zal ê bav ê Rustem bû ! ev Pehlewane ne Rustem ê kur ê Zal bû ev pehlewane Rustem ê Rusteman, mêr ê mêran, şer ê şêran bû, ev Key Aksar ê Dengîn bû, şah ê şahan, padişah ê Kurdan ! Key Aksar ê Cengû bû ! Key Aksar ê şerevan û cengbaz bû !!

Ev Key Aksar ê yekta û bê heval ; ordiyek berbihev anî. ordike nûjen û taze, kok û sazkerî. Ev ordî a Kurdan ji birûsk û bager û leyîan ; ji pola û mifriq an ji zinar û goman çê bibû, Nîp nwa li ber vê bobelat ê, li ber vê sosretê ling neda ber xue ! herifî ! hilweşîa, bû axpîng li nav pêl ên Dicle wenda bû !!

Kurd ên Kutî û Kurtî ; bi yekdestî û bi yek dilî cengdikirin, serxuebûn û serazadî a xue û imparatorî a gewre û firazbaz û nûjen a Kurdistanê serast kirin. Lê ; gelo çawa bû ? Kurd bi wergerandin a padişahê gewzeger (sefîh) û payepes, bi gerteveki bê teş, van firawanî (nîmet) an çawa ji dest ên xue revandin ? ! Mafa ê xue bi gişkî, ji nûva wenda kirin ? !!

Gel ê Paris ; ku tengav a kenar ê Deryaê Paris rûniştgeh a wan bû û ji şer û ceng û tol û dozan tim dûrbûn ; û ji cot û şivanî pêvan tu tişteke nizanibûn, yek dilop ji xuîn a xue ne rijandin; û rojekê xencer û şûr ê xue — eger xencer şûr ê wan hebû — ji kalan bi dernexuistibûn !!

Lê ; çawabû ? Kurd 2000 sal xerpiştî, koşîa, ranewestîa, şev û roj şerker, ceng kir wek leyîan xuîn a xue a sor rijand û di cihanê de imparatorîek mezin û bê heval anî meydanê ; nav ê Kurd bi serfirazî û bilindai gihîşte feleka, nav ê Kurd ; ew çend burûskjen û gurîpaş bû ku padişah ên Asor, bi van peyv ên buhadar Kurdan pesinandin : «Kurd ; wek stêr ên ezmana diçirîsîn, ne bi tenê lewendî û zîwerî ; bi xurtî, û diwarî û mêranî jî..... »

Iro ; Kurd ev tiştna giş : mezinaî, firazbazî, navbilindî, geş û gumrehî, şehrevanî ... ev tişt ên hêja, ev nav ên bilind giş wendakir !

iro ; Acam ; Acam ê cotar û şivan ; ev mêrxasî û cengaweri û cîhangirî ; hemi kirîye dast (mal) ê xue.

Me ; berê jî gotibû ; em dê paşê jî li ser vê qissê binivîsinin ; em dê dûr dirêj bi pejlandin ; maf ê Kurd derxînin meydanê. Acam biraderan em dê binîn ser rastîê.

Me ; ji bo bedbextî a Kurdan, ji bo kul û derd ên Kurdan têr a xue got ; em dê cardin vegerin li ser dîrok a Key Xusrew ê Anzanî, ji Malbat a Texîxî-Kutî-Amerdî-Xenî ; gava li ser Text ê Mad rûnuşt, tac ê şehînşahî a Kurdistan ê dani ser ê xue tu carî, ji bîr nekir ! xuîn a ku, di reh ên wî da digere xuîn a Kurd e ; ev şehînşah ê Medan e ; ano, ew şehînşah ê Kurdan e ; û Padîşahî a Kurdan dike. piranî a gel ê wî Kurdin. Nemaza ; Leşker û ordî a bindest ê wî giş Kurdin. Key Xusrew gerdiş ên kevnare ên şer ên Mad neguhartin, ayîn û rêzan ên padîşah ên Madan ji dest ê xue berneda ; kur ê Azdiyak Key Aksar ê duîm kire Fermandar ê ordî a xue, nevî a Azdiyak şehbanû Sipînûy markir. Kûriş ê Mezin ; heya mirin a xue bi nav ê Mad bi nav ê Kurd şehînşahî kir (*)

Key Xusrew ê Mezin ; zana, mêr, xûynerem, comerd, bilinpeyker, xebatker û karaşîna bû. Text ê împaratorî a ku, li ser rûniştibû ; giranbarî û buhadarî ya wî qenc bîr dibir. Kar ên hundir ên welat û derve ê welat da pîsporî a xue, sezawarî a xue xueş nişan da.

(*) Dîrok a Merdux ; derpêç I rûpel 135 : «di dem a padîşahî a Kûriş da ; paytext ê Mad Hemedan bû. Paşê paytext ê Med bû Isfahan. Di nivîspêlgeh (defterxane) a Isphanê da, ji bo hêvîsandin ; (Tamir) a deregah ê pîrfiraz (Beytîmuqeddes) ferman a Kûriş bi dest ket ; di vê fermanê da, nav ê Kûriş ; padîşah ê Mad hatîye nivîsandin.)

Tarix a merdûx ; derpêç I, rûpel 180 : «Tewrat ; di kitêb a Ezra fesil 6 da, ji bo, paytext ê Kûriş ; (paytext ê kişwer ê Mad) nivîsandî e.»

Gava Kûriş ê Mezin li ser Text rûnişt ; kar ê wî ê pêşin ev bû; wek ên Bextereî, Ermenî...û ên din, ji berê da bindest ê mad bûn, îcar ser ê xue hilanibûn; vana giş sernişiv kirin û anîn ser ê rê. Paşê Key Xusrew haydar bû ku. Padîşah ê Lidya Qirêzos. û padîşah ê Babil Nabonîd, ji bo ne qencî a Mad yekdest bûne; û Misir û Yewnan ji, kirine heval ên xue.

Kûriş; bilez û bez bi leşkerekî pir, dirêj î Lidya kir. Gava gihîşt çem ê Halis (Qizil irmaq), ordîa Qirêzos ji çem derbas kiribû, dem a êvarê bû, dereng bû, leşker ê Kûriş mehek bû ku, li rê bû, westiyabû. Lê, Kûriş ê fêris bihnik neda Qirêzos ; tavil di tengai a êvarê da êriş bire ser neyar ê xue. Di wan demande, li cihanê leşker ên Lidya ; bi çek ên xue, bi bedenbazî û bendûbest ên xue, bi mêranî a xue bi navûdeng bûn.

Lê ev ordî a yekta a cihanê ; li ber êriş a nişkaî a Kûriş û li ber cengawerî a mêrxas ên Kurdan ; ling nedan ber xue û şikîyan.

Ordî a Qirêzos ; kişîya, xue avêt paş beden a bajar ê Sard, paytext ê Lidyaê.

Leşker ên kûriş, Sard dorpêç kirin. Dorpêçî a Sard pir dirêj ne kir.

Ordî a Kurd ; Bajar ê Sard - Cihanê da yekta û dengdaî - bi êrişê stand.

Lidya bû perçekî împaratorî a Kurdistanê.

Key Xusrew ; Qirêzos ne êşand jêra mîhrivanî û nazenîni nîşan da, Qirêzos li ba xue hişt, ew kire bergestmend (şewirdar) ê xue.

Pey vê kamwerîê, sinor ên Kurdistanê gihîşt Derya ê Marmara û Deryaê Sipî.

Ev kopiş (darbe) a malwêranî a Kûriş ; Yewnanîan giş hejand û mat kir ! Girav ên Derya ê Ecê, ji girav a Sîsam pêve giş ketin dest ê Kurdan, du bajar ên kenar ê Derya ê Sipî : Fûcê =

Folêa, Mîlas = Mîles jî, bun ên kurdan.

Bi bîrewerî û karsazî Qirêzos kes ên Lîdyaê bê çek kirin. Lidî ku, heya nuha şerevan ên zor bûn, ji vir pêda, bûn bazirgan ên dengdaî.

Kûriş ; ji bo ku, kar ê vê kiswer a nû, bi hêsanî bigerîne ji malmezin ên xuecî satrapvan bi nav kir. Kûriş ê mezin ; gava ev karukoşan birin serî vegeyîya, ber ê xue da Babilê.

Israîlî=Cuhû ên ku, ji salan ve, li Babilê dinalîyan bi dilgeşî û şadimanî ên bê payan rê a Kûriş dipan, bi bîntengî û bi dilhejî, li bend a ordî a Kurd ê kişwergîr û Kûriş ê fîrazbext (galib) û cîhangîr bûn.

Padîşah ê Babilê ; heval û yekdest ê Kurdan Nabonîd, ji Kurdanra bêbextî kiribû, ji binda, bi Lîdya ra yekîti danîbû, dîvabû ku, Kûriş jimartek a vê gunehkarîê, ji Nabonîd bipirse.

Kûriş ; rasterast ajot ser Babilê, û Babîl dorpêç kir. Kûriş ; bi dilovanî û mêranî di nav çend rojanda, Babîl ji Kildanîan sitand, bext da bajêr tu kesî ne eşand, Babîl ne herifand, ji parazgehan (mabed) re pîrfîrazî kir.

Ji Israîlan re jî bo vegeer a welat ê xue destûr da, û alîkarîa wan kir. Ew şandin Filîstînê.

Kûriş ; çendakî şûnda, ji bo ku sinor ên Kurdistanê ên rohilat bi gihîne cî ên sitratêjîk ên bi keys ; berê xue da Hindistan tu şer ê hêja, bi Kûriş ra nekir. Kûriş heya çem ê Sendê vesend, Kûriş û Hind zûka lihev hatin. Kûriş ; bi vê geştçengê, sînor ê Kurdistanê heya Sendê fireh kir.

Kûriş ; ji Hindistanê vegeyîya, ber ê xue da Qafqasan û Derya ê Reş. Dilxwaz a Kûriş ev bû ku, çend Satrap ên xue - Armenya, Pond, Kapadokya - têke bin penah û bawerîê, û ji Qafqas û Deryaê Reş ziyân a tu kesî negihîje wan setrapa. Kûriş ; Jorjîa jî, stend û kire Setrapek împaratorî a Kurdistanê.

Bi wî awaî sinor ê Kurdistan a xue siparte çiya ên Qafqasan.

Key Xusrew ê Mezin ; Di şer ê Masajêtan û çend pîrens ên din birîndar bûbû ; çend roj bi şûnda b.z. 521 ê da temen payanbû.

Key Xusrew enzanekî, şehînşaheki mezin bû 29 sal ; bi serfirazî û bi kamîranî, bi kamwerî, şehriyarî ajot ; çawa ku cengawer û sitratêj bû, ew çend jî, dilovan û mîhrîvan bû. Key Xusrew ê Mezin Kurd firazbaz kirin, Israîl ji dilbûnê rizgar kirin û Yewnanîan bin dest kirin.

Sehriyaia Key Kawûs

Key Kawûs ; B. Z. di 529 an da pey mirina bav ê xue Key-Xusrew ê Mezin li Text ê Mad rûnişt.

Key Kawûs ; di zaroti a xueda baş şerde ne bubû. Bav ê wî her gav jê dûr, di şer û cengada dikoşiya, loma Key Kawûs li ber dest ên jinan mabû, pîr nazenîn û rûsitandî bûbû. Key Kawûs pîr raxuaz (maxrûr) û tengxûy (Hadîd) bû, û her gav wek qîm a vue dikir. çî biketa ser ê wî, jê venedigeriya.

şer ê Key Kawûs bi Misriyan ra

Di dem a Key Xusrew da ; gava ku Qirêzos bi Babil re yekiti danîbû ; ferweran ê Misrê Amazîs jî, tevî vê yekitiê bû.

Key Xusrew ê mezin ; hêj, di jindarî a xue da ; pîr dilxuz bû ku, tol a xue ji Amazîs Firewn ê Misrê bistîne. Key xusrew ji bo vê karbestê xebitîbû, û xue pêk anibû ; bi kes ên girav ên Yewnanîan yekiti danîbû, girav a Qibrisê, ji qibrisîan, bi zor a xue standibû.

Lê ; Key Xusrew ; dilxuz a xue da kamiran ne bû ber î ku, şer ê Misriyan bike, temenpayan bû û çû.

Kur ê wi Key Kawûs ; gava bû Patîşah, kar ê wî ê pêşin ev bû : xue zû pêkbîne û dirêj î Misriyan bike.

Key Kawûs ; di sala 524 an da B.Z. ano 5 sal pey rûniştin a Text, bi ordîeke Mezin geşt a Misrê kir.

Key Kawûs ; hêj neketibû erd ê Misrê, Amazîs temenpayan bû. şûna wî da Kur ê wî Pîsamînd ê sêim bû Fîrewn.

Pîsamînd ; li Polozê çû pêşî a ordî a Mad. Lê; Misrî li ber êriş ên no û dijwar ên Kurdan xue negirt. Misrî zû şikiyan û revîyan, xue avêtin paş beden ên Bajar ê Menfisê. Key Kawûs ; beyhûde rijandin a xuînê ne xuest û ji Fîrewn ra encumenek şand, jê aştî xuest. Misrî bê dadî û bêbextî kirin, şandî ên Key Kawûs kuştin û awêtin kar (bir) ên avê. Cengawer ên Kurdan ; ji van çepelî û kirêtîan ingirîn ; dilreş û tengxûy bûn, êriş birin ser birc û barû ên Menfisê ; bi zor a gurz û xenceran bajar ê Menfiz vekirandin.

Key Kawûs rewanbilindî a xue nişan da : Pîsamînd kirêti û bêbextî kiribû şandî êr Key Kawûs kuştubûn, lê ; Key kawûs kirêti a Pîsamînd, bi qencî, lê vegerand : Menfis hilneweşand, Pîsamînd ra xueşdarî kir, ji Misrîan 600 peya bijart, bi Pîsamîn ra şand Kurdistanê, bajarê Sûzê.

Key Kawûs ; livleşkerî (Herekatî askerîye) ê xue her demand (dewam) û Misir seraser vekirand. Key Kawûs navmalbat (Leqeb) ên Fîrewnan girt. Misrîan ra xueşdarî kir, tevger û rêzan a Misrê ne guhart ; bi tenê ; çend birc û barû an da, leşker ên Mad bi cî kir. Lidya û heldor ên wê ; ditîn ku, Key Kawûs padişahêki dilnêrm û mîhrîvan û enzanperver e, pêra şer nekirin bê ceng û teqereq ketin bext ê Key Kawûs welat ê xue sipartine wî.

Key Kawûs; paşê ket sewda ê vekirandin a Qartaca. Lê; Finîkî ên ku, ji Key Kawûs ra deryavanî dikirin, nexuestin şer ê hemgel ê xue bikin. Loma ; ev dilxuaz a Key Kawûs ne çû serî.

Paşê ; Key Kawûs leşker kişand Hebeşistanê ; hin cian vekirand. lê ; di veger a xue da pîr tengafî kişand û pîr zîyan gihîşt leşker ên wî.

Key Kawûs ; gava ; li Misrê karubar ê xue bire serî, ber ê xue da welat ê xue, Kurdistanê. Dem a ku, gihîşt Sûrya di laş ê wî da

hin birin û kûnêr çê bûn, ji ber van birinan, temenpayan bû B.Z. 521.

şehrîyarî a Key Dara ê Yekim

Key Kawûs warwenda mir. Key Dara ê yekim, ano Dara ê Mezin, bi bijartin bû padîşah ê Mad. Key Dara ê yekim jî, pirensekî Anzanî bû; ano Kurd bû. Dara ê Mezin; B.Z. di sala 521 ê da bû padîşah ê Medan. Key Kawûs ê kişwergîr ê Misir û Afrîka ji Dara ra împaratorîek Mezin, û ordîeke bê heval û yeka hiştibû. Divan demanda sînor ên Kurdistanê ; ji aliê rohilat digihîşt pehnav (wadi) a Send ; ji bakur digihîşt Derya ê Qaspîn û çîya ên Qafqasan; û Derya ê Reş; ji roava digihîşt derya ê Marmara û Derya ê Sipî ; ji Alîê nîvro kişwer ên Misrê û Lîdya Sitandibû, hundiir ê xue û ketîbû nav Hebeşîstanê.

Ya !! Ordî a Kurdistan! li cîhanê; ne li Rohilat ne li Aoava; ne ji li tu cîan ordîyek ev çend xurt ev çend navdar û sazidar hebû! ev ordî a fêris; Asor; Babil; wendakiribû; bi binekê Anadol û Misir vekirandibû ev ordî a Kurd, li cîhanê bê heval bû, yekt abû. lê ; çî sûd ! Dara, Dara ê Mezin ; vê firavanî a ku bûbû miratxur ê wê, rûmet a wê nizanibû. Dara; serekanaî û xurtîû cangeh ê wî dezgehî li ku ye, çawa ye nedidît.

Dara; kete çewthîşî û çewtbînî : hinek gewremerd ên Parisî û biyanî, di seray a xueda civandibûn ; peyv û şîretên wan gewremerdan kire serê xue rê a şovenîê girt; ji fermandar û gewremerd ên Kurd vekîşîyan, veciniqîn, ji Kurdan tirsîya, keç a xue li yekî ûrim mahr kir ; nav ê vî ûrimî Mardonyos bû. Paşê jî Mardonyos kire serekleşker ê xue. Fermandarî, ên gezdik bicûk jî, dan Ermenîan û biyanî ên din. Fermandar ên Kurd ku, Key Xusrew ê Mezin û kur ê wî gîhandibûn şahrê a vekirandinê; ji ordî a Dara bi dûrxistin. Dara fermandar û leşker ên Ermenî, Yewnanî, Kapadokî, Gurcî, Lîdî, Finîkî, Misrî, Habeşî; ji Kurd ên qehraman çêtir girt û Kurd ji xue bi dûxistin.

Dara ; rêke xuar û çewt girtibû. Dara ; bindest ê gewremerd ên Parisî û Biyanîan gêj bûbû, rê a rast berdabû ber ê xuhermendê da bû qilafiskan ! Dara ; bi bingeh a xuhermendê dilîst ! Kan-

dij ê wendaker ê şûmîr û Akad û Elam ; Key Qubbad ê Kurd ê bingehdar ê xuehermend a Mad ; Key Aksar ' bajargîr ê Nînwa ; Kûriş ê Mezin û kur ê wî Key Kawûs, her du Kîşwergîr ên Rûm û Babil, Misir û Efrîqa; ev xuehermend ava kiribûn. Dara; bi bingeh a vê bilindseray a gûripaş û ronak ê şehînşahan dilîst ; Listina vê bilindserayê çî çend malkuj û malwêranî bû, Dara ê mezin nedidit !!!

Dara : Seray a xue, ji bîyanîan tije kiribû; welatparêz ên birra, welat parêz ên ji dilûcan, xuedî ên vêrast ên vî welatî ; ku giş Kurdun ; ji wan tiştên cangudaz pir diêşîya, bêzar û purxûn bûbûn. Bi rastî ; gel giş ; ji van tevger ên çewt ên Dara dil sikeştî bûn. Dara ; ji şîret û hişyarkirin ên rîsipîan û emekdaran ra, ji gewremerd Fermandar ên karasîna ra guh nedida. li hundur ê welat dilnexuesî ji berêv a pirtir dibû. Lê ; Dara ser rê a rastîê venegerîya li ser gotin a xue serhişkî kir û ma !! Loma ; pir neajot li gelek cîan da şoreş û tevdanî dest pê kir. Dara ; şoreş ên Babil, Sûz, Belx du salan da vemirand. Dara; ji van serhîlanînan pir endîşnak ne bûbû.

şoreş ê ku, Dara dilhej û pirxûn kiribû şoreş ek din bû. Ev şoreş li nîvek ê welêt rabûbû : du pîrens ên Mad ; rêçûn a Dara ra qîm a xue ne anîn.

Dara ; zîyankarî a welêt dikir. Loma ; van her dû pîrensan ; Çetertexme û Ferwertîş ; şoreş rakirin. Ev herdû pîrens ji ; neví ên Key Qubbad ê Kurd bûn. Dara ji bo vemirandin a van şoreşan sê caran, di bin fermanarî ên Ermenî leşkerne giran şandin. Her sê caran jî leşker ên Dara şikiyan. Davîê Dara bi xue ket pêşî a ordî a xue, leşker û cengawer ên xue giş bixuera hilanîn. ajot ser herdu pîrens ên Mad. Herdû pîrens ku, ji bo rizgarî a welat ê xue rabûbûn ; şerni dijwar kirin, bi merxasî di meydana Cengêda, Pehlewanî û Qehremanî kirin. Lê ; sêwlek ên Sedhezaran ku Dara dabû hev, bi kuştin û jê kirin nediqedîyan. Paşê : Çetertexme ; di meydana mêraniê da, bi serfirazî hate kuştin. Firawertîş ê bedbext, bî birîndari ket dest ê neyar ê xue. Dara Firawertîş bire Hemedanê, bi renc û îşkence ew kuşt !!!

Ev tevger a Dara ; bê dadi û nakorî bû. Dara bi van kirin ên xue ên ne enzanî, bingeh a Kurdistanê hilweşand, împaratorî

davête qilafiskan; Lê; Dara, ji çavsorî û payexuazî, rê a rast wendakiribû !! Divabû, Dara ; ji van pîrens ên Madan ra mihrivanî û nermaî nîşan bida.

Dara ; ji bîr kiribû ; xuîn a ku di reh ên wida digere xuîn a Kurde tac ê ku, daîye ser e xue, tac ê Kurd ; Text ê ku, li ser rûniştîe Text ê Kurde. Dara : gewremerd ên Kurd, ji seray a xue cengawer ên Kurd ji ordî a xue durkir ne dît ; xue ji, Împaratorî a xue jî, Tac û Text ê xue jî ; di zinaran werkir.

Dara ; Zek padişay ên pêşî a xue — Key Qubbad; Key Aksar Kûrîşê Mezin di ordî a xueda ; dildarî, bendûbest û fedakarî nedigeriya; van tişt ên ku; rewan û can ê ordîê ne, Dara guh nedidaê. Dara ; digot qey; bi gîhandina jimar ê ordîa xue ; li milyonan dikare cihanê g'şî têxe bin lep ê xue.

Dara ; pir xapîya !! Dara bû engîz a wendabûn a împaratorî ke xurt. û Fêris. Ji rû ê Dara; ji bîr ne birin a Dara; împaratorî a mezin a Kurd Wenda bû.

Ji rû ê Dara; Iskender ê Makdonî Kurdistan da ber ling ê xue! ji rû ê dara Omer Ibin Xettab.

Kurdistan û Parizîstan a biçûk bê rûmet kir, û di xuîn û agir da hişt. Ji rû ê Dara ; Mongol, û Tatar û Tirk û Tacik ; Kurdistan talan kirin, wêran kirin !!!

Dara ; pey vemirandin a şoreş ên her dû pîrens ên Medan ; Çetertexme û Firawertîş ; dest pêkir karûkoş ên hudur û derveê welêt : şehrevanî, kargerînî, leşkerî, konevanî, bazirganî...

Dara ; berî her tiştî ; ji bo ku împaratorî a xue a fireh, bi bawermendî, asûdegî û rêzandarî bigerîne, welat ê xue bi 23 (Satrap) an ano wilayetan beşkir ; her satrap satrapdarekî wî hebû, di her satrapê da, ji satrapdar pêve femandarek î leşkerî û jimardarek hebû. Ev hersê fermanber ên mezin ; xuedî ê serxuebûnê bûn ; ano, bi ser ê xue bûn.

Satrapdar ; ji xebtûkar ên hundur ên setrap a xue û ji berevdan a derd û bela berpîrsiyar dibû ; bendekarî (wazîfe) a femandar ê leşkerî ; nêrtin û xuedîkirin a sînor ên satrap a

xue bû; jimardar jî, di hundur ê satrap a xue da; kargerîni, leşkerî ; konevanî, bazirganî...çi bibûya, çi biqewimîya, çi bidîta, çi bibihîsta ; divabû, tavil ji Dara ra binivîsîne û Dara ji her gertev û bûnişan agah bike.

Dara ; ji bo ku, di împaratorî a xue da, xebtûkar ên bazirganî û leşkerî û bajarvanî ; bi lezûbez û bi bawermendî, bi ewlemendî, bigihîne; Kurdistan seraser bi rêan xemiland. di cihanê da birîdevanî (posta) Dara saz kir. Di dirêjaî a rê an da, seraser venîştegahan (menzîl) çêkirin, karwanseray, birîdegahan ava kirin. Li her venîştegehê, fermanbir û peyambir an bi nav kir.

Birîdevanî ku, di şehrevanî a îro da, rolekî Mezin dilize ; li cihanê bingehdar ê wê pêşin Dara ê Mezin e.

Dara ; gava van xebtûkar ên bergiran bire serî, dest pêkir sînor ên împaratorî a xue bigîne der ên ewletir, û tebûtîr.

Berê ji bo ewlemendî a sînor ên rohilat, kar ê geşteçeng a Hindîstan ê kir.

Endezvan (muhendis û oste ên Finîkî anîn. Keştî ên cengê ku Finîkîan çêkirin; ji Babilê ber ê xue dan Derya ê Hindê.

Dara jî; bi ordîeke giran, di reşaiê re gihîşte sînor ê Hindîstanê. Pehnav a çem ê Sendê, ji Hindîan sitand û berda ser kişwer ê xue û çendakî bi şûnda veqerîya Babilê.

Pey ewlemendî a sînor ê Hindîstanê, Dara xuest sînor ên roava ê împaratorîa xue ano alîê Yewnanîstanê jî, têke bin ewlemendîê. berî ku, rasterast dirêj î Yewnanîstanê bike, divabû, rêveger (Xettî rucet) a xue bixe bin ewlemendîê.

Sît, ji rohilatê kenar ê Derya ê Reş, heya dev ê çem ê Tunaê (Danûp) belabûbûn, û li van doran cî girtibûn. van Sîtana, ji bo Dara metirs (tehlîke) eke mezin bûn. Sît ; di hengam a Key Aksar da; Kurdîstan, Qafqasya, heya Lîdya girtîbû û wan dorana pir êşandibû. Rohilatzan ên îro, bi nehrevanî ên nû, Sîtan birrekî kurd dizanin. Sît; mêr bûn, no bûn, dijwar bûn, bidest û lepan ne dihatin girtin, şerevan ên bijare bûn. lê; hij ji bendûbest û rêzan ne dikirin. Gava keys û şep û fesal diket dest ê wan ; ji Awrûpa heya; Qafqasya didan ber xue, û talan dikirin.

Dara; ji bo ku; li geşteceşeng a Yewnanîstanê; ji Sîtan serê-şaniyekê nebîne; xuest berê bajo ser Sîtan, wan şerde bike.

Dara; ji bo şerdekirin a Sîtan; bi ordieke 800,000 leşker, ji Babilê ber ê xue da gelî ê îstanbûlê. Endezvan ên Finîkî; li gelî ê îstanbûlê pirek danîn. gava pir a îstanbûlê li ser sazîkirinê bû; pireke din jî; li ser çem ê Tunaê girêdan.

Ordî a Dara; ji gelî ê îstanbûlê derbasbû, berê kişwer ê Trakya vekirand. Paşê ber ê xue da rohilat. Pir a ku li ser çem ê Tunaê avakiribûn, ordî a Dara jê derbas bû; heya çem ê Dinyesper ajot. Dara; ji Sîtan ra; wek î ku divabû; şerdeke xurt nikaribû bide. Dara; dev ji Sîtan berda, veşerîya Trakyaê; hin, ji leşker ên xue, li Tirakya hişt û ber ê xue da Babilê.

Dara; bi sitandina Tirakya, êdî, bi firêqetî karibû dirêj î Yewnanîstanê bike û ji Sîtan tu paxî neke.

Dara; p'ştî saleke din, di bin fermanarî a zava ê xue Mardonîyos, 100,00 leşker, li keştian sûwarkirin û ji bo vekirandin a Yewnanîstnê şandin. Keştî ên di bin fermanarî a Mardonîyos gihîştin Yewnanîstanê. Li tengava Maratonê lengerendaz bûn, û ordî a Mardonîyos derket deştîk a Maratonê.

Ev şer ê ku, di dîrokand a binavûdenge, B.Z. di 490 î do 12 êlûn ê di deştîk a Maratonê, navbera Yewnanan û Madan da çê bû.

Ordî a ku, di bin fermanarî a zavaê Dara Mardonîyos bû, divabû, Maratonê bistîne, paşê berê xue bide Atina û Yewnanîstanê vekirine.

Ordî a biçûk a Yewnanîstanê! Ordî a mêrxasan! Ordî a welatparêz û cengaweran! nehişt ordî a Dara a sed hezarîn, ji Maratonê gavek pêş de bavêje !!!

Çengek cengawer ên Yewnanî mîna şer ên ingirî êrîş birin ser Ordîa Dara a sed hazarî !!!

Ordî a Mezin, ordî a Dara ê Mezin ! ku, ji heftê û du gelan berhevhatibûn; li ber kopa êrîş a dijwar û no ên çaramanan û canfeşan ên Yewnanînan ling nedan ber xue. Ordîa Dara hezaran

kuştî da û bi şermisarî şikiya, û bi perîşanî revîya ! Ev ordî a Kurd, bi feremeandariya Mardonîyos ê ûrim; navê bilind û serfiraz ê Mad hildikirt. Ordî a Mad; heya vê demê; bi kişwergirî û bajar-girî a xue; di şer û êrişan da bi dilirî qarazani; mêranî û canbêzarî a xue; cîhanê gişî tirsandibû û lerizandibû. Gîtî tev; li mêrxasî û cengawerî a Kurd mat û lal û dilda mabû. Yewnanî jî; digotin qey, li hember a xue da, van Mad ên ku bi qêrîn a xue a birûskasa û mifriqjen ku, şêran dilerizand dê bibînîn; û bira jî dilhejbûn û ponijî bûn.

Belê; Dara ê Mezin Padîşah ê Mad bû, Padîşah ê Kurdan bû; lê; ordî a Dara ê Mezin ne ordî a Mad bû. Ordî a Key Qubbad ê Kurd, û Key Kûriş ne ev Ordîbû! Ordî a Dara; ji 72 gelan û hawuşan dahevdaî û Ordîeke geremolan bû ! Serfermandar ji, Mardonyos bû ! ! !

Pey vê encama dilkuj û şermisraîê Dara weherand (qarar) ku ew bixue biçe geştçenga Yewnanê.

Dara ê Mezin sê salan bi kar ê cengê koşîa lê; temen ê Dara qîm nekir. Dara ê Mezin di sala 487 an da B.Z. temen payan bû.

Di roj ên dawîn ên Dara da, Misir ser hilanibû.

şehrîyarî a key Serxes

Key Serxes kur ê Dara ê mezin B.Z. di sala 487 an da li Text ê Mad rûnişt.

Karûkoş ên pêşîn ên Key Serxes; çûn a şer ê Misrîan bû. Di rojên dawîn ên Dara da, Misir ser ê xue rakiribû, ji bo şerdekirin a wan, geştçengek berbi Misrê çêkir. Di demeke hindikda Misrîan şerde kirin û vegeyria Babilê.

Me ; berê nivîsandibû ; Dara piştî şer ê dilkuj ê Maratonê wehirandibû ku, ew dê buxue biçe şer ê Yewnanîstan. Ji bo vê yekê, sê sal bu karê xue ê şer dikir.

Belê; Dara ê Meezin di kar ê leşkerî da tu kêmanî nehiştibû

bi hezaran hezar leşker civandibû, hesp ên sûwarîan bê hevalbûn, anbar ên çêk ên nûjen û bijare bi dev ê dagirtî bûn. xuarin, dirav, her tişt pîrbûn û pîr, pîrbûn. Lê; di ordîa Dara ê Mezin da, di vê ordî a hezaran hezaran da, ku, bi vi rengi pêkhatîbû û karûbarkirî bû, gelek muxabîn ! yek tişt jê kêmbû : rewan ê cengawerî a Key Kubbad.

Di ordî a Key Dara û Key Serxes da ; navudeng ê ordî a Mad ku, qaremanî; pehlewani û cambêzarî a wê li felekan belabûbû ; jê ; tu şop û nişan nemabû. Ordî a Kurd a karûbarkirî, bi rewan ê bilind ê bexşiş ên Key Qubbadan, Key Aksaran û key Xusrewan, li meydanê tunebû.

Ordî a Mezin ku, Dara ê Mezin di sê salan da bi xebateke germî û kel berbihev anîbû, bi çendî (kemiyet) a xue ji ordî a Maraton pirtirbû. Lê; bi çewaf (keyfiyet) a xue gellek kêmtir ê wê bû û jê bedter bû. Ev ordî, ji heftê û du gelan civandibû û ji tîx (kom) ên enzanan pêve ne tişteke bû.

Ev Ordî a Mezin ku Dara ê Mezin bingeh a wê danîbû, û paşê ji Key Serxes ra mîrate mabû; ji Misrî, Habeşî, Lidî, Ermenî, Yewnanî, Finîkî... û ji gelên din civandî bûn.

Key Serxes ji Bav ê xue ; ji Dara ê Mezin ; miratxur ê ordî-eke di vi rengî da bûbû. Gava Key Serxes sûwarbû da pêşî a ordî a xue a giran û mezin; pîranî ên leşkeran, girêdan ên rextûbend ên sûwaran, çelengan û lewendan; bi hezaran hezar cengawer ên bi çêk û cil ên nûjend û gûrîpaş ew serxueş dikirin; ji gewz û şadi ên xue; Key Serxes hişwenda bûbû !!!

Key serxes wer bawer bûbû ku, bi vê ordî a dêwasa, ne bi tenê Yewnanîstanê, lê ; cîhanê gişî dê vekirîne !!!

Key Serxes; B.Z. 480 î da, ket pêşî a ordî a xue bi firazbazî rê a Yewnanîstan ê girt. Pîr a ku li Dardanêl (çanaqale) danîbûn, jê bi rewşeke şahane derbas bû kete Tirakyaê. Keştîceng ên Key Serxes — Pirtirên keştîan û deryavanan finîkî bûn— paşê ji Derya ê Ege derbas î derya ê Yewnanîstan ê bûn.

Sereleşker ê Key Serxes ; cardin; zava ê wan ê ûrim, Mar-donîyos ê bi navûdeng bû.

Ev ordî a şeşelanî a Key Serxes; ji Derbend ê Termopîl dê derbas bibûa û Yewnanîstan gişî dê bida ber xue !!

şer ê Cigesûz ê Termopîl

Léonidas ; padişah ê Isparta ; li derbend ê Termopîl ; bi sêsed cengawer ên canbêzar, li bend a leşker ên hezaranhezâr ên Key Serxes bû.

B.Z. Di 480 î da qahraman ê qahramanan Léonidas; padişah ê Isparta, bi sêsed kur ên xue ên dîlawer, bi sehgur a sibê ra, êriş birin, xue avêtin ser Ordî a Milyonan a Ser Xes. Léonidas ; Padişah ê dilpola, Welatparêz ê zorbazû ; û sêsed cengawer ên dilir û yekta û şêrêşêran xue kirin gorî a welat ê xue ê şîrîn û firazbaz!

şer ê Selamîn

Yewnanî; paytext ê xue Atîna vala kiribûn, kişîya bûn girav a Selamînê. Mardonîyos bi ordî a xue kete Atînaê ; Bajar vekirand û wêran kir, şewitand, ji belengazan ên ku kete dest ên wî, bilêc (qetlîam) kir.

Kewte (Filo) — kom a keştîcengan — a biçûçîk ê Yewnanîyan xue pêk anîbû ku, girav a Selamînê biparêze. Kewte ê Key Serxes ku, ji ê neyar ê xue deh caran pirtir bû, dirêjî avteng a Selamîn ê kir. Li avteng a Selamînê, cengeke mezin a deryaî çêbû. Li ber çav ê Key Serxes Kewte ê Medan, bi awakî perîşanî şikîya. Key Serxes ordî a xue sitend. ji gelî ê Dardanêl derbasbû revîya Babilê !

Mardonîyos bi sêsed hezar Leşker ê xue va, li Yewnanîstanê ma. zivistan a xue li Tirakyaê derbas kir. Yewnanîyan, jî, seraser ê zivistanê bi xehtukoş ên cengê derbas kirin. Buharê ; Mardonîyos dirêj î Yewnanîstanê kir li Pilatê şerek kiribû ; di meydan a şer da Mardonîyos hat kuştin. Ordî a Mad bêserî ma, Perîşan bû şikest û revîya. ên berşûrmaî, li keştîyan siwarbûn xue reha kirin. Li ser rê a vegeer a xue da ; li hember î girav a Sîsamê li poz ê Mîqarê, ji nû da, bi Yewnanîyan ra ketine şer. Ordî a Key

Serxes a bê ser û bin cardin şikest û belabela bû . Keştî ên wan bi carek hatin şewitandin B.Z. 479.

Pey van şikestin ên bi rûreşi; Key Serxes ; di seray a xue da, bê fedî û bê mejî, xue da xuarin û vexuarin, û gevzendegî.

Fermandar ê ordî a bendewar (ordî a xas) a Key Serxes, Artabanos ; jar da Key Serxes û ew jardadaî kir û kuşt B.Z. 465.

Artabanos, Dara kur ê Key Serxes ; bi kuştin a bav ê wî buhtan kir. Paşê mirarkerî a Artabanos derket meydanê. Artabanos jî, zarok ên wî jî giş mirandin.

şehriyarî a Erdişîr ê Yekim

Key Erdişîr ê yekim, kur ê Key Serxes ; di 465 B.Z. gava li Text ê Mad rûnişt hêj zarok bû. Paşê ku, mezin bû, xebe û kar ên kişwer ê xue girt dest ê xue, ji bo avakirin a hundir ê welat ê xue koşîya, ne bi Yewnanîstan ê ne jî, bi hemsî ên xue ên din ra şer kir. Roj ên xue bi aştî û şadimanî derbaskir.

Ber î mirin a wî şer ên Yewnanîan ên hundirî — şer ên Peleponîs dest pêkiribû. Bi dîtî a hevdû kustin û perçekirin a neyar ê xue, dilhênik bû.

Key Erdişîr ê yekim B.Z. di 424 an da temenpayan bû.

şehriyarî a Key Dara ê Duîm

Key Dara ê duîm, di 424 an da B.Z., du bira ên xue kuşt û li ser Text ê padîşahî a Mad rûnişt.

Jibo xueşgerandin a welêt pir koşîya, lê bi tu hawaf kamwer nebû.

Lidya û Misir fermaşikenî kirin. çend pîrens ên Mad jî, ser rakirin. 20 sal ên şehriyarî a xue da, tu dem ên xueşbextî nedît.

Di 404 B.Z. temen ê xue payankir.

şehriyari a Erdişîr ê Duim

Key Erdişîr ê duim ; kur ê Key Dara ê duim B.Z. di sala 404 da li Text ê Mad rûnisşt. bira ê wî Key Xusrew Fermanşikenî kir, neyartî a bira ê xue kir, ji Yewnanîan 13000 leşker anî.

Navber a her du biran da şerne dijwar û xuînrêj çê bûn Key Xusrew di meydan a şerda hat kuştin. û ordia wî şikeşt, ji hev belabû.

Erdişîr ê duim, pey kuştin a bira ê xue. bi Yewnanîan ra sê meh şer kir. Paşê ; Erdişîr ; general ên Yewnanîan xandin saray a xue, ew kirin mêvan ên xue. Hezaran muxabin ! Erdişîr, di seray a xue da, bi bêbextî mêvan ên xue tevde kuştin (*)

(*) Leşker ên Yewnanî ku, bê serleşker mabûn, Kisênêfon (XENEPHON) ; ji xue ra general bijartin.

Ji leşker ên Yewnanî deh hezar peya jîndar mabûn. Kisênêfon ; van deh hezar leşker ên maîn, bi hezar êş û têngaîê, ji çêya ên Kurdistanê û ji Armênîya derbas kirin, û ew gihandin rex ê Derya ê Reş. Paşê rex û rex ên deryaê çûn û ji gelî ê Istanbûlê derbasbûn çûn gihiştin welat ê xue.

Li bin fermandarî a Kisênêfon ; ev veşer a 10,000 Yewnanî; di nivîswar ên dirokan da ; bi nav û deng e. Di dirokan da ji vê veşerê ra veşer a «deh hezaran» dibêjin. Kisênêfon ; ser vê veşerê B.Z. 400 nivîswarek nivîsiye û nav ê nivîswar a xue kirîye «veşer a deh hezaran» ; ji bo Kurdan dûr û dirêj pir tiştan nivîsiye : di heft rojan da, ji Kurdistanê derbasbûye, nav ê Kurdan kirîye (Kardux) ; çima ku, di wan deman da nav ê wan dora Kurduwan bû. di dev ê Yewnananda, «Kurduwan» bûye (Kardux).

Gellek gel henin ku, 5 û 6 nav ên wan hene. ez heft nav ên Yewnanîan zanim : Yewnan, Yûnan, Eşrik, Girêk Hêlên, Rûm, Kisênêfon ji bo Kurdan wuha dinivîsîne ; Kurd tîravêj ên dijwar bûn tîr ên ku Kardûx diavêtin me, me ev tîran ji xue ra dikirin (Javêlo) ano rim ên destan. Kuştî û sereşanî ên heft rojan. ji dest ên Kardûxan ; ji kuştî û têngaî ên ku, me ; sê mehan da ji dest ên ordî a Erdişîr ditibû ; bêtir bû.

şehrîyarî a Erdişîr ê Sêim

Key Erdişîr ê sêim bi B.Z. 358 da li text rûnuşt. Patîşahî xuf-xuvar, bêdad bû. Ezbet a xue ; jin û mêr ; jin û mêr ; bê dilovanî û mîhrîbanî bilêc kir. Key Erdişîr Ferman şikenî a Finîka, Misir vemirand paraztek ê Misrîan (Boxêapîs) bi dest ê xue kuşt. Bajâr ê Seyda ê Finîian şewitand, es ên wê bilêc kir ên ku ji ber şûr reha bûn ; kire dîl, di bajaranda firotin.

Key Erdişîr ; dawîya dawî gihîşte maf ê xue ! bi dest e Fermandar ê xue Bogoas ê Misri jardadaî bû. Bogoas bi ev çend jî qîma xue neanî, zaro ên Key Erdişîr gis kuştin.

Eehrîyarî a Key Erdişîr : di 338 da gihîşt dawî a xue.

General Kisênêfon di nivîswar a xue da ji bo Kurdan çî nivîsîye, me ji we ra gotin. Icar jî, ser vê (veger a deh hezaran) ; zana ê dîrok ê Tirk çî dibêje ; em dê binivîsinin : Tarîx a Ehmed Refîq derpêç I rupel 39 «deh hezar Ispartî; ji nav xue, Kisênêfon kirin ser Leşker. Kisênêfon deh hezar Yewnanî ; ji Babil, Asor, Ermenîstan, ji nav Iran, ji zorrêan, ji welat ê neyaran ; bi kar aşînaî, dûrbînî ew derbaskirin, û gîhandin kenar ê Derya ê Reş.....

Kisênêfon ; di nivîswar a xue da dibêje : ez ji welat ê kardûxan derbasbûm, me pir kuştî dan, pir tengahî kişand, tîr ên ku, Kardûxî diavêtine me, me ev tîran ji xue ra dikirin (Javêlo), ano, rim ê biçûk.

Ehmet Refîq Beg nabêje Kisênêfon ji welat ê Kardûxan derbas bû. Ehmet Refîq Beg na xuaze nav ên Kardûx, nav ê Kurd bine ser ziman ê xue. Ev dibêje ; ji Babil, Asor. Ermenistan Derbas bûn ! Ya Ehmet Beg Ya Refîq Beg! gava ku; Kisênêfon ji van deran derbasbû; Babil, Asor, Armenî mabû? ji van deman du sed sal bertir padîşah ên Kurdan Key Aksar, Asor wenda kiribû. Padîşah ê Kurdan Key Xusrew Babil sitandibû. Ermenya jî kiribû Satrappek (wilayet) ek xue.

Di van deman da sînor ê împaratorî a Kurdistanê ji Hindê heya hundir ê Hebeşîstanê diajot.

şehriyari a Key Dara ê Seim

Key Dara ê Madi

Key Dara ê sêim ; pey Key Erdişîr ê sêim li Babîlê B.Z. di sala 338 da li text ê Ma drûnişt. Dara ê sêimra, Dara ê Madi îf dibêjin.

Fermandar ê bendewar ê serayê ; Bogoas ê Misrî, li çara a wendakirin a Keydara ê sêim jî; digeriya. Lê ; Dara ; ji vî bêbextî ra fesal neda, zûtir rahişt ê, û ew fermandar ê bêbext û çepel wenda kir.

Key Daraê sêim ; ji ezbet a Key Qubbad ê Kurd e, nevi ê şehbanû Hûmay e, nevi ê Qahramanan e, Loma ; di Dirokanda, ji vî Padîşah î ra Dara ê Madi dibêjin.

Belê ; Key Dara ê bedbext nevi ê Key Qubbad ê Kurd e. Lê çî sûd Text ê ku li ser rûnişt ne Text ê nahej û Tebût ê Key Qubbad e !!

Padîşah ên Anzanî ên, ji ezbet a (Texîxî-Kûtî - Amerdî Xenî) pey Kûriş ê Mezin û Kur ê wî Key Kawûs li ser Text ê Mad rûnuştin tevger û xuy ên Kurd ên sade ; lê ; bilind, paqij û xurt berdan xue ji bir kirin ku, ji reh a Padîşah ên Anzana in peyhatî ên (Kûtî Amerdî) a nin. Hezaran muxabin ! van Padîşah ên peyhatî ên Key Xusrewan, Pertewfirazî a Seray ên xue, pêştîr ê xurt bûn, jêhatîbûn, û tîravêjbûn a xue girtin.

Tuwangerî û daraî (dewlemendî) a gel, di seryan da feşartî, hebûn a gel, giş dane gewzegerî û xueşademanian. Tuwangerî û daraî û bazaravanî a welêt wenda kirin.

Padîşah ên ku, di pey Kawûs ra hatin, nav ê (Mad) ku, neyaran dilerizand, ne dianîn bira xue. Van padîşahana pirtir ên gewremerd û serleşker ên xue, jibiyaniyan dibijartin : Yewnanî, Ermenî, Misrî, Finîkî Lîdî...

Gewremerd ên Kurd û serleşker ên Kurd, ji seray ên xue, ji ordî ên xue dûrxistîbûn û ji bir kirîbûn ku, Key Xusrew û kur ê wî Key Kawûs ev herdû şehînşah ku, nav ê Mad bi serfirazî li xue girtîbûn bi xebtûkoş û cambêzarî ên gewremerd û serleşker

û cengawer ên kurd ji pîrozbextîkê gihîştibûn pîrozbextiyeke din!

Lê; di ordî ên padişah ên main ku, pey Key Kawûs hatibûn; ferman dar û cengawer ên fêris û şerevan ên kurd, kê m kê m xuya dikirin. Mezin ên Kurdan ên xeydan û purxun kişiyabûn koşe û tenhaî, bi kuldari û dilbirîni, li van tevger û gertevan temaşa dikirin.

Padişah ên ku pey Key ne Kawûs kur ê Key Xusrew ê Mezin li Text ê Mad rûniştin; Bawern kiribûn ku; Key Qubbad ê Kurd Key Aksar ê bajargir, Key Xusrew ê Mezin û gel ê Kurd ê cengawer ku ; împaratorîeke firazbaz, û nav ê cihangirî a giran, bi xebtûkoşan, bi dildari a Kurdistan, bi jîr û meji û hunermendî, bi rêtin a xuîn a sor wek çem û leyîan anîbûn meydanê.

Dara ê Mezin û peyhatî ên wî, dê çawa karibin ! welat ê giranbiha û serfiraz ; bi leşker û ferman dar ên biyanîan û bi dirav û zêran kirrî ji djminan bi parêze ?

Key Dara ê yekim ; hêj, destpêk a ferweranî a xue da ; ji Pirens ên Mad ku, ji bo maf ên xue di nuxûn a wî da rabûbûn ; tirsîya û pir dilhejî kir. Loma ; saray a xue û ordî a xue bi biyanî an û Parisîan tije kir. Dara ê Mezin ku, ji Tacutext ê xue pêvz tişteke ne dianî bîr a xue, ev awa ê çewt û kirêt serast kir û ji vê yekê ji ; şermisarî û rureşî anî ji bo gel ê Kurd, ji bo nav ê cengawer ên Kurd. Lê ; hezaran efsûs û muxabîn ! Padişah ên Paşhatî ên Dara ê Mezin jî, ev awa ê çewut û kirêt ji hevûdû hevandin (taqlîd) û çûn. Loma ; Artabanos ên Yewnanî Bogoas ên Misrî ên biyanî û bêbext; bilidaî mezinaî û girancahî ên seray a Misrî ên biyanî û bêbext; bilindaî mezinaî û girancahî ên seray a xistibûn, gerdiş ên pak û mêrane ên kevnare serûbin kiribûn.

Seray a Keyanîan ; êdî ne ew seray a girancah û pertewpaş a kevnarebû. Ev saray a pertewdar a gewre, bûbû meydaneke çepel û dilbixuîn : bêbextî, mirandin, kuştin, jeirandin.

Dara ê sêim — Dara ê Madî ; bû şehriyar ê xuhermendeke reng Parisî padişah ê biyanîan ! Ferweran ê xuehermendke koz-

mopolît !!

Ev şehinşahi ; bi nav şehinşahiyeke Mad bû ; padişahi a Kur-
dan bû ! Lê; bi rastî, di vê şehinşahiê da tu ; rewş û heykel û pê-
jin û xûy ên Mad û Kurd ên kevnare tunebû !!!

Dara ê Mezin du sed sal berî ; rewan û peyker a vê şehinşa-
hiê, wergerandibû, serûbin kiribû e niştiman ê Kûtû û Kurtîan
radest (teslîm) î Bîyanîan — ên wek Mardonyos an — kiribû !
Loma; hezaran hezar leşker ên wî, û ên kur ê wî li ber çend Ye-
wnanî şikiyan ! Rûreşî a revê ; li Maraton ; li Salamîn, li Mîkal...
anîn ser rû ê ordî a Mad !!

Ji van gertev ên tarî û bednav; ku di dirêjî a dused salan dîrok
a Kurdistanê; bi şermî û bedbextî tijî kirin û bi van kirêtîan
şeş padişah ên Anzanî ferweranî kirin. Lê ; pir muxabin ! her
şeş padişah jî ; rê a pirkujare û metirs û çewt û xuar bernedan !
bi çav korî û nezani ên xue da; ser hişkî ên xue bernedan. Li
du sed salan da ; ordî a Keyaniyan ên Anzanî, li dest ê biyanîan
ser rêzan ên kevnare û dûrbîn ên Keyaniyan venegerîyan! ordî di
û bê bextan û nezanan de man !!!

Gava ; Dara ê Sêim tac ê Kurdistanê danî ser ê xue ; heza-
ran muxabin ordîa ku, ji Erdişîr ê sêim mirate girtibû ; mîna
ordî a Dara ê Mezin ! ordîeke genî, pejmûrde û ji biyanîan
dagirtibû.

Belê; Dara ê sêim; Dara ê bedbext gava ku, tac ê Keyaniyan
danî ser ê xue bûbû Mîratxur ê ordîeke ewha !!

Dara ê sêim; Padişahê dilrast bû, dilpakij bû, xebatker
bû, û kujariş ê ku ji roava; ano, ji Yewnanîstanê bihata didît,
û jê haydar bû. Ji bo vê yekê jî; ji dilûcan rahişt xebtûkoşeke
germ û hêja ; di kargerînî, bajarvanî, leşkerî da bihterîşeke zor
pêşve dibir : satrabdar û bendekar (meûr) ên ku, ji xuarin a
xûgi û tazîkirin a gel pêva tişteke ne dikirin ; ew avêtin, guhe-
randin, rêderketî û xuedî sûcan rind şerde kirin. Çandinvanî û
bazirganî xist bin parazmendî a xue, pejilandin (israf) a seray-
ê jî, rawestand. Paşê; rahişt bihterîş a ordî a xue. Key Dara ê
sêim ; gava, bi van karûkoş ên bergiran kariwer (mesgûl) dibû
her gav di hiş û bala wî da, ev qîsse a bergiran hebû; vege-
ran-

din û vejandin a xurtî a kevnare a ordî a Mad !!!

Du sed sal berî padişahî a Key Dara ê Mezin; Dara ê ye-
kim rûyeek (usul-Awa) pir çewt û çepel serrast kiribû ! Ordî
a xue ji gel ên rengareng, ji heftê û du gelan, bi zor a dirav
û zêran anîbû meydanê, û ev ordî a heftê û du reng kiribû pa-
razvan ê împaratorî a Kurdistanê. Dawî a vê çewt û çepeliê
çawabû me dît û me xuend Her du kop (darbe) ên dijwar : Ma-
raton ! û Salamîn ! ji bo Kurdan çi şermisari ! çi rûreşî bûn !!

Parazvan ên welatekî, kur ên wî bixue ne; Kur ên biyanîan
di meydan a ceng û mêranîê da ji bo welat ê kesan xuin a xue
narijine. Paraztin a welêt, ji biyanîan hêvî kirin, nîgaş (Xeyal)
e sîa darane.

Key Dara ê sêim; dixuest wek havpîr ên xue ; Anri-Dap-
rizan Kandijan, Key Qubbadan, Minwaşan, Sardonişan, Key Fi-
rîbrezan, Key Aksaran, Key Xusrewan, Key Kawûsan, Key
Ferhedan ordîekê bîne meydanê; xurt, girancah, berzavêj
bi bendûbest, bedenbaz û şerevan.

Dara ê sêim; qenc bawerkiribû bi ordîeke di vî babetîda,
karibû rizgarî a welêt bike welat ê giranbiha ji neyaran bi pa-
rêze.

Key Dara ê sêim; kujariş a ku ji roava ano ji Yewnanîstanê
tê; ditibû, û bir dibir ku, ev meters jibo Kurdan malmiratbûne,
gijokîek dijwar e lê; Dara; ji vê metirsê ra tu berbend û çare
peyda nedikir.

Maraton ! û Salamîn ! hergav di bîr a wî da bû : ev şermisari
rûreşî karibû bicare (Tekrar). Dara ; ji bo ne carandin a gi-
jokîeke ewha ; çare kî digeriya û çare jî peydakiribû : vejandin
a ordî a Mad ! ! !

Lê; vejandi a ordî a Mad ne hêsani bû. divabû; berî her
tistî biyanîan ji ordîê derîne. û cî ê wan bi kur ên welêt da-
gire; ano, ji Kurdan.

Di împaratorî a Mad da; du pejik (unsur) ên bergiran he-
bûn; Kurd û Paris. di Împaratorî a Kurdistanê da jimar a Paris
pir hindikbû ; bi zor î 10 % ê gel Paris bûn. 90 % ên main

Kurdbûn. Dara vêrast a hanê, ji her kesî çêtir zanibû. Loma; Dara dixuest ku mîna dem a bavpîr ê xue ; Kurd ên cengawer bîbin mejî, movik ên pistê û bingeh a ordî a wî.

Muxabin pirtir ên Kurdan ; ji dem a Dara ê Mezin ; ano ji du sed sal ve ji karûkoş ên xuehermendê dest ên xue kişandi-bûn. Dara ê Madi; ne karibû Kurd ên xeydan û purxun aş bike û bîne serkar ê xuehermendê. Edî ji vê xuehermendê ra bawerî a Kurd nemabû, pir ên wan kişiyabûn çiya ên xue.

Dawia dawîn; Dara ê sêim; digel xebtûkoş û dilpaqijî a xue ne karibû têr a ordî a xue Fermandar û cengawer ên Kurd peyda bike.

Ji alî ê din jî; ji berê da jimar ên Parisan di ordîê da pir hindik bûn, Parisî hawuşeki kê m bûn. Li ; bakur ê rohilat a kenar ê Derya ê Paris û şîraz û Pasargatê cî girtibûn. Ji xue ; Parisîan ne merivne cengawer bûn û şer û pevçûn ne bi dil ê wan bû. û hij jê nedkirin. Parisîan ; cot ê xue dikirin û pez ê xue di çêrandin. (*)

Divan demên dawîê carna xueşbeste (şîr) ên dilrevîn û xueşa-heng digotin.

Key Dara ê sêim digel xebtûkoş a xue a bi canûdil qadro ên ordî a xue bi qim a dil ê xue ji kur ên welêt nikaribû dagire û serrast bike. Leşker ên Ordîa a Dara ê sêim jî; mîna pêşhatî ên wî ji heftê û du gelan berhevbi ma. Ordî a Dara ê sêim jî mîna Ordîa ên pêşhatî ên vi bê bendûbest, bê beden-baz bê zanewerî bûn, gilorek meriv ên tevlihevbûn ! Lek ên Dara ê sêim; ên rêzandî û bedenbaz û zanewer pir hindikbû.

(*) Dîrok a Merdux; derpêç I, rû pel 178: (bi gotin a Herodot; Parisîan, di welat ê xue da, ano li avteng a Paris da; pirtir ên wan, bi çandini û şivantî karuwer bûn. Carna bi serxuebûnî jî, jîne. lê ; pir caran li bindest ê Pîşdadîyan bûn ; yaxut, ji huehermend a Mad, Asor, û Kildan ra bac didan. Tu caran, ji erd ê xue derneketine.)

Istirabon; birr 13 : Parisîan li avteng (xelîc) a Paris rûdinşt, heya wendabûn a Mad, ji kişwer ê xue derneketine.

Eger ; paşimt (reçib) ê hember ê Dara; çend sal ê din ji hilmverê bikira û ji Dara ra weşan (Firast) bida, dibe ku, Dara têr a xue lek ên rêzane û bedenbaz serrast bikira. Lê; pir muxabin ! Paşimt ê Dara jêra vê weşanê neda. berî ku Dara têr a xue lek ên sazdar û tebût, karûbarkirî berbihev bine; paşimt ê wî; ji Dardanêl derbasbû dirêj î Împaratorî a Kurdistan ê, kişwer ê Dara ê sêim kir.

Ev ê ku dirêj î Dara kir; Qiral ê Yewnanî Iskender ê Mezin bû (*)

Lê; ordî a biçûk a Iskender ; mêr, canbêzar, çekbaz û hunerwer bû. Lê leşker ên Iskender; ji zarotî a xue da her celeb libatgerî (jimnastîk), bedenbazî dikirin û zanawerî, şerevanî hîndibûn. Leşker ên Iskender; şûrhingêv, mertêlgêr û tîravêjne zorbûn. Her awa ên şerhînî (Manewra), şerevanî, şebxûniê da pîsporbûn ! Leşker ên Iskender di cîhanê da yekta bû.

Ji vê aşkaftinê, xueş xuya dike ku; dawîya kopandin a her dû ordî dê çî bibe !!

Navber a her du ordîan da — di sê dem ên cîhê da — sê şer ên mezin çê bûn; yek B. Z. di sala 334 an da, li nêzik a Der-ya ê Ege di rex ê çem ê Nîfos da. E duim B.Z. di sala 333 an da, li Kilîkyaê li deşta Edenê, nazîk î îpos-Tersûs. ê seim B. Z. di sala 331 ê da li Kurdistanê li, deşt a Hewlêrê-Erbîl.

Ordî a Dara ê bedbext; li her sê cengmeydanan da, bi perîşanî şikest.

Di ceng a Iposê da ; dê a Dara, jin a Dara, du keç û kurekî Dara ketin dest ê Yewnanîa. Iskender, ji kes ên Dara ra; ner-

(*) Iskender ê Mezin; kur ê Filîp qiral ê Makêdonya; xurt, zorbazû, şûrhingêv, mertalgêr û tîravêj bû. Çekbazîê da pir hunermend bû. Gellek bedenbaz û canbaz bû pir zana, xudanç and (Museqqef) û xuendemend bû: leşkervanî, kargerînî, nivîsvanî, filozofî giş van danîşmendîan da destdirêj bû. Van zaniş û huneran; ji zana ê dengîn, ji Aristo hîn bûbû. Belê; Iskender; şagird ê Aristo bû. Iskender; pey mirin a bav ê xue, bû Qiral. Wê gavê bîst salî bû. B. Z. 336.

mdilî û mihrivani nişan da.

Pey şer ê Ipos; Iskender ne ket pey ordî a Dara, bi sitandin ên bajar ên kenar ê Derya ê Sipî karwer bû.

Paşê ber ê xue da Misrê. Misir seraser girt, avakirin a bajar ê Iskenderîye ferman kir. Iskender ê Mezin; ev çend; kişwer û bajaran di du salan da vekirand.

Iskender ê Mezin; li Misrê, ordî a xue mestir kir, xurttir kir, karûbar ê xue tekûz kir, û vegeyîya ser Dara.

Dara ê sêim; li deşt a Hewlêrê, li bend a Iskender bû. Ordî a Dara ; icar jî ; li ber kopandin a Ordî a Iskender ling neda ber xue. ordî a Dara ê bedbext, şikeşt, perîşan bû, ji hev belabû.

Du leşker ên Hemedanî ên bêbext Dara kuştin.

Iskender ê Mezin ji Hindistan ê heya Derya ê Reş û Derya ê Sipî Kurdistan û Parizistan vekirand. Paşê. hin cî ên Hindistanê jî girt. Lê; Leşker ên wî ne xuestin pêşvetir biçin. Iskender; ji neçarî vegeyîya Babilê. Iskender ê Mezin; Iskender ê cîhangîr; gava ji Babilê, bi pîlan ên vekirandin a giştî cîhanê kariwer bû ; nexueş ket ; di nav şeş rojan da temenpayan bû. B.Z. 323

Pey Mirin a Iskender ê Mezin

Xuehermend a Selekos Li Kurdistane

Kişwer ên ku, Iskender ê Mezin vekirandibû pir fireh bû; ji Yewnanistan heya Hindistan; ji Deryaçe ê Aralê heya beyaban a Mezin a Afrîkâê dirêj dikir. Pey mirin a Iskender, ev kişwer ê fireh navber a general ên Iskender bi sî û çar cîan parvebû. Ji xue; berî rakirin a term ê Iskender; general ên wî rahiştibûn hev û dû nav wan da berberî dest pê kiribû. Paşê; pey van xerpişinan şerne dijwar û cengne xûînrejê çêbûn. Li nav general ên pîrxuaz û çavbirçî ên Iskender ên binavûdeng vana bûn: Pêtolêmêos-Batlanyos, Pêtiqas, Lêonidas, Antigonos, Lêonatos, Elikсандiros, Kiyoyas, lizimakos, Nêarkos, Selêkos ,

Omoyis. Nav ên van generalan (Diyadûk) bû; ano paşatî ên Iskender.

General ên pîrxuaz ên Iskender; bist sal ra ne westîyan, bîhn ne dan xue, xerpişîn û şer kir'n.

Kişwer talan kirin, wêran kirin, şevitandin. bajar hilweşandin, herifand'n. Di gellek cian da; mezin û bi çuk ne gotin bilêc kirin. Carna; kes ên bajarekî, giş — jin û mêr. keç û kur-dîl kirin di bajaranda firotin.

Ev keşmekês û xûnrejî bist sal ajot. Pir ên wan general ên pîrxûaz û bêdad; an di şeran da, an bi dest ên leşker ên xue hatin kuştin. Dawîa dawîn: sê general; ev kişwer ê fireh; di nav xueda par kirin: Anigonos bû Qiral ê Yewnanîstanê û Makedonya; Pêtolêmêos-Batlanyos; Misir ji xuera bir. Sêlêkos; kişwer ên ku. Iskender li Asya vekirandibû, dest da ser û xuehermendeke nû serrast kir. Nav ê vê xuehermend ê bû Selefke. B.Z. di sala 312 da Selêkos bû Qiral ê Selefke.

Ev Kişwer ê gewre û buhuştasa ku, Sêlêkos dest da ser, Welat ê giranbuha û pir firaz ê Kutîan û Kurtîan bû. (*)

Me di destpêk a dirok a xue da xuendibû: Kurd; deh hezar sal berî zan a îsa ji Iskandinawya bi koçbarî hatibûn Araratan. di destpêkê da Ararat û heldor ên wê bû germiçank a Kurdan. Paşê; Kurd ji berêva erd ên xue fireh kirin û Împaratorî a Kurdistan ê serastkirin: Anrî-Daprizan, Kandijan, Kakûm-Kakrîm an; bi sal-sedan şer kirin, wek leryîan xûn rijandin van ax ên giranbiha; ji şûmîr û Akad û Elaman bi zor a bazû ên xue sitandin paşê; bi ceng û şer û xerpişîn ên dijwar û xûnrejî ên hezaran salan; sînor ên welat ên xue fireh kirin; gihîştin Hindîstanê, Aralê, Derya ê

(*) Dirok a Merdûx, derpêç I rûpel 41 (ji serê kanî ên Dicle û Ferêt heya, rex ên Derya ên Paris, ziman ê Kurdî dihat peyivandin. Germiçank a vî zimanî berê Ararat bû, paşê Zagros paştir Ispahan, Paştir Hemedan û Medayîn bûn. wehaye, em dikarin bibêjin; Iran a kevin ku Iskender tê da fermanwerî kir; ziman ê Kurdî ziman ê gişkî bû).

Qaspîné, Qafqasê کنار ên Derya ê Reş, Marmara, Derya ê Sipî, Sûrya, Lubnan, Filistin, Yemen, کنار ê Derya ê Ummanê. Misir, Libya, Habeşistan

Lê; van kişweran ne bi peyv û gotinan sitandin; bi xuin a Sor ên Kurdan kirin.

Kurd; ji şer ên şûmir, Akad, û Elam bi şûnda; 2000 sal rane-westîan bihn nedan xue, bi padişah ên Asor ên zorba û xunîxuar ra şer kirin; gewrî bi gewrî ; bi Asoran ra xerpişin.

Li roava û bakur; Hûrî, Mîtanî, Nehrî, Mûşki û Xaltia û Alarodan û li rohilat û nivro; Mad, Mannaî; Partas Amerdî, Kimrî, Sît ; du hezar sal yek bihn bê şer û pefçûn neman. Dawî a dawîn; Key Qubbad ê Kurd ê fêriz û peyhataî ên wî ; piling ên ceng û şeran Key Firibrezan, Key Aksaran, Key Behmen ê. Madîyan, Key Xusrewan xue avêtin meydan ê bi xebtûkoş ên xue, bi hiş û jir, bi nebexêf (Deha), bi mêranî, bi cengawerî û xurtî; xue sipartin qaramanî a gel ê ku, nav ê mêrxasî a wî li cîhanê bela bûbû. Van şehînsahana; bi van cengaweran, bi van Kurdan; Babîl, Lakaş, Sûz, şewêş. Ninwa, Sad, Menfis. . . . Vekirandin. Kurd; ji padişah ên zorba û xuînxuar rizgar bûn, serazad bûn, gihîştin serxuebûn a xue a serfiraz.

Padişah ên ku me nuha nav ên wan jimartin, di hengam ên xue da di nav 4000 salî da împaratorî a Kurdistan a fire — ji rohilat; Hindistan; ji roava Marmara û Derya ê Sipî; ji bakur Derya ê Qaspîn, çîyaên Qafqas, Derya ê Reş; ji nivro Lîdya; Misir, Habeşistan Derya ê Umman- Kirin buhuşt a cîhanê: li vî kişwer î xoşewîst bêdadî nema, dad û maf li şûn a wê rûnişt, belengazî ên hezaran sal çûn, bextiyarî, gumrehî û geşî hat ! ! !

Çi sûd Padişah ên peyhataî ên Kuriş ê Mezin û kur ê wi Key Kawus; Anzanî bûn a xue ji ezbet a Kutî — Amerdî bûn a xue pir zû ji bîr kirin. Tac û text ê xue ku, bi erzanî ketibû dest ê wan rûmet lê nekirin. Edî nedihat bîra wan ku, li ser text ê Keyan ên Madan rûniştine.

Dara ê Mezin; ano Key Dara ê yekim û padişah ên pey hatî ên wî; her tişt ên Mad ê Kurd guhartin, girancahî, tebûtî, û camêrî a Kurd ên kevnare êdî nema; tevger, xuy ên Parisan û biya-

nî ên kozmopolît cî girtin. Ji rû ê van guneh ên mezin û çewtu-
xuar; di şer ên Maraton, Salamîn, Pilatê, Mîqal; Nifos, Ipos û Er-
bîlê da; bi kirêtî û şermisarî şikestin, perîşan bûn.

Key Aksar bi yek kopandinê; xuehermend a Asor ê gewre û
fêriz bi axê ra kire yek. Key Xusrew ê Mezin; bi cengawer ên
Kurdan, di yek bînê da — êvarê ku gihîşt çem ê Halîs — ordî a
Qiral Qirêzos ê firazbaz û gurîpaş ji hev belakir. Bajar ê Sad pay-
text ê Qirezoz, digel bend û burc û barû ên xue, rojek li ber kur
ên bavan, li ber Kurd ên Madan û kur ên Kûtî û Kurtîan, li ber
van xueşmêran ling nedan ber xue.

Key Kawûs; Kur ê key Xusrew ê Mezin, bi ordî a xue a Ma-
dî, bi pehewan ên Kûtî û Kurtîan êriş bire ser beden ên Menfis
paytext ê Firewn; van beden ên ji kevir û zinaran, li ber cenga-
wer ên Kurdan ji ber van şêr ên ingirî bîstekê nikaribû rawestin.

Hezaran muxabin ! ! Key Dara ê mezin ! Mezinaî nekir ! bû
biçûk ê biçûkan ! ! Ordî a Mad ordî a Mêrxasan; cengawer ên
Kûtî û Kurtîan bi Parisîan û bi leşker ên heftê û dû rengan gu-
hart ! ! !

Loma; ordî ên Dara ê Mezin, Key Serxes ê lawîn; Key Dara ê
sêim; ji pêşî a çend hezar Yewnani revîyan ! ! !

Loma; Sêlêkos ê Yewnani di kişwer ê Key Qubbad ê Kurd
bû Ferweran Sêlêkos; B. Z. di sala 312 da bû Qiral ê Rohilatîan ji
vê xuehermendê ra (Xuehermend a Selefke) dibêjin.

Sêlêkos li Babilê rûnenişt. Li ser çem ê Dicle Bajarekî nû
ava kir, navê wî kir bajar ê Selefke û ji xue ra kire paytext.

Bajar ê Selefke di demeke hindik da bû bajarekî mezin û xemi-
landî. Babil; paytext ê şûmîr û Akad û Kildan, paytext ê Hamo-
rabî ê Nebexe, paytext ê Anrî-Dapriz ê Kurd, Kandij ê padişah ê
Kasîan, paytext ê Kardûnya; ano Kurdan. Babil; bajar ê Merdûx
ê pîrfiraz û fisûnkar; xuedan û parazgeh ê şûmîr û Akad û Kilde.
Babil; bajar ê gewre û rewşen. Babil; Bajar ê bazirganan, tuwan-
geran; roj bi roj kêr kir, vemirî; hêdî hilweşîya û herifî ! !

Sêlêqos ; kişwer ê xue ê fireh û ji gel ên rengareng dagirtî ;
nikaribû dûr û dirêj di dest ê xue da bigre. Pir ên Kurdan, di de-

meke hindik da; ji bindesetî a Selêkos derketin. Ferweranîek Mad a biserxue çêbû. Çend pîrensîpote ên din jî serrast bûn. Bi tenê; hin bajar û dest ên Kurdistanê di dest ê Selêkos da ma.

B. Z. di sala 280 î da, gava ku; kur ê Selêkos Antokyos bû qiral; li ser çem ê Oront (Asî) bajarekî nû avakir, nav ê bajar kire bajar ê Antokyos (Antakya), paşê ferweranî a xue ji Selefke rakir anî Antakya. Antakyan bû paytext ê xuehermend a Selefîye; ji bi vê yekê, alî ê rohilat ê kişwer ê xue, di demeke hindikda wenda kir.

Di dest ê ferweranî a Selefkiye de bi tenê Anadol û Sûrya man. Ji sînora Hindistanê heya Deryaê Reş cardin vegefiya ji xuediyê xue ra; ano ji Kurdanra. Kurdistan ji nû da gihîşt serxuebûn û azadî a xue: Kurd; du xuehermend çêkirin: 1 — Xuehermend a Mad; di Kurdistan a navîn da. 2 — Aşek nevi ê Key Kubbad ê Kurd jî; xuehermend a Aşkanîyan di Kurdistan a rohilat da serrast kir.

Xuehermend a Selefkiye; li Antakya 250 sal ferweranî kir.

Wendabûn A Sehriyari A Selefke Li Kurdistanê

Xuehermend ên Kurdan

Me nivîsandibû: kişwer ên fireh û bêpayan ku, Iskender ê Mezin li Asya vekirandibû; bûbû par a general ê wî Selêkos. Ev erd ê hanê ji ber çend xuehermendan mabû; gel ên bê jimar têda dijîn, ziman ên rengareng dipeyîvîn, ol û gerdiş ên wan jî, ji hev cihê bûn.

Gelo? li vî erdî, Sêlêkos dê kariba dûr û dirêj ferweranî bike? Ev; tişteki ne hêsani bû, ev çend zordestî ji her merivî dûr bû. Vê qisseê Antokyos kur ê Sêlêkos baş bîr biribû. Loma; Antokyos paytext ê xue ji bajar ê Selefke rakir bir Antakyaê (li Sûrya li ser çem ê Asî). Alîê rohilat ê kişwer ê Antokyos; ano Kurdistan, bi vî awaî, ji paytext ê nû; ano ji Antakyaê, bi hezaran kilometre dûr ma. Kurd jî, bi hêsani keys a xue li Antokyos anîn û rabûn ser xue û li hev civîyan dirê jî ordî a Antokyos kirin, leşker ê

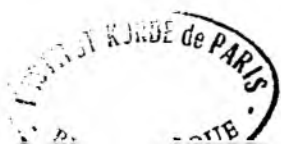
ê Antokyos şikandin û du xuehermend ên mezin ên Kurdan serrast kirin; yek ji van xuehermendan navê xue xuehermend a Mad danîbû B. Z. 255 Xuehermend a din ji; li rohilat ê Kurdistanê serrast bûbû. Nav ê wê jî bû xuehermend a Aşkanîyan.

Antokyos nema dikaribû ev kişwer ê fireh dûrûdirêj di dest ê xue da bigirta; ji xue di hengam a Iskender da jî, Kurdistan seraser ne hatibû vekirandin. Cî ên dûr ên derbasok ên leskerî; serxuebûn ên xue ji dest bernedabûn li pir cian da Pirensîpotê ên serazad serrast bûn.

Xuehermend a Mad Di Kurdistan a Navîn da

Di Kurdistan a navîn da; B. Z. di sala 255 da li nixûn a ferwerani a selefke rabûn, fermanşikênî kirin, bi Selefki ên Yewnanî şer kirin, ordî a wan şikandin û xuehermendeke mezin a kurd serrast kirin, nav ê vê xuehermendê kirin Xuehermend a Mad.

Ev xuehermend ji destpêk a xue heya dused sal çikir? çi hat ser ê wê ? çi wergerek hatin ser ê wê? ev 200 sal çawa derbaskirin? çend padişah ên wê hatin? nav ên wan çi bûn ? em nizanin. Em; di nivîswar ên dirokandan rast î tu zanegîê nehatin. Lê; çend serhatî ên wan ên dawîê; ano ji bingehdanî a xuehermend a wan 200 sal bi şûnda, ket destê me; Mirat a Iber; Saîd Paşa; Rûpel 316 — 318 «Venûn, Kur ê Ferhad ê çarim Padişah ê Xuehermend a Aşkanîyan ; di sala 35 B.Z. li ser text ê Aşkanîyan rûniştibû lê ; Padişahê bedxûy û kargerînekî çewtûçepelbû. kes ên wela: tevde, di nuxûn a wî de bûn. Rojekê, bihev ra fermanşikênî kirin; xuestin; Venûn ji Text daxinin, şûn a wî de padişah ê Mad Erdûwan ê sêim li text ê Aşkanîyan bidin rûniştandin. Padişah ê Mad Erdûwan ê sêim bi ordî a xue ajot ser Venûn. Ordî ên herdu padişahan ketin meydan a şer. şer dirêj kir, cengawer ên herdu alian jî; ji yek xûn û ji yek malbatê bûn; lê çi sûd ; îro, roj a mêraniê bû, roj a mêrxasî û pehlawaniê bû ! Bira ji bira ê xue ra rûmet nedikir ! gome û zinar rastî hev hatibûn ! Guştîrî a şêr û pilingan bû; suwar miqlaci û hunerbazî ên xue, peya şûr hingêvi û mertal gêrîn ên xue nişan didan! çingîn a kalmisrîan, xuşîn a şurik ên rîman, qêrîn ên boğ û beranan erd û ezman dihezandin !

ev roj çî roj bû ! roj a kur ê bavan, roja cambêzaran û canfeşanan bû ! Kuştin û mirin, di bîr a kesî nebû ! ev hezaran qehreman û pehlewani, ji yek dê û ji yek bav bûn. kur ên Kûti û Kurtian bûn, ji bo çî hevûdû dikuştin ? ji bo çî xuîn a hev dirijandin? dilxuaz a wan çî bû ? armanc a wan çî bû? ev hezaran qehreman û Pehlewani; ji bo yek dilxuaz û armanc; ji bo yek tiştî bi erzani û bi herweî xuîn a xue dirijandin, can û rewan ên xue didan ! vî tişt î herkes î ji xue re dixuest ! Her yek dixuest; keç û bûk jê re bilîrinîn lê; jê ra bi tenê ! ! ! !

Çerx a felek ê bişkê bext bi Venûnra ne kenîya ! ev çend kuştî û nalîn û ax û wax, beyhûde çêbû, leşker ê Venûn jikest ! du tac û du text ji Erdûwan ra ma ! ! !

Erdûwan ê sêim Bajar ê Medayîn sitend. Medayîn ; di wan hengaman da payitext ê xuehermend a Aşkaniyan bû. Lê wê gavê, Meadin bajarekî bicûk bû û pir ne ava bû.

Erdûwan ê sêim ; ji bo avakirin û xemilandin a medayîn pir xebtûkoş kir pir guh da é. Payitext ê xue fireh kir û xemiland. Lê; her du kur ên Erdûwan ê sêim; Wardan û Baqûr; di hengam a padişahî ên xue da, ji bav ê xue bêtir xebtukoş kirin, bajar ê Medayîn bi sazkarî û canfeşanî ên salan; kirin paytevtêkironak û zîwer, mezin û çeleng.

Erdûwan ê sêim û Padişah ên peyehatî ên wî, her du xuehermend-Mad û Aşkanî — gihandin hev û yekandin. ev xuehermend a yekandî, li Meyadinê Ferweranî kir.

Di hengam a van Padişahan da, sinorê Kurdistan ê; ji Hindistan dîgihîşt heya Derya ê Reş û Sipî.

Xuehermend A Aşkaniyan

Kurd ; B.Z. di sala 2055 an da, ji bindestî a xuehermend a Selefke rizgar bûn. Di Kurdistan a navîn da, bi serxuebûnî xuehermendeke Kurd anîn meydanê. Nav ê vê Xuehermendê kirin

Xuehermend a Mad bi danîn a vî navî rewan ê pak ê Key Qubbed ê Kurd kirin şad û xurrem.

Sî sal bi şunda ano, di sala 225 B.Z. ; li alî ê rohilat ê Kurdistanê li sînor ên Hindistanê xuehermendeke din a Kurd ser-rast kirin. Nav ê vê xuehermendê kirin Xuehermend a Aşkanîyan.

Xuehermend a Aşkanîyan; B.Z. di sala 225 an da hat ser-rastkirin. Qarramanek ji ezbet a Key Dara ê Madî, Aşe = Arsek ji ali ê bakur ê Belxê al a ser xuebûnî rakir û kete pêşî a Kurdan dirêj î ordî a Selefkîyan kir, û ew şikandin, bajarê Dameşan xist bin dest ê xue, ji xue ra kire paytext, bi vî awaî bingeh a xuehermend a Aşkanîyan danî.

Di destpêkê da paytext ê xuehermend a Aşkanîyan bajar ê Dameşan bû; paşê, Medayîn kirin Paytext ê xue. Ferweranî a Aşkanîyan 451 sal di kişwer ê Key Aksar ê Bajargîr ê Nînwa da ajot. Sînor ên kişwer ê xuehermend a Aşkanîyan; wek hengam a Key Aksar; heya Derya ê Reş dirêj dibû. Kes ên vî kişwer ê fireh % 90 Kurd bûn, şehinşah ê wan Kurd bû, ziman ê gişkî Kurdî bû. Împaratorî a Aşkanîyan, împaratorî a Kurdan bû.

Kes ên vê împaratorî a fireh û firazbaz; giş yek nejad bûn giş ji nejad ê Endo — Awrupaî bûn : Kurd, Paris, Seşdî ev hawişana tevde pismam ên hev û yeknejad bûn. Lê; çawa ku me berê gotibû; piranî a mezin % 90 Kurdbûn; şerker û cengawer ên wan bi tenê ji Kurdan bûn.

Belê; ev ên ku, bi şumîr, Akad, Elam, Kildan, Asor, Hitît û Misir şer kirin û xuîna xue rijandin û di meydan ên ceng û şer-ran da canfeşanî û canbêzarî kirin kur ê Kurdan bûn. Parisîan; di van çend hezar salanda, yek dilop, ji xuîn a xue a şirîn ne rijandin ! rojekê bi tu kesîra ceng û pefçûnek nekrin ! li dor a Derya ê Paris û şiraz û Pasargat cot ê xue kirin, pez ê xue çêrandin. Ev meruvana cotkar û şivanbûn, ew (Aştîperwer) bûn! bac didan, ji şer û cengan dûr diman ! dixuarin, vedixuarin gew-

zûşadi dikirin. (.)

Key Dara ê Mezin; sûcekî mezin kir; Parisian û biyanfan anîn li serkar ê xuehermend û ordî a xue danî; paşê jî; ji heftê û du milletan ordî a xue tijikîr; û bi şermisarî a Maraton meyweê sûc ê xue çinî. Peyhatî ên Dara ê Mezin jî; şopa Dara berneadan. Loma; rûreşî û malmîratî a Mezin a Erbilê çê bû ! Imparatorî a ku, Key Qubbad ê Kurd berbihev anîbû, Iskender ê Meezin di sala 331 ê mîladê da ber ling ê xue, paşê jî di sala 312 de da general ê Iskender Sêlêkos dest ê xue danî ser welat ê pîrfiraz û giranbiha ê kurd.

Lê; pir ne ajot; Kurd ên canfeşan û canbêzar wek şêran qûrîya dirêj î Selefkiyan kirin. Hej, ji bingehdanîn a xuehermend a Selefke 57 sal derbas ne bûbû.

Di Kurdistan a navîn da, di sala 255 an da B. Z. Kurd fermanwerîeke Mad vejandin. 30 sal bi şûnda B.Z. di sala 225 an da neveî ê Key Qubbad ê Kurd, Aşek al a serxuebûnî bilind kir û xuehermend a Selefke ji Kurdistanê avêt di şûn a wê da Xuehermend a Aşkanîyan a Kurd anî meydanê.

Awrûpaian; bê mafî û çewtî, ji xuehermend a Aşkanîyan ra xuehermend a (Part) dibêjin. Acam û tazî û Tirk jî; (Fursî qadîm nav lê dikin) û jê pak dibin.

Bingehdar ê xuehermend a Aşkanîyan Aşek e. Aşek neví ê Key Qubbad ê Kurd e ; ano Aşek bi xue kurd e, leşker ên Aşek jî giş kurd bûn. Kurd; ji bo azadî a Kurdistan a xue a şîrîn û rengîn û dengîn xuîn a xue rijandin, Imparatorî a Kurdistan ji dest ên peyhatî ên Iskender derxistin. Di van şêran da; yek di-

(.) Dîrok a Merdûx derpêç I rûpel 41 (bi gotin a Herodot; Parisan, di welat ê xueda; ano li avteng (xelîc) a paris; pirtir ên wan; bi çandîni û şivanî kariwer bûn. Carna, bi serxuebûnî jî, jindarî kirin lê; pir caran li bin dest ê Pişdadiyan bûn yaxut ji xuehermend ên Madra, Kildan û Asor ra bac didan. Tu caran ji erd ê xue derneketine derve.)

lop xuîn a Acam û Paris ne rijîya. Acam û Paris; li şîraz û Pergadê, bi gewzûsadî dem a xue derbas dikirin, ser ê xue ji xanî ê xue dernexistin.

Ev kisse ; eşkere e, wek rojê xuya e : xuehermend a Aşkanîyan xuehermendeke Kurdan e ne xuehermend a Acam e, ne jî xuehermend a Parisan e. Ansiyên Pêrs, Furs ê Qadîm, gotin ên vala ne, pîrs ên saxte ne xueşbest (şair) ên nîgaşpereset (xeyalperest) ên wek î Firdewsî, ji ber xue derxistine. Şehrevanî a Ansiyên Pêrs û Fursî Qadîm jî, pîrsên nezanan in. Carê xuehermendeke Faris çê ne bêye. Wuhaye; şehrevanî a wê a kevnare; ji ku çêbû?

Şehrevanî a kevnare; şehrevanî a Kurd ên kevnare e; şehrevanî a Kasîyan e. Ew Kasî ku B. Z. di sala 1765 an da Kildan vekirandin, di Babilêda 700 sal Fermanferma bûn. Avaî a Babil, xeml a Babil, şehrevanî a Babil duta û çarta kirin. Şehrevanî ên kevnare ên Lolobûn, Hûrî, Mitanî; Nehrî, Mad, Mannaî an bû. Ev şehrevanî, şehrevanî ên van xuehermend ên kevnare ên Kurdan bûn.

Padişah ên Asor; endazvan (muhendis), pişewer, (senetkar) hunerwer ên Kûtî, Kasî, Loloan ; bi dirav û zêran dilxueş dikirin, dibirin Nînwaê û bi van zana û hunerweran; Nînwa di xemilandin bi sayeên van Kurdan Nînwa ronaktir, rewşentir û dilrevîntir dibû.

Padişah ên Asor ; bîrnave (Xatira) sutûn û beryad (Abîde) an ku daçikandin; pîr caran li ser van keviran pesn ên zîwerî mêrxasî û hunermendî ên Kurdan nivîsandine.

Rojhilatzan û êrkiolog ên awrûpaî; li Kurdistanê; bi ger bi xepir û kolan; li ser Kurd ên Kevnare, pîr kevnerêçan derexistine, ev kevnerêç ên Kûtî û Kurtîan in ; ano ên Sûbarî, Hûrî. Mîtanî, Lolo, Kasî, Madî, Mannaî, Kûtî-Amerdîan in; ano giş ên Kurdan in. Yek kevnerêçeke Paris ê Kevnare derneketiye meydanê. Gelo çima? çima ku, Faris ên kevnare (Fursî Qadîm) carê di cihanê da tunebû.

(Furs ê Qedîm) ; gotineke vala e ! ê kevnare ; Kurdistane.

Di dawî a nivîswar ame dak ; hûn dê (pirsigo) ek «Maqale» bixuînin. Em dê, di vê pirsigoê da, qisse a Furs ê Qedîra û Kurdistan a Kevnare, rind û pejilandî, rastiê derînin meydanê.

Ji Padişah ên Aşkanîyan 450 salan da, 37 Padişah li Text ê Kurdistanê rûniştin.

Nav ên van Padişahan evin : Arşek, Tîrdad ê yekim, Erdûwan ê yekim, Feryapantos, Ferhad ê yekim, Mihirdad ê yekim, Ferhad ê duim, Erdûwan ê duim, Mihirdad ê duim, Menûçeher, Senaradiç, Ferhad ê sêim, Mihirdad ê sêim Hûrd ê yekim, Ferhad ê çarim, Ferhad ê pêncim, Hurd ê duim, wenûn ê yekim, Erdûwan ê sêim, Tîrdad ê duim, Sînay, Wardan, Xudrey, Mihirdad ê çarim, Pelas ê yekim, wenûn ê duim, Pelas ê duim Erdûwan ê çarim, Bakurr ê yekim, Xusrew, Akisdar, Pelas ê sêim, Pelas ê çêrim, Bakurr ê duim, Pelasê bêncim, Pelas ê şeşim Erdûwan ê pêncim.

Ji van 37 Padişahan ; bi tenê ; ji tevger ên sê Padişah ên hêja û mêrxas ; em dê xuendevan ên xue agah bikin.

Padişah ên jêhatî, camêr, Xebatker, dûrbîn û mêrxas ev hersê Padişah in : 1 — Padişah ê sêim Mihirdad ê yekim. 2 — kur ê Mihirdad ê yekim Ferhad ê duim. 3 — Padişah ê 15 im, Hûrd ê yekim.

şehrîyarî a Mihirdad ê Yekim

Padişah ê Aşkanîyan ; Mihirdad ê yekim, B.Z. di sala 157 an da, bû Padişah ê Aşkanîyan. Mihirdad ê yekim ; Padişah ê sêim ê Aşkanîyan e û ev Padişah pir rahiştmen (mutesebbîs), xebatker, karaşîna û dûrbîn bû. Kirdarî (îcraat) a wî a pêşin ev bû : di wan deman de ; li Baxterî, Hemedan, Babîl û Mêzopotamyaê, pîrens ên serkeş hebûn. Mihirdad ; van pîrens ên serkeş ; yek bi yek ; bindest kir û yekitî a xuehermend a Aşkanî bi cî anî. paşê ; bi dadikerî û mihrivanî rahişte avakirin a welêt, pêşvebirin û gum-rehkirin a kişwer ê xue. Digel van karûkoşan ; jîbo paraztin ên sînor ên welêt rahişt çare û karûxebtan : Selefki ên roava ên An-

adolê ku paytext ê wan Antakya bû — her çend ku, Kurdistan ji dest ê wan çûbû — hêj, kişwerek mezin li dest ê xue da digirtin, û ferwerîeker zor diajotin.

Ev qiral ên Antakya ev qiral ên Yewnanî, peyhatî, ên Sêlêkos ; kop ê mejirêj ê dijar ji dest ên Kurdistan xuaribûn ; hêj, êş a xue ji bîr ne kiribûn. Ji canûdil dixuestin, heyf a kevin a bav û kalan vegeşîn. Ji bo vê yekê ; ji salan ve, karûkoşeke zor dikirin. Ordîeke bê jimar û xurt berbihev anîbûn ; li roj a keys û fesalê digerîyan.

Mihirdad ê yekim ; padişah ê Kurdan ; ji van xebtûkoşan, ji van karûbest ên Selefkîyan haydar bû. Mihirdad ê cuwan û canfeşan ; rîsipî ên germûsar dîtin, fermanîdar ên kevnare ên şerûcengan derbaskirî, emekdar ên karaşîna û xudanbext ; şîretker ên zana û nebeşe dabû çarnîkar ên xue.

Ev encumen a şîretkeran ; ercûmend (fadil) û nebeşean ; serleşker û fermanîdar ên bijare ; bi rojan û mehan, bernave (program) ek durust û tebût berbihev anîn.

Bi vê bernaveê dest bi xebtûkoşek zor giran kirin. Armanc a wan paraztîna a sînor ên welêt bu, paraztîna a bilindaî û serfirazî a împaratorî a Kurdistan bû. Bi van xebtûkoşan ên meh û salan ; şev û rojan, ordîeke xurt, cuwan bedenbaz, hunerwer û bi bendûbest anîn meydanê. Ev ordî a Kûtî û Kurtîyan çav di bilbisand û dil dikutand ! peya ên vê ordî ê tîravêj, kemendirêj şûrhîngêf û mertalgêr û rimbazne bê hawe bûn. Suwar ên vê Ordîê ; miqlac, çerxiz, gurzkop, şûrkêş û rimlîz ên yekta bûn. Dawîya dawîn ; roja kur ên bavan, roja pehlewanan û canbêzaran hat B.Z. 147.

Qiral ê Selefkîyan Dîmîtrîyos ; ji paytext ê xue, ji Antakya, ordîeke giran û bêjimar, ordîeke sed hezaran, ordîeke şepxûnan dîti, tîr çekkîrî, rapêçal ; dabû dû xue, êriş bire Kurdistanê.

Mihirdad ji ; Pêşdar ên Ordî a xue ji tevgera neyar her dem û gav agahdar bû ; cî ên sîtratêjîk girtibû, bi agahî û hişyarî ordî a Dîmîtrîyos dipa.

Pir ne ajot ; du Ordî dirêj î hev kirin. her dû alijî cengawer û hunermend bûn, pir ji hev kuştin, gelek xuîn rijandin. lê ; paşê kemend avêj ên Mihirdan ; Padişah ê Selefkian dîl girtin. Ordî a Dîmîtrîyos şikest û perîşan bû. Mihirdad bi gewz û şadî vegeyriya Medayîne, Dîmîtrîyos bi xuera anî, ev dilxueş kir û jêra mihrivane nîşan da.

Li sînor ên Hindistanê serkeşî û tevhevî çê bûbû. Mihirdad ; berê xue da Hindistanê, bi hindîan ra çend ceng çêkir, her gav leşker ên Hindî şkestin. Mihirdad ket hundur ê Hindistanê ; bi vî awaî sînor ê xue fireh kir û vegeyriya medayîne.

Mihirdad ; pey van kamwerîan ; şehinşahî a xue, li çarkekar ê xue bang kir.

Mihirdad ê şehinşah 14 sal împaratorî a Kurdistanê kir ; hengama xue bi firazbazî, kamwerî, berxudari û merxasî derbas kir. B.Z. 138 tan da temen ê xue payan kir.

Padişahî A Ferhad ê Duim

Padişah ê Aşkanîyan Ferhad ê duim, kur ê Mihirdad ê ye-kim; Padişahêkî bijare ê Aşkanîyan bû.

Ferhad ê duim; B. Z. di sala 139 an da li ser text rûnişt. Padişah ê heftim ê Aşkanîyan bû. Ev Padişah jî, wek bav ê xue, xebatkar, cenfeşan û dadiker bû; ji bo awaî a welêt û gumrehî û geşî a gel pir koşîa. Ferhad jî; mîna bav ê xue baş bîr biribû: serxuebûnî û bextiyarî a welêt, berî her tiştî ordîeke xurt dixuaze. Loma ! ordî a ku ji bav ê xue mîrate girtibû, li ba wî pir giranbuha bû. Ev ordî perçak ji canûcîger ê wî bû. Ordî a Ferhad; her gav amade li benda neyaran bû.

Ferhad ê duim; zûda agah bû: Antokyos ê heftim ; qiral ê Selefke; vegeandî a tolan digere: dîlbûn a bav ê xue, pelîşandî a ordî a Selefke ji bîr nekirîye. Loma; Antokyos xepîtkoş ên giran dikê ordîee mezin dîke bîne meydanê.

Antokyos ê heftim; pir dereng nema, bi ordieke mezin , xurt û rind karûbarkirî dirêj î Aşkanîyan kir.

Çend ceng ên no û dijwar û xuînrêj di navber a Kurdan û Selefkiyan çêbû : di ceng a pêşin da . ji cuwanî û kêmpîsporî a Ferhad; Selefkiyan zor dan Kurdan.

Lê ; Ferhad ; ji vê şikestinê, bê umîd û purxun nebû. ordî a xue xurtir û bedenbazzir û karûbartir kir.

Pir derbas ne bû; şer ji nû da xueş bû, cenga duim û sêim da Selefki an pir kuştî dan, meydan a cengê berdan, bi şûnda kişîyan. Di ceng a çarimda, ordî a Selefke bi carekê ji hevde ket, şikest û perişan bû. Qiral Antokyos, di meydan a cengê da hate kuştin.

Ferhad ê duim ê mêrxas û dilpola; 12 salan padişahî kir, B. Z. di sala 127 an da, di nav ordî a wîda, serkeşî û tevhevîyek çêbû, di hengam a vekuştin a tevhevîê da hat kuştin .

Padişahî A Hûrd ê Yekim

Hûrd ê yekim ; hêj nû bûbû Padişah ; ordî a Romanî şep bergiran e; B. Z. di sala 55 an da li ser Text rûnişt.

Hûrd ê yekim ; hêj nû bûbû Padişah ; Ordî a Romanî şep (Keys) neda ê ji nişkava dirêj kirê (✓)

Roma ; di bin fermandarî a Kirêzos ; Serheng ê dengîn ; bi ordîke giran hatibû ser Aşkanîyan. Hûrd ; hîç dudilî nekir, ket pêşî a ordî a xue; ber bi Kirêzos lezand. Kirêzos ; ber ê xue dabû mêzopotamayê, ber bi rohilat di şûşikî.

Hurd ; Surnay, kiribû Serleşker ê ordî a xue. Surnay Ser-

(*) Roma ; Imparatorî a nû û cuwan, Awrûpa giş vekirandibû ; fcar, doz a cîhangirî ê dikir destpêkiribû dirêj î Asya dikir.

leşkerêkî zorzana û hunermend bû. Sûrnay; hêj di destpêka şer da, bi mêrxasî û zorbazî ên Leşker ên xue, û bi hunerwerî a xue. ordî a fêris a Roma şikand. Kirêzos; ji bivênevî (neçarî) ordî a xue paşpaşkî kişand. Kirêzos jî; wek Surnay, di danîşmendî a leşkerîda hunerwerekî zor bû. Kirêzos bi zanaî û hunermendî ordî a xue jî pelîşandin û wendabûnê rizgar kir. Bi rêzanî û bendûbestî, berbi roava ordî a xue paşvebir, bi saya manewra û taktîkan, di navbera her du ordîan da — Kurd û Roma — minizîş (temas) nema. Lê ; Sûrnay ne dixuest, bi hêsanî nêçîr a xue jî dest ê xue berde. Sûrnay; bi firebînî, bi ewleî û tebûtî ket pey neyar ê xue.

Paş du heftan, li deşt a Hewranê, cardin her du ordî ketin pêşîr a hev, ji nû da ceng ên dijwar dest pê kirin.

Her du alî, jî ; bi mêranî û hunerbazî dirêj î hevdikirin. Dawîê; bext bi Kurdanra kenîya, li meydan a cengê Serleşker ê Roma Kirêzos hat kuştin. Kurd ordî a Roma, bi dijwarî kopandin, ji hev jendinû herifandin ! Pey vê kamwerîê Hûrd ê yekim, heldor ên Antakya bi ser kişwer ê xue va girêda û ve gerîya Meyadîne.

Paşê; dem a xue bi avadanî a welat ê xue derbas kir. B.Z. di sala 37 an da temenpayan bû.

Roj ên dawî ên Xuehermend a Aşkanîyan

Me; bi awakî kurtebirrî çîrok a xuehermend a Aşkanîyan xuend. ev Xuehermend; çawa ku, pir roj ên pertewdarî û mezinanî dit, ewhaîjî yek caran tengî tevhevî jî derbaskir. Nemaza; gava PêZ. di sala 220 da dubendî ket nevber a xanedan ê padîşahî. Pelas ê sêim, di nixûn a bira ê xue Erduwan ê pêncim rabû, Tac û Text jî bira ê xue bi dar ê zorê sitand. Lê; her dû bira bi hêsanî jî hev negerîyan. Gel bû du tiş ; tişekê hevaltî a Pelas dikir ; tiş a din jî bû heval ê Erduwan. Ji bo li hev anîn a herdû biran, tu çare peyda nebû. Ceng û pevçûn bi salan dirêj kir. Jibo vê yekê xuehermend a Aşkanîyan qels ket, perîşan bû.

Erdeşêr ê Babekî ; keys xist dest ê xue, di nixûn a her du bira da rabû, bi wan ra ceng kir, leşker ên herdû biran jî şikand.

Erdeşêr ê Babekî; Tac û Text kire dest ê xue. Bi vî awaî bingeh a xuehermend a Sasaniyan danî. Dawî a xuehermend a Aşkanîyan anî P. Z. 226 da.

Xuehermend a ku Aşek Bingeh ê wê Danî

Xuehermend A Part ê an

Xuehermend A Aşkanîyan E ?

A şek ; ji bo ku, ji Teberîstan ê, di nixûn a Selefkiyan rabû ; Dîroknivîs ên Awrupaî, nav ê xuehermend a nû ku, Aşek bingeh a wê danîbû, kirin Part ; çima ku, bi gotin a Awrûpaian, Teberîstan welat ê Partan e.

General ê Iskender ê mezin Sêlêkos pey Iskender, B. Z. di 312 da dest danî bû ser welat ê Key Qubbad ê Kurd. Xuehermend a Selefke li Kurdistanê 87 salan Ferweranî kirin. Aşek; neví ê Key Qubbad ê Kurd B.Z. di sala 225 da; al a serxuebûnî bilind kir, Kurd giş — Kutî û Kurtî — xue dan dor a Aşek, bi leşker ên Selefke re ceng kirin ; Selefkiyan ji ber Kurdan revian. Kurd imparatori a Kurdistanê vejandin. Kurd ji dest ê Selefkiyan rizgar bûn û nav ê xuehermend a nû ji bo pîrozî a Aşek kirin Xuehermend a Aşkanîyan.

Hin diroknivîs ên Awrupaî ; xuehermend a Aşkanîyan kirine xuehermend a Part. Eşkere xuyaye ; ev guhartin a nav ne raste: carekê bingeh a xuehermend a nû, Aşek danîye, divê navê vê xuehermend a nû bi navê bingehdar ê wê bê gotin. Paşê jî ; bi tenê Part li dora Aşek ne civiyabûn, Kurdistan giş Kûtî û Kurtî bûbûn leşker ê Aşek û ketibûn bin al a wî, neyar ji welat ê xue qewirandibûn.

Yek a dinji ; Part ne bi tenê li teberîstanê cî girtibûn. Part li her aliên Kurdistanê rûdiniştin. :

Padişah ê Asor; Salmanazar ê duim B. Z. di sala 759 an da, gava li Kurdistanî şer dikir rastî Mad û Part hatiye ; di van hengaman da Mad, Part, Mannaî, kimrî . . . li dora ûrmîe rudiniştin. arkêologan van salan da; kevnerêçan, ji bin erdê derxitin, ev kevnerêçan nehrevanî dikin ku. Part; birrekî Kurdin.

Di nivîswar ên dîrokên da pir nav li Partan danîbûn. Parth , Partûwa, Partûwah, Parsûwas, Partek van navana giş (heevnav) in, giş yek pirsin. Van navana giş ji pirs a Partas tiş bûne. Mad; heft ezbet bûn nav ê yek ji van ezbatan (Partas) bû. Part ên dora ûrmîye, her gav alîkarî a Mannaî an dikirin : B.Z. di sala 825 an da padişah ê Mannaî an Mînwas bi padişah ê Asor Salmanazar ê duim şer kir. Salmanazar şikest. Di vî şerî da ; Araratî, Mannaî, Part, Sît, Kemrî, Amerdî . . . giş di bin Fermandarî a Mînwas Padişah ê Mannaîan şer ê Asor kirin û Asor şikandin. Ji van nivîsandinan êşkere dibe ku, Part birekî Mad-din ; ano Kurdin, Kurtî ne. Di wan hengama da ji ûrmîye heya Teberistanê bela bûbûn.

Wuhaye biguhartin a nav ê Aşkanîyan, bi nav ê Part; ev xuehermend ji kurd bûnê der nakeve. Xuehermend a Part jî a Kurdan e xuehermend a Aşkanîyan jî a Kurdan e.

Lê; Aşek bi tenê bi alîkarî a Partan ev xuehermend serrast nekir. Kurd giş-Kûtî û Kurtî — li dor a Aşek bûn yek û xuehermend a Selefke wende kirin, imparatorî a Kurdistan vejandin.

Wuhaye ; gotin a Awrûpaîan ne raste, çewte. Aşek bi alîkarî a Kurdan gişî ev Xuehermend anî meydanê; bi tenê bi alîkarî a Part ev Xuehermend nehat meydanê. Loma; Kurd jî, bo imparatorî a nû navê rizgarker ê xue danîn û navê xuehermend a xue kirin Aşkanîyan (*)

(*) Dîrokzan ê bi nav û deng, Ingiliz (Ser Can Malkin) di nivîswar a xueda wuha dinivîsine : (Aşkanîyan ku, Ordî ên Yewn-anî an, ji pey hev şikandin û perîşan dikirin û ji hev dijandin; û serxuebûna Iranê cardin bang kirin; (Parstawa) bûn, ano Kurd bûn.)

Padîşahî A Arşakiyan (*)

Aşek, B.Z. di sala 225 an da xuehermend a Selefke şikand û wendakir. Xuehermend a Aşkanîyan serrast kir. Di van hengamanda Armenya, satrapek Selefkiye bû, paşê, jî ; bû satrap a xuehermend a Aşkanîyan.

Padîşah ê Aşkanîyan Mihirdad ê yekim; B. Z. di sala 157 an da bû Padîşah; Fismam ê xue Agirşak kire satrapdar ê Armenya. Agirşak ku, ji ezbet a Aşkanîyan bû, bajar ê Erdişê kire sernîvek a xue. Pey mirin a Agirşak kur ê wi Arşek, li şûn a bav ê xue bû satrapdar ê Armînya û li Erdişê rûnişt.

Arşek; B. Z. di sala 132 an da, bi xuehermend a Pont re şer kir û leşker ê Pont şikiya. Kişwer ê Pont kire bin dest ê xue û tev î satrap a Armînya kire ferweraniyeke nû. û nav ê xue lê danî ev ferweranî bû ferweranî a Arşakyan.

Bingehdar ê vê ferweranî a nû ; Arşek nevi ê Akirşak bû ku, ew jî wek pismam ê xue Mihirdad nevi ê Key Kubbad ê Kurd bû. Ano kur ê Kurdan bû. Wuhaye ferweranî a Arşakyan ferweraniyeke Kurd e.

Padîşahî A Erdeşis

Arşek gava B. Z. di sal a 114 an da temen payan bû; kur ê wi Erdeşis ket ci ê bav ê xue û bû padîşah ê Arşakyan. Erdeşis, padîşahekî mêr û cengawer bû, bi senc (nîsbet) a mêranî a xue jî, pîrxuaz bû û ji heftê û du gelan ordîek berbihev anîbû. Ev Erdeşis; zû xue ji bîr kir ku, ji ezbet a Aşkanîyan e û nevi ê Key Qubbad ê Kurd e; û rabû di nixûn a Aşkanîyan da serkeşî kir , ferman şikenî kir, dirêj î xuehermend a Aşkanîyan kir bi Aşkanîyan ra şerkir û ordî a Aşkanîyan şikand. Amed (Diyarabekir) Nisêbîn Serê kanî, Ruha ji Aşkanîyan sitand. Bajar ê Niseybin ê ji xuera kire Paytext.

(*) Dîroka Saîd Paşa (Mir at î îber); derpêç I, Rûpel 122 — 129

Çendakî bi şûnda; ev ordî a ku, Erdişis ji heftê û du gelan, ji serserî û pêxuasan dabû hev; û ev çend ew kamwer kiribûn, ev çend bajar û Kişwer jê re vekirandibûn, di nixûn a wî da serkêşî kirin û padişah ê xue Erdişis Kuştin.

Padişahî A Dikran ê Mezin

Dikran ê Mezin; pey kuştin a bav ê xue Ardeşis B. Z. di sala 89 an de li Text ê Arşkiyan rûnişt.

Dikran; bi zava ê xue padişah ê Pont yekdestî danî. Ji vê yekdestîe ordîeke xurt berbihev anî, di çend şeran da kamiwer bûn. Paşê dirêj î Selfke kirin ; Paytext ê wan, bajar ê Antakya vekirandin.

Dikran ê Mezin ; pey vê kamwerîê, bi Ordîeke Roma, şereki dijwar kir û ordî a Roma şikand.

Dikran ê Mezin ku, Padişahêkî pir payexuaz û bê dad bû; pey van akwerian, payexuazî a xue pir kir û feşartîs (îsraf) a seray a xue bêtir kir.

Di ordî a Dikran da tu bend û best tunebû; ji xue; Dikran ordî a xue, ji hevsî ên xue gişan; ji heftê û du gelan dabû hev. Di van deman da, ji bo ordî a Dikran, wuha digotin: (Ordîeke xurt, lê ordîeke bê ser û bin).

Parsuustûraî û payexuazî a dikran; ew çend pêşde çûbû ku, bi firazbazî û mezinaî û zordarî a Roma ê fêris tinaz ê xue dikir

Carekê; konsul ê Roma Sokkullas bi yazde hezar leşker ên xue dirêj î ordî a Dikran a bi 150 hezar leşker kir û ordî a fêris a Dikran şikand û ji hev jend !!!

B. Z. di sala 71 da li dor a Amed ordî a Roma du caran ordî a Dikran şikand. Ordî a Roma, Amed talan kir û şewitand.

10 sal pey vê şikestinê; ano B. Z. di sal a 61 ê da Dikran ê

Mezin bi Ponpeyûs fermanî a Roman şerekî giran û pir bi xûn kir û bi perîşanîeke dijwar şikest.

Pey vê şikestinê ferweranî a Arşakiyan pir kê m ket. Roj bi roj qelstir bû dawîya dawîn ferweranî a Arşakiyan wenda bû.

Bi tenê ferweranî a Arşakiyan wenda nebû çawa ku, em dê paşê bixuînin Roma; Tazî; Mongol; Tatar, Tirkman, împaratorî a serefiraz a Kurdistanê dan ber xue leyandin, wenda kirin, Kurdistan seraser wêran kirin herifandin.

Di van hengamanda; çawa ku, li hundur ê kişwer ê Aşkanîyan tevhevî ên mezin hebûn, di navber a xanedan a padîşahî da jî, paşimtî (rekabet), dexsî dilnexuazî û geremolî hebûn. Roma ; ji vê qelsîa Aşkanîyan keys xist dest ê xue, kenar ê Deryaê Reş û bakur ê Mêzopotamya leyand. Lê Roma bi hergavî van kişweran di dest ên xue de nedigirt. Li van deran Aşkanî û Romani du sed sal liz a (satranc) ê dilîstin. Gava p.z. di sal a 226 an da Sasanîyan Kurdistan kirin dest ê xue û xuehermendî a Sasanîyan serrastkirin; îcar ev kozîbazî; di navber a Sasanîyan û Roma da dest pê kir û 400 sal dirêj kir. Paşê; bi leyandin a îslam û Taziyan; Sasan jî, Roma jî cî ên xue, ji taziyan ra berdan. Pey taziyan leyî ên Mongol, Tatar, Tirk û tirkman li pey hev hatin.

şehriyari A Sasanîyan

Bingeh a Şehriyari a Sasanîyan, Erdişîr ê Babekî, P. Z. di sal a 226 an da danî. Erdişîr ê Babekî jî, wek Aşek ji ezbet a Key Qubbad ê Kurd e; ano Erdişîr jî, wek Aşek Kurde (*)

(*) Qamûs a şemseddîn Samî (Sasan); (Sasan); bav ê Erdişîr ê Babekî e. Erdişîr bingehdar û şerek ê Xuehermend a Sasanîyan e. Sasanîyan; kiras ê çarim ê Padîşah ên îran in.

Ew bi xue kur ê Sasan e ji ezbet a Keyanîyan, Behmen ê Kurd ê Isfendîyar e. Pey ku Iskender îran vekirand, di pey mi-

û piranî a gel ê wî jî — % 90 Kurde.

Wuhaye; xuehermend a Sasanîyan jî, mîna xuehermend a Aşkaniyan xuehermend a Kurdan e, ne ê Faris û Acaman e.

şehrîyarî a Sasanîyan 422 sal bi kamwerî û firazbazî Ferweranî kir. Ji xanedan a Sasanîyan 28 padîşah, sehrîyarî kirine: Erdişîr ê Babekî, şapûr ê yekim, Hurmuz ê yekim, Behram ê yekim, Behram ê duim, Behran ê sêim, Tersî, Hurmuz ê duim, şapûr ê duim, Erdişîr ê duim, şapûr ê sêim, Behram ê çarim, Yezdîgurd ê yekim, Behram ê pêncim «Behram ê Gurr», Yezdigurd ê duim, Hurmuz ê şeşim, Firûz, Pela* Qubbad, Nûşîrewan, Hurmuz ê çarim, Xuserwuperwîz, Sîrûye, Erdişîr ê sêim, Pûranduxt, Azramî duxt, Ferrûxzad, Zerdîgurd ê sêim.

Ji van 28 Padişahan; em dê bi tenê; sehrîyarî ên çar padî*ah ên Bergîran binivîsîn. Çar padîşah ên gewretir û hêjatir eve in : Erdişîr ê Babekî, şapûr ê yekim, şapûr ê duim, Nûşîrewan ê dadiker. (Nûşîrewan ê Adil)

Sehrîyarî A Erdişîr E Babekî

Me li jor, jî ; derbend (qeyd) kiribû P. Z. 226 an da ; Erdişîr Babekî ezbet a Sasanîyan serast kir. Erdişîr ê Babekî ; jî berî her karî; li hundur ê welat asayîş tekkuz û tebût kir : di henganî şehriyarî a Erduwan; hin sergerde û tevhevker peyda bûbûn vana ji meydanê hilanî, paşê ji împaratora Roma Iskender Sê-

rin a wî re prensîpotê çê bûn; wê gavê bavpir ên wî, li kişwer ê Paris dijîn; ew şivan ê yekî bû ku, nav ê wî Babek bû û keça wî mar kiribû. Ji vê markirinê Erdişîr çê bû û bû Padişah. Her çend ku ûd a xue li ser nav ê kalîk ê xue kiribû Babekan; ezbet a padîşahî a xue kir Sasanîyan.

wer; xuest: çî erd ê Keyaniyan ku di gever a Asyaê de ne û îro ketine bin dest ê Roma; divê Roma van ciyana giş vegeerîne ji Sasaniyanra. û pir ne ajot Erdişîr dirêj î Romaian kir. Imparator Iskender Sêwer bi xue fermanarî a leşker ê xue girt ser xue û bi ordîeke pir xurt li Sasaniyan wergeşt (muqabele) kir. Ordi a Sasan şikest; û Mêzopotamya seraser ket dost ê Roma. P. Z. 233.

Erdişîr; ji vè şikestinê gelek êşîa û pir li ber xue ket; sond xuar ku tol a xue ji Roma bistine. Erdişîr; jibo sazandin a ordîeke xurt û mezin ; dest bi xebtûkoş ê dijwar kir. Heft sal, bê rawestan, jibo pêkanîna ordi a xue, ji dil û can kariwer bû.

Lê ; çerxa felekê bişkê ! Erdişîr ê Babekî ne gîha mirad ê xue P. Z. di sala 240 i da temene payan bû.

şehrîyarî a şapûr ê Yekim

şapûr ê yekim ; pey mirin a bav ê xue P.Z. di sala 240 î da li ser Text ê Sasaniyan rûnişt. şapûr berî her tiştî karubar ên kişwerî, dadikerî û diravwerî çêtirand (Islah) û tekkûz kir. Paşê ; ket pêşî a Ordî a xue kû, bav ê wi bi xebeke germ û bê aram ; di heft salan da anî bû meydanê. Dilxuz û armanc a şapûr ev bû : tola bav ê xue vegeerîne, ordî a Roma bişkîne. Mêzopotamya û dever ên ku di dest ê Rome, ji wan bistine, welat ê xue paqij bike û tol a kevnare a bav û kalan ê Keyaniyan bistine. şapûr ; bi dilxuzeke germ û tin, bi awaki no sûr dirêj i ordî a Roma kir.

Imparator ê Roma Gordiyan û serleşker ê wî Filîp ; bi ordîeke pir mezin û gellek xurt li şapûr wergeştin. Di gellek meydan-cengan da, şapûr ordî a Roma şikand. Lê; Gordiyan bê aram ji Roma leşker ên taze di anî û umîd a xue ji karkirin a cengê ne dibirî. Lê di demeke nazîk a cengê da, Serleşker ê Roma Filîp ; ji mezin ê xue ra nankorî kir û bi bebextî Imparator Gordiyan kuşt û xue Imparator bang da û bi dijwarî şer kir. çî faîde şapûr û ordî a Sasan, ev cengawer ên Kurdan, ev çêjik ên qahramanan

û şêran ne ên şikestin ê bûn. Dawiya dawîn ; leşker ên Filîp li ber êrîş ên Kurdan xue ranegirt, şikest bela bela bû û Filîp revîa Romaê.

şehriyar ê Sasan ; şapûr ; mēzopotamya, Ibiryā, Armenya, Kapadokya giş ji Roma bi şûnda sitandin. û ; şapûr bi ev çend jî, qîm a xue ne ani Antakya û Humus ji Roma sitand B.Z. 244.

şehriyar ê Kurdan şapûr ; bi pêdarî û, xurtî ku xur (layîk) a Keyanan e ; di kişwergirî a xue da tim pêşve çû û demand (dewam) : Kilîkya (Adana) û pir cî ên Sûrya vesend.

Pey van kamwerî ên gewre û hêja ên şapûr ê fêris ; P.Z. di sala 260 î da; Valaryan Împarator ê Roma xuest ku, radar (Mani) a kişwergirî a şapûr bibe, Loma ; bi leşkerekî pir giran derbas î Asyaê bû. şapûr ; ji dilxwaz a Valaryan pir zû agah bûbû, tawil, bê wendakirin a bîstekê ; şapûr ordî a xue a amade hilanî û pêrgî a Valaryan bû. Her du neyar; li deşta Ruhaê gihîştin hev. Meydancengeke pir xûnrêj û dijwar çê bû ! Ordî a şapûr, Ordî a valaryan şikand û ji hev jend, perîşan kir û şapûr neyar ê xue valaryan dîl girt.

şehriyar ê Kurdan şapûr ; pey vê pîrozbextî a gewre 11 sal, ên din jî, jîndarîyeke pir mezin û bextiyar derbas kir. P.Z. di sala 271 ê da temenpayan bû.

şehriyarî a şapûr ê Duim

şehriyar ê Sasanîyan şapûr ê duim ; kur ê Hurmuz ê duimî e. P.Z. di sala 310 an da gava bav ê wî temenpayan bû ; hêj nehatîbû cîhanê pişt î çend mehan; dema ku ji dê a xue bû ; giregîlî ên Sasanî vî şehzade ê nazenîn ; bi nav ê şapûr ê duim şehriyar ê Sasanîyan bang kirin.

Di zarotî a şapûr ê duim da; risipî ên Sasanî, kargerîni a împaratorî a Sasan kirin.

Di hengama zarotî a şapûr ê duim da; Iraq , Mêzopotamya, Ibîrya, Armenya, Kapadokya ... hemj; alî ê roava ê împaratorî a Sasiyan giş di nav tevhevî ên da bûn. Ji alîkî ; împaratorî a Roma ; ji alîkî din jî hawuş ên reng bi reng ; ev welat ê bedbext wêran kiribûn.

şapûr ê duim ; dem a ku, bû xort û celew a împaratorî a kurd kire dest ê xue ; di demeke hindik da ; sergerde û tevhevker ên ziyankar şerde û zibade (terbiye) kir û ji meydanê rakirin. Ordî a xue rind karûbar kir, mestir kir. Leşker ên wî giş ; di beden-bazî, û miqlacîê da hunerwer bûn.

şapûr û serleşker û fermanîdar ên wî ; baş bawerî a xue anî-bûn ku, ev ordî hempeyker, hemnîgar a ordî a Keyaniyan e. Ordî a ceng û şeran e, ordî a doz û tolan e.

şapûr ê duim ; şapûr ê lawîn ; dê îcar Roman ji axa Kurdistanê bike der û Roman ji niştimanê Kurdan bi qewirîne. Edî ; roj a hejmardanê hatibû. şapûr ; edî bi Roman ra hejmardanê dê bikira.

şapûr car a pêşin bi Roman ra di hêşî ên çîya ê şengalê da şer kir, di êriş a pêşinda ordî a Roma pêdarî nekir, ji ber Kurdan revîyan. şapûr ; heya Nisêbînê da pey Ordî a Roma, Nisêbîn dorpêç kir, di hengam a dorpêçê da ; Imparatorê Romaê Qostantînê ê duim bi xue bi Ordîeke giran derbasî derayê bû û hat gazî a Nisêbînê. Qostantîn bi şapûr ra çend şer ên mezin çêkir, ji van şeran tu derjê (Netice) ek neket destê wî. Paşpaşkî vegeyîya Romaê. Lê ; pey Qostantîn ; Imparatorekî din, Imparatorê nû, Yolyanos ; bi Ordîeke hîn mestir, derbas î Asyaê bû. Bi Tudmur û bi Ereb ên dora wê re yekdestî danî û xue hîn xurtir kir. Di şer ên destpêkê da, ordî a şapûr heya Mûsilê xue bi şûnda kişand. Lê ; şapûr van paşpaşkiyan bi hozanî û konetî çêkir. şapûr bi pevçûn û xerpişkê ên cî, cî û biçûk bi neyarê xue re çîtlîskî dikir û bi vî awaî dem û gavan kar dikir. şapûr ; ji van şeran behremend dibû û li cî ên dûrê pêşanîê cengê (cebhe) leşkerne taze berbihev dianî û amade ê şer dikirin.

Gava ku; şapûr ev leşker ên xue ên nû û taze ; tekûz û te-

bût kir ew anîn meydana cengê. Yolyanos, gijoletî (Wexamet) a paşhatî a xue rind naskir aşitî xuest: her dû şehriyar ; şapûr û Yolyanos li hev hatin; Nisbêbîn ma ji Sasanîyanra, Diyarbekir bû ê Roma.

Lê ; pir ne ajot, şer ji nûda dest pêkir ; şapûr dirêj î Diarbekir kir vekirand, şewitand û talankir.

Di van demand da împaratorî a Roma bû du tîş : împaratorî a Roma a Roava û împaratorî a Rohilat .

Împaratorî a Rohilat; li ber dev ê gelî ê Bosforê (Istanbul Boxazi) Bajarek ava kir, nav ê wî kir e Qostantînopîl (Istanbûl) bû paytext ê vê împaratorî a nû. Paşîkê ; vê împaratorî nav ê xue kire împaratorî a (Bizans) û ji împarator ên wan ra jî, dogotin Qeyser ê Rom «ûrum».

şehriyar ê Sasan şapûr ê duim ; gava Diyarbekir vekirand ; li Istanbûl ê Qeyser ê Rûm runiştibû. û îcar, dora êrîş û şer ê Qeyser ê Rûm bû. Qeyser ê Bizans, Qeyser ê Istanbûlê bi sed hezaran leşker ve bi ordîeke giranve Derbasî deryaê bû û rê a Amed da ber xue, berbi Kurdistanê hat pêşdar ên Kurdan ji mêjve ; ji van tevger û gertevan haydar bûbûn û şehriyar ê xue agah kiribûn.

şapûr ; taviîl tégîhişt ku, nêrû (quwwet) ên Qeyser ê ûrim, ji ên wî gellek caran pirtirin. bi war ra, pêsîr bi pêsîr şer nabe. Divê; bi konevanî a leşkerî, bi hostatî a sitratejî û taktîk an şer bike. Ji xue, berî çend salan, şapûr leşker ên sedhezaran ên împarator Yolyanos bi hunerwerî a leşkerî, bi pisporî a sitratêjî sikandibû, perîşan kiribû û Nisêbîn. Diyarbekir jê sitandibû.

Icarji, dora Qeyser ê ûrum e : şapûr ; piranî a nêrû ên xue, bingeh a ordî a xue, berbi jêr şand. Sed hezar leşker ê şapûr ; hêdî, hêdî berbijêr bûn, bê lez û bê west rê a Medayin ê girtin û

şapûr ; bi çend hezar suwar ên miqlac û çerxîbaz, gurz liser milan, şûr li nav piştan, li pêşber ê sed hezaran leşker û pehlewan ên Qeyser ên ûrim rawestiya.

şapûr ; neví ê Zal û Rustem, çêjik ê Key Qubbad ê Kurd, Key Aksar, Kûriş ê Mezin, Key Behmen bi çend hezar suwar ên xue ên bijare, bi gurz û şûran, bi rim û tiran û bi kemendan karûbarkirî her roj ber î rohilat ber î sipîtaî a sibê; wek baz û êlo an dirêj î ref ên kevok û kewan bikin ; êriş dibirin ser suwar û peya ên Qeyser ê ûrim. Ev sedhezaran leşker ên ûrim ji hev tişû tiş dikirin. ji ûriman pir kuştin, pir jî birîndar kirin. ji Kurdan jî yekayek kuştî çê dibûn yek, yek birîndar jî dibûn. Ma ? ev ne şer û cenge ? di şer û cengan de ; kî guh li kuştî û birindaran dide

Ev çend hezar suwar ên bijare û padişah ê wan şapûr ê qehreman û çend fermanîdar ê gernas ên yegane, di nav xue da dor dikirin şer û ceng sar ne dikirin, her roj ji sibê heya êvarê kuştin û şer dikirin.

50 roj bi vî awaî pevçûnu xirpişk ên xue sar nekirin. 50 roj ji sipîtaî a sibê heya tarîtaî a êvarê ; bi gurz û rîman bi şûr û tîran û bi kemendan diajotin ser cengawer ên Qeyser ê ûrim ; bîn ne didan van ew diwestandin, diêşandin. birîn dikirin û dikuştin.

Rojekê ser ê sibê pir zû ; hêj ku tarîtaî a şevê giş neçûbû Kurd ên ingirî vek gur ên dew bi xuîn ên meh a sibatê şebxuîn birin ser neyar ê xue : carna li dor a neyar ên xue zîz dibûn, carna wek pîj û xenceran di niv ê germîçank a wan da diçikîyan ; ev leşker ên sed hezaran tiş tişî dikirin ji hev dijendin tu bîn û asûdegî nedidan wan.

Her sibe şapûr û çend hezar bijare ên wî bi rohilatre bi tîrêjên tav a sibê ra; ber ên xue didan rojê û ji xudan û yezdan û hurmuzra sipas dikirin.

şapûr ; ku ; her gav di pêşî a suwar ên xue, gurz ên şahane di destan wek piling û şêran diqûriya û dirêj î neyaran dikir, di kopand û dikuşt, ji siwar ên xuera şop, rê û rêçan vedikir ; hêj birîn nebûbû, geware (durusten) bû; ji suwar ên wî ên bijare ji, kuştî û birîndar kêmbûn ! sipas û şabaş ji hurmuz ra !!

Ev ceng a şapûrane ev ceng a mêrane û şêrann ; bi vî rengi bi vî babetî 50 roj ajot.

Di wî 50 rojîda ; şapûr û bijar ên wî ; ji alîkî ceng û pevçûn dikirin, ji alîkî ji berbi Medayîn di şemitîn : Deştê Dîyarbekir ji zûda berdabûn, Nisêbîn û Mûsil bi şûnda hiştibûn, nêzîk î Medayîn dibûn. Sê roj ên karwanî jê dûrbûn.

Xuejber; 50 roj, ên ku; ordî a şapûr; jê cuda bûbû berê xue da bû Medayîné, padişah ê xue fermandar ê xue ê gewre bê peyam nedihîşt. Padişah her roj ji bûniş û gertev a ordî a xue agahdar bû. her roj nûçe û peyaman didan û distendin. şapur her roj bi birîde (poste) an ferman û rêwerz (talimat) ên xue ji ordî a xue ra dişand; ordîjî, bi xueziş (mûcib) a ferman a şapûr di nêzîkaî a Medayîn dever ên sîtratejîk digirt û livger (hareket) a taktîkî a xue jî, bi dilxwazî a şapûr berbihev dianî.

şapûr gava ; sê roj ên karwanî nêzîk î Medayîn bû, bi xueziş a buxuşjimar û taktîk a xue, êdi divabû ku, lîz a xue a dawîn bilîze : wê sibê, wek her rojan bi sipîtaî a rojê ra şapûr dîsa da pêşî a suwar ên xue ên bijare û êrîş bire ûriman. suwar ên Qeyser ê ûrim, wê rojê ; ji her rojan bêtir şer dikirin û tu şop û rê nedidan şapûr. şapûr ev tişt kire behane û berê suwar ên xue serberjêr kir û ber bi Medayîn revîya. ûrim ; gotin qey şapûr şîkîya, tirsîya û bira revîya. Qeyser ê Bizansê bi hezaran suwar ên xue va dan dû van revokan.

şapûr rev a xue sar nekir ; bi yek bîné ajot Medayîné. şapûr û suwarên wî ên bijare, ji ûriman pir dûr ketibûn. Qeyser ê ûriman bi hezaran suwar ên xue va ketibû pey şapûr.

Ji wî tirê ew dê şapûr û suwar ên wî ên bijare bi hêsanî dil bigre. Lê ; şapûr û suwar ên wî ên bijare wek baz û başbaşîkan difîriyan, wek xezalan bi çindikan bazidan û ew zû û pir zû xue gihandin Medayîné.

Ordî a şapûr ; cîên sîtratêjîk girtibûn, bendewar ên neyar ên xue, bi werzani û gerwerzi (manewra) an kariwer bûn.

şapûr û suwar ên wî ên bijare gava ku gihîştin Medayîné ew û hesp ên wan bê tab û tûvan bûn, rê a sê roj ên karwanî ; bê xuarin û bê razan di bîhnekêda hatibûn. Hezaran kes bazdan hatin

pêşî a van mêrxasan û pehleanan. Tawil zîn ji hespan kirin, bi naz û niwaziş û mizdan li dor a hespan gerîyan, xuêdana wan pak û pakij kirin, li pêşî a wan ka û ceh û nefel tijîkirin.

şehrîyar ê gewre qaraman ê yekta û suwar ên wî ên bijare û gurz kop û şûrhingêv ; rext û çek û kincan ji xue kirin ; bi ava germ şabûn û bi dest ê nazênîn û nermîn ew şuştin, mizdan û niwazişandin, kincne nû û pakij li wan kirin ew goşt û xuarin û nan û çeşnîyan têr kirin, û gişan xistin nav nivînên germ û nerm di xew a şêrîn ve kirin.

Qeyser û hezaran suwar û sed hezaran leşker ê wî dabûn ser pişt a şehrîyar ên Kurdan û suwar ên wî ên bijare. Lê Qeyser ê ûrim ; suwar ên Kurdan zû ji ber çawan wendakirin hesp ên vana wek hesp ên ji bê bûn mîna ref ê çivîkan zûka ji ber çawan wenda bûn. Qeyser ê ûrim ; bi zor di roja çaran da li pêş Meyadinê xuyanîkir. Deşt û Newal û Mesîl; bi leşker ên Qeyser tijî bûbû. Lê; roşîman (hal) ên Qeyser û leşker ên wî. ne tu roşîman bûn : ji rê a dirêj êşiyabûn, westiya bûn kê m xewbûn niv têr û niv birsîbûn.

şapûr ê sitratêj, şapûr ê qaraman û miqlac û pehlewana ; li suwar ên xue ên bijare û dilîr û mêrxas, bi fermanîdar ê yekta û bêheval ; têr razabûn, têr xuari bûn, west û êş a 50 rojî ji bîr kiribûn, bûbûn ter û taze. xurt û zîwer û çeleng.

Du roj bû; şapûr bi serleşker û fermanîdar ên xue va, li pêşanceng li nav leşker digeriya, bi xebtûkoş ên cengê kariwer dibû.

Me berê dîtibû; şapûr ê duim ; pir caran ordî ên imparator ên Roma çawa şikandibûn û çawa ji hev jendibû. şapûr icar jî, van bobelatan anî serê Qeyser ê ûrim : Ordî a Qeyser ê Bizans a ku, gihîştibû dora Medayînê, pir bê tab û derbeder û perîşan bû. şapûr, ji xue ji bo wî tiştî 50 roj koşiyabû, şapûr pir qenc ponijî bû gellek qenc buxûş a xue kiribû. şapûr ê pehlewana 50 roj xue û can û rewan ê xue û çend hezar suwar ên xue jibo vê demê heba kirin. şapûr bi gutlek suwar ên bijare 50 roj şer ê sed hezaran

leşker kiribû. Dawîya dawîn ; pîlan û xap ên şapûr meywedar bûn şapûr gihîşt dilxuaza xue, şapûr neyar ê xue xist torr a xue.

şapûr ; ji Qeyser ra bîn û demû şep neda. Bi leşker ê xue ê ter û taze û jînde êrîşeke dijwar bire ser sedhezaran leşker ên Qeyser. êrîş a han, ji êrîş ên şêran, şepalan, pilingan û boğan dijwartir bûn. Ev şer ê xuînrêj pîr dirêj nekir. Leşker ê Qeyser bi hezaran kuştî û birîndar û dil dan û ji hev belabûn. Qeyser revîya, bi zor xue gîhande Istanbûlê.

şehriyarî a Nûşîrewan ê (Adil)

Nûşîrewan ê şehriyar ê Sasaniyan ; padişah ê bîstim ê Sasaniyan e. Nûşîrewan hêjatir û pîrfiraztir ê padişah ên Sasaniyan e.

Nûşîrewan ; P.Z. di sala 531 e da li ser text ê Kurdistanê rûniş ji mirin a Nûşîrewan heya îro; ano heya sala 1972 ê 1392 sal derbasbûye, gel vê yekê ; dadikerî a wî û comerdî a wî destan ê her zimanî e.

Nûşîrewan ; çî çend, bi dadikerî û comerdî û enzanperwerî a xue bi navûdeng e ew çend jî, bi kişwer û bajargîrî a xue jî bi navûdenge.

Nûşîrewan bi ûriman, bi Tirkan, bi Hindîan û bi hemsî ên xue ên din pîr şer kiriye. pîrozbext û kamwer bûye, û bi vêrastî şayeste ê bernav ê (Mezin) bûye.

Nûşîrewan ; şam, Ambar, Qafqasya vekirandîye, sînor ên xue ji Hindistan, Tirkistan heya kenar ê Deyaê Sipî fireh kirîye.

P.Z. di sala 562 an da Qeyser ê Istanbûlê Yustîyanos ; ordî-ke giran hilanî, ji deryaê derbas bû û êrîş î ordî a Nûşîrewan kir. Lê ; di destpêk a şerde ordî a Qeyser şîkîya ji binîde wenda bû. Qeyser ê ûrim ; naçar bû ji bo pêncî sal. salê 30,000 zêr bac bide Nûşîrewan. Nûşîrewan ê Adil P.Z. di sala 579 an da ronakrewan bû.

Gewremerd «wezîr» ê Nûşîrewan, Buzurcumhûr bilind kesek bû; hozan, hoşîmend û pir karsaz û karaşîna bû. Dema xue bi Nûşîrewan derbaskir û di van kamwerî ên navdar da xudan par e homan jê xueşbe.

Di hengama Nûşîrewan ê Mezin û dadimend «Adil» û gewremerd «wezîr» ê wî Buzurcumhûr, Kurdistan bi şehrevani bi nêrûmendî a xue navûdeng dabû mezinatî a Imparatorî a Kurdistan di wan demanda digihîşt felekan.

Sasanîyan ji roj en bertir sînor ên xue li alîê rohilat û li alîê bakur gihandibûn sînor ên hengama Keyanîyan. van sînorana bi gellek kamwerî di dest ên xue da digirtin. Lê; li alîê roava xuehermendeke nû a Roma peydabûbû di van deman da xurtî ê xuehermend ên cîhanê Roma bû. Sasanîyan û Roma her gav di şer û ceng û xerpişandinê da bûn. Ev herdû xuehermend ên mezin; Jorjîya, Armînya, Pont, Kapadokya, Lîdyâ, Mêzopotamya nikaribûn navber a xue da par bikin.

Carna ordî ên Sasanîyan xurtir derdiketin û Roma heya derya ê Reş di ajotin û van kişweran giş jê digirtin, dikirin bin dest ên xue. Carna jî berovaj Roma xurttir derdiket, van kisweran distand.

Gel vê yekê; xuehermend a Sasanîyan pir deman de; ji çîya ên Qafqasan heya Yemenê; Anadol, Sûrya, Filistin, Misir vekirandibûn. Di vê Imparatorî a Mezinda şehînşahî dikirin. Gava; îslam derket meydanê dawî ên van şer û keşmekeşan hat. Kurd û Roma ji hev gerîyan. Meydan ma ji îslamêre!! Emperyalîzm a Ereban; van welatan giş kirin bin lingên xue.

Di hengan a Yezdîgurd ê şeşim da; P.Z. 652 an da Xelîfe ê duîm ê Islamê Omer Ibin Xettab; di bin fermanarî a Saad ibin Ebî Zeqqas ordiek şand ser Sasanîyan; ev ordî a Ereban dirêj f Sasanîyan kir. li navber a Sasanîyan û Tazîyan du şer ên dijwar çêbûn: Qadîsiye û li Nehawend. Ordî a Yezdîgurd ê bedbext. di herdu şeranda jî, şikest û perîşan bû.

Tazî; Imparatorî a Kurdistanê giş leyandin û dane ber xue.

Welat ê giranhiba û şêrîn û hirazbaz ê Kûtî û kurtî û Perîsan ket bin dest ê Tazîyan. !

Kurdistan di Hengama Leyandin a Tazîyan

Omer ibin Xettab Xelîfe ê duîm ên îslam di sala 15 ê koçbarî a pêxember da, ano di sal a 637 ên P.Z. da, di bin fermandarî a Sad binî ebî Weqqas Ordîek şand ser xuehermend a Sasanîyan. Navber a Sasanîyan û Tazîyanda du şer ên giran çêbû : şer ê Qadisîye û şer ê Nihawend. Di van herdû şerande jî, leşker ên Sasanîyan şikestin û perişan bûn !

Xuehermend a Sasanîyan ; pey van her du şeran, bi carek wenda bûn. Padîşah ê Sasanîyan Yezdîgurd hat kuştin.

Pey perişanî a ordî a Yezdîgurd; jî Parisan tu kes, îcar jî, xue ne dan pêş û bi Tazîyan ra şer nekirin, carek din jî, di nuxûn a Tazîyan da mêr ê Acam dest hilnanîn, dilopek jî xuîn a xue nerijandin. tawil bûn îslam (*) û «eger xahî selamet der kenar est» ano (eger tu rehaî dixwazi li kenar ê rûnî) gotin li kuncêkê rûniştin.

Lê Kurd ku, movik a pişt a xuehermend a Sasanîyan bûn û jî %90 ê gel ê Sasanê Kurdbûn; sî sal bi Tazîyan ra şerne dijwar kirin.

Belê ; gava Paris û Acam li mala a xue rûniştin û bi tizbî û nimêjan kariwer bûn ; Kurd sî sal bihn nedan xue koşîyan xerpişin ceng kirin wek çeman xuîn a xue rêtin.

Bi rastî; şer ê Kurdan, bi Tazîyan ra pir dirêj kir li pêş Tazîyan sê sed sal pêdarî kirin. Di hengam a Abbasîyan da jî, Kurd du sed sal cî, cî şer kirin.

şer ên şehrezor û Pawe

Pey şikestin a ordî a Yezdîgurd; di imparatori a Sasanîyan da

cengne yeman; li şehrezor û Pawe çêbûn. Xelife ê duîm Omer Ibin Xettab ; di sal a 18 ê koçbarî a Pêxember ; ano 640 ê P.Z. da, ji nûva du ordî şandin ser Kurdan - Acam û Paris îslam bûbû li mal a xue rûniştibûn - loma ev herdu ordî ên Ereban jibo Kurdan şandin. Ordî a yekim ên Taziyan; di bin femandari ên Imam Hesên, Hazîqe î yemanî Qasem binî Abbas, Abid binî Muttellb bûn. Ordî a duîm en Taziyan bi femandarî a Abdullah binî Omer, Ebû Ubeyde el Ensarî bû.

Ordî a yekim dê buçûya ser Kermanshah, Hemedan, Rê, Mazenderan. Ordî a duîm jî, dê buçûya ser şehrezor û Pawe.

Ev her du ordî ên Taziyan gava gihîştin Kurdistan ê, Cengawer ên Kurdan pêkhatî li hember ê xue dîtin.

Çend ceng ên giran û xuînrêj çê bûn ; di destpêkê da Kurd berra Taziyan dan, Femandar ê wan Ebû Ubeyde li meydan a şer da hat kuştin.

Lê; Kurd paşê li her alî şikiyan û perişan bûn. Gava ku, Tazî bi carek serbestî li Kurdan kirin ; rahiştin bextiresî û bêdadî, bobelante mezin anîn ser ê Kurdan. Zerdeştî bûn a Kurdan, ji Taziyan ra bû behaneke baş. Her tişt ê kurd-can, dast (mal), namûs-ji Taziyanra fêhil (helal) û herwe bûbû: pîr û ciwan bilêc kirin, bajar û bajarok û gund şewitandin. Welat ê Kurdan seraser wêran kirin ; dast (mal) ê kurdan giş — jîndar û ne jîndar talan kirin : jin, keç û zaro tevde wek kerî û garanên dan ber xue û birin. Wan tişt ên dilxiras, kirêt û çepel li şerherezor û li Pawe, ji her alî diwartir kirin (*).

Femandar ê Taziyan Abdullah binî Omer. li ser xuestin û

(*) Dirok a Merdux derpêç I, rûpel 123 : «Abdullah - Binî - Omer paşê çû Pawe ev der jî bilêc kir ; û giş jin û keç û zaro bûn par a leşker ên îslamê Femandar ê tazî, Abdullah binî Omer avadanî ên mezin dan çêkirin ; jin û keç ên Kurdan xistin van avadanîyana. Meaz, binî cebel û bedewiyan bûn xuedî ên van jin û keçan. zarûk çêbûn êl û ezbet serrast bûn, heya nuha jî, Pawe û dora wê malbat û bavpîr ên xue digînin Meaz binî cebel û van bedewiyan.»

ferman a Xelife Omer - ibin -Xettab li dora Pawe avadanî ên fireh çêkirin. Hezaran keç û bûk ên nazenîn û dawpakij û xudan namûs ; li van avadanîyan tije kirin. Paşê li bin serdarî û çavnêrî a Meaz binî Cebel, Tazî ên bedewî dianîn tenişt ên van keç û bûk ên Kurdan, û dixistin paşil ên nazenîan, keçperî û keçxezalan !!

Ev dezgeh ên rûreşî ên Omer - ibin xettab, ev çepelî ên bê şermî, bi salan ajot. Ji vê genîtî a dilşewat ; bi hezaran zaro ên «bêjî» çê bûn ! Ji van bedbextan; êl û ezbet hatin meydanê. Iro ; êl û ezbet ên van bedbextan ; li Pawe û li heldor ên Pawe cî girtine û jîndarî ê dikin û ji «dureh » û «bêjî» bûn a xue şermisarin; îro jî ; ji bo dadikerî a xurû a Omer - ibin Xettab û pakij û pakrewan û pakpekerî a wî ra nehrevan ên candarin !!

Ev cenawurî û xuînxuarî û gengemarî û çepelî ên pûrtgij û mejîderwerger (hercumerc) ; bi daxuaz û ferman ên Omer-ibin-Xettab çê dibûn. Wi ji Medînê; ferman û bernave an dişandin ! Belê ; kirdekar ê ev çend dujûnî, kirêtî Omer-ibin-Xettab bi xue bû ! Ev Omer-ibin-Xettab ê navdaî ; bi dadkerî, rastgerî, dilovanî û mihriwanî ! !

Omer-ibin-Xettab ev çend cenawurî, xuînrêjî û genîwerî ; ji bo frazî a yezdan ê pak û dilovan ji bo mezinaî a xuda ; xuda ê tean.

Mirarker, (Canî) ên wek Helakû bi xue, mêrkujî û xuînrêjî dikirin ; lê dest ne di avêtin daw paijan xudan namûs ên ferîşteran.

Xelife ê duîm Omer-ibin-Xettab ; ji her kesî çêtir li sûda (mana) ê Qur, an ê agah bû, wî zanibû îslamî ola Tazîyan e îslam êmperyalîzm a Tazîyan e. Loma Xelife ê duîm, Omer-ibin-Xettab ji bo belavkirin a ola îslam ê ne dikoşîya. Omer xuîn dirijand mêrxas bilêc dikirin, ezbet vedimirandin, êmperyalîzm a Tazîyan ser-rast dikir !!

Dever ên ku hêz Tazî ne dikaribûn xue bigihînin ê, ne tê da her cî, cî ên din ên Kurdistan ê ku, hesp ên wan lê dibezîyan; tu cenawurî û kirêtî bi şûnda nehiştin. Bêdadkerî, xuînrê genîwerî ên Tazîyan bi salsedan dirêj kirin. Nemaza ji bo belavkirin a ol a îslam ê, ji ziman ê Tazîyan pêve tu ziman ên din nehiş-

tin. Ji hezaran salan; di vî kişwerî da di Kurdistan a mezinda di Kurdistan a hengama Iskender ê Makdonî da, ji hindistan ta Sûrya Kurdî ziman ê gişkî bû. (*) lê ; Parisî, Efganî, Masajêt ... ji hebûn, exaftin a van zimanangîş nadar kirin. Kî; ji ziman ê Tazîyan pêva, zimanekî din bipêyiviya bi cawbir (maqas) an ziman ê wî bedbextî, bê dilovanî diçirpandin.

Nivîswar ên dîrok ên kevnare ; nemaza, nivîswar ên kovnare ên Tazîyan ; ev cenawurî û çepelî, dûr û dirêj nivîsandine.

Pir muxain ! iro welat ên musulmanan, mîna : Pakistan, Efganistan, Iran, Turkîye, Erebestan... gişkî bûne peşinxuan ên Tazîyan; di Nivîswar ên xue da. di rojnave û kovar û pelik ên xueda; van vêrast ên dirokî û van serhatî ên dilxepêr û dilsûz pir bi kul nanifîsinin ! Nivîsandin a van maf û vêrastan nadar dikin ! ji bo vê e ku ji 1400 sal virde bobelat û soosret ên dilgijok ên mejîhej ku, hatine ser ê wurd ê belengaz ; tu kes jê agah ne bûye. tu kes nizane ji bo bilindî a nav ê xuedê ; ji bo ol a muhammed, ji bo ola îslam ê çî rûreşî, çî şermisarî çî cenawurî anîne ser ê Kurd ê perkende.

Em dikarin ; wuha bêjin : hin gernas ên dirokzan û dirokni-vîs hene ku ; ji van rastî ên dirokî ên ku, me bi kurtebirî nivîsandin ; ji wan ne haydarin, ne dîtine, u exuendine !!!

Xueşber (tebîî) ferwerî ên Acam, Tazî, Tirk ev hersê Imparatorî ên xûnmij ên Kurdan ; ji bo feşirandin (Ixtînaq) û wendakirin a Kurdan ling kutane û wehirandine (Israr). Rastî a dirokê bê perwa vedişêrin û wek di hengam a destpêk a îslamê îro jî, di nixûn a Kurdan da her celeb sitemkerî rewa dibînin û ji bo veşartin a van sitemkerî ên cangudaz ; ji ber çav ên cîhanê ; çî ji dest ê wan bê diriş na kin.

Kurdistan di Hengam a Emewî û Abbasian

Mêrxasî a «Eba Muslim» ê Xoresanî

Pey Omer - ibin - Xettab ; P.Z. di sala 646 an da Osman-ibin-

(*) Tarîx a Mardux ; derpêç I rûpel 41

Effan bû Xelife ê îslamê. Di xebtûkar ê xue da, çewtî çêkir, kes ên Medîne ew kuştin.

Pey Osman binî Effan ; ji bo bijartin a xelifakî nû, navber ên Tazîyan pevçûn tevhevî ên dijwar çê bûn, dawîya dawîn ; Mewaiye binî ebî Sufyan bi xap û fûtan, berr a paşimt ê xue, Elî Talib da, bû xelife ê çarim ê îslaman li şamê 661 ê da gihîşt paye a Xelifetî ê.

Ezbet a Meawîye ; paşê nav ê xue kirin xîlafet a «Emewîye» Emewîyan 89 sal xelifetî kirin, di sala 759 an da dawîya wan hat.

Çawa ku ; di hengan a xalîfe Omer da ; Ji Kurd û Paris û biyanîyan giş ra sitemkerî û bêdadî dikirin ; xelife ên Emewîyan jî, tu kêmanî nexistin, tu mirdarî û çepelî ji Kurdan ra dirîx nekirin.

Emperyalîzm a Emewîyan 89 salan bi dijwarî û bi noîtî dirêj kir.

Emewîyan ; çawa ku, ji Kurd û Paris ra zebûnkerî û şikencdarî ên nedîtî û celeb bi celeb kirin ; wusan jî ; ji kur û nevî ên Elî Ebî Talib ra jî dikirin. Loma ; ev her du ber ên hemderd û hemneyar gihîştin hev û bûn yekdest. digel givaj û sikence ên bê awa ên Emewîyan; Kurd û Paris û ezbet a Elî di nixxun a wan da xebtûkoşek zor dikirin.

Ezbet a Elî ; Basra û Kufe ji xuera kiribûn sernîvek. Lê hel-dor ên Besra û Kufeh orlê (mezheb) a şîitî û Elewîtî rastkiri-bûn. Kurd û Paris jî; jî, vê berberîtî a Tazîyan, fesal xistin dest ên xue û Partî ên konevanî sazandin (tesîs) û dilreşî a gişkî li Emewîyan gûrr kirin, Agir ê kîne geş kirin...

Roj a Ronaiê Roj a Eba Muslim ê Xoresanî.

Xelîfe ên Emewîyan zor dabûn bêdadî ên xue, cenawurî û mirdarkerî ê xue ; roj bi roj zorkerî ên xue notir dikirin. Ji xue ; bilêcvanî a xue carê sar nekiri bûn. Lê; ji nişkava, bext rû ê xue ji emewîyan zîvirand û çerx a felekê ji bo wan çep gerîya !

Xueşmêrek ! Mêrxasek derket meydanê ! Eba Muslim ê Xoresanî Kurd ê niştimanparêz ê yekta ! Pehlewan ê çargurçik xuyakir !

Eba Muslim ê Xoresanî ; ji Kurd ên Xoresanê e ; (*) P.Z. di sala 749 da, li bajar ê Merû ala «Rizgarî» ê rakir. Armanca wî azadî a gel bû, dixwest ku renckêşan ji bêdadî ên Xelife ên Emewîyan reha bike !

Gel ê Kurd giş ; bi Parisan, bi Tazî ên şîî û elwîyan li bin ala a Eba Muslim ê Xoresanî civîyan. Ji Xoresan heya Musil ; Kurd bi carek hevaltî a Eba Muslim ê Xoresanî kirin.

Eba Muslim ê Xoresanî ; ordieke gewre saz kir : Berbihev, rapêçaî, bi bend û best serast kir û dirêj î Emewîyan kir, Leşker ên Emewîyan şikand, ji Xoresan heya Musil kir bin dest ê xue. Paşê ; Eba Muslim ê Xoresanî ; bi Xelifê Emewîyan ê dawîyê ; bi Xelife Merwan ra cengeke mezin li dora Mûsilê kir, ordî a xelife jî ; ji hev jend û belabela kir. Merwan revîya Filistîn, Elî binî Ebdullah bi ordikê kete pey Merwan û li Filistînê Merwan kuşt, ordî a wî ji hev xist. Di van şeran da ên ku pir alîkarî a Eba Muslim ê Xoresanî kiribûn Yek jê Elî bini Ebdullah, ap ê Xelifê ê nû bû.

Merwan ; Xelifê ê Emewîya hat kuştin ordî a wî bela bû, icar dor hat bijartin a Xelifekî nû : Ji neví ên hezertî Elî ; Ebû Ebbas binî Ebdullah kirin Xelifê ê îslamê. Nav ê Xanedan a wî kirin Ebbasî û Xelifetî a Ebû Ebbas liqarmedoran bang kirin.

Pey van gertev ên bergiran û kujdil Xelife ê nû ; ji bo kuştin a Emewîyan futû da. Li şam, Filistîn, Sûrya, Iraq û Kurdistan bi hezaran Emewî kuştin ! ter û hişk bi hevra şewitîn : tola Elî, Hesen û Huseyn vegerandin.

P.Z. di sala 750 î da bi mêrxasî û camêrî a Eba Muslim ê Xoresanî şehriyarî a Emewîyan hat herifandin, li cî ê xuehermend a Emewîyan xuehermend a Ebbasiyan hat danîn.

Germîçank a Ebbasiyan bû Iraq. Bexdad ji xuere kirin paytext

Di hengan a Ebbasiyan da, hişkbawerî (teassub) a Taziyan dest bi sistbûnê kir. Kurd û Paris û hawiş ên din hinek azadî dîtin û bîhna wan fireh bû. êdî ; bi axaftin a Kurdî û parisî ziman ê kesî ne diçirpandin. Gel vê yekê ; hişkbawerî a îslamê bi carek ji meydane ranebûbû ev mar ê heft serî ê hişkbawerîê di

xew dabû ; carna ji nûda hişyar dibû û dora xue jardadaî dikir nemaza di Kurdistan a navinda li Suleymaniye û Erbilê cardin Xelîfe ên Bexdê pir xuîn a Kurd rijandin. Li van dora hinek zerdeştî mabûn, Taziên xuîn xwar ev bê gunehan tevde kuştin.

Digel van gertev ên cenawurî û çepelî Kurd, Kurd ên îslambûyî pir caran digihîştin paye ên bilind û dibûn destûrmend (sahibî îmtiyaz) di seray a Xelîfe da, di ordî ên wî da gelek gewremerd fermandar, serek û serkan ên Kurd hebûn. Ji van paye ên bilind pêva ; di erd ê fireh ê Kurdistanê da bê jimar prensîpotê çebûn. Ev prensîpotê ên Kurdan bûn xudan kel û burc û barûan. Paşê ; Kurd ; padişahî, şahî û şehînşahî jî anîn meydane.

Padişahî a prens ên Kurdan di Hengam a Ebbasiyan da

Padişahî ên ku, di hengam a Ebbasiyan û pey wan serast bûbûn, bi rêz ên dem ên sazimanî ên wan ; em dê yek bi yek ji we ra binivîsin :

Di hengam a Ebbasiyan da heft Padişah ên Kurdan hatin. Em dê berê di dîrokçe ên van heft padişahan binivîsin; paşê jî, em dê prensîpotê ên Kurdan pêş we bikin.

Dîrok ên Heit Padişahî ên Kurdan Di Hegam a Ebbasiyan da

1 — Padişahî a Lor ê Mezin — Fedlewîyan :

Padişahî a Lor ê Mezin P.Z. di sala 922 an da bingeh a xue dani.

Tazî P.Z. di sala 652 an da Kurdistan leyandibûn ; wuha e pey leyandin a Tazîan 170 sal derbas bûbû ku, car a pêşin Kurd ên Lor ên Mezin serxuebûn a xue ji tazîyan bi zor a dar ê xue sitandin.

Ev xanedan; ano xanedan a Fedlewî ; 500 sal bi serxuebû-

nieke tumî padişahî kir, Ji vê xanedanê 35 padişah hatin.

2 — Padişahî a Axşadiyan: padişahî a Axşadiyan; P. Z. 993 an da li şamê serrast bû. li Sûrya û li Misrê 40 sal padişahî kir. Ji vê Xanedanê 4 Padişah rabûn.

3 — Padişahî a Dilemyan — P6WEYE : Elî Imad el Dewle ; ji Kurd ên Dilem e; li Beşde di sala 940 i da bingeh a padişahî a Peweye — Dilemyan danî.

Ji bo padişahî a xanedan a Peweye ; dirokzan ê Osmanî Sedrî Azam Haqqî Paşa di nivîswar a xue da ; «Ibrahîm Haqqî Tarîxî» derpêç 7, Rûpel 6,22,24 an da dinivîsîne : «Di hengam a Xelife Mustafî billah ; di 334 — 338 ê hicrî da Meaz el dewle binî Ebû şuca a Peweye ; leşker kişand ser Beşde şer kir û Beşda bizor a şûr ê xue vekirand û gihîşte paye a Emîr El Umera. Paye a Emîr el Umera; sed salek li ba xanedan a Peweyee ; ano, li ba padişahîek serxuebûn da ma.

Meaz el Dewle bi sitandin a Beşde ; her kir ê xuehermendê : leşkerî, kişwerî, kenzedarî û her tişt gihîşte dest ê Meaz el Dewle; ji bo xelifean tu çare û fer (taqet) nema. Xelife ; bes xutbe dixwend û li mizgeftê dida pêşîê, di ayînan da dibû mezin ê olê. bi vî awaî xanedan a Peweye ; li îran û li Iraq heya hatin a Selçûkîan padişahî kirin.

4 — Padişahî a Hesnewîyan :

Tazîyan ; pey îslamîê Kurdistan leyandibûn, Hesnewî kur ê Huseyn ku, yek ji mezin ên şehrezor ê bû di sala 981 a de, Al a azadîê û serxuebûnî ê bilind kir. Xelife ê Beşde ordî şandin ser Hesnewîyan lê Hesnewî her çar ordî ên Xelife ê Beşde şikandin û ji hev jendin.

Hesnewîyan ; bingeh a padişahî a xue P.. di sala 981 ê da li kişwer ên Demar û şehrezorê danîn. 141 sal di vî kişwerî da bi kamwerî û bi dadikerî padişahî kirin.

Paşê Tatar hatin, li şop a xue tu awaî nehiştin, talan û wêran kirin. Padişahî a Hesnewîyan wenda kirin.

Ji Hesnewîyan, 11 padişah rabûne.

5 — Padişahî a Merwanîyan :

Ehmed kur ê Merwan (Nesridewle) P.Z. di sala 1009 an da li **Amed** (Diyarbakir) Padişahî a Merwanîyan serast kir . ev Padişah 52 sal bi serxuebûnî Padişahî kir, 80 sal temen dirêj bû, seray a xue da her gav 366 nazenîn xuedî kirin, her 366 dilber jî, xueşdeng û sazende bûn.

Ji vê xanedanê 5 padişah rabûn : Ehmed ê Merwan, Nasir ê Ehmed. Seîd ê Nasir, Mensûr ê Nasir. Padişahî a Merwanîyan 91 sal ajot.

6 — Padişahî a Eyyûbiyan :

şah ê şahan Selaheddîn ê Eyyûbî ; Qaraman ê şer ên Xaçparêzan ; P.Z. di sala 1177 an da bingeh a şehînşahî a Eyyûbî ê Kurdanî. Kurdistan, Ermenya, Sûrya, Misir, Yemen di bin dest ê Eyyûbiyan da bû.

şehînşahiya Eyyûbiyan 305 sal ajot.

150 sal berî şehînşahiya Selaheddîn ; file ên Awrûpa Qudus vekirandibûn. Filistin seraser sitandibûn, padişahiyeke mesîhî di niv ê îslamê da serast kiribûn, Heya ber derî ê şamê dirêj dikirin, dor a Heleb. Humus keleşî û nejdîvanî dikirin. Dilxuaz a Qiral ê Qudsê û şovalyê ên wî eşkere bû : Sûrya û Misir bistînin û di nîvê îslamê da împaratorîeke mesîhî serast bikin.

Lê ; Selaheddîn ê Qaraman. Selaheddîn ê Kurd hat ! Nigaş (xayal) a qiral ê Qudsê neqû serî !

Selaheddîn ê Kurd ê pehlewaniyan ; bi salan şer ê heft padişah ên Awrûpa kir. Ordî ên her heftan jî, şikandin ! !

Selaheddîn bû «Pirozbext» û serfiraz !

Pey nivîsandin a ev çend rêz ji dî rok a Selaheddîn, ku, engîz a (sebeb) firazwerî (ihtîşam) a îslamê ; nemaza ; a gel ê kurd e ; em dikin hinek zanişwerî ên dîrokî ên pejiilandî (mûfassal) jî, binivîsin.

Ji bo ku, em vê dilxuaz a xue, bi awakî qenc û durust bibin-serê, me gellek nivîsbar (kîtab) ên dîrok ên ku, di gihaj a heqqe-

wî) Selaheddin da hatin e nivisandin xuendin : kurdi, turkî, farîsi, erebî, firansizî, ingilîzî.

Me ; ji nav ev çend nivîswaran (kitab); nivîswar a dîrokzan ê firansiz Alber Chandor pêşirand (tercîh).

M. ALBER CHANDOR ; li ser ceng ên Selaheddîn û Xaç Parêzan (ehlîselib) û Li ser xûy û wafir ên (exlaq) berguzîn (mumtaz) ên Selaheddîn û di gihaj a jîn û tevger ên wî ên vîjeti (xususî) û li ser nêrûmendî (menaqîb) ên gûrîpaş û bilind ên wî zanişne pir pejilandî (mûfassal) nivîsiye. Bi xuendin a nivîswar a Mer. Alber Chandor, baş eşkere dibeku, Mer Alber, filekî olparêz e û qatolîkekî hişbawer e (muteassib) Gel vê yekê ; Mer Alber hiç dudilî (tereddud) ne kirîye nivîswar a xue a 350 rûpelî, bi nêrûmendî ên berguzîn û bi wafir ên bilind ên Selaheddin tije-kirîye.

Tiştêkî din ê hêja jî heye : Mer Alber Chandor ; ji bo nivîswar a xue, navekî bercuste (mustesna) lêkirîye : nav ê nivîswar a xue kirîye «Salaheddin le plus pur héro de l'islam», yanî, «Selaheddîn ; xurûtir ê qaraman ê islamê».

Yeke î din jî; di derpêç a nivîswarê da, bi tîp ên girs ev pevek (cumle) ên han nivîsandîne :

« Saladdin après Mahomet, la plus haute figure de l'Islam »

« SALADDIN »

« Nivîswar a Alber Chandor »

Rûpel 32 :

«Hengamekî (dewir) tije bi şan û firazwerî (şeref) destpêdike. Ji îro pêda ; nav ê Melik Nasir guherî, bû «Selaheddîn ê Mezin». Selaheddîn ; di şep (firset) ên bifesal û bi endiz (munasîb) da, xurtî û zorawerîkî mezin kire dest, û ji cihanê ra aşkart ku, ew kare gellek kisse (mesail) û gertev ên pîrzor û bergîran bibeserî ; û ew xuehermendkesekî (şehsiyet ê dewlet) yekta e ; û bi

nejadekî derberz (fewqelade) hatiye aferandin».

Heya ewroj ; Selaheddîn ; ji rêgeh (meslek) a cengawerîê ra, tu berxuarî nişan ne dabû, heya ew çend ku, digeşteceng (seferê ceng) a Misrê da, ji bo ku, hevaltî a mam ê xue şêrkûh bike, mam ê wî bênev (mecbur) bûbû, û ji Selaheddîn ra zordarî û sûrgiva-jî nişan dabû. Ji bo Selaheddîn çêtir û xueştir ew bû ku, di aram (sukûnet) û di aştîê da, bi kisse ên zanişolî (ûlûm ê dinî) û biza-nişmendîê kariwer bibe (meşxul), û neçe şeran ; di meydan a ceng û pehlewaniê da çerxbazî neke. Lê ; paşê xuyakir ku, ew, di kargerîni a werziş (umûr) an da, serdarekî derberz e (xarîqula-de), û gendişwerekî (şexsiyet) bercuste (mustesna) e.»

«Selaheddîn ; bi baldarî (ihtîmam) û pêdarî (sebat) xue girêda, li xeht û koş ên pir bergiran (muhim). Wî; armanc û rê a xue bi awakî xuyadar û aşkaftî (wazih) didît : olrê a (mezheb) sunnî, di Misrê da, bicîbike ; herkes, bi pitik û pitik, li rêdarê (qa-nûn) serfirû (îlaet) bike ; bê wundakirin a yek duik (sanîye), xa-çaçprezan bişkênîne ; xurtî a gendiş (şexis) a xue û ezbet a xue sazdar bike ; ji bo avai a welêt konevanîekî kîşwerî (mulkî) ser-rast bike.

« Li bin penah a Selaheddîn ; misilmanî dê bigîje gûrîpaşîeki (şe. şe e) nûjen ».

Rupel 42, 43 :

«Qeral ê Bizansê; ji qeral ê Qudsê ra 220 perçe keştîceng (ba-xîre ê herbê) da, qeral ê Qudsê, bi van keştîan, tavil, dest bi xe-batê kir. Bajar ê Dimyatê ku, kilît a pehnav a Nîl e ; dorpêç kir (muhasere). Dorpêç a Dimyatê pence roj ajot. Lê ; xaçparêzan tu havil ne kirin. Selaheddîn ji bo Dimyatê, çêtir ên leşker ê xue : lek ên Kurdan ; bi cî kiribû. Dorpêçkirî (mehsur) ên Dimyatê, bi tenê, herwandin (aqîm) a xebat ên Firingan qîm a xue ne anîn ; bi şev û roj, ji Firingan ra bîn nedidan, ew diwestandin, kevir avêj ên (mencenîq) dêwasa ku, ji Yewnanistanê anîbûn şewitan-dîn ».

«Xaçparêzan ku, dilfrî (cesaret) û mêranî a xue wunda kiri-

bûn; bêjgotin. (muzakere) a aştîe xuestin, li dawî a bêjgotê zîy-
ancengekî (tezmînat ê herbîye) giran dan, Misir vala kirin û çûn»

«Selaheddîn, ji van serhatîan, bi serfirazî û bilindî derget.

« Ew, rewan a parastin a Dimyatê bû. Neyar ên wî ên hundirî
dixuestin, ji parra li wî xin. lê ; Selaheddîn ; bi carekî, Misir, ji
destê wan rehakir (xelas) ».

Rûpel 46 :

Selaheddîn ; gava sî û pênc salî bû li ser textê şehriyarî rû-
nişt, û malbat a Eyûbîan anî meydanê. êdî ; xuînekî nû, xuîn a
Kurd, li îslamê ferweranî (hukum) dikir.

Selaheddîn bi tevbûn a dîrokê, dê bîaşkirîne (isbat) ku, ew
hêja û şayeste (layiq) e û di temaşagehê cihanê da dê roleke me-
zin bilîze.

Ferwerî ên (hukumet) Latin ên rojhilatê di pêş xue da, dê
konevanekî hunerwer (mahîr) ronak bibînin. jivîr pêda di henber
a xue da ferweran (hukumdar) ên rojhilatê naçiz û nehêja û ji
sûdiş a dîrokê ra ku, bi bedih (wedî e) di destê wan da ê ne agah
ew dê ne binin.

Rûpel 48 :

Pey tevhevî ên ku, bi kêketin û qelsî a xanadan a Fatimî
yan, li Qahîre çêbûn; û pey birçitî û tunebûnê; pey wergerk (în-
qîlab) ên ku, serheng (qûmandan) û gerceng (zabit) an, li pey-
hev disazandin ; pey zorbatî û sîtemkerî ên her gave ; pey tevdan
ên noker û nazenînan li hundur ên serayê : Selaheddîn hat.

Selaheddîn bi dil xuazî a xue a qenc, di demekî hindik da,
tişt ên ku, bi tevger ên çepel û çewt û xuar ên xelîfe ên Fatimîan
hatibûn meydanê nûvand û çêtirand, pojn ên çelq û tund ên gel,
nermijand û neşimand (tehwîn), bawermendî da dara û tuwan-
geran, bazîrganî haland (teşwîq) û xurt kir, medrese û xuendegeh
ên nû vekirin, ji bo ewlemendî û aştî, asudegî û asayîş a payîtextê
pir baldarî kir, ji bo vê yekê hindikek dudilî (tereddud) nekir, tu
endîz (tedbir), çare şûnda ne hişt.

Misir; bi sîdarî a Selaheddîn, Pirens ê xue ê nû; gihîşte jîneki candar û teze û bextîyariekî bê pîvan û mêywedâr.

Ev kamwerî (muweffeqiyet) ên han, di pêçpelxane (defterxane) ên Misirê da, bi navbilindî nivisadî ne.»

Rupel 11 :

Bi vî awaî; Misir; libin fermandarî a bingehdar (muessis) ê Eyûbiyan ê ronak ; hengamekî dirêj û pir gûrîpaş vejîya : li kişwer ê Misrê, seraser, aştî û asayîş cîgirt, zanişmenedan bûn xudan rûmet, çare û meydan a koşîşê peyda kirin, pişewerî (senet) û sipehpîşe (fennîcemil), bi azadîekî vêrast (heqîqî) bişkivîn û lezûbez pêş ve çûn. Xebtûkoş a bazirganî (tîcaret), ji nû da, destpêkir, sermîyan û bermêywe (mehsûlat) ên bîyanian(ecnebî), bi firawanî (mebzûliyet) hetin Misrê.»

«Di hengam a xelife ê Fatimî el Edîd ê bêkêr û ne hêja ; ji rû ên keşmekeş ên civatî, û ji vajferwerî (anarşî), ji tunebûn û birçîtî, ji bêdadî û sitemkerî (zûlûm), Misir ku, hebûn a wî hetîbû kujarişê (tehlike), demekî firawanî û gumrehî û şadimanî ajot.»

Rûpel 77 :

«Selaheddîn; ji bo pezirandin a şehriyarî a şamê, tu lezandî nîşan ne dida. Wî ne dixuest ku, dilxuaz a wî a wergerandin a kur ê Nûreddîn (parastvan ê wî ê kevin) di nav kesan dengîn bibe. Wî diçêtirand (tercîh) ku, pezirandin a şehriyarî a şamê, jê bê nîyaz û hêvî kirin. Bi ravajîş (îsrar) ên germûsûr (harûsedid) ên hêvalbend en xue ên şamê, ber bi Sûriya bi rê ket.

Selaheddîn, bi heftsed suwar ên Kurd, Qahîre berda. Ji bo ku, dej (qel'e) û barû (birc) û singer (şato) ên dor a Sinaê bazresîne (teftîş), ber ê xue da tengav (mîna, xelic) a Aqebê.

Bê serêşanî, ji navber ên gilore (post) ên Firingan û ji pehnav a Araba derebasbû, û di sal a 1174 an de , roj a sêşembê, di 27 çîrî a paşîn da ji navber ên kes ên ku; hêj wê gavê; jê ra, bi çav ê qaremanîê dinihêrtin, bi çepik û lîlîşan derbasbû kete Samê. »

Rupel 81 :

Dema ku, Selaheddîn bi Kurd ên xue va, li pêş Helebê xuyakir; bajar di nav avai, gumrehî û firewaniê da bû. Wêranazar ê ku, Tirk di nav pênçe salan de têx kiribûn, ji meydanê rabûbû.

Rupel 92 :

Selaheddîn payîzê vegebiya Misrê, di nepêydeî a xue da, bira ê xue Tûranşah, li Sûriya danî şun a xue.

Selaheddîn; avaisaz ê gewre; kar û xebe ên ku, berê çend salan, li Qahîre destpêkiribû rahişte payan kirin (întanc) ên wan.

Tuwandarî û xurtî ê (quwet û qudret) Eyûbî ku, bingehdar ê wî ê pêşin Selaheddîn e, di dirok a îslamê da, hengamekî nû vekir : daraî û hebûna xue a berdest, danî pêykandinê (mewqî û tetbîq), û di meydan a ceng û leşkerîê da, gihîşte kamwerî û pîrozbestî, Xaçparêzan şikand û «Erd ê pîrfiraz» (muqeddes) ji dest ê Xaçparêzan rizgar kir.»

Di sipehpişe da, di avaisaziê (mî, marî) da, peyker (sekil) û nigar (neqis) ên nûjen û pîrxeml nuvand (îcad). Ji bo wundakirin a rêol (mezheb) a şîitîê; mîna dej û barûan, xuendegeh û xeaneqahan serrast kir. Ev avadanî ên han ku, di konevanîê da, rolne mezin dilîstin, ew çend navûdeng dan ku, Pirens ên Qahîre; di navber ên xue da, ji bo lêkirin a van avadaniyan, ji hev ra, paşimti dikirin. Bi vî awai bajar ê Qahîre, bi avadanî ên gewre û xueşhevisandî xemilî.»

Selaheddîn; bi ser nav ê xue dirav da kopandin (derb). Li ser diravan, vîne (sûret, reseim) ê Sultan nigarkirî bû (menqûs); Sultan li ser Text, bi çarmêrgî xuyadikir.»

Selaheddîn; gava sî û neh salî bû li Qahîre gihîşte şan û paye ên pîrî hevraz û bilind. Gava. car a pêşin Selaheddîn hate Qahîrêê, tu kes ew nas ne dikir.

Rupel 93 :

Rûpen; qeral ê Ermenistan a Puçuk; çend dever ên padişah ê Qonîyaê vesandibû (zabet). Qiliç — Arslan; padişah ê Qoniyê,

ji bo qewûrandin a van leyandkeran (mustewli), ji welat ê xue, alîkari a Selaheddîn nîaz kiribû. Selaheddîn ku, di konavanîê da hunerwere, şandin a ordîekî bi tenê ser jimar a xue, li ser qeral ê ermenîan, çêtirand. Ev qeral ê Ermenîan bi alîkarî kirin a Xaçparez ên Awrûpaîan xudan sûc bû.

Selaheddîn ; kîşwer ê Rûpen leyand (îstila), leşker ê wi pelaxt, payîtext ê wî dorpêç kir û bi êrişê vekirand (fetih), talan kir û bazariş (muşarete) a xue a aştîê, bi zorê da pezirandin. Rûpen; erd ê ku, sendibû — bivênevê — veggrand, û bi ser da, ziyancengî (tezmînat ê herbiye) sencand (teediye).

Padişah ê Qoniya, ji Selaheddîn ra pir sipasan kir, û ji Selaheddîn gellek nîyaz kir, ji bo bergaftin (hellî mesail) a nelihevî ên navber ên Ferweran ên (hukum dar) îslam ên biçûk ên van doran bibe Ferwerde (hekem).

«Jivir pêda, ji bo ku, aştî a hergave û gişkî payîdar bibe, parastvanî a bilind a Selaheddîn, ji alî ên giş î Ferweranan hat pezirandin. Bi vî awaî; divê, li Anadolê, çi kisse ên ku, ji bo yekîtî a îslamê karibe ziyandar bibe, bi «Ferwerî a Yeganetî» a Selaheddîn bê encamdan.»

«Qenc xuyakir ku, êdî, Selaheddîn dê xue bispêre li van pirens ên îslamê, û Heleb, şam û Qahirê; û, ji vir, bi şûnda bi hunerwerî û agahî; konevanîekî pir mezin bilize.»

«Selaheddîn di sal a 1180 an da; li kenar ê Ferêt nêzîk a Cirabûlûsê, bi hin ferweran û pirensan pêymanê (mu'ahede) ê dostanî girêda. Ev pêymanê ji alî ên van pirens ên jêrîn hatin navîşandin (izma) : padişah ê Qoniyaê Qiliç Arslan, ferweran ên şengal, Erbelan, Mêrdin, Dîyarbekir, fermanîdar ê sipahan ên mezin û qeral ê Ermenistan a biçûk Rûpen III ku, Kurd ew vê paşîê şikandibû.»

Ji bo şan û firazwerî a vê aştîa gişkî; êl û hawiş ên Mêzopotamya; beran û kaviran serjêkirin û nan danîn; û govend û dîlanan gerandin, cêjin û şadimanîekî zor kirin.

Selaheddîn pêy ku, lek ên xue perwend (izin), vegeriya Misrê. Weşbestan; ji bo xelat û comerdî a ev suwar ê herasawer

ê Xudê, dastanan dinivisandin, pesin û aferînan dixuendin.»

Rupel 131 :

(Selheddîn, feweran ê Musilê Izeddîn, di bajar ê Mûsilê da, dorpeçkiribû. Selaheddîn di dem a dorpeçê da, nexueş ket. Bîjiş ên wî; jê ra şîret kirin ku, biçe Herranê, çima ku, Herran; bi rindî û pakîji a ba ê xue, binavûdeng e.

Selaheddîn di nivîn a bîmareîê da, bê tabûtûwan razabû ; Ferweran ê Mûsilê Izeddîn encumenek şand Herranê, ji bo ku, bi Selaheddîn ra «bêjgo a aştî» bikin).

«Selaheddin guh ne da bîmarî a xue, zordestî, li bîmarî a xue kir, encumen a Izeddîn pezîrand dîwan a xue. Li şîpander ê mirinê li aştîê qîm a xue anî. Lê; bi Izeddîn aştîeke wusan çêkir ku, goya; Izeddîn, mîna dilekî bi zincîran girêdaî, di bin dest ê wî da girtî e. Ji Izeddîn payîtext ê kurdistanê û Mêzopotamya sitend; di vî kiswerî da, Ferweranî a Eyûbian, pê, da naskirin. Roj ên inê «Xutbe» bi nav ê Selaheddîn dê bihata xuendin.

Rûpel 146, 147

Gewretir a Kamwerî a Islamê
li hembera Xaçparêzan
«Hattîn»

«Xelîfe; cinişt (wekîl) ê Peyxember, di nixûn a Xaçparêzan de, koşîsceng (cihad) bangdabû. Loma; li Sûriyaê şadimanîekî zor çêdibû. Tûde giş; di gewz û sadîê da, pûyan bûbûn. Tazî ên koçer; ji her alî dikişîyan ber bi Filistinê. Weşbest ên tazian; war bi war kon bi kon digerefîyan, ev gertev (hadîse) û peyşam ên bergiran (muhîm), li çar nîkar ên Erebestanê bela dikirin,

«Selaheddîn leşker ên xue ên rézanwer (nîzami) li bin fermandarî a bira ê xue Melîk Efdel, li bakur ê Hewranê, di neh ê adarê, di sal a 1187 an da civand. Melîk Efdel; ji bira ê xue fermandar girtibû ku, ji bo geştecegekî (sefer) dirêj; xuariş (erzaq) û çekan bidehev. Ev amandiş (hazirliq) ên ku, li Samê çêdibû, li Qudsê dengda. Qeral ê Qudsê Guy de Lusignan destpêkir, li

şorind (we'iz) ên homanwer (mubarek), û bi qayışkêş ê xue Qont de Tripoli lihevhat. Bi piranî a deng ê gel, leşker ên xue, li Galilê civand. Li deşt a Sofarê 2,000 suwar û 18,000 peya gi-hande hev.»

«Ev geşteçeng (sefar) ê Firingan ku, lezûbez çêkirin; tişteke heye; divê, em di bîr a xue da bihêlin: li bajar ên Filistinê û kel ên wan de, ji jin û zarûk û pîran pêva tu kes ne mabû. Belê; qe-ral ê Qudsê kare biangişîne (iddî'a) ku, li Sofarê, bergirantir (muhiimtir) ê ordî ên Xaçparêzan dayehev. Lê; eger, Kurd ê kişwergîr (fatih) kamwer bibe û qe-ral ê Qudsê bişkine; paşê, li ser rê a Selaheddîn kî dê şerbike ? qe-ral ê Qudsê giş gertev ên ku, karibûn bèn pêşî a wan, ne ditibû. Servehat (muqedderat) a fille ên gûrîpaş û gumreh ên Rohilatê, di yek meydanceng ê da liztin tu caran rê (efû) na be.»

Rûpel 148 :

«Selaheddîn; berî ku, rahêle fermandarî a sipah ê xue, bi hin paşimt ên xue va, dostanî gerêdabû : bi qe-ral ê Antakiya Bo-hêmon, bi rê a konevanî li hevhatibûn, dostanî girêdabûn. Bi vi awaî, sinor ê bakur ê Suriyaê xistibû bin ewlemendîê. Loma; Selaheddîn karibû, bi tenê, bi geretev ên Filistinê karwer (mes-şûl) bibe.»

«Selaheddîn; di sal a 1187 an da, li meh a gulanê li rohilat ê Teberiyê, li dor a kanî ên Astara şergeh a xue danî. Li vir; li bend a «Leşker ên alîkar» (ihtiyat) bû; ên ku, ji Mêzopotamya û ji Misrê dê bihatana. Ev leşker ên alîkar, li bin fermandarî ên Pirens ên bijare ên rohilatê bûn. Gava ev leşker hatin, û li ser-hev civiyan; Selaheddîn ev leşker bazres (teftîs) kirin. Ev; baz-resekî çî çend firazbaz (muhtesen) û gûrîpaş (se'se'e dar) bû! Çavan dibilbisand, dilan xurt û şadan dikir!»

«Dîrokzan el Imad; vê alayîş a leşkerî (resmî gêçit), bi vî awaî dinivisîne: «deşt û çîyan, bi piranî ên suwar ên Yezdan hatibûn niximandin. şergeh a me, bi kilometran dirêj dikir. şêst hezar leşker, di şevkî da, li bin ba û bager, bazres bûn.»

«Selaheddîn; şev a 26/27 ê hezêranê, li Xifinê der bas kir. Paşê; ji bo pênc rojan, şergeh a xue rakir û bir deşt a Teberiyê danî. Li 3^e ê hezîranê, roja sêşembê jibo ku, Teberiyê,, bajar ê şanfiraz karibe xueş temaşa bike, li ser girekî bilind bi cî bû.»

Selaheddîn; di yek «deme» (sa, et) da, Teberîye vekirand (fetih). Leşker ên wî bajar talan kirin û şewutandn. Gava; gûri a agir bajêr da ber xue, Selaheddîn êriş ên bêyhûde li kelê dikirin. Jin a Ferweran (hakîm) ê bajêr, Raymaund de Tirîpolêi, qedxên (mudafe, e) a kelê di kir, radest (teslîm) kirin a kelê ne pezirand, û dizika, merivek şand ba qeral ê Qudsê, û jê, lezûbez gazî xuest.

Xaçparêzan ; li ser kanî ên Seforê, 20,000 leşker civandibûn. Qeral; gava pêyxam a şewat ê şûnawer ê Teberîye bihist; encumenekî bergeştmand (muşawir) an civand.

(Bêjgo (muzakere) a wê encumenê pir dirêj û pir bi hengeme bûbû. Paşê; deng ên encumenê bûn du cî, nemaza; Reymond de Chatillon, Gerard de Ride fort, dixuestin tavil dirêj î sere îslamê bikin ku, agirberda ne Teberiyê. Lê ; Reymond de Trîpolî pir hoşwer (me, qul) diponiji û digot: divê; di kelakela germ a havînê da, em; dor a kanî ên avê ber ne din, xue ne avejin beyaban ên bejavê, xue ji tînan ne kujin !).

Qeral ku, kêmeram (îrade) bû, ne karîbû wehrîş (qerar) ek bide. Paşê ; qeral wehrîş a xue da (qerar), ku, li ber avê bise kine. Lê; niv ê şevê serek ên ordîê hatin çarder ê qeral û ew qîmandin (qani, kirin) ku, serê sibê zû direj î islaman bikin. Ev serekan bûn engîz (sebeb) a wendabûn a ordî a Xaçparêzan bi dest ê Selaheddîn.)

«Çend deme (sa, et) bi şûnda, bi rohilat ra, ordî a Fillan serê kanî ên Seforê berdand; û bi rê ketin û berê xue dan mirinê.»

«Selaheddîn; bi dorpêçkirin a kel a Teberîye fillan dizorand (icbar) ku, kanî û çêre ên Seforê berdand û ber bi wî bân, û alîkî

din jî, rê a gol a Teberîyê ji wan digirt, û ew dikişandin erdekî hişk û bê dilopek av. Di yek ê temûzê da, du ordî hatin hember ê kev. Selaheddîn gava dît ku, qeral ê Xaçparêzan; ji bo cengê; tê, cf ê ku, wî bijartîye; ji dilşabûn a xue; wuha qêrkir:» Xudê wan dispêre dest ê min.» Sibetir ê; kopiş (musademe) a pêşîn; li Lubyâ çêbû; ji serekanî ên Seforê neh mîl dûrtir. Her du alî jî, ji hev ra dilovanî ne dikirin.»

Behaeddîn ji bo vî şerî wuha dinvisîne:

«Di dirok ên jil ên pêşî ên me da, ceng ên wek vê rojê tu caran ne hatine dîtin.»

ô

«şev hat; her kes, çekbidest, di şergeh a xue da, kire sibe. Bûniş (hal) a fillan; dibû bûnişekî dijwar û dilkuj (fecî); meriv û hesp destpêkiribûn li berketin a tîbûnê.

Rojeke germ û bi tîn û kizroke bû. Heyîş a avê dikira biqede. Sibetirê bi rohilatê umîdeke fillan mabû: ji navber a misilmanan buhurek vekin û bend a dijwar a misilmanan bişkînin. Lê ; di vê doje a sîlik û tavê da, leşker ên Selaheddîn ku, li ber rex ê avê gewz a xue dikirin, şep (firset) ne dane wan. Vê rojê seraser, fille, di nav ewr ên axpîngan da, û li pêy hev êriş birin misilmanan.»

«Behaeddîn, ewha dinivisîne: Xudê, dil ê gawuran, bi tirs û herasê tije dikir.»

«Ordî a Firingan, ji çar alî ketibû nav çenberê. Ev çenber, bê dilovanî, ji berêva, teng dibû. Selaheddîn; hêj; giş î sipah ê xue ne avêtibû meydanê, Eriş a mezîn hiştibû, ta ku, neyar ê wî. ji tînan, bi carekî bêtab bikeve.»

«Tîr avêj ên Selaheddîn; carna. germiçank ê neyar ê xue, carna hêlek ên neryar ên xue, didan, ber tîran. Tîr avêj ên hunerwer ên Selaheddîn; ziyankarî ên hovnak (mexûf) çêdikirin. Firing xurtî û mêranî a xue wenda kirin. Lekekî Firing; xuest ku, bireve, giş hatin hûrkin. «Berşurmayî» ên ordî a gûrîpaş a Firing an, bi awakî pejmurde, hilkişîyan ser ê gir ê Hettinê. Qeral ê Qudsê, xuest ku, li leşker ê xue, bendubest bide. Lê; beyhude!»

«Guzîdetir ên leşker ên wî, bawermendî ên xue wenda kiribûn. Bîr ne dibirin ku, di vî girî de — ku ew hildikişin — dê bêne dor-

peçkirin, û giş ji tînan, ji bircian û ji german dê bimirin.

«Fille ên bedbext destpêkiribûn îşkenc ên tibûnê dikişandin; ev tibûn ku, mejî ê meriv çelqike û ber çav ê meriv reşdike.»

«îşev, ji fillan, hindik kes xew kirin, çima ku, Selaheddîn, heya sipîtaî a sibê, ew di tirs û herassê da hiştin.»

«Paşî a paşîn; roj a çar ê temuzê, sala 1187 ku ji giş î filletîê ra rojek reş û şûndar bû hilat.»

Sûltan; ji bo ku, dirêj î fillan bike, li benda ba bû, ba ê kizrok ku, ji alî ê Teberiyê tê? Gava ku, ba rabû, giya û istirî ên ku, rû ê erdê girtibûn, agir berdan ê û şewutandin. şewat; zûka gir ê Hattîné girt. Imaddîn ê dirokzan; ewha dinivisîne: «Fille; ku, sê xudan ên wan hene; gihîştin sê agiran : ê ezmanê, ê erdê û ê birînê.»

30,000 Leşker ên Firingan, li gir ê Hettîné wendabûn.

«Selaheddîn, çarder a xue di niv ê meydan a cengê da, kutta. Mezin ên dîl ên cengê, jê ra anîn: Qiral ê Qudsê Guy de Lsingan, de Jiblet, de boutron, de Maraclêe, Ofroi de Toron. de Montferat, Gil-lum III, Renaud de Chatillon.»

«Selaheddîn; vana send çarder a xue. Li ser ê çarder ê wi alek daçikandî bû, li ser alê. ji sîm ên zerîn, ev nivisandin di hat xuen din: Selaheddîn; şehinşah ê şehinşahan, kişwergîr ê kişwergîran; wek her kesî, benî ê xudê e û li bend a mirînê e.»

«Selaheddîn, qeral ê bedbext, bi firazbazî pezirand; li alî ê xue ê rastê da runiştandin, ew niwazt (tesellî), dil ê wî xuêşkir, pê ra dest bi peyvê kir, jê ra av a tezi, berf a çiya ê Hemrînê, gulav û xueşavan peşvekir. Qeral; cend qurtan vexuar paşê piyale dirêj î Renaud de Chatillon kir. Tavail; Selaheddîn; ji wergeskê ra wuha got:» ji qeral ra bibêje; ji vi mêrikî ra, ew av dide ez nadim.» Selaheddîn vegerîya ber ê xue da Renaud de Chatillon, û bi dengêkî tûj û hişk lê qêrîya: te pir caran sond xuar û paşê te peymanşikenîkir, te gotin a xue da, lê tu li ser gotin a xue ne ma, ji çavnetêrî û ji diravparezî a xue, te pir caran, di niv ê aştîê da, peymannavan çirand sond û gotinan ji bîrkir. Selaheddîn; pêy van pirsan, li rû ê Renaud de Chatillon awirne tûj da û qêrkir : Xudê

ku, ji sitem keran dad ê belengazan distîne, tu xistî nav lep ê min, Pirens ê nebekar! Di nav aştîe da; bêdadî, sitemkerî û zorbatî ên ku, te li islaman dikirin, bine bîr a xue!

Çêr û dijûn ên ku, te, li Peyxêberê me dikirin, bine bîr a xue! Xudê nefrînan li te bike! Paşî ên gişan; tîştne kirêt ku, ji bo Meke û Medîne te xistibûn mejik ê xue, bine bir a xuel! Ji bo ev çend mirarkerî û gendgemarî a te, divê, seza ê te, ez bi dest ê xue bidim, û sond a xue binim cî ! Ev rast e ! ev dadkerî e ! Min sond xuaribû, ez bi dest ê xue te bikujim. !

Selaheddîn, şûr ê xue kişand û kopek dawêşand li Renaud Chatillon, û mil ê wî ji laş ê wî cuda kir anî xuarê. Çend efsêr (zabit) ên ku, li diwanê amade bûn, di bin lingê ê qeral-ku, ji tirsan dilerizî-Renaud Chatillon ê birîndar kuştin û cendek ê wî avetîn derva ê çarder ê. Selaheddîn; di cî da berê xue da, qeral ê ku, ji ser ê xue ditirsîya; û jê ra got: «Qeralek; Qeralekî nakuje; ev meriv, ji endaze ê nebekarî û bêbextî, ji zû da, bider kiribû; loma, min bi vî awaî seza ê wî da.»

Vekirandin a Qudis

Rupel 175 — 180

«Hicrî di sal a 583 û, di 16 ê hîv a recebê da, ano (ya,nî), mîladî, di sala 1187 û, di 20 ê eylûnê da, û meh û nivek. Li pêy meydaceng ê xuînrejê ê Hettinê; Selaheddîn li pêşberê bajarê Qudsê xuya kir. û: tavi; bajar dor pêçkir. Ev gertev; ji bo islamê, bû hengamekî ne ê ji bîr kirinê.

Balîan de Gbelin, qedxendar (mudafi), ê Qudsê bû. Selaheddîn; ji fillan ra, radest (teslîn) kirina bajêr û bêjgo (muzakere) a serbê (muqedderat) a tûde pêşrand (teklîf), û bazarişne (şeraît) sivik û hoşwer (me, qûl), li pêş wan kir û ji wan ra got: min; ji bo bilindaî a navê xudê; ev çend bajar vekirandin; lê, min bac ên gran, liwan bar ne kirin; min, tu sîtemekarî liwan ne kirin, ji bo Qudsê, ez dê çêtir û nerimtîr bibim, ez dê qîm a xue bi 30,000 zêr binim û fille ên ku, li hundurê bajarê in, di çun a xue û di man a xue da, dê serbest bin.

«Baron û keşe ên Qudsê; dil ne dikirin lihevben. Wan dixuest Kurd bixapînin, zeşelf lê bikin, û çend dem û rojan behredar

(mûteneffi) bibin.

Ew pir umîdwar bûn ku, di nêzîkan da; leşker ên dilîr ên Awrûpaî, bi zinarvejan (mencenîq) û bi «bonbardan, bi keştî ên Cinevîzan; li kenar ên derya ê Lubnanê dê xuyanî bikin. Wan pêşrandîş (teklîf) ên Selaheddîn, ji xue ra bêrûmetî difamand (tleq-qî), û digotin: Bajar ê ku, Xudan ê me têda miriye, çawa radest ê Selaheddîn bikin? Em vê cîgeh ê pîrfiraz û yezdanî çawan bifi-roşin?»

«Selaheddîn enîrî, û ji wan ra got: «Hûn dê nefrînan li ser-hîşkî a xue bikin, û pir na jo, hûn dê xue bavêjin bext ê min. Ez dê çend rojan da bikevin hundur ê Qudsê. Lê; wê gavê ez dê çî bêjim, ji heval ên xue ên pirozbextan? Ev heval ên min ên baj-argîr, dê bînin bir a xue: di sal a 492 ê hicrî da we çî anîbû serê îslaman Ez dê çawa karibim van heval ên xue ku, heyf a xue ji fille ên Qudsê ve ne gerînin ? Baş binin bîr a xue ! We li hundur ê Mescid el Aqsa da we 70,000 îslam serjêkirin û; cardin binin bîr a xue, di sal a 398 an da, Xelîfe ê Misrê ê Fatimî, hilweşandin a tirb a îsa fermankir, û di hundur ê wê da çî hûrmûr hebû da talan-kirin. û cardin binin bîr a xue tiştne kirêt û çepel — ku. dîtin û bihistin ên wan dilan pir diêşîne — we anî serê îslamê !

(Fille ên Qudsê; bazar ên sivik ên Selaheddîn ne pezirandin, û vegerîyan cî ên xue. Selaheddîn ji nû de, bi awa kî xurtir û zortir rahişte dorpêç a Qudsê. Bi keviravêjan (mencenîq) cîcî be-den a Qudsê herifand. Roj a deh ê dorpêçê; Baliyan d'İlbin, kor-pooşman xue avêt torûbext ê Selaheddîn.)

«Selaheddîn ku, xueş xûy, xueş wafir bû; duruştî û tundî jê pir dûr bûn, ji bo ku, Qudsê, ji bobelat û wêrankerî a cengê rizgar bike û xuîn a bêyhûde nederijandin û jin û zarûk û bê gunehan, li ber lingan ne de pelaxtin; bi fermanîdar ê Qudsê Baliyan d'İblin II lihevhat. Bazar ên lihevhatinê ev bûn: fille ên Qudsê, ji bo kirin a azadî ên xue, mêr deh dînar, jin pênc dînar û Zardo jî du dinaran dê bidin; 20.000 bêçîz (feqîr) jî; tiştêkî sivik 30,000 «êku» dê bidin.

«Di sal a 1187 an de, li dudu ê çiri a pêşîn ; gava li Beşde Xelîfe Nuriddîn, Împarator ê rohilat Issac li Ange, Împarator ê

roava Firêdêric Barbrousse, Qeral ê Firanca Philîp de Qguste, Qeral ê Ingiliz Hanri II Sehrîyarî dikirin; Selaheddîn berê nimêj a nivro kel a Qudsê vekîand.»

«şadimanî a islaman pir mezin bû : dawer (qazî) mafdad (hakim) weşbest (saîr), derwerş û naçîzan, ji bo pîrozî a şehriyar ê gewre û navdar ji çar alî ên cihanê bazdidan, di hatin.»

Rûpel 182 :

«Li Qudsê, ji daraî û dastûsaman (serwet) ên ku, ket destê islamê, û radestê Selaheddîn bû: zêr, zîv, gewher, pûr (esya) ên giranbuha; tu par, ji vê gewerzê (serwet), ji xue ra ne bir. giş î vê dastûsamanê, navber ên kes ên ku, li Qudsê pêra hevaltî kiribûn-leşker, serleşker, dawer..... li wan par vekir. Di kellek şepan de, li belangaztir ên fillan ra nermaî û neşminî nisandida, ji sivik kirin a bûniş ên wan ên nuh çare digêriya. Bîmar ên ku, di bîmargehan de, dihatin dermankirin û xuedî kirin; ev di xestexanan de hiştin ên wan ferman kir. Dêr a «Saint-Sepulcre», ji ûriman û ji fille ên Sûriya ra hiştin. Bi ferman a wî û a bira ê wî Adil, 1,500 fille ên bêçiz, ji dan a bac rehabûn.

Gava ku; fille Qudus dihiştin û diçûn; ji bo ku, li wan tu site-mkerî çenebe; Selheddîn, li her alî, ji birrleşkeran pasvanan bi cî kiribû. Bi vî awaî, dixuesx radar (manî) bike ku, tu kes, li tol a kevin ne gerre û tu filleî ne eşîne. Selaheddîn, meriv ên xue dizorand (icbar) dixuest ku, pey kamwerî (muweffkiyet) û serdestî, li neyar ên dîl; dilovanî û nermayî nişanbide Selaheddîn; di cengê da bilindrewanî femandikir.»

«Ev çend endaz (tedbir) ên dûrendîşî send ku fille, bi ewelemendî û bê serêşanî, ji Qudsê derkevin. Paşê, ji derî ê Dawûd pêva; derî ên din ên Qudsê dan girtin. Karwan ê nuxûnbext (mexlûb) an, ji ber Selaheddîn derbas bûn. Pêşî a gişan de Patrik Herakliyws xuyanîkir, pêy vaya kes ên din hatin.

Patrik; hin hûrûpûr ên giranbiha ên dêrê, bi xuera dibir, Dirokzan el îmad; Sultan hişyar kir û got: «ev hurûpûr ên giranbiha, bi peymannave divê gîhaj ên pîrozbextan bibin.» «Selaheddîn; ev ponj a îmad guwaht. Lê ji birin ên van hûrûpûranra destûr

da û got:» Olparaztiş ên vêrast ên xudannasan; pakijtir in, ji zêr' ên li nav firaq ên pîrfiraz.» (Mubarek)» Pey van keşîşan; Satrapdar ê bajêr, pîrens û giregir ên Firing û Sûrî derbasbûn. Jin ên Xaçparêzan xue avêtin dest û pê ên Sultan û bi gazî û girînan, jê nîyaz dikirin: «me her tişt ên xue wendakirin; xanî, qafûqûr, hurûpûr û welat ê xue. Ji vir pêda em dê erd ê biyaniyan; serserî û sergerdan û bedbext bi şûşikin. Lê; tu karî; êş û şikenc û derd ên me ên ev çend dijwar û giran sivik bikî. Mêr û kur û bira ên me ku, li ba te dîl in, girtîne, van belengazana azad bike, bike seregerdora xue bide me birin ên me ên kûr derman bike, bedbextî a me hinek sivik bike.» Selaheddîn; ev dîl ên ku, van jinan jê hêvî û nîyaz dikirin azad kir û da wan. Selaheddîn; ji wan ra hîn bêtir jî kir: ji wan ra xuarinî (Erzaq) da, perû û xelat li wan kirin, dilovanî û mihrivanî kir.»

(Selaheddîn; pey vekirandin a Qudus daket kenar ê Derya ê Sipî. Ji alî ê nivro dest pê kir û berbi bakur hevraz bû, kel û bajar ên kenar ê Deryaê hemuçkan vekirand. Hin ji van kel û bajarên ku, xue di qedixandin, bi êrişê ew sitandin. Hin ji wan jî, dawî a serhatiş ên xue bîr birin û şer nekirin, û zûbizû pes kirin û xue bi erzanî reha kirin.

Selaheddîn; di pir ên van şeranda; şûr ê tazî li desta li pêşî a leşkerî ê xue êriş dibirin neyaran, bedenên û kelean. Ji wan keşîşan; yek a bergirantir, kel a «Bûrzîa» bû. Em ; vekirandin a vê kelê, ji dirokzan ê Fransîz «Mer Albêrt CHANDOR» distînin, û li jêr dinivîsin:»

Rêpel 196 — 197

«Li her cîan; gava kû suwar ên musulmanan xuya dikirin bajar ên filan mîna meywe ên gihiştî ji xue ber diketin. Li bakur ê rohilat a Apamê li kel a Bûrzîa kar ê germtir çê bûn. Bi nivîsandin; ji bo ku ev kel a ha, carê naê vekirandin; xuejber (Tebîet) û pişewerî (Senet) yekaheng liviyane. Gir ên bilind û li tengal ên hev de; çal û cuh ên xueşber çêkiribûn hîn rastir fîs ên hefetê gaz kûr û serrast kiribûn. Di nîvek a van giran da, zinarekî gîrs û fêriz hebû. Kel a Bûrzîa li ser ê vî zinarî ava bûbû ev kel dora Apamê diparazt.

Selaheddîn nêzik î kelê bû, hûr hûr lê temaşa kir û rind ew bazresand (Teftîş). di gel nexuestin a ferman dar ên xue ; wî bi êrîş girtin a kelê ra wehrîş (Qerar) a xue da. Pirens ên wî bê perwa ji vê ponja han ra kustahîeke mezin digotin. lê ; kar ên giran, şan û serfirazî ên giran tinîn.

Sûltan vejerîya ba ordî a xue, keviravêjan sazand, pir ên ji textan û pêpask dan çêkirin. Bi rojan kelê da kopandin paşê fermankir ku, ji bo êrîşê her tişt amada bibe. Bi awa ê taktîk a xue ; birleşker ên xue kire sê par. Ev hersê par, li pey hev dê êrîş bikirina : pirens ê Singalê, li birleşker ê yekim ; Sultan li birleşker ê duim ; Kur ê sultan jî, li birleşker ê sêim Femandarî dikirin.

Gava ; nişane a êrîşê dan pirensê Singalê ji pir ên darîn derbas bû, li hilkişîn a kellê pêdar bû û çend deme (seet) xebitî û nikaribû pêpaşkan bi cî bike û şûnda vejerîya. Selaheddîn ket şûn a wî, şûr ê xue kişand «Allah û Ekber» got û qêr kir, û ket pêşîa Leşker ê xue. Ordî giş ev qêrin a Selaheddîn, qêrin a ceng a Islamê bi dengêkî bilind qorîya bi êrîşeke wusan ku li cihanê tu kes nikare xue li ber bigre — di bin baran a tîran de ; şûr ê tazî li destekî, li dest ê din jî mertaleke sifik — Selaheddîn dirêj î kelê kir û berî her hesî hilkişîya ser dîwar ê bedenê û xue avêt meydan a kelê. Bo demeke hindik, file dora selaheddîn girtin, jin a wî kete kujarişê (Tehlîke). lê bi hunerbazî ên Leşker ên xue zûka ji filan reha bû. Neyar ên dorpêçiri dilda ê nêrûmendî a Selaheddîn bûn û jê tirsîyan, xue avêtin dest û ling ên wî û jê bext xuestin. Selaheddîn ; ji dorpêçkîryan ra bext da, û ew niwaztin, (lutuf) û ferman dar ên wan bi hin şovaly an ew «şandin Antakyaê.»

Rûpel 257-258

«êdî dorpêç a Ekka ê, ji bo her kesî, bêdawî dirêj dikir û dîçû. Kêmanî a xuarinî ; nemaza di vê germêda nexueşî ên leyok û hovnak û bi xuarin ên kirêt û gemmar, ordî ên filan di hêrifîn, û Homanwerî ê wan roboiro kelstir dibû. Serhengan ; jibo demandin a pêjniş a şerevanî ên leşker ên xue nikaribûn yekcaran şebxûn û xerpişan bikin, çima, ku di van xerpişan da leşker

ên xaçparêzan ne dianîn bîr a xue ku di rê a olê da bimrin û herin buhuşté ; wan ji bo peydakirina xuarinî û talankirin a neyar ên xue bazdidan. Pirens ên firengan, baş fehim kirin ku, ev bûniş a han heya demsala baranê nikare dirêj bike loma wehîrandin ku çî dibê bira bibe, divê berbi Heyfaê derbasokek peyda bikin û xuarinî bidest xînin, leşker ên xue ji bîrsîfî ê reha bikin.

Fireng ; gava bihîstin ku Selaheddîn nexueşe û di nav çîan da dinale gewzxueş bûn û ev şep ji dest xue bernedan. Sala 1190-13 çîrya paşin, bi sipîtaî a rojê ra, ordî a xaçparêzan bi rê ket. Leşker ên Firingan xue dan tenişt a hev, wek diwarekî yekperçe xue avatin pêş ; û wek baran tîr û zobîn (rim) barandin. Di germîçank a ordî a filanda girdile (Ereba) kê al a xaçparêzan hildigirt. File ; bi dirêjaî a çem ê Bêlûsê diçûn.

Seelaheddîn nikaribû suwar bibe ; Ferman kir bi çardar ê ew birin ser gir ê Xarûbê. Selaheddîn ji vî girî tevger a neyar nehêdarî (qontîrol) dikir û li leşker ê xue rédarî dikir...

Ceng a hanê ; bi harî û dijarî sê rojan dirêj kir. Lê ; xaçparêzan nikaribûn, ji navber ên rêz ên neyar ên xue derbas bibin.

Selaheddîn pir qels ketibû ; xue li ser pîyan nikaribû bigre, çîma ku ne di nav leşker ê xue da bû û hevaltî a kujarij ên wan ne dikir, ji kul ê dilan digirîya. Kur ên xue, ên ku lê nehêrtî dikirin, li dora wî kar ê wî dikirin şandin meydan a cengê ji wan ra digot : «divê hûn bibin nimûne ji leşker ê Islamê ra çawa ku ez ne nexueş bûma, min dê xue bikira numûne.» Paşê van pirsan li ser gotin ên xue efdunand : «divê ; kur ên min her gav bînin bîr a xue ; kujaretir ên çîan cîê wan e.»

Divî şer ê pir xunrêj da, ji herdu aliyan yek jî kamwer nebû. Lê ; Firing ku bivênevê vejerîyan Ekkaê ; wuhaye ; şikestin bû para wan.»

Ji Mezin ên Firengan gelek dîl ketibûn dest ê Selaheddîn. Rojekê Selaheddîn yekî pîr û bêtab di navber a wan da dît û jê pirsî : tu ji kîjan welatî î ? kal lê vegerand ; welat ê min pîr dûr e, ji bo ku, tu bigihêjî wi ra divê ku tu bi mehan rê biçî. Sel-

heddin cardin ji kalo pirsî : tu ji wî welatê ev çend dûr û tu ev çend pîr çawa û çima hatî û çima bi minra şer dikî ? Kal ji Selaheddinra vegerand : ez ne hatim bi tera şer bikim, ez hatim Qudsa Homanwer (Muqeddes) dorger bikim. Selaheeddîn, wuha lê vegerand : «Wusa e here ! Dorger a xue bike ! min tu azad kirî. Here temen ê xue ê main di nav zaro ên xue da derbasbike! û jibo nehrevanî a dilpagijî a min van diyarîan ji wan ra bibe !»

Selaheddîn Ferman kir ji kal ra hespek dan, diyarîan dan û birin şergeh a xaçparêzan.

Selaheddîn ; ji dil ên din ra, hindiktir niwaziş nekir, li aliê tenişt a çarder a xue. ji wan ra çarderek da vegirtin wekî ku jêr a bi mêvanî hatine rûmet kir û ji wan ra xueşdarî û ciwanmerdî nişan da. çend roj bi şûnda ew şandin Same.

Rojekê ; Leşkerekî Selaheddin zarokekî sê mehî ji himêz a dê a wî girt û revand. Dadik a bedbext û pepûk, bi Isk û girînan çû ba Qiral ê Ingilîz derd ê xue gilî ê wî kir, û peydakirin a zarok ê xue jê xuest. Qiral ê Ingikîz jê ra weha got : «Ev kisse, ji mefer a min dere. Here ! derd ê xue ji Sultan ê Islam ê Selaheddîn ê Kurd ra gilî bike. Ew merivekî dilovan e, bivê nevê, ew dê çarakê ji derd ê te re bibîne» dadik a derdinak ; havilek peydakir, û xue gihand diwan a Selaheddîn ê Kurd, gilî ê xue jêra kir. Sultan ê dilovan ê dadiker, dinav ordî a xue a fêris — ordî a sedhozaran — da, berî ku roj here ava, zarok ê gunekok ê peydakir da dest ê dê a wî, û bi diyarî û xelatan ew şand şergeh a xaçparêzan.

Rûpel 274-275

«CONRARD DE MONP FERRAT xeyidî, dorpeç a Ekkaê hişt û çû Tirê Ev çend engiz ên ku, nuxundarî (Ihtilaf) ên prensan demand ne bes bû, qiral ê Ingilîz Richar Coeur dê Lioên û qiral ê Fransiz Péilipe August — her du jî di rojekê da — nexueş ketin her du ji biyekdengî (muteqabilen) yekûdu bi jardadanê xistin bin buhtanan. Van çivanokan dil ê Selaheddîn hênik dikirin. Selaheddîn ; camêrî û bilindrewanî a xue, bi awakî enzanperwerî eşkere kir.

Lê, Fille ên dora Ekkaê hin î tiştne bilindfiraz ên ewha ne bûbûn. Fille ên dor a Ekkaê ji rik û kînan pêve tu karekî din ne dizanibûn. Li vira ; pir behre ên nixûndar (Muxalif) hebûn û berkeşi (îd) a hev dikirin û di nixûnên hev da gellek dek û pîkan digerandin.

Selaheddîn ; gava ku bihist ev herdu qiral ên xaçparêzan di nav nivînanda ji ber ta ê (malarya) dinalin û dileririzin ; ji wan ra mirîşk, berf, gulav û xoşav ên tezî (Sar) şandin. Roj bi roj ; ji bûniş ên tendurustî ên herdu ferweran agahdarî dixuest.

Rûppel 334

Selaheddîn gava bawermend bû ku, keştî a Ingilîz a dawîe ber ê xue da roava û ji ber çavan wenda bû ; birrleşher ên Singal û Mûsilê perwand.

Ji kur ê xue Melik Zahir ra — ku Amade ê çûna Helebê bû wuha şîret kir : «ez te dispêrim mezinatî û tuwandari a Xuedê, ez te dispêrim wî Xudanî ku, Serekanî a giş qencîe e. Ji Ferman a Xuedê ra serfirû bike, çîma ku rê a aşî û rehaê ev e. Rind baldar bibe ! bira, xuîn a beyhûde ne riye çîma ku xuîn a riyyaî tu car bi şûnda venagere !

Bi xebite ! dil ên meruv ên xue bi destxîne. Bi hişdari ; sûd û qencî ên hawiş ê Islamê bi parêze. Cîma ku te ev ustubar (vezîfe) ji min û ji Xuedê sitendiye. bi tenê, ji bo gîhandin a musulman ên rastin bi jîneke bextiyarî. Cardin; ji bo ku tu kar ê xue rind bigerînî divê tu dil ên prens û gewremerd ên xue karbike. Min mezinatî a Xuedê, bi karkirin a d'îl ên meriv ên xue bi dest xist. Di tu demê û di tu warî de di nuxûn a tu kesî da ponj ên bed xuedî neke.»

Rûpel 336 :

Paşîya paşîn ; pey xuyanekirin a çar salan ; Selaheddîn di sala 1192 an da di 14 ê çîrya paşîn da navber a şadi a kelakel ên tudean zegerîya Samê.

Bajar bi tevaî di şadimanîedabû. Cejn bi hefteyan li pey hev dirêj kirin. Ev şadimanî ên ku, ji bo «Qaraman ê Islamê ê paqijî» çê dibûn, Samî giş bi carekê xue tevê kirin. Pey Muh-

amméd, tu meriv negihîştiye ev çend şan û rûmet û paye ên bilind. Selaheddîn ; gewretir û bilindnavtir ê pirozbextir ê îslmê bû. Selheddîn ; bi karkirin a şer ê Hettînê, derî ê Qudsê vekir, û perdeke reş navber a Roava û Rohilat vegirt. Ji wendakirin a Qudus, li gund ên biçûçik ên firingan jî, digiriyên û li van deran ji Selheddîn ra nefrîn dikirin...

Lê ; li van doran (Sam, Sûrya ; Misir) Selheddîn ; di jindarî a xue da, û ji bo nejad ên mand (Istiğbal) bû şûrê Islamê. Ew bûbû miniş (timsal) a nebeşetî (deha) a îslamê. Ew bûbû rewş û nîşne ê îslamê.

Wan ên ku di anîn bir a xue, di mandê da ser ê xue rakin nav ê Selaheddîn bi tenê ew dilerizandin.

Ji bo aşandin (selam) a Selheddîn ; ji her alî, ji kuncik ên tenha ên Satrapan ; pîrens, serek, zanişmend, dawer... di şûrîkîn dihatin Samê. Weşbestan (Sair) di weşbeste û dasistan ên xue ên derberz (fewqekade) an da ji suwar ê Xuedê Selaheddîn ra distiran û dilorandin....

Li bin aziman ê Erebiştan ê ronak û gûrîpaş, li ser rê ên Deryaê Kaspîn ê ; yaxut li derbasok ên hundur ên avsûnkiri ên Asyaê ; û li her cîan : li bin konên bedewîan, li kaşane ên Isfahanê, li hol ên Berberan ; li cîgeh (kamp) ên Mongolan ; belê ; her cîan : li şîpander ên Tîbet, li çîya û zozan ên Hebeşistanê ên bilintir weşbest ên ku, dîrok ên qaramanan distirên ji Cîhanê ra serhatî ên «Qaraman ê Islamê ê pakij» didan bihîstin.

Rûpel 337

Hêj ; di destpêk a sal a 588 ê koçbarî (Hicrî) da ano 1193 P.Z. tendurustî (Sihhat) a Selaheddîn pejrokî (Perîşan) bû. Nokar ên «Nemêr», ji Samîan, ra ku, lezûbez dihatin pîrsîyari a Selaheddîn; derî li wan digirtin. Bijîşk ên Selaheddîn bi birraî ne dihiştin ew derkeve derwa. Lê Selaheddîn di sal a 1193 an da di destpêka meh a Sibatê da, çû pêşî a HACIAN ku ji mekê vedigeriyên. Li gelî ê sar ê Bereda serma girt, li ser hespê tevzî ên taê ew pîr di êşandin, Selaheddîn bi zor xue li ser zîn ê hespê digirt.

Bi hawakî Perişan gihîşte Samê. û îcar bi rastî kete nav nivînan. Nexueşî a wî — ta a tifo — zor lê da. Sibat 21, roja yekşembê, ser ê sibê Behaeddîn bi du kur ên Sultan ve — Fadil û Melik Efdal — hat jibo pirsîyarî a Sultan. Lê ; ew di bûnîşekî bê tab de bû. Selaheddîn ; gava kete «Qoma» ê (Xirinê) ; Sam seraser şîn girêdan. çarsû (çarçi, bazar) giş hatin girtin.

Gava ku, Melik Fadil nêzîkbûn a dawî a bav ê xue fêhim kir — di bin nalîn û qêrin ên alî ê malê — Satrap ê Samê , giş prensan, atabeg ên Kurd ên ku li Samê amade bûn bang kire Kelê. Li pêş Melik Fadil ; giş civatê sond a gerdorî (qesem a sêdaqetê) kirin.

Sond a ku, Qazî nivisandîbû, xurbêj (metin) a wê ev bû : «Ez; ji nuha de sond dixuim, jîndarî a Selaheddîn ez dê jêra gerdor û serfirû bimînim, her gav ez dê ferweranî a wî biqedixînim (mudafaa) û piştadari a wê bikim, jîn a xue, daraî a xue şûr ê xue û meriv ên xue, jibo pîşekarî a wî amade bikim. Pey wîra ez dê vê bawermendiê, jibo kur ê wî Melik Efdel û Peyhatî ên wî ra bikim. Bira yezdan ji min ra nehrevan bibe ; ez xebat a xue hebûn a xue, jîn a xue, şûr ê xue, meruv ên xue, bi tenê, ji bo parastin a ferweranî a wî deynim. Ez sond dixwûm ku, xebtûkoş a min, dê wek peyman a min bibe, çima ku, ji gotin ên min ra Yezdan nehrevan e. Eger ez van sondana, ji bîr bikim ; bira jin ên min berdaî bibin, benî ên min serazad bibin, û ez xuas herim dorger (tewaf) a Kabê.»

Rûpel 339 :

«Pakijtir ê Qaraman ê Islam» ê pir gelekî naçiz mir. giş daraî a ku, hişt çil û heft dînar û zêrekî (Tîr) bû.

Dirav ê ku, bo şuştin û veşartin a wî divabû, bi bedih (dêyn) peyda kirin qerqer û karûbar ên wî qazî ê Samê Fadil berpêş kir. Lê; Sultan Selheddîn di jîndarî a xue da ji bo tuwangerbûnê du şep — şepêk di mirin a xelife ê Fatimî El Adid û şepêk dinjî di mirin a Atabeg Nûreddin — ketin dest ê wi. Kenzine ê Xelife ê Misrê; ji leşker û serleşker û meriv ên bin dest ê xue ra parkir. Ji hebûn a Nureddîn ku, wek gir û çîyan bû, tiştêkî biçûçik ji bo xue negirt û ev daraî a fêris radestî kur ên Nureddîn kir.»

Rûpel 340 :

Sin bû gişkî. çima ku, pey mirin ên çar Xelife ên Awist (Meşru) ; Islam kopek ev çend dijwar nexuaribû. Ji bo şadî a rewan ê wî ; li Mekê û li Medîne hêvişan (dua) xuendin. Bi rêziman a îslamê; ev ayîn ên firazbaz bi tenê, ji bo Xelifean cêdikirin. Cendek ê wî leşker ê olperwer, paş nivro birin baxçe ê seray a havingehê. Paş çend salan, jê ra di nêzîkaî a Mizgeft a Mezin, di tenişt a xuendegeh a Azîziye tirbeke nû çêkirin. ev tîrb bû cîgeh a wî a herdemi.

7 — Xoristan û Sîsistan :

Pey êriş ên Cengizxan çend sal bi şûnda ; li Xoristan û Sîsistanê padîşahiyeke Kurd serast bû. Ev padîşahî di xuyakirinê da bin sî a Cengizda bû ; lê bi rastî padîşehîyek serbixue bû. Ev padîşahî 130 sal ferweranî kir. Paşê Timûrleng hat û ev padîşahî a Kurd wendakir.

Di hengam a vê padîşahiê da ; zanistî û xuendevanî pir pêşde çûbû.

Padîşah Maziddîn ê Muhammed, di alîkarî û halandan a zana û xuendevanan de gelek nav û deng dabû. Zana ê nebeşe û bi nav Saiduddin ê Tevtenamî; di bin parastin a vî padîşahî da bû. (+)

Pirensipote ên Kurdan

Di Hengam a

Abasiian

Werzişcû (Mucahid) ê Mezin ên Kurdan Eba Muslim ê Xore-

-
- (+) Dîrok a Ibrahim Haqqî ; Derpêç 7 rûpel 98; Semseddîn Samî; Qamûs a Alam rûpel 3835 «Bingehdar ê vê Padîşahiê Semseddîn kur ê Muhammed bû ; di sala 1240 da P.Z. bingeh a vê Padîşahiê danî kişwer ên Hurad, Xoristan, Xerecistan, Sîsistan, Serbidaran ; di bin Serdarî a wan de bû ; P.Z. di sala 1370 i da Dawî a wan hat».

sani ; di sal a 750 P.Z. da Xelîfetî a Emewîyan wenda kir ; şûn a wan da Xelîfetî a Abbasian dani. Bi vî awaî Kurd ji wendakirinê reha kir. Pey vê wergerk a sosretbexş, li çar alî ên Kurdistanê bê jimar pîrensîpotê serrastbûn.

Bi rastî ; van p'rensîpotana û her heft padişahî ên Kurdan ku me nuha nav ê wan nivîsandin ; ronakî û mezinatî û yekiti a Kurdan a berê venegerandin. Bi çewtî û gunehkarî ên Azdîyak ê gewzeger û Dara ê yekim ê payexuaz û çavnetêr ; împaratorî a Kurdistan a fêris ; firazbazî a xue wendahiribû. Wergerk a Ebam-
uslum ê Xoresanî bilindaî û xurtî a Kurdistan a kevnare bi ci neanî.

Lê ; gava ev pîrensîpote ên bê jimar serast bûn li her alî ê Kurdîstanê hezaran kel, burc, barû û şato ava kirin. Bi sîdarî a van kel û barûan Kurd xue ji Mongol û Tirk û Tataran parast. Leyandin ê n van barbaran hinek erzantir derbaskirin.

Belê ; di salaseda 13 im da, leyandin ên Mongol ; Tatar û Tirk destpêkir. Ev leyandin a van barbaran 300 sal bê aram derêj kirin. Ji Hindîstanê heya Anadolê bi sedan kişwer ên ava û gumreh wêran bûn, milyon û milyonan enzan, bi dest ê van cenawuran hatin kuştin !!!

Kurd ; xue sipartin kel û şato ên xue, xue parastin û penah ên wan birc û barûan-çi çend ku ji wan hat — xue bi erzani ji van barbar ên cenawur û talanker reha kirin. Kel û barû û şato ên bê jimar ; pîrens ên mêrxas û dilpola cengawer ên çekbaz û canbêzar ; gel ê Kurd ji wendabûnê rizgar kirin.

Kurd ; hebûn a xue ji van kel û şatoan ra ji van pîransan ra, cengawer ên Kurd ên çekbaz û cengbazan ra bedihkarin. Lê paşê bobelat ên din çêbûn ! Ji salsedan ve ; Tazî, Acam û Tirk Kurdan dorpêç kirine. Dilxuaz a van ev e ku Kurd ; parî parî bikin, di nav xue da bipişîffinin û Kurdan wenda bik'in û Kurdisten daqurtînin. Ji bo gihîştin a vê armancê di dest ên wanda çek ne bê awa hene. Lê ; Xurttir ên çek ên wan Islamîe. Ji kevinda ol a Islamê ji xue ra kirine destik ; bi durûtî û pîlanan û dek û dolavan xuestine Kurd bikin tune ! Kurdistan, niştiman ê Kurdan bikin Dast (Mal) ê xue Kurd bi werziş ên mêrane li ber xue dan mêr-

xasî û qehremanî ên mezin kirin. Pir muxabin ! dilîrî û canfeşanî ên ku kurd jibo maf û azadî a xue kirin di dirokanda, di tu nivîswaran da nehatine nivîsandin ; di cîhanê da nehatine bihîstin û dîtîn Nemaza, di vê salsed a paşî ê da ji bo parastin a hebûn a xue canfeşanî ê ku Kurd kirin, cîhanê giş dilda û mat kirin. Kurd bi şîlf a xenceran êrîş î topan û mîtralyozan dikirin ! Kurd bi van behadîran neyaran mat û devekirî hiştibûn.

Ev çend camêrî û mêrxasî ! ev çend pesinxan û dasitan ; û heya îro man a Kurd û hebûn a Kurd ji rû ên van birc û barûan ji van pîrensîpote ên bê jîmarin. û ev tişt bi sidarî a Eba Muslim ê Xoresanî ê nebeşe hatiye meydanê ! Rehakar ê Kurd ; ev pehlewana ê yekta e.

Belê ; hazaran muxabin ! ev pîrens ên bê jîmar ên kurd ; nikaribûn dev ji xudbînî a xue berdin, giş gotin ên xue bikin yek, ji bo rizgarî a Kurdistan yekîtî kê çêkin, ji nav xue Padişahêkî bibijêrin, Padişahî a Gewre a Kurdistan vegezin, Sehîşahî a kevnare a Kurdistan vejînin.

Belê ; ev camêrî ji van pîransan çê ne bû ; vê Mezînaîê, vê dilgermîê, nikaribûn nîşan bidin.

Lê; ev pîrensîpotana digel sûc û guneh ên xue ên pîr mezin; di paîdar bûn a Kurdan da ; bûne desekarekî bergiran, bûne engîz a hebûn a Kurd. Loma ; em jî ji bo vê qencî a wan ; nav ên pîrensîpoteên ku me karibû bida hev li jêr nivîsandin.

Di nivîsandin a navan da me ji rohilat destpêkiriye û ji berêv va em hatine ber bi roava :

- 1 — Erdelan (Kelhor) : A— Pilingan, B— Derteng, C— Tahîdest
- 2 — Sîyahmensûr
- 3 — Cengî
- 4 — Zengene
- 5 — Pazûkî
- 6 — Somay
- 7 — Sehran (Soran)

- 8 — Mahmûdî
9 — Mukrî
10 — Baban
11 — Biradost
12 — Behdînan
13 — Hekkarî (Sîno)
14 — Mikis
15 — Bedlîs
16 — Mûş
17 — Sipayerd
18 — Sasûn (Hezo)
19 — Botan : A — Azîzan, B — Gurgîl, C — Fenik (*)
20 — Hesenkêf
21 — Sêrwan : A — Kufra, B — Kefrî, C — Iron
22 — Xerzan
23 — Farqîn
24 — Zirkî : A — Derdin, B — Gurdîkan, C — Hatax, (Licê),

D — Tercil

- 25 — Batman
26 — Qulp
27 — Cebaqqûr
28 — Gênc
29 — Mirdasî : A — Egil, B — Palo, C — çêrmûk
30 — Siwêrek
31 — çemîşgezêk : A — Mencîkurd, B — Pêrtek, C — Sekman

- 32 — Koçhisar
 33 — Dûrik
 34 — Egîn
 35 — Rişwan
 36 — Entab
 37 — Kilis
 38 — Mendêlan : A — Mêrdîn, B — Qesrîk
 39 — Sorikan

Ev nav ên pîrensîpotê ên Kurdan ku, me li jor nivîsandin pir ên wan me ji şerefname a ronak rewan Seref Xan ê Bedlîsî sitandîye. Hinek ; ji wan jî, me ji nivîswar ên din dayîye hev. Ji van pîrensîpotêan pêve ; îro di Kurdistanê da, gellek pîrensîpote ên din jî hene ku, nav ên wan nehatiye nivîsandin û neketine nivîwar ên dîrokan. Lê; pîrensîpote ên ku me nav ên wan li jor nivîsandin ; îro bi nav ên xue ê kevnare li Kurdistanê payîdar in.

Ji van pîrensîpotean pêve; birek î din heye ku, di salsed ên 13 im û 14 im da ; bi leyandin a Mongol û Tirk û Tataran ; bi carekê wenda bûne. Hinek pîrensîpote ên din jî bi şer ên hundirînabedîd bûne.

Pey van berjendişan (Izhat) divê ku, em ; hin zanegî û zanîşmendî ên dîrokî ên çewt û çelwer (mubalaşa) ku di gîhaj a Mîr ê Azîzan Mîr Bedirxan hatine nivîsandin û feşandin ; Em durust bikin û rastî bibêjin :

Di van salanda ; di gîhaj a Mîr Bedirxan da bi rojnave, Kovar

(*) Ji kevin da; ji geve (mîntîqa) a navber a Zaxo û Sêêrt ra Botan dibêjin. Botan sê pîrensîpotê hene : Azîzan , Gurgîl û Fenik. wuhaye ; Botan nav ê gewerekê e, ku têda sê pîrensîpotê hene Botan ; bi tenê nav ê yek Pîrensîpotê nîne. ku, ewhaye ; gotin ên Mîr ê Botan, Mîrekî a Botan ne duruste gotin ên durust evin : Mîrekî a Azîzan, Mîrekî a Gurgîl, Mîrekî a Fenik ; û Mîr ê Azîzan, Mîr ê Gurgîl, Mîr ê Fenik.

û nivîswaran pir tiştne bê bingeh û bê serûbin hatin nivîsandin, ev nivîstek ên han gîş serapa; çirok, efsane û nîgaş (xayal) ên bê sûd pêve ne tiştekin. ev rîze (Neşriyat) ên nîgaşwer (xayalî) bi carek ji vêrastê dûrin. di van nivîstîşanda, ji sedî yek rast tune.

Bi nivîsandin ên van rojnave, kovar û nivîswaran ; Mîr Bedîrxan mîna Car ê Mosqofan Petro ê Mezin ê bi nav û deng ; Xebatkar, rahîmend (mutesebbûs), dûrbîn, dûrendîş û pêşvexuaz (terekkî perwe.re) bû : Mîr Bedîrxan ; di gol a Wanê da geştçeng (zirhlî) sobandîye (Sebih) jibo, hînbûn a zaniş ên zanişmendi, Hunerwerî û pişewerî (Senat) ên modêrn xuendemendan şandîe Awrûpaê, li Cizîrê karxane ên top û tivingan sazandîye, barûdxane serrast kirîye. Ji van rahîmendî (tesebbûs) ên bergiran pêva ; t'şt ên din ên hêja tir û gewretir — leşkerî, konevanî, şehrevanî — jî, çekirîye û kamwer bûye: ji Urmîye ta Siwêrekê ji Mûsilê ta Mûşê yekdestîyeke gelî û leşkerî pêk anîye. Di vî erdê fire da bi ordî ên Osmanîyan ra şerne dijwar kirîye . . .

Lê ; di dawî a van meydancengan da : felek bi pîrozbextî bi Bedîrxan ne kenîyaye ! Ordî a Mîr şikîyaye, Mîr xue avêtîye kel a Erux.; heşt meh di kelêda bi Osmanîyanra şerne bê hawe kirîye.

Zanişwerî ên jorin ; me bi kurtebirî nivîsandin. ev zanişwerî ên han di gîhaj a Mîr Bedîrxan da ; bi awakî pejirandî bi hengan û jimare (trix û erqam) li Awrûpa Misir û Sûrya di rojnave, kovar û nivîswaran da hatine nivîsandin.

Lê ; digel xeptûkoş ên me ên bi germi ; em di tu nivîswar a dîrokê da rast î zanişwerî ên wusa nehatin. Dîrokan ên rohilat û roava yek ji ; van angaş (Iddia) û nivîzîşan ne gûwahtin (tastîq) e. Ji van dîrokanan yek jî di nivîswar a xueda jibo mezinatî û hozanwerî a Mîr Bedîrxan yek pîrs nenivîsîne. Nemaza dîrokan giş di gol a Wanê da ji sobandin a keştîçeng a Mîr Bedîrxan ra kenîyane. Nivîswar ên dîrokan bi yek demî; ji aliê Mîr Bedîrxan; şandin a xuendemendan li Awrûpaê, sazkerin ên Febrîqa ên top û tivingan. çekirin ê karxane ên barûdê li Cezîrê yekdestî ê gelî û leşkerî. di erdê fireh û fêris da di navber a Urmîye û Siwerkê ; Mûsil û Mûşê ji napezîrinin. Van engîşan ji rastî ê pîr dûr dibînin. û ; dibêjin û dinivîsînin ev

engiş ên han derjê (Netîce) ên bişkavtin ên nêrûnîgaş (texeyyul) ên rapirî (Mufrid) ne ; yaxut bermeywe ên bêhişbêjî (hezeyan) a mej:kî (dimaxî) ne.....

Bi zaniş ên nivîswar ên dîrokê; Soreş a Mîr Bedirxan ; hevt heyşt rojek dirêj kirîye. Paşê ; Mîr Bedirxan xue vaêtiye penah a kel a Erûxê di vê kelêda sê roj pêdarî kirîye, û dawiyê radest (teslîm) î Tirkan bûye. Tirk ; ew bi malî birine Istanbûlê.

Mîr Bedirxan li pêş Padişah ê Osmanîan Sultan Mecid, çarîn a jêrîn a Omer ê Xeyyam xuendîye :

Nakerde guneh der cihan kîşt bugo !

An keskî guneh ne kerd çûn zîst bugo !

Men bed kunen tu bed mukafat dihî,

Pes ferqî meyanî men û tu çîst bugo !

Gava ku, Mîr Bedirxan ; wegeh (Itîraf) a sûc ê xue kir Sultan Mecid ew Bexşand (Efû) û paye ê paşatî da ê.

Mîr ê Kurdan, bû Paşa ê Tirkan Pey mirin a Bedirxan paşa, goya çend zarok ên wî çûne Kurdistanê û di çiya ên Madanê da bi Tirkan ra dûr û dirêj şer kirine.

Ev gîsse a hanê jî nîgaş û efsane û çîrok e.

Li Misrê ; nevi ê Bedirxan Paşa dema ku, li kenar ê Nîl ê, gerûgeşt dikir, hate cûş û xurûş ê; û şer ê Madan ê wek romanekê wek çîrokekê nivîsî.

Cend Gotin Jibo

Eba Muslim ê Xoresanî

ê

Rewan Pak

Nuha ku ; me dawîya Dîrok a Abasîan ne anîye divê ; em çend gotinan ji bo, Eba Muslim ê Xoresanî binivîsinin :

Kurd ên ku, Omer — ibin — Xettab Xelîfe ê duim ê Islamê, ew kopandibûn û ew mirandibûn — berî ku, salsedek û nîv derbasbibe — Kurd bi nebeşei, bi dilgermî û mêrxasî a Eba Muslim ê Xoresanî ; ji nû da derketin meydanê.

Belê ; ê ku ; Kurd vejandin Eba Muslim ê Xoresanî e. Mezin-tir ê Kurd ku jibo, payedarî a Kurd di Cîhanê da xebtûkoş kirîye Eba Muslim ê Xoresanî e. Bi halandan a vê bawerbûn a han ; li ser wergerk a ku Eba Muslim ê Xoresanî afirandîye; em dê çend pirs ên din jî bêjin : Wergerk a ku, Eba Muslim ê Xoresanî afirand, gertevek pir mezin e. Ev wergek a pîrifraz, ji Kurdan ra can da. Kurd vejand, Kurd ji tunebûn ê, ji mal mîratbûnê reha kir.

Wendakirin û ji rû ê Cîhanê bi carek maltin a Împaratorî a Emewî ê faşîst bi dest ê Eba Muslim ê Xoresanî ; wek herifandin a Nînwa wendakirin a Xuehermend a Asor bi dest ê Key Kubbad ê Kurd û Nevî ê wî Key Aksar bergirane.

Ev wergerk a gewre ; li Endulûs ; Afrîka a Roava , Misir, Yemen, Hîcaz, Sûrya û Filistinê ; civatî, konevanî guhartineke bîgehî tevhevîyeke dijwar çêkir. Ev wergerk a fêris, Kurdistan vejand, geş kir zînde û ava kir.

Pey vê wergerkê, li Kurdistan a fireh da pîrensîpote ên bê jîmar hatin meydanê. Li çar alî ê Kurdistan ê da ; kel û burc û şatoan ava kirin û bi sîdarî a van Burc û barûan Kurd bi erzanî xue ji leyandin a Tirk û Tataran reha kirin.

Ev Burc û barû ên rehadar îro jî ; ji belxê heya Derya ê Reş ; Araratan heya Sûrya û Filistinê ; di van Kîşwer ên fireh da şope ên van kel û şatoan hene û îro jî xuya ne.

Ev kel û şato ên bê jîmar ku, li devgelî ên teng û çepokaş, li kot ên bilind, li çîya ên sîdar û serkişyaî, li ser zinaran, li poz ê hefraz û tûj ên birrekan ava kiribûn, di roj a tengasîê da, ji Kurdan ra bûn parazgeh û penah di sîdarî a van kel ên bilind, tebût û tekkûz ; di salsed ên sêzde im û çarde im da ; gava ji Tirkistan Mongol û Tirk û Tatar ên barbar û cenawir, mîna leyî ê bobelatan, dirêj î Kurdistanê kirin ; Kurd hinek erzantir xue ji dest ê cenawur û barbaran reha kirin.

Cardin ; Kurd, ji sed salî bêtir devgirtî û dest girêdaî mabû ; bi sîdarî a wergerk a ku bi birewerî, karemendî û camêrî ên Eba Muslum ê Xoresanî serast kiribû Kurd bû xuedî ê şep a dest û ziman gerandinê : weşbest ên Kurdan dest bi nivîsandin ên weşbeste û dasitanan mersîyean kirin. Dengbêj istiranan nuhurandin, kur û keç ên nazenin, bi dilan û govendan şayî û dilgeşî û gewzerewerî li çaralî ên xue feşandin. çerxbazî a suwaran, tîravêjî, mertalgêrî û behadirî ên xortan, ji nûva bi çapikî û çalakî candar bûn. Kurdistan ; hêdî, hêdî ; ax û birin ên d'lan ; şîn û girîn ên huduran dest bi ji bîrkinê kirin. Kurdistan; ji berêv va vedigeriya kamiranî a berê ; xurremî, şadimanî, bextiyarî a xue a kevnare.

Emperyalîzm a xudanşeştar (Seşparsû) an û cankop a tazîyan; bi tumî 110 sal Kurdan, ji maf ên xue ên enzanî, niştimanî û gelitî bêpar kiribûn.

Emperyalîzm a Tazîyan ; bi rik û kîn û zorê ; Kurdan dikirin Tazî! armanc û dilxuz a wan wendakirin a Kurd bû!

Lê ; Eba Muslum ê Xoresanî vê bêdadî a duruşt (xesîn) û şikolek a Tazîyan nehîşt here serî Eba Muslim ê Xoresanî ; bi yek kopandin a yeman ; ev şep neda Emewîyan ! Eba Muslim ê Xoresanî ; di meydan a şer û cengan da «Emperyalîzm» a Tazîyan pelaxt ! di bin ling ên xue da pelçiqand ! Eba Muslim ê Xoresanî, ev fer û tab a wêranker û xudkam û Faşist bi carek ji binî wenda kir !

Hezaran şabaş ! Eba Muslim ê Xoresanî; gel ê Kurd, niştiman ê Kurd û enzanîti a cîhanê giş, ji bin zorbatî a Tazîyan, ji bin Emparyalîzm a Tazîyan rizgar kir.

Bê Bextî a Tazîyan

û

Abbasî ên çilverk

Eba Muslim ê Xoresanî ; şehriyarî a Emewîyan nabadîd kir, ji gel ê Kurdan ra wêt (deyn) ê xue bi cî anî. Kurd di bin bar ê

emperyalîzm a Taziyan da çûbû ber mirinê, Eba Muslim ê Xoresanî ew vejandin, zînde û candar kirin. Lê ; bi Kurdan ra hemgave (aynîzeman) Elewî, haşimî, abbasîyan jî ji mirinê ji zindanê ji malmîratîê reha kir. xueşber ; ezbet a Hezretî Elî, giş divabû sipasdar ê Eba Muslim ê Xoresanî bibin. Eba Muslim ê Xoresanî ev Ezbet ji bin ê zezemînan deranî, li hevraz ên bilind danîn ; ji zindanan reha kir, li ser post ê xelifetî, li ser Text ê sehriyari rûniştand.

Lê ; Xelife ê duim ê abbasîyan ; Ebû Cafer Muhammed Mensûr; nankor û bêbext derket ! Qencî a Eba Muslim zû ji bîr kir ! Sipasdarî a xue, ji vî camêr ê mêrxas ra — bi awakî bêbextî û telaqreşî — bi kuştin a wî vegerand ! Belê Xelife Muhammed Mensûr ; bê tirs û şerm ev fêris' ev nebeşe di hundur ê Seray a xue da kuşt, Cendek ê wî ê pîrfîraz parî parî kir û avêt çem ê Dicle, Ev bê bext ê Taziyan ! ! Xelife Mensûr; gava bi bêbavî Eba Muslim ê Xoresanî di Seray a xueda kuşt ; Weşbest ê wî ê Hebeşî Ebû Duleyme, şerm nekir, rû ê xue ê reş car a duduan jî reşkir û bi Kurd bûn a Eba Muslum jî, yarî a xue kir û di hengam a kuştin a wî da weşbeste ên jêrîn gotin :

أبا مجرم ما غير الله نعمه على عبده حتى يغمرها العبد
أبي دولة المنصور حاولت غدره إلا أن أهل الغدر أبأوك الكرد

أبا مجرم خوفني القتل فانتحى
عليك بما خوفني الاسد الورد

Wergerk a vê weşbesteê bi Kurdi

Bav ê mirarker' Xuedê firawan a xue li ser hulûlk ê xue naguhere. Ta ku, ew kes ji rê a qencîê danegere.

Ma tu di bin sî a Xuehermend a Mensûr da dikî bêbextîê bikî ?

Lê raste. Kes ên bêbext bavpîr ên te ên Kurd in.

Bav ê mirarker ! te ez tirsandim û te zirt li min kir.

Lê ; tol a min şêr ê mezin Cafer ê Mensûr ji te hilkir.

MENSUR XELIFE ê DUÏM E ABBASIAN

RÊ A XUÏN û BEBEXTIE VEKIR

Xelife ê duîm ê Abbasian ; Ebû Cafer Muhamed Mensûr ; di destpêk a şehriyarî a Abbasian da, xuîn a mêrxasekî bêguneh rijand, bi bêbavî qencxuzazekî Abbasian kuşt, nankoriyek mezin kir, bi awa ê han rêek çewt û çepel nişan ê xanedan a Abbasian da. Ev rê a çewt û çepel li xanedan a Abbasian nehat ev rê a xuîn rijandin û bêdadkerî û bextreşî, bû engîz a wendabûn a xanedan a Abbasian. Abbasî ; bi xuîn û telaqreşî xopan bûn, malmîrat bûn :

Harûn ê Reşîd ku ji bijare ên Xelifean bû ; dest ê xue, wîcdan ê xue bixuîn a bê gunehan lekedar kir ! Gewremerd ê xue Cafer ê Bermekî ku, hem gewremerd ê wî bû hem heval ê wî bû hem jî hogir ê rewan ê wî bû; û bi salan pêşveçûn a xuehermend a Abbasian ra, ji canûdil, karûkoş ên zor kiribû. Harûn ê Reşîd ev çend xebat û emekdarî ji bîr kir û bê mihribanî û bê dilovanî, ji kuştin a Cafer ê bedebext û bê guneh ra fermanda. Ser ê Cafer firandin, ji ezbet a Cafer pir bêguneh ên din jî kuştin.

Kur ê Harûn ê Reşîd Xelife Memûn Text ê şehriyarî a xue li ser cendek ê bira ê xue, Emîn vegirt !!

Gotin a dawîn : di 528 salanda, ji Abbasian 37 Xelife hatin ; ji van 37 Xelifean bi tenê 9 Xelife di nivîn ên xue da bi hêsanî mirin. Ji 28 Xelife ên maîn ; sê Xelife ê bedbext çav ên van hat deranîn kor bûn !!

Ev her sê Xelife ên bedbext, di kuçan da li Bexdê ji bo kerikî nan pars kirin, bi salan naliyan û mirin. 25 Xelife ên maîn ; her yek bi awakî hatin kuştin ! Hin ji wan bi dek û pilan ên bira ên xue hatin mirandin, hin ji wan bi dest ên gewremerd ên nankor hatin jeirandin, çend ji wan ; bi bédadî a Emîrul-Umera di zîndana da ji tîna ji bîrsîna temen ê xue gihandin dawîê !

Eve dawîa dilkuj a Xelife ên Bedbext ! dawîke reş û kirêt !

Islam pesin û sitayiş ên van Xelîfana gihandine per ê ezmanan, jibo van Xelife ên gendûgemar û geniwer û pespaye û

xuînxuar ; çi efsane û çîrok û çîrçîrokan berbihev anîne ! Jibo wan çi dastîna û pesinave û çi bêjelaw (xezela) an istirane! Rastî ji gel ê nezan veşartine rûreşî ên Xelifean eşkere nekirine ! ev Xelife ên bedbext û kêmbext, gava keys û fesal dixistin dest ên xue di Serayan da ; bi gewz û şadî, li tenîşt ên gulperîyan, bi xuarin û vexuarin bi mey û meygeran bi çerez û mêzean bi lîz û gewendan bi saz û istiran û hayhûan serxueş û demxueş dibûn !

Eva! Vêrast ên Niviswar ên Dîrokan ! Eva ! rû ên vêrast ên Xelife ên xudan şan û ci û payean !

Em; dîrok a Kurd û Kurdistan dinivîsîn. Em; dîrok a Islamê, dîrok a xanedan a Emewîyan û Abbasîan nanivîsîn. Lê; ji bo Xelife ên pêşin — Xelife ên Raşîdîn — Xelife ên Emewîan Abbasîan û Osmanîan ku, vê paşiyê di salsed a 16 im da bi zor a şûr ji Tazîan gihîştibû Tirka nû 450 sal «MEQAMI XILAFETIUL-YAÏOSMANIYE» li Istenbûlê payîdar bûbû; dive em çend pirsan ji bo wan bibêjin :

Xelife ên Islamê ku, me berê, ji bo wan nivisandibû ; li Asya, Afrîqa û Awrûpa ; jibo bilindaî a nav ê xuedê, ji bo pêşvberin a Islamê, pir kişwer û der û beran vekirandin ; welat û bajaran talan kirin û şewitandin meruvan kuştin bilêc kirin xanûmanan wêran kirin û vemirandin û ji destdirêjî a namûs a dawpakijan xue ne parastin. Keç û bûk ên perîpeyker, wek kerî ên tarişan ajotin bajaran di çarçîan da firotin.

Tedigot qey ; şeştarî û bêdadî a Tazîyan ne bes bû ; Tirk ên Selçûqî Tirk ên Qay-xanî jî, xue tevî gurûh ên talankeran kirin. ji bo rê a xuedê, ji bo ola Peyxamber, kujtin, bilêc kirin, şewitandin, talan kirin, dîl girtin kur ên bavan di zindanan da rîzandin.... ev xuînxuarî bi salsedan dirêj kir !

Nemaza ; di Balqanan da ; li Bûlgaran, li Sirban, li Yewnanan... Xuînrêjî û cenawurî ên ku Tirkan çêkirin !!!

Roj ; roj a Tazî û Tirkan bû ! Ji alîkî ; mal û talan ! Ji ali ê din jî keç û bûk ên dilber ! paşê jî ; li Seray û baxçe ên buhuştê ; Horî û Perî ên bê jimar !

Di van hengam ên cangizok û dilherêf da ; kop a dijwar li Kurdan xistin : Xelife ê duîm ê Islamê, Omer-Ibin-Xettab cena-

wurî û xuînxuarî a dijwar li Kurdan kir. Rûreşî û Sermisarî ên gijok bi ser ê Kurdan da anî. Xelife ên Emewîyan jî ; şop a Omer ajotin. Xelife ên Abbasîyan yek fesalan xistin dest ên xue û Kurd kuştin û êşandin. Lê ; Xelife ên Osmanîyan 400 sal tişt ê nemaî anîn ser ê Kurdan : Kuştin, talan kirin, namûs a Kurd lekedar û payimal kirin, debistan û Medrese ên Kurdan hilweşandin, Kurd nexuenda û nezan hiştin, Kurdistan kirin wêranekar.

Acam jî, ji Emperyalîzm a Taziyan pir êşîyan. Lê ; Kop a dijwar li ser ê Kurdan ketibû. Tazi Kopek ew çend bi bêbavî û dijwarî daweşandibûn ku, Iro 1400 sal e Kurd ji hejandin a wê pak nebûye !

SITANDIN A BEXDA U WENDABUN A ABBASIAN

BI DEST E HELAKU

PADISAHÎ A ISMAIL E SEFEWÎ

U

SERHATI A KURDAN

P.Z. di sala 1529 da, li îranê Seyhx Ismaîl ê Sefewî — ji **Ezbet a Hazret ê Eli**, neví ê **Mûsa Kazim**, kur ê **Sêx Sefaeddîn ê Erdebîlî** — bû Sah ê Kurdan.

Ji bo ku em bizanin bingeh a padişahî a Sefewîyan, li bin werêç (tesîr) a gertev ên bi çî rengî hate danîn ; divê em ji sitandin a **Bexdê bidest ê Helakû**, ji **wendabûn a Xelîfeti a Abbasîyan** û **leyandin a Mongol, Tatar** û **Tirkan hinek agah bibin** :

Me berê nivîsandibû; xuehermed a **Kurdî a Peweye = Dilemîyan**, di sal a 942 ên P.Z. li **bexdê bingeh a xue danîbû** ; **Xanedan a Dilemîyan** li **Bexdê** û li **tûm a Iraq, Kurdistan** û **Parisistan** 127 sal **padişahî kirin**. Paşê ; ji **Tirkistanê Tirk** ên **Selçuq hatin**. **Mezin ên Wan Tûxrûl Beg**, P.Z. di sal a 1070 î da **dirêj î bexdê kir**; **ordî a Dilemîyan şikand**, **Tûxrûl Beg bû Emîrî Umera**, ano **wek Dilemîyan bû padişah ê Iraq** û **Bexdê padişahî a Selçûqîyan** 208 sal ajot.

Mina hengam a padişahî a dilemîyan ; di dem a padişahî a Selçûqîyan jî ; Xelife ên Bexdê xuedî ê tu karmendîê nebûn ; bes

Xelifean roja înê li mizgeftê xutbe dixuendin û têkilî tu kar ê din nedibûn. Xelife ên bê nêrûmendî û bê karimendî û bê xebtûkoş li Serayan û Kaşanean da; bi çeng û saz û aheng; bî mey ên reng bireng bi bejin selwan û hîvrûqan; bi gulav û misk û emberan, bi xuarin û vexuarin ên meyxueş gewz û şadî dikirin. Bi kamiranî û şadimanî xueşdem dibûn û bi van hawana bedbextî, belengazî û rebenî a xue ji bîr dikirin !

Dawîya dawîn ; P.Z. di sal a 1258 an da Xan ê Tataran — Nevî ê Cengîzhan — Helakû Xan dirêj î Bexdê kir; bi ordî a xelife re şer kir ordî a Xelife şikand, Xelife ê pepûk kuşt û kete Beğdê. Beğda talan ir, bilêc kir, 800,000 meruv be dilovanî ji şûr derbaskir. Helakû ; bi vî awaî «Rêkor» a meruvkujî û xuînxuarî şikand. !

Helakû Xan ; pey vê kamwerîê di welat ê Kurd û Farisan da — Ji hindistan heya deryaê Reş — bi nav ê «Elxanyan» xuehermendek Tataran serast kir.

Helakû pir jîn nekir ; 7 sal bi şûnda mir, xuehermend a Elxaniyan pey Helakû payîdar ne bû, vemirî di nav çend salan da wenda bû.

200 sal bû ku, kişwer ê Iran ; Welat ê Kurd û Paris di nav geremolî û tevhevîê da bû; weke kû kevanjenek bijene Imparatorî a Kurdistan hatibû jendin ; ji hev bela bela bûbû : asyiş û ewleî nemabû, tu kes asûde û bextxueş nebû.

Tatar, Tirkman û Tirk li Iran Imparatorî a Kurd û Faris Anadol û Sûrya çerx dibûn. çaralî ên xue bilêc dikirin, wêran û kambax dikirin !

Ev koçer ên Tatar û Tirkman û Tirk bi Milyonan bûn, bê rêzan, bê bendûbest bûn ; gelek caran di navber a wanda jî şer û pevçûn hebû. Xan û beg ên wan, tim di nav xue da qayîşkêşî û pêşimtî dikirin. Xebtûkoş ên van xan û began her gav talan û kuştin bû.

Ev gurûh ên koçer — Tatar û Tirkman û Tirk — ji du salse-dan bêtîr Iran talan kirin xopan kirin ; gava ku tu awaî li wan deran nehiştin, êdî tu tişt ên talankirinê li van doran neman ;

ber ê xue dan roavaê.

Tatar ; li Gurcistan, Qafqasya, Qirim belabûn. Tirkman û Tirk jî kişyan Anadol û Sûrya. Li van deveran «Ata-Begîtî û Begîtî» an serrast kirin. Paşê; ji van atabegan du xuehermend ên mezin çêbûn : Selçûqî P.Z. di sal a 1078 da li Qonyaê xuehermend a Selçûq A Rûm saz kirin. Tirk ên Qayxanî jî ; ji qelsketin a xuehermend a Seçûqîan keys xistin dest ê xue bûn mîratxur ê Selçûqîan û di sala 1300 î da P.Z. bingeh a Împaratorî a Osmanîan danîn. P.Z. di sala 1453 an da Istanbûl bû paytext ê Osmanîan.

Di «Ser ê mezin ê 1914 da; Împaratorî a Osmanîan wenda bû ; ci ê wê tudevanî (Cumhûriyet) a biçûçik a Tirkîye çê bû ; paytext ê wê bû Anqara.

XUEHERMEND A SEFEWIAN

Dawî a salsed a 14 im da ; li Kurdistanê zordestî a Tatar û Tirkan dest bi sivikbûnê kiribû.

Tatar û Tirk ; ev gurûh ên talankeran pey talankirin û wêrankirin a kişwer ê Kurd û Paris ; ji xuera — ji bo talankirin — deverne din gerîyan. Tatar ber ê xue dan alî ê Derya ê Reş. Pir ên Selçûqî jî ; ber bi alî ê Anadol û Sûrya da koçibar bûn.

Di van hengaman da ; ano pey dûrketin a Tatar û Tirkan ji Kurdistanê ; Kur ê Sêx Sefaeddîn ê Erdebîlî Sêx Ismaîl ê Sefewî li alî ê Geylanê «Sêx ê rêol ano Sêx ê Terîqetê» bû. Sêx Ismaîl ê Sefewî paşê bû Sah ; Sahîtî çêtir î Sêxîtîê dît û murîd ên xue ; ano cengawer ên Kurdan ; li dor a xue civand û dirêj î Gurcistanê kir — Gurcistan îsaparêz — bûn û Satrapdar ê Sêrwanê kuşt û satrap a Sêrwan ji Gurcîan sitand. Paşê ; P.Z. 1500 da dirêj î Aqqoyûnluan kir, bi wan ra şer kir, padişah ê wan Elwend Mirza kuşt.

Paş salekê di 1501 ê da, dirêj î bajar ê Tebrîzê kir, Tebrîz ji Tirkmanan sitand û kir paytext ê xue û serxuebûnî a xue bang kir. Sah Ismaîl ê cuwan û jêhatî; di demeke hindik da; Xoresan; Hemedan ; Beşda, Dîyarbekir û Meraş vekirand. Pey van kam-

werî ên mezin; bû xuedî ê xuehermendeke fireh.

Xoresan û Hemedan û heldor ên wan hêj rind û rind ji Tirk ên Selçûqî pakij nebibûn. Sah Ismaîl ; bi camêrî a xue van cî ên buhadar ên Kurdistanê ji dest ê Tirk û Tirkmanan reha kir. Sah Ismaîl; bi van kamwerî û xebtûkoşan niştimanparêzîek mezin, xebatek hêja çêkir; di rizgarkirin a welat ê Kurd û Paris da şabaş û aferîn a gel ê Iranê giş kar kir û firazdarî a xue nişan da.

Sah Ismaîl ; bi xebtûkoş, û canfeşanî ceng û şer ên din jî kir. Tirkman û Tirk ji Kurdisdanê dernaî. Kurd û Paris ji bin dest ê neyaran reha kir. Ji welatê Kurd û Paris ra xebatek hêja û mezin kir, bi van xebt ên giranbuha firazdarî a xue eşkerand.

Muxabin ! û pir muxabin ! Sah Ismaîl ; paşê du gunehkarî ên çewt û bervaj kirin : 1 - Sîitîe kire Ola ferimwer (Resmî) a Kurdistanê. 2 - Pirensîpote ên Sinedej û Kirmanşah, bi zor a şûr ji Pirens ên Kurdan sitandin û kirin bin kargerînya xue.

Ev her du karmendî (îcraat) ên Sah Ismaîl ; Kurdan sil kir û Kurd ji xuehermend a Sefewî sar bûn ; êdî bawerî a wan ji sefewîan ra nema.

Ev salsed; salsed ên olbûn; her gertev bi dûrbîn a olê dihat venihêrtin (tarasut); piranî a Kurdan sunnî bûn, şîitî nedixuestin û ne di pezirandin (qebûl); gava Sah Ismaîl şîitî kire ol a ferimwer (Resmî). Kurd pir tengijîn, dilşikestî bûn û ji Sah Ismaîl dûrketin. Ji xue; pîrens ên kurd di sitandin a Sinedej û Kirmanşah û heldor ên wan ; li Sefewîan bi çavekî bedguman û dudilî û rengwerî dinêrtin. Sah Ismaîl ; bi pirxuzî a xue û bi desthişkî a xue ronak nedît û kûr bîr nebîr. Loma ; her du sûc û guneh ê wî, ji Kurdistan ra renc û derd ên giran anîn : nêzik a 50 pîresîpote ên Kurdistan ê serxuebûn a xue wenda kirin, bi milyonan Kurd ên azad, bûn dîl ên dest ê Tirkan.

YEKITI A KURD U TIRK SERHATI A DILKUJ EN KURDAN, LI BIN DEST EN TIRKAN

Beri ku Sah Ismaîl : li rohilat padişahiêk bi ci bine ; Tirk

du sed sal bertir li Anadolê xuehermend a Osmanian serrast kiribûn. Di hengam a Sah Ismaîl da, padişah ê Osmanian Sûlta Selîm bû. Sûltan Selîm bav ê xue jîtext anîbû xûare û li ci ê bav ê xue li ser text rûniştîbû xue kiribû padişah ê Osmanian Ji bo ku, ci ê xue tebût û xurttir bike ; 12 bira ên xue kuştîbûn...

Ji van gertevan pir baş xuya dike ku, Sûltan Selîm padişahêkî çav nebar û gellek pirxuzaz û xuinxuar bû !

Sûltan Selîm ; bi carek xistîbû ser ê xue ku bibe cihangîr û cihanê tevde buxe.

Sûltan Selîm; ji Roava bêtir, çav ên xue berdabû Rohilat ; Kişwer ên vekirandinê, li rohilat bêtir hebûn û firehtir bûn !

Li Rohilat; li hember î Sûltan Selîm xuehermendeke xurt hebû, ev xuehermend a nû û cuwan, xuehermend a Sefewîyan bû. Sah Ismaîl, di van salan da, ji dest ê Aqqoyûnlian ; Diyarbekir, Mêrdîn, Maraş sitandîbû û xue gîhandîbû sînor ên Osmanian Sûltan Selîm ; ji van tevger ên Sah Ismaîl pir ingirî bû û veherandîbû (qarar) ku, li Sah Ismaîl kopek dijar dawêşîne û Iran — Kurdistan û Parizistan — gişî jê bistîne. Hêj wêdatir ji, here bibe Iskender ê Mezin Hindîstanê jî vekirîne !

û di vê demêde; navbera Sah Ismaîl û pîrens ên Kurdan da naxueşî û tevhevî destpêkiribû. Sûltan Selîm ; hîn rastir ; şîretvanê Padişah «Mewlana Melle Idrîs ê Bedlîsî» — Idrîs ê Bedlîsî, Sîretvan ê xurû (Xas) ê Sultan Selim bû, Kurd bû zana û jîr bû, li ba Kurdan xudan ci û xudan nav bû — ev keys û wesan (fîrsat) a mezin, ji dest berneda xebtûkoş ên zor kir, Kurd ên sunnî ji Sah Ismaîl cuda kir ; Mîr Serefeddîn ê Bedlîsê — Mîr Serefeddîn ; 15 sal bi şûnda ; P.Z. 1529 an da ji Sah Tehmaseb, Ud (înwan) a Xanîtîê sitand — bi halandan a Melle Idrîs ; ji Sûltan Selîmra çend meruv ên xue ên şareza û reşbelek şand. Mîr Serefeddîn ; di reşbelek a xue da tevger a Sah Ismaîl û leyandin û pêşveçûn a şîtîê dûr û dirêj dida zanîn û ji Sûltan Selim alîkarî dixuest.

Ev qîsse a bergiran di Dîvan a Sûltan Selîm da, bi candilî hate peyivandin û dawiyê Sûltan Selîm çend paşa ên xue tevî

Mewlana Melle Idrîs ê Bedlîsî şandin ba Mîr Serafeddîn.

Sandin a encumen a ha, li Bedlîsê, bû destpêk a geşteceg a şer ê Osmanîan û sefewîan.

Cendakî bi şûnda ; di sala 1514 P.Z. da Sûltan Selîm ji Istanbûl ê ordî a xue rakir derbasî deryaê bû, ber ê xue da Rohilat ; ji Qeyserî, Sêwazê derbas bû hat Amasyaê. Amasya ; ji xue re kire sernîvek ; ano ji ordî a xue ra kire şergeh.

Mîr Serafeddîn gellek dorevan (muhafîz) û şerevan ên xue hilanî, bi Melle Idrîs ra hat Amasyaê. Mîr Seref û Melle Idrîs ê Bedlîsî herdû jî ; şîretvan ên Sultan Selîm bûn.

Sûltan Selîm li Amasyaê, bi her du şîretvan ên Kurd û bi gevremerd ên xue û paşan ji bo vê geşteceg a bergiran a Safe-wîan; bi rojan û şevan bêjgoî (muzakere) kirin; rêzane û çaran giş dan pêşberên xue, xerşe (xerite) û pilanan serast kirin, bi her awaî xue pêk anîn û amade ê ceng û şer bûn. Bi rêberî û pêşdarî a Kurdan; padişah ; ordî; şîretvan, gewremerd û paşan ji bo şer ê Celdêranê birêketin.

SER E CELDERAN (*)

Mîr Serefeddîn, Mewlana Idrîs ê Bedlîsî, Cengawer ên pîren-sîpote ê Rojkan û hezaran sûwar ên Kurd ji êl ên din ên Kurdan, ji ordî a Sûltan Selîm ra rêberî û pêşdarî kirin.

Padişah ên Asora; padişah ên zorker û nêrûmend ; bi sal-sedan Kurdanra şer kirin wek leyîan xuîn rijandin. Lê ; nikarî-bûn, ji van gelî ên kûr û teng, ji van kaş û hevraz ên tund û şîp derbas bibin. Du hezar sal, derî ên Kurdistanê ji padişah ên cîhangîr ên Asoran ra hişk û biring girtî man. Paşê, Asor bi dest ê Kurdan wenda bûn. Asor ne ghiştin vê armancê bê mirad mirin ev kul û birîn di zik ê wan da ma. Lê; ev derê ên Kurdistanê ku, du hezar sal ji padişah ên Asoran ra girtî mabûn, ev çiya ên bilind

(*)Diroknivîs ên Tirkî ; «Cel-Dêran» kirine «Caldiran». Lê rastî a vê pîrsê «Cel-Dêran» e. «Caldiran» pîrseke çewt e. «Cel-Dêran» ; pîrseke Kurdî e. tirkî a wê «kirk-kilîse» e.

û dijwar ku, Kisênêfon ê Yewnanî nalandibûn derdinag û perişan kiribûn, ji Sûltan Selîm ra bi xahiş û dilxueşî, şayî û şadimanî vebûn. Sûltan Selîm; bi ordî a xue va, barxane û giranî a xue va ; ji van derbendan ; ji van gelî ên kûr, ji van çîya ên tundûşîp; bê ser êşanî, bê tengahî derbas bûn !

Padişah ; û giregir ên dor a wî, paşa û leşker ên wî, hesp û olaq û topkêş ên wî ; ev çend bê jimar ; enzan û çarpê ; bûbûn mêvan ê Kurdistanê. Kurdistan; bi camêrî û comerdî; mêvandarî a xue bi cî anî. Bi xuarin û vexuarin ên mêz xueş û çeşnîşîrîn ; xan ên şehînsahî rastkir.

Di derbasokan da her kes ; mezin û bi çûk ; bi çepikan û lîlandin pêşcûnî a mêvan ên xue dikirin.

Geşteçeng a ha dirêj kir ; hevraz û nişiv ên Kurdistanê, çîya ên şîn û bilind ên serkişandî li ezmanan sergîhandî, ne di qedîyan. çendakî bi şûnda ghiştin bajar ê Bayezîdê, û paşê ; ber ê xue dan rohilat ê bakurr û rê a xue ajotin. çend roj bi şûnda ser ê sibakê zû, li pêşî a wan, li pal ên hember ên wan şergeh a Sah Ismaîl xuyakir. ev der ; deştik a çeldêran bû.

Sibetirê ; bi rohilat ra şer dest pê kir : her du alî jî, di destpêkê da, bi suwarîan dirêj î hev kirin. Serevan ên her du cîan jî, bi mêranî ceng ne zor kirin. Miqlacî û mêrxasî û hunerwerîê da tu kêmanî ne dihiştin.

Dawiyê ; Sah Ismaîl ê Sefewî di meydan a şer da birîndar bû. meruv ên wî bi zor ew revandin. Ordî a wî şikest ji hev belabû.

Sergeh a Sah Ismaîl : tev î jin a wî «Taclî-Xanim» ; bi carekê ket dest ê Osmanîan (*).

Sûltan Selîm ; 13 roj bi şûnda ; bê teqereq, bê şer û pevçûn kete Tebrîzê, paytext ê Sah Ismaîl ê Sefewî.

(*) Dirok a Ahmed Rasim ; Rûpel 278 :

«San Ismaîl ; di niv ê zivistanê da ; çar şandî ên xue ; bi diyarî ên giranbuha ; azadkirin a jin a xue — Taclî Xanim — hêvî kir. Padişah Sandî avêt in zindanê jinik jî li «Qadî Asker Xidir çelebi» mahr kir. Ev tevger a Selîm, bi rastî ne hêjabû».

Sûltan Selîm çend roj li Tebrîzê ma ; paşê vegeŕiya Amasyaê.

Civan a Sûltan Selîm

û

Pirens ên Kurdan

li Amasyaê

Sûltan Selîm pey vegeŕ a xue ji Tebrîzê li Amasya; bi reşbelean pirens ê Kurdan xuandin. Bi halan û zirt ên Mewlana Melle Idrîs ê Bedlîsî, 28 Pirens ên Kurdan hatin Amasyaê. Diwan a Sûltan Selîm da ; bi rojan civiyan, hûrik hûrik peyv û gotin hılanîn û danîn, û teqilandin. Dawiyê; 28 pirens ên Kurdan, bi zimanbazî a Mewlana Melle Idrîs ê Bedlîsî, û xueşgotin û şêrînpayv ên Sûltan Selîm bawermend bûn, û navber a xue û Sûltan Selîm ê Osmanî yekdestî danîn û ji Sah Ismaîl ê ol şîî dûr revîyan.

Padîşah ê Osmanîan Yawûz Sûltan Selîm û 28 pirens ên Kurdan ; li Amasyaê, P.Z. di sal a 1514 an da yekdestînavewek şeqil (mohr) kirin.

Ev yekdestînave ; ji sê Bendan pêk hatibû :

1 — Pirens ên Kurdan ; di erdê xueê bav û bavpîr ên xue da; bi serxuebûn a tûmî, bi gerdiş (adet) û rêzan ên kevnare ên xue, dê bi parêzin (muhafeze). Pirensîtî a wan , wek rêzan ên kevn ên berê ji bavê bigihîje kurr.

2 — Pirens ên Kurdan; parazvan ên sînor ên Kurdistanê ne eger xuehermend a Osmanî bi xuehermendeke biyanîre şer bike; Pirens ên Kurd suwar ên xue — çekkirî ; karûbarkirî — dê bişînin alîkarî a padîşah. Leşker ên Kurd; di bin Femandar ên xue ên Kurd dê şer bikin. Xuehermendeke biyanî, eger dirêj î Kurdistanê bike; xuehermend a Osmanî bi ordî a xue bê alîkarî a Kurdistanê bike.

3 — Pirens ên Kurdan her sal bi navê diyarî hinek dirav dê bidin kenz a Osmanîan.

SERHATI EN KURDISTANE

PEY

YEKDESTI A AMASYA

Sûltan Selîm; bê west û bê xuîn rijandin; bi xeft û jêhatdarî a Melle Idrîs bû xuedî ê Kurdistan a rengîn.

Sûltan Selîm; ji vê kamwerî a hêja û bêbuha; pir gewzdar, dilxueş bû. Pirens ên Kurdan jî; ji yekdesti a xue û padişah ê Tirk û sunnî gelek dilşa û şadan bûn.

Hezaran muxabin ! van pirens ên bedbext nizanibûn ; paşê dê çi bê serê peyhatî ên wan !

Melle Idrîs û 28 pirens ên Kurd; bi dest ên xue çi malmîratî anîn ser ê gel ê Kurd ! van pirens ên bedbext ; bêbavî, bêbextî û nankorî a Tirk nizanibûn ! Wan ne dizanin ku rojek wê bê padişah ên Tirkan û sedirazam ên wan û Telat Paşa, Enwer Paşan, Muste kemalan, Ismetan, Celal Bayaran... dê çi bînin ser ê Kurdan !!

Van pirens ên nezan û çavnetêr; Melle Idrîs ê şeqlavan ; nizanibûn Tirk 400 sal ; bi bilêckirin û kuştin û zindan û talan û agir... dê Kurdistan a nazenîn wêran bikin.

Sah Ismaîl ê Sefewî ji bê fehmî a xue û bi hişkbarerî a xue a olî; ano «Sîitî» perçakî mezin û bergiran û hêja a Kurdistanê wenda kir.

Yawûz Sûltan Selîm ; bê ser êşandin, bê şer û xuînrêtin bû xuedî ê Kurdistan a fêris.

Paşê ; Sûltan Selîm, Kurd ên cengawer, li sînor ên rohilat kire parazvan û bi bawermendî, ewletî û asûdegî dest bi vekirandin a Misrê kir.

Bi derjê (Netice) a vekirandin a Misrê; «Parazgeh» ên Islamê; Mekke û Medîne kete dest ê Sûltan Selîm. Sûltan Selîm ghişîst paye a bilind a xilafetî, û pertaw û tavdarî a xuehermend a Osmanî gîhande felekan. Ghişîstin a Osmanîan li vê serfirazî û

mezinaîê ; Kurd rolên bê awa listine û alikarî ên hêja kirine.

Kurd; di hengam a Yawûz Sûltan Selîm û kur ê wi Qanûnî Sûltan Suleyman da; di « meydanceng » an da : vekirandin a Misir, girtin a Belgirad, şer ê Mûhaç ê xuînîn, ceng a Bûdîn, dorpêç a Vîyana; xebtûkoşne dijwar kirine. Kurd; di van şeran da ; bi mêranî, hunerbazî û Cengawerî a xue navûdeng birine. Pirens ên Kurd Cengawer ên Kurd ; ji bo Ol û Xuehermend, ji bo Padîşah û Xelifean bi dilekî pakij, bi merdî û mîrxasî, wek geman xuîn a xue rijandin. Kurd ; di dîrok a Osmanîan da rolne hêja listin. Kurd mêrne kêrhatî dane xuehermend a Osmanî, Sergewremerd, gewremerd, zana, weşbest û Femandaran... Kurd bi milyonan kur ên xue di rê a Padîşah û Xelifean da kirine gorî !

Kurd ; 450 sal bi Tirkan ra ev çend canfeşanî kirine, ji bo wan ev çend koşiyane, xebitîne. Lê; li hember ên ev çend xebtûkoş çi gihîştîye dest ên wan ? Malmîratî û zebûnî !!

Wenda kirin a Pirensîpote ên

Kurdan

Bi dest ê Tirkan

Pirens ên Kurdan ; gava ku P.Z. di sala 1514 dan da li Amasyaê bi Yawûz Sûltan Selîm ra yekdestî danîn ; wer bawermend bûn ku; maf ên ferweranî a xue, serxue bûn a xue, avrû û ewlemendî ên xue xistibûn bin girewê.

Efsûs ! ev bawermendi ên wan giş pûç derketin ! Kurd bûn gorî a şapînozî û xap û bêbextî ên Tirkan.

Hêj ; ji yekdestî a Amasyaê, niv salsed derbas nebûbû ku, Padîşah ên Tirkan, ji ber xue, hezar behane çê kirin û Pirensîpote ên Kurdan ên bi serxuebûn ; yekayek wenda kirin.

Kurd ê serazad ; ji hezaran salan ve ; di hengama Sûmîr, Akad, Hîtî, Kildan û Asoran ve ; her dem ji bo serxuebûn û azadî a xue can dan, xûn rêtin. Kurd îcar jî ; ji Padîşah ên Osmanîan ra bi hêsanî serfirû nekirin. Kurd ; li pêş ordî ên padîşah

ên Osmanîan maf ên xue ên awist (meşrû) bi mêranî û canfeşanî qedxên (mudafaa) kirin. Nemaza ; di van 50-60 sal in dawîê da ; ordî ên padişah ên Osmanîan, ên! Jon Tirk» an û ên «Ataturk» an bi çek ên «Modern» ên herreng û herceleb karûbarkirî bûn : top û tiving ên lezagir, hawun û bombavêj û mîtralyoz, tank û balafiran.... Tirk ; bi van çek ên dijwar, bi van çek ên agirrêj û mirinrêj dirêj î Kurdan dikirin. Kurd ; bê tirs û lerz pêsîr a xue didan ber gulle ê top û berik ên tivingan ; pir caran bi ten a şilf ên xenceran li Tirkan vedigerîyan, wek piling ên ingirî êrîş dibirine wan ! Kurd şerne bê umîd dikirin ! Xue didan kuştin, xuîn, a xue dirijandin, ji bo Kurdistanê xue dikirin gorî !

Li Kurdistanê 400 sal, şer û ceng û şebxuîn sar nebû ! Kurd ; ji bo ser azadî a xue, ji bo serxuebûn a niştiman ê xue ê pîrfiraz, ji bo rizgarî a Kurdistan a şêrin, ji dest ê Tirk ên nankor û bêbext, bê tirs û endûh xue diavêtin ber mirinê ; niştiman ê xue ê giranbuha gavbigav, bihustbihust qedxên kirin, Kurdistan seraser bi xuîn a rewanpakan hat sitirandin !

Dil ketin a kurdistan

Kurd li ber Padîşah û Xelîfe ên Osmanî ên şikencdar, nebe-
kar, nankor û peymanşiken ; û li ber peyhatî ên van Padîşahana
— Ittîhatçî : Tel, at, Enwer, Cemal Paşan ; Cumhûrîyetçî : Mus-
tefa Kemal, îsmet, Celal Bayar Paşa û began . . . — ji 400 sal bêtir
nikaribûn bisekinin û qedxên bikin. Ji 400 sal ceng û şer û pefçûn
bi şûnda ; Kurd ; ev Kurd ê mêrxas û zorbazû û pehlewana ; çalak
û çeleng û zîwer bê ferûtab, bê pergala û jar û reben ma. Kurd
400 sal ; Pevçûn xuîn rijandin û kuştin bi şûnda ; ji Tirkan ra
serfirû bûn ! ketin bin dest ên tirkan bûn dîl ên dest ên van
xuînwaran !

Tirk ; bi qîm a xue kirin : Kuştin, bilêc kirin, talan kirin,
agir berdan xanîan, xanumanan wendakirin.

Di gel vê yekê ; divê em vê rastîê ji, bizanibin : Kurd ; bi
çek ên Padişah ên Osmanîan, jon Tirkan û Atatirkan bêtir ; bi
zeşelî û bi nîrengî (desîse) ên wan silkîyan !

Tirk ; li Kurdistan ê ji Sêx û Melle ên afsûnker, bawervaj çavnetêr û nezan hevalbend ji xuera berbihev anîbûn (*).

Pir caran ; van Sêx û melean van kurtîlxuran, mishef a Pêxember digirtin dest ên xue dikirin mertal ; xue digîhandin kel, çeper û barû ên Kurdan; ev burc û barû ên ku, carê neketibûn dest ên tu xuehermend û neyaran ; van Sêx û Melle ên nizimpaye û bêbext; ev sargeh û burc û şatoan, bi Mishev û sond û selawatan ji dest ên cengawer ên Kurd derdixistin û didan dest ên Tirkan. Ev Tirk ên neyar ê malbat û bingeh a Kurd !

Van Sêx û Melle ên bawervaj û nezan û bedbunyad; bi ayetan bi hedîsan bi fitû ên şêx-Islam û Miftîan Kurd dixapandin, Kurd didan bawerkirin : «kes ê ku, di nixûn a Xelîfe ê îslamê şer bike dibe bêbawer û bê ol û rasterast diçe dojeê» van Sêx û Melan ; bi van fend û fûtan, bi van firîb û zexelîan ; çek ên ku, Kurd pê maf û serxubûn û namûs a xue qedîxen dikir. bi givaj a Mishev û ayet û hedîs û fitû; jê digirtin radest (teslîm) î Tirkan dikirin ! !

Yeni çeri an û Akincian

Tirk ; hînrastir ; Mongol, Selçûq, Qayxan, Tatar û Tirkman gava hatin Kurdistan a bindest ê Abbasîan, pûtparêz bûn. Wê gavê — di salsed a yazde îm û çarde im da — hêj neketibûn Ol a Islamê. Paşê bûn musulman. Ji, rêzan ên bingehî ên Islamê yek

(*) Gelek beg û Axa hebûn ku, bi zexelî, nîrengî (Desîse) û xap ên Tirkan dixapîyan ; û hin ji wan jî, ji gel ê xue ra bêbextî dikirin, zêr dirav an digirtin ; dibûn dost û heval ên Tirkan. Xueşber ; ev Beg û Aşan jî, wek van Sêx û melan bêbext bûn ; û ew jî, şayeste (layiq) ê nefrînê bûn. Lê ; pir ên wan Beg û Aşan bi xapandin a Sêx û Melan van bêbextîna dikirin. Loma, em bawerdikin ku engîzvan ên rastîn Sêx û Mela bûn. Gunehkar ên mezin ewbûn.

ji «Cihad» û «Xeza» e ano «kuştin» û «talan» ! Ev bîrok (madde) pîr bi endaz (muwafik) ê Tirkan bû, bi tûmî bi keys û fesal a wan bû. Em dikarin bêjin Tirk, ji bo van her du pirsan ; ano «Cihad, Xeza» hîn çêtir bêjin; ji bo «kuştin, talan» Musulman bûn ! ev Ol ; ji bo Tirk û Tatar û Tirkman ên talanker û xuînxiar pîr bi kêr hatibû; ev Ol bi carek di endaz ê xûyû peyker ên van barbaran da bû !

Tirk; gava bûn musulman, xuestibûn ku ji vê olê behremen-diek zor bikin.

Tirk ên Osmanî ; ji bo ku, bigihîjin armanc a xue du saziman (teşkilat) ê şigewtwer (acaib) anîn meydanê. Lê; li cîhanê li tu cîan, li ba tu xuehermendan wek vê sazimanê tu tişt ê sosret û şigefî û barbar ne hatîye dîtin : Yenî — çerî — Ocaxi ! Aqinci girûhî !!

Yenî çerîan

Leşker ên Yenî — çerî ; bi sedhezaran bûn. Tirk ên Osmanî; ji berevkin a Yenî-çerîan ra «Dewşirme usûlû» digotin ; ano «Rêzan a berevkin a kur ên fillan».

Ji bo berevkin a kur ên Fillan ; her sal bi hezaran leşker ên Tirk êrîş dikirin bajar û gund ên ULAH, Bûlgar, Sirb, Yewnan... — ev kişwer ên han di van deman da, dil ên bindest ên Tirkan bûn — û bi hezaran cuwan ên 14-15 salî; bîzor û bi sîtemkerî didan hev ; ji himêz û pêşîr ên dê û bavan cuda dikirin û mîna kerî ên tarişan didan ber xue û diajotin, dibirin Istanbûlê. Paşê ; ev ciwan ên bedbext li leşkergehan dadikirtin. Berî her tiştî ; bi lezûbez, hoste ên mîzokbir (Sunnetçî) dihatin, kirivani datanîn, kur ên fillan «pak» dikirin. Piştî; ev reben û pepûkan radest ên Melan û suxta dikirin û Ol a Islam ê di guh ên wan da dixuendin !

Ev cuwan ên bedext, bi sîtemkerî û bêdadî û zorbazî, ji himêz û pêşîr ên dê û bavan, ji Ol û bawerî, dêr û welat ên wan cuda dikirin ; êdî heya mirinê ; mal û ezbet û jin û jinkirin nabinîn ! van xort ên bedbext, ji vir pêda, bîhna xueş û germ ê paxil ên dê û bavan na pêjînin ; tu deng ên şêrî û mihrîvan û

nuwazişker nakeve ber guh ên wan ! Ji bo van bedbextan, ji azmanan nefrîn bariya ! ji dê û bavên ji naz û nazenîan bê parman ! pir dûrketin ji îro bi şûnda, bextiyarî û kamiranî ji wan ra nema ! Ev bedbextana, ê dî bûn yenî çerî û çû ! Ev ; êdî ne enzanin ! Ev êdî enzanîti, dilovanî, mihrivanî nizanin ! ev êdî leşker ê Tirkin ! ev ji vir pêda kuştin, talankirin, şewitandin û wêrankirinê zanin ev pasivan ên Ola pîrfiraz û pîrpîroz a Islamêne ! ev Pasivan ên Xelîfe û Padîşah in.

Ew dê «Cîhad» û «Xeza» ê bikin, «Xenîmet» an dê bidin hev ! Welatan tarac, (talan) bikin.

Ew dê kişweranu bajaran vehirînin, welatan bistînin, talan bikin keç û bûk û xortan dê bikin dîl ; di bajaran da bifroşin ! Ew dê, hêj pêşdatir herin ; ev çend xuînxuaf, gend û gemarî, geniwerî nebesewê ew dê birîndaran, dîl û girtîyan serjêkin, bi darvebikin, singan bi wanda bukutin, mêran di sîtîla da bi kelînin, zarokan û keç û kurran di kandînan tişte bikin gaz lêkin û agir berdinê, ew dê çêlî ên bê guneh bişewitînin ! vana ; êdî bûn cenawur bûn yenî çerî, bûn esker ê Tirk û Tirk ! !

Evana êdî ne enzanin Tirkin. Evana yenî çerî ne parazvan ê Xelîfe ê Islamêne ! Parazvan ên padîşah ên Osmanîyanin !

Gurûh ê Aqinciyan

Aqinci pêşdar ên ordî a Osmanîyan bûn. Aqincî ; bi tu rêzan û rêdaran ra ne girêdaî bûn. Ev saziman ; ji ê Yenî çerîyan hovnaktir û barbartir bûn. vana çend hezarek suwar bûn ; ji serserî û mirarker û ji hov ên derûberan û ji kurtîlxuran hatibûn hevdan.

Gava ; ordî a Padîşah diçû cengê ; van serserî ên cenawur û gûncenawur pêşdarî a ordî a Osmanîyan dikirin.

Ev bedxûy ên meruvxur ; gava ku diketin erd ên neyaran ; ji her mirdarî û çepeliê ra destûrdaî bûn ; ji tu gunehkarî ji tu gendigemarî û geniwerî berpirsiyar nedibûn. ji bo wan ; her bedkerî û mirarkerî û tevger ên kirêt Fêhil (helal) bûn !

Gava ; Aqincî wek gur ên har û devbixûn ; bi zûrin û

qêrînan diketin bajaran û gundan ; her kes hebûn ên xue dihiştin; bi tirs û heras, bi girîn û nalîn bazdidan û direvîyan, can ên xue ê şêrîn reha dikirin, bedbext ên ku nikaribûn birevin diketin dest ên van xuînxuaran, cenawuran ; û van yamyaman sorsete ê giran tanîn ser ê van belengaz û rebenan, bi awa ê dijwar. li wan işkence dikirin : kal û pîr û ciwan nedigotin, kî biketa dest ên wan ; serjêdikirin bi satoran perçe dikirin, dikişandin çarmixan û sing dikirin, agir berdidan û di sewitandin.....

Nemaza ; van Aqincî ên bê şerm û bê wîjdan, dest dirêjaî a namus a jin û keçan da tu bêbavî bi şûnda nehiştin ; van Aqincî ên bedbunyad û genîrewan — bê êş a wîjdanî — zarok ên heft heşt salî jî lekedar û berbat dikirin.....

Dawîya dawîn ; pey ev çend xuînrêtin, rûreşî û sitemkerî, talan û yaxma dest pê dikir : Aqincî ; berî her tiştî Tirke ; ano talankere ! rewan û bunyad ê Tirk talankerî e ! Tirk ; berî hezar sal ; gava Tirkistan berdan û koçebar bûn, ber ê xue da roava ; armanc a wî talankerî bû.

Tirk ; ji bo tarac û talanê cî ê xue Tirkistan hişt berbi roava hat û bû bobelat a ser ê Kurd û Kurdistan û hezar gel û hawiş ên din ! Kurdistan û hezar Kîşwerên din wêran kirin.

Belê; Aqincî, berî her tiştî Tirk e; berê dikuje namus a dawpakîjan lekedar dîke û ; paşê jî, dora talan tê : Aqincî ji hûrûmûr ên giranbuha, ji gewher û zêr û zîvan çî çend ku karibe hilgire diavît pişt xue û agir berdida xanûmanan û diçû. li paş xue mirin, agir, şîn, girin dihişt panî dida hesp ê xue û di qeştîyan û di teqizîn !!

Ev ên ku ; saziman ê Yenî çerî û Aqincîyan danîn, hayraz (îlham) a xue ji Ayet ên Qur, anê ji «Cihad» û «Xenîmet» biribûn ! ano ayet ên Qur anê ji wan ra ; kuştin, nijdevanî û talan hîn dikir û şîretea dida !!

Yaûz Sultan Selîm bixue ; bi canfeşarîêke mezin, geşteceg a Misrê û şikandin a Padişah ên çerkezan, bi şûr sitandin a Xîlafetê, ji Qureyşîyan ; bi vê mejokê çêkirib.

Gava ku ; padişah ên Osmanîan ; xîlafet veser (îlawe) a padişahî a xue kirin; fer nêrû ê xue çarta kirin. Padişah ên Tirk wek Xelife ên Qureyşian li ser rû ê erdê bûn sî û cîniş (wekîl) ê Xuedê.

Ev Padişah ên Osmanîan ; Padişah ên «Birakuş» (*) gava bûn xudan ê bilindnav ê ûd a Xelifetiê, pîrfiraziêke mezin li ser xurtî û nêrûmendî a xue veser kirin bûn sî a Xuedê li ser rûê erdê !

Eva genc xuyakir : kurd ên bedbext ; di qedixandin a maf û serxuebûn û averû û namûs a xue da ; di koşîş ên xue ên bê aram ên 400 sale da ; li pêş xue bi tenê Yeneî çerî û Aqîncî û leşker ên van Padişah ên xuînxuar, sitemker û bêbext û peymanşiken rast ne hatin; di vê demê da, Xelifetî a pîrfîraz bixue ; bi Quran û Ayet û futû ên xue jî, li hember ê Kurdan rawestyabûn ; bi çewtgerî û fen û fûtan neyartîek mezin dikirin û di wenda kirin a Kurdan da rolek dijwar dilistin.

Padişah ên Tirk ku ; hem Padişahî dikirin hem jî Xîlafetî di ajotin ; û li rû ê erdê cînişê Xuedê bûn, li ser post ê Pêxember rûniştîbûn, şalik a Pêxember di xue werkiribûn ; neyartî a Kurd ê îslam dikirin û xuîn a Kurd vedixuarin !

Ev Padişah ên Tirk ên bedbunyad ku, ji wan ra Emîrulmumîn digotin ji bo tarac kirin a maf ê Kurd ê sitemkêş, ji bo bi carek ji rû ê erdê rakirin û wendakirin a yekdest û destbira ên xue ên doîn, vî Kurd ê camêr mêrxas û musulman ; ji tu kirêti û çepelî, ji tu çewtgerî û fend û fût ên xue, şûnda nedidan !

Ev Padişah ên zorba, xuînxur, bêbexî ; û pêşhatî ên wan ên kirêttir û xuînxuartir - Telat, Enwer, Mustafa Kemal, îsmet, Celal Bayar - ji bo ku, Kurd li Cîhanê nabadid bikin, ji bo ku ji nav û deng ê Kurd tu nişan nehêlin ; bi top û tiving, tang ên xue pêve; bi ayet û hedîs û fitûan jî, neyartî a Kurdan kirin ên ku ji wan hat ne hêvişandin (Teqsîr) !

Nuha ; ji bo piştekdan (teyîd) a engîş ên xue ; nivîsandin a zana ê Fransîz ê bêalî ; M. Aleksander Yaba ; em dê li jêr, rast-

(*) Yawûz SûltanSelîm gava ku bû Padişah 12 bira ên xue ên bê guneh kuştin.

birast, binivîsinin em dê dawîn a vê qisseê bînin :

Zana ê Fransîz ê binavûdeng, wuha dinivîsîne : «berî ku, Kurd xue bingihînin Tirkân; li Kurdistanê pir debistan hebûn ; li vir, ji zaniş ra pir berxuarî (temayul) nişan didan. Li Kurdistanê ; li her bajarî, bajarok û gund ; 1,2,3, carnaji ; bêtir debistan hebûn. Debistan ; di bin parastin a ferwerîê da bûn. Li Kurdistanê zaniş û pişewerî (Senet) pir buhadar bû : Li Cizîr, Amedî, Soran Sêêrt, Bedlîs, Dîyarbekir (Amed), û gelek cî ên din xuendegeh ên paye bilind hebûn. Ji bo sitandin a giwahnave (Sehadetname) divabû xuendevan, ji 12 zanewerî azmayiş (îmtihan) bidin.

Gava ; Kurd ketin bin dest ên Tirkân ; debistan kêman bûn xuendegeh û xuendevan gelek kêman man, dibe ku hebûn û tunêbun a wan, êdi xuya nedikir».

Padişahi a Sefewîyan Pey şer ê Çeldêran

şah İsmail ê Sefewî ; pey şikestin û perişani a şer ê çeldêran deh sal ê din Padişahi kir. P.Z. di sala 1524 an da temen Payan bû.

Padişahi a Tehmaseb ê Yekim

Pey mirin a şah İsmail kur ê wî şah Tehmaseb ê yekim bû Padişah.

şer ên ku, bi Padişah ê Osmanîyan Sûltan Suleymanê Qanûnî, kur ê Yawûz Sûltan Selîm ra kir ; di gişan da şikest : Bexda, wan wendakir.

şah Tehmaseb ; bedseza (ceza) ê guneh ên bav ê xue kişand. pir neajot temen payan bû.

Padişahi a şah Abbas ê Yekim

şah Abbas ê yekim ; Padişah ê çarim ê Sefewîyan e. şah Abbas di hengam a Padişahi a xue da ; çend kamwerî bi dest xistin : Li alî ê Kurdistan a roava û li alî ê Qafqasê, sînor ên xue ferekir.

Tirk ên Ozbegîstan, ji alî ê xoresanê hin ci sitandibûn, van cîan ji Ozbegan vegevand.

Ji bo geş û gumrehî û avai a kişwer ê xue xebtûkoş kir. şah Abbas ê yekim; jêhatîtir û hêjatir ê şah ên Sefewian e.

Padişahi ên şeş şah ên bêkêr

Hengam a şeş şah ên ku pey şah Abbas ê yekim re hatin ; tu huner ji wan çênebûn. Dem ên her şeşan jî, vemirokî û çilmisokî derbas bûn.

Paşê Padişahi a sefewian ket dest ê Nadir, Nadir ê Tirk :

P.Z. 1732 an da ; di hengam a Tehmaseb ê duîm da, sergerdekî Tirk peyda bû, nav ê wî Nadir bû, ji êl a Hawşar bû ; û kur ê şivanekî bû.

Nadir 6000 meruv gihand dor a xue û dirêj î bajar ê Xoresanê kir û bajar sitand, li wan doran bû ferweran.

Di vê hengamê da Efxanîan dirêj î Sefewian kiribû û pir cî ên wan xistibûn bin dest ên xue. Tehmaseb ê duîm, ji Nadir ê sergerde gazî xuest. Nadir hat hawar a Tehmaseb û bi Efxanîanra şer kir û Efxanîan şikand, da dû wan û Efxanistan seraser vekirand.

Nadir ; Pey vê kamwerîê ûd a «Tehmaseb Qulîxan» sitend û bû gewremerd û şîretmend ê şah.

Lê ; gava Nadir (Tehmaseb Qulîxan) ; ji Efxanîstanê vege-riya, Tehmaseb ê duîm ji Text anî xuarê, cî ê wî da Abbas ê duîm ê heşt salî kire şah. Abbas ê duîm P.Z. 1735 an da temen payan bû

Padişahi a Nadir şah

Nadir şah; P. Z. di sala 1735 an da li ser Text rûnişt, ordîeke mezin berbihev anî û Efxanîstan, Bulûcîstan vekirandin. P. Z. di sala 1799 an da dirêj î Hindîstanê kir, Ordî a Gurganîan (Nevî ê Temurleng) şikand û bajar ê Delhî vekirand, Talan kir, tiştne zor giranbuha sitand û vege-riya îranê. Pertew û nêrûmendî a kevnare a îranê vegevand.

Lê ; Nadir şah ; ji fêhma xuesgerînî pir dût bû, sıtemker û bêdadbû. Loma ; kargerînîek hêja nebir serî, ji bedgerînî (sûî îdare) a xue Kurdan ji xue xeyidand û Kurd şoreş rakirin. Nadir şah leşker ên giran bi ser Kurdanda şand. Lê ! hêj negihîştibû meydan a şer ; temen payan bû. P.Z. 1747.

Nadir şah bist sal Padişahî kir. Ji ezbet a Nadir şah çar Padişahê din hatin. Lê ; ji van Padişahan yek jî, ji zebûnî a welêt ra tu çare nedît. Gelê bedbext û perkende, ji tevhevîê pak nebûn, jîneke asûde nedît !

Paşê Kerîm Xanê Zendî rabû ; Tac û Text ji Nadirîan sitand P.Z. 1760 .

Padişahî a Kerîm Xanê Zendî

Kerîm Xan ; Kurd bû, ji êlla Zend bû. P.Z. 1760 î da Padişahî ji destê Nadirîan derxist, bû Padişahê Îranê. Bist sal bi kamwerî Padişahî kir.

Kerîm Xanê Zendî ; zanişmend, pişewer û hunermend an parastin. Pêşveçûn a çandivanî (Seqafet) û bazirganîê ra pir guhdida. Bajarê Şîrazê kiribû paytextê xue, Şîrazê pir xemiland û ferekir di dadimendî û gumrehgeşîê da hişt û P.Z. 1780 î da ji vê Cihanê koçbar kir.

Di pey Kerîm Xan ra ; Zekî Xan, Sadiq Xan, Elî Mûrad xan Padişahî kirin. Lê ; pir Muxabîn ! Her sê Xan jî wek bavpîrê xue jêhatî û kêrhatî derneketin, qelsî kirin, pejmurde bûn, Padişahî ji destê xue revandin, Padişahî gihîşte Qacaran. P.Z. 1796.

Padişahî a Qacaran

Qacar Tirk bûn, êleke mezinê Tirkan bû. Di salsedê 12 im û 13 im da, gava Tatar Tirkistan leyandin ; Qacar ; ji ber Tataran revîyan hatin roavaê Asya. Ji xoresan ta hundurê Sûrya belabûn gava ; P.Z. di 1518 da, şah Îsmail bingeh a Xuehermend a Sefewîan danî endîşî (fîkrî) bû ku, êl a Qacar, di cengê leşkerîê da jêra

bi kêr bèn, loma ji Qacara ên Tirk, bi jimareke pir anibû dor a Tehranê û dabû rûniştandn. Paşê ; P.Z. di sal a 1796 an da, serek ê van Qacaran Aqa Muhammed serdestî li Ezbet a Zendîan kir û li ser Text ê îranê rûnişt ; ano Qacar ên koçer bû Xudan ê Tac û Text ê Kurdistanê !

Padişahî a Xanedan a Pehlewî

P.Z. di sal a 1925 an da, yek ji efser ên ordî a Qacaran ku, nav ê wî Riza Xan bû û ji êl a Mezindiran a Kurdan bû ; Wergereke leşkerî çêkir, û dawî li Xanedan a Qacaran anî.

Riza Xan ; Xanedanek nû, Xanedan a Pehlewî Sazimand kir. nav ê Ecemistan jî. kire îran, û şahitî a xue bangkir.

Riza Xan ê Pehlewî ; bi tenê avêtin a Qacaran qîm a xue neanî. Di hengam a Qacaran da ; Ecemistan ne xuehermendeke sezawar a van salsedan bû. Ecemeistan kişwereke gelek şûnda maî bû, di nav nezani û çewtbawerî da pûyan bûbû. Riza Xan ê Pehlewî ; ji bo pêşveçûn a îranê û «Modernîzê» kirin a îranê ra pir xebitî. Leşker, zanişmendî, şehrevaniê da pir wergerk ên hêja bire serî. Lê ; Riza Xan ê Pehlewî ; kêmanîek pir Mezin, sûcekî pir giran, gunehekî bê senc û pivan kir ! Bêdadî, sitemkerî û dijarî ên pir hofnak di nixûn a Kurdan da çêkir : ew kuştin, talan kirin, dûrandin, perîşan kirin.....

Em vê kisseê naxuazin ducarînin, kul a kûr û no ên dil ê xue nû bikin.

Lê; em hêvîdar in, niyazkar in û bendewar in ku, Kurr ê Rizan Xan ê Pehlewî, şehînşah ê îranîan ê îro ; divê baş bîr bibe û sûda (mana) ê pirs a îran ê rind fehim bike : îran ; ano, Kurd û paris e. 90 Kurd, + 10 Paris, = 1 îran e. Padişahî a Paris, + Padişahî a Kurd, = şehînşahî a îran e.

Kurdistan û Pirens ên Kurdan Di bin Dest

ê şah ên Sefewîan

Çawa ku, me di qisse a Xuehermend a Sefewîan da nivisan-

dibû ; şah îsmâil ;bi dilîrî û xebtûkoş ên «mirid» ên xue ên Kurd li Tebrîzê li Text ê şahî rûnişt. Lê ; gava şah îsmâil, bi xuîn a Kurdan bû Xudan Kişwerekî fireh û ji Tebrîz ê heya Meraşê xist bin dest ê xue ; êdî xue ji bîr kir ku, di Kurdistanê da şah ê Kurdan e, paşhatî ên wî jî, bi carek ne anîn bîr a xue ku, Tac ê Kurdistanê danîne ser ê xue û li ser Text ê Kurdistanê runiştine û dest bi terrane (neşme) ên Paris û Acam kirin.

Çi gel ê Kurd çî jî Pirens ên Kurd guh dan vê guhartinê. Kurd Paris ji xue cuda nedigirt, Paris ji xue d'jimart. Ma ? hezaran sal welat ê Paris ê bi çûçik ne perçekî Kurdistan a gewre bû ? Hezaran sal; ji Asor û Kildan û ji neyaran kê Paris diparast ? ji xue ev dem ne dem a gelîtîê bû ? Loma ; di hengam a şah îsmâil da, Kurd li terane ên Paris û Acam tu giranbuhai nedabû. Lê ; Dawiyê qisse guherî bû awakî din û derket meydanê. şah îsmâil ; dest bi dexisandin a Pirens ên Kurdan kir. Xuest ku, Kurd û Pirens ên Kurd ji meydanê rake. Loma ; qisse a şîitî û sunnîtî geş kir, şîitîê kire ol a xuehermendî û bi vî awaî kurd û Paris ji hev Cudakir; ji cuda bûn a her dû birran xuehermend a Sefewîan qekls ket. Ji vê qelsîê, şah îsmâil jî ter a xue renc kişand: Kurdistan a roava, ji Tebrîz heya Meraşê wenda kir, bi ser vê jî jin a xue Tacî Xanim li ser kir da dest ê Tirkan, dest ê neyaran û endîşe a wî a bi salan ku, sazîmendî a împaratorîeke mezin bû, ne çû serî pelîşî bû ley-laneke derewîn û vemirî.

Ji Alî ê din jî ; şah îsmâil û paşhatî ên wî û şah ên ; ano Nadîrian û Qacarîan ; digel perîşaniên xue, digel şikestin a xue, li ber Osmanîan, ji kirêtî û nebekarî a xue şûnda ne diman, Kurd û Pirens ên Kurdan ne di evînanandin, digel vê yekê ; çepelî, sitemkerî ên Sefewîan û şah ên din wek ên sitemkerî ên Osmanîan ne bûn.

Li Kurdistan a rohilat, danişmendî û avadanî hind ê Kurdistan a roava nizim neketibû.

Di Salsed ên 19 im û 20 im da Kurdistan a Roava

Hengam ên Sultan Hemîd û Jon Tirk û Mustefa Kemal

Dawî a dawîn Padişah ên Osmanîan û Sedir azem ên wan û

Paşa ên van Padişahan û peyhatî ên wan : Telat, Enwer, Cemal, Mustefa Kemal, Ismet, Celalbayar...bi Topan bi Tivingan - van çend sal ên dawîê - bi tang û balafiran û bi fen û fûtan û bi bêbextî ên rengareng Kurdistan a roava a rengîn, di 400 salanda seraser kirin wêranekar û Kurd ê bahadir kirin dîl ên bin dest ên xue

Padişah ên peymanşiken ên Osmanîyan ku, Pirens ên bijare ên Kurdan ra bi Peyman û şeqil û naviş û bazaran û bi ferman û sondan yekdestî danîbûn bi bêbextî ev pîrensana ji meydanê rakirin.

Belê Padişah ên xudan Tac û Text ; Sedirazam û paşa ên bi paye û navdaî ; bê şerm û bê fedî namûs û rûmet ên xue firotin ! peyman û sondan şikandin.

Pirens ên Kurdan ku bi «peymanave» a Amasya yekbend û yekdest ên Padişah ên Osmanîyan bûn, bi vî awaî, ano bi bêbextî û bi bêdadî ji meydanê hatin rakirin ! bi milyonan Kurd bê xuedî, bê serî bê mezin man.

Ji vir pêda ; Kurd ê bedbext ; Paşa û Walî û Qadî ... û bendekar (memûr) ên zorba û bêdad ku ji îsanbûlê vê paşîê jî ji Anqara - dişandin, Kurd bi carek di bin ferman ên wan da mabûn.

Paşa û bendekar ên zorba ; bi tenê, bi du ustubar (wazife) ên bergiran kariwer (meşxûl dibûn : berevkin ên leşker û dirav ! di vê navê da ; bendekar ên çavnetêr, bi kisseke din a bergirantir kariwer dibûn : dagirtin a bêrik a xue !

Asayiş a Kurdistan, tendurustî (sihhat) a gel ê Kurd, çandevanî, bazirganî, pişewerî, nemaza zanişwerî, (maarif) ne dihat bîr a tu kesî.

Ji xue ; di van salsed ên paşîn da, împaratorî a Osmanîyan ; xurtî û gûrîpaşî a xue wenda kiribûn : Cezayir, Tûnis, Misir ji dest ê Osmanîyan derketibû ; Romanya, Macar, Qaradax, Yewnanistan, Bûlgaristan, giş bûbûn Padişahî ên xudan serxuebûn. P. Z. 1879 an da Ordî ên ûrisan ji rohilat, ji Qafqasan derbas bûbûn ; Erdehan, Qars, Ezerom girtibûn. Ji alîê roava jî ; Rûmelî bi carek leyandibû, çend kîlometre hatibû nêzîk a îstanbûlê. Lê ; îngilîz zû hatin gazî a Tirkan. Îngilîz dil nekirin ku, ûris îstanbûl gelî ên Dardanêlan (çeneqale û Bosfor) bistîne.

ûris bivênevê dev ji vekirandin a îstanbûlê berdan, ji erd ê Osmanîyan gelek cî ji wan re vegerandin.

Me li jor gotibû ; împaratorî a Osmanîyan mezinatî û xurtî a xue wenda kiribû. Belê ; împaratorî a Osmanîyan di wan hengaman da, ji tabûtuwan û pertew a xue bê par û cuda mabû. ev xuehermend a fêris wek reşêşevê navekî mezin û warekî wenda mabû.

Xuehermend a Osmanîyan ; bi saya qayîşkêşî a xuehermend ên gewre pêdar dîman, roj a ku ev Qayîşkêşî ji meydanê rabe ew roj ev xuehermend, û ev gel dê biherife, û ji meydanê wendabibe

Sûltan Hamîd

Sûltan Hamîd ; P.Z. di sala 1903 an da, şer ê ku bi Yewnanistan a biçûçik ra çêkir, Yewnanî şikandin, û nav ê «Xazîtî» ê bir, lê; ev ud a firazbaz ji Sûltan ê fêrisra tu pertewû helahela pir nekir.

Sûltan Hamîd ; bi van Gewremerd û Paşan ên ku, ji bira ê wî Sûltan Aziz ra çewtejotî (sûfîqasd) kiribûn bawerî a xue ne dianî. Loma ; Sûltan Hamîd li dor a xue, ji peya ên çê û jêhatî bê-tir hulûlk (bende) ên du rû û bawervaj dabû hev.

Sûltan Hamîd ; ji bo ewlemendî a can ê xue ; li gelî ê îstanbûlê, li kenar ê deryaê, li raserî «Boxaz îçî». li rast a Yildizê bi nav ê YILDIZ Sarayek bi navûdeng ava kiribû û dor a saray a xue bi bedeneke xurt çember kiribû û pêçabû. Sûltan Hamîd ; Padişah ê pir pertew û tacidar ê fêris ! ji hundur ê vê saray a bi bedenana çemberkirî «kişwer ê tabidar û gewre» ê Osmanîyan di-dêra û kokûsaz dikir. !

Li derva ; li ba Awrûpaîyan, tu paye û bergiranî a xuehermend a Osmanî nemabû. hundur ê Kişwer ê Osmanî jî di tevheviê da bû ; Jendumendî (hercumerc) eke dijwar fermanferma bû. li Kurdîstanê ; Pirens ên «ji ber şûr maf», serek û giregir, nemaza aña ên êlê ên giran, ji bendekar (Memûr) ên Padişah ra serfurû nedikirin ; Dêrsim ; her dem û gav serradikir, Sasûn, Hekarî, Semdînan û li Kurdîstanê gellek cî ên din çiksmendi a ferwerainê nemabû.

Li welat ê Arnawûdan, Yemen, Ibin suûd, çîya ê Durzîan tu

caran geşteceŋg kê m nedibû.

Di vê sal sedê da ku Awrûpaî di rê a zanişmendî û hunerwerîê da bi gav ên dêwane pêşde diçûn împaratorî a Osmanî û di nezani n a reş û tarîtiê da wenda bûbû.

Zanişwerî (maarif), bazirganî, çandevanî, Pişevanî, di nimûn (sekil) ê salsedên kevnare da bûn.

Kes nezane çawa bûbû ; li Istanbûl ê çend dibistan avakiribûn. di bajar ên din da ; nemaza di Kurdistanê da ; zanişwerî bi carek hîç bû. çawa ku zanişwerî li Kurdistan ê biç bû li ba Arnawûd û Tazîan jî hîç bû. Anadol û Rûmelî ji van deran hinek çêtir bû.

Sûltan Hamîd û giregir ên seraê ; sûd û behre ên xue hiştin a gel di nezaniêke kûr û tarî da dîtibûn

Çar pîspor ên Sûltan Hamîd ; çar gewremerd ên bergiran ên seray a Yildizê hebûn : Fehîm Paşa, ji bajar ê Bûrsaê ; çerkez Muhammed Paşa (nexuenda) ; Muhammed Izzet Paşa (IzzetHolo) ji samê ; şêx Ebûl Huda (Ufurukçu Ebûl Huda) ji bajar ê Helebê.

Fehîm Paşa; pêşî a gişanda bû. Serek ê sazimendî a «Jurnalci» an bû, agahdar ê raz (Esrar) ên bergiran ên Sûltan Hamîd û şîretmend ê wî ê Rûmetwer bû. Çerkez Qaba sakal Muhammed Paşa nexuenda bû, lê ; peyakî girs û çeleng û kêrhatîbû. Karker ê bindest ê Fehîm Paşa bû. Ustubar ê bergiran ê Muhammed Paşa, bi cî anîn a asayiş û ewletî a payitaxt bû. zindan û girtigehan û dûrangeh, di bin fermandarî a Muhammed Paşa da bû, Qaba saqal Muhammed Paşa dest ê rast ê Fehîm Paşa bû berpêşgeh (merci) ê jurnalciyan bû.

Eger ; em ji hengam a Sûltan Hamîd ra, hengam a Jurnalciyan bibêjin em tu neweîê nabêjin.

Her roj ; bi rêa Fehîm Paşa, hezaran jurnal digihîşt dest ê Qaba Saqal û wî jî, bi werbêja wîcdanî werbêjdikir, qenc û neqencan ji hev dikir û dibijart : bedbext ên alîê neqenc seza ê xue didîtin ! her roj ; bi sedan xanûman ê bêgunehan wenda dibûn.

Sûltan Hamîd û giregir ên seraê, ji bo asûde a xue ev çare dîtibûn.

Fehîm Paşa ; bîrewer û jêhatî bû. Lê ; behre a xue ji behra gel pêştir digirt. **Fehîm Paşa** ji **Sûltan Hemîd** ra şeqlewanî dikir û bi milyonan berevdikir.

Izzet Paşa Holo ; bawermendtir ê peya ên **Sûltan Hamîd** bû ; bi carek **Sûltan Hamîd** pê bawerî a xue anîbû û xue lê sipartibû. **Muxabin !** **Izzet Paşa** meruvekî bi fend û fût bû, di zexelîê da pir dijwar bû ; **Loma** ; bi **Fend** û fûtan bi lîzbazî û zexellian di navber a **Gewremerd** û **Paşaan** da rolek yeman dilist û bêrîk a xue dadigirt.

Em werin ; ser şêx **Ebulhuda** ê **Ufurukçi** (**Pufînok**) ; **Sûltan Hamîd** pir pojnevaj (**wehham**) bû, çi çend pojnevaj bû ew çend jî bawervaj bû, hişkbawer bû, ol parêzekî çav kor bû. **Ebulhuda** ê zexel bûnişrewan (**halet î rûhiye**) ê **Sûltan Hamîd** baş naskiribû, **Sûltan Hamîd** dixiste dabê, dafê, jê paye û zêran dibir.

Sûltan Hamîd ; bawer dikir : **Ebulhuda** ; **Yezdanpaye** (**welî**) e , (**sahib keramet**) e , li tiştne ve şare agahe ! **Loma** ; **Sûltan Hamîd** kisse a xue a bergiran, bi şîret û şîretmendî a **Hezret î Ebulhuda** çêdikir.

Sûltan Hamîd ; împaratorî a xue, a gewre ku, ji **Yemen** ê ta **Qafqasan** ; ji **Barsaê** ta **derya** ê **Adiryatikê** pehin û fere bû, bi vê mejikê (**zihniyet**) digerland ! Lê ; çawa ev împaratorî hilnediweşiya ?

Çima ku ; **Padişah** ên **Osmanîan**, jî alîkî din jî, **Xelife** ên **îslamê** bûn, li nik **Musulmanan** pir **Xudan Rûmet** bûn, **Textegeh** (**meqam**) ên wan bilind û pîrfiraz bû.

Eger **Sûltan Hamîd** ; xue li vî cî ê bilind û pîrfiraz ne siparta, du rojan li ser **Text** ê **Osmanîan** nedima !
nemabû.

Di hengama **Sûltan Hamîd** da ji her pitike (**noqta**), bûniş a xuehermend a gewre û **gûrîpaş** a **Osmanîan** perîşan û berbad bû : **diravkod** (**Qasa**) ên wê valabûn, û rê û şeqam pîrr hindik bûn, pir ên derbasokan pejmurde bûn, **zivistanê** **rêwîtî** heman, heman rawest dibûn. **Xueşber** ; ji **kêmanî** a **rêan**, **bazirganîek** **pêşvebirî** û **gumreh** **tunebû** : çandewanî ji binî nemabû. **Sazimendi** a **jandar-**

ma (zabtîye) pir kê m bû, Jandarma mehane (maaş) ê xue tekûz nedistendin loma; bar ê usu ê bêçiz (feqîr) u zebûnan dibûn !

Em werin ordî a Osmanîan : di hengam a Sultan Hamîd da, ordîek modern, bi karûbar, şipil û bi werziş tunebû. Kadro ê ordîe pir kê m bû, sereceng ên wan ku berdest ên Almanan rabûbûn pir hindik bûn. Di ordî a Osmanîan da, di hengam a Sultan Hamîd da, hêj «Binbaşî û Qolagasi» ên ne xuenda hebûn, ordî gerwerzî (Manewra) çî e nizanibûn, werziş û perweriş û bendûbest a wê nebaşbû, sazimend a tendurustî û barxane di bûni-seke perîşaniê da bû.

Gelo ! di pitik a tendurustîe da bûniş a Osmanîan çawabû ? berbad ê berbadan bû ! Li bajaran bi xue, jimar ên bijijkan pir kê m bûn. Derman û xestexane kê m peyda dibûn, di gundan da bizîş çî e kes nizanibû, gundî gerdenxuar ê şêx û Melan bû. Şêx û Melan ev belengazana bi nivişt avsûn û pivkirinê bimar (Tedawî) dikirin.

Lê ; berbattir ê giştikan, bûniş a zanişwerî bû : jimar ên dibîstanan li Bajaran bi xue gelek hindikbûn, Medreseên kevnare cîgeh ên suxte ên nezan bûn, ji % 90 ên gel ne xuend bû ji % 10 ê maîn ji xuenda bûn lê; pirtir ên van xuenda ji, bawervaj bûn.

Di hengama Sûltan Hamîd da têkil bûn a Xuehermend ên biyanîan he bû. Bi texlîtan behre ên Xuehermend ên mezin di erd ên Osmanîanda hebûn. Loma ; wan ji li hundur ê Kişwer ê Osmanîan rengareng serêşanî û entirîka çêdikirin û ji vê yekê di welat ê Osmanî da tu car tevhevî û serkeşî kê m nedibû, kes jînek asûde derbas nedikir. Di salsed ên 19 im û 20 im da tevger a Xuehermend a Osmanî ewhabû. Belê ; rastî eve, di van salsedan da Imparatorî a Osmanî ev çend pejmurde, ev çend bê tabûtuwan bû !

Gelo ; çima Imparatoriek ev çend perîşan û perkende çels ne di herifî û nedîçû.

Bi mejik a me ; ji bo nemirin a vî nexueş ê li ber xirexirê du engîz hebû : yek jê hundurî, a din jî derve î bû.

Engîz a hundurî : bi yekdemî, Xelîfêbûn a Padişah ê Osm-

nian bû, engîz a derve î jî ; qayışkêşî a Xuehermend ên Awrupaian bû. Rastir ê wî behre a ûris u îngilîz bû.

Em van herdu engîzan hinekî kûr bikin : I-Engîz a hundurî ; ji destpêk a îslamîyetê textigeh Meqam ê xelifetîê li ba îslaman bi konevanî û olî cîekî pîrfiraz û bergiran bû.

Berê ; Tazî ji Xelîfera « Emîrulumumunîn » digotin. Paşê Osmanî «Xelîfeî Rûî zemîn» digotin.

Osmanîan ; li mezinaî û firazbazî a Xelife ên xue ra; xudafî û raziberî (manewî) xurtî û pertav jî veser dikirin. Osmanîan ; di xelife ên xue da, raser ên nîgerandin a enzan ; hebûneke pertewdarî, bahadiri, zoraweri didîtin. di nivîswaran da, di dev ê kesan da ; li ser xelifean hezar û yek çîrok, çîrçîrok, fesane û gotin ên bêteşe hene : her Xelife Xudan ê çîkmendî (Nufûz) û pertav a 7 yezdanpaye (Welî) e ! Xelife li rûê Deryaê digere sola wî şil nabe ! Xelife ; şêran û dêwan digrin Xelife bi pîfkirnêkê çel (Gawur) dikujin !.....

Textigeh ê Xelifetî a pîrfiraz zaf bilind bû, pîrfiraz û berguzîde (mubar ek) bû ! Xelîfe ên mihriwan ji her kêmanîê dûr bûn, ji her gunehî pakbûn pîr pakij û yektabûn !

Xelife ; parêzmand ê Islamê ên li ser rûê zeminêbûn ! bav û Xudan ên gel bûn ! Xelîfe ji herdu çav ên gel mihrivantir bûn ! Gel hemî ; bende û hûlûlk û gorî ên naçiz ên Xelife ên xue bûn...

Soreş ên serxuebûn ên Kurdan, serkeşî ên Yemenîan, rabûn a Arnawudan.... ji çi engîzî, lezûbez û bi hêsanî dihatin vemirandin ? çima ku, mêr ê musulman zûbizû, bi leşker ê Xelîfe ra şer nedikir. Ceng kirin di nuxûn a Xelîfan da gunehkarîeke mezin bû ! Kufurbazî bû !

Çawa dibê ! Pirens ên Kurdan maf û serxuebûnê dixuazin ? Ma ? îmam ên yemenê ji xuedê natirsin pey azadî û maf ê xue digerin? Beg ên Arnawûdan çi dikin ? çima hildikişin çiyê, li rizgarî a xue digerin ? Tevger ên wusa nebi cî ne bê Olî ne ! cî ê kir dar an doje e ! çare ê yegane ê rizgarî serfirûbûn a xelîfe e.

Li her goşê ên împaratorî a Osmanîan ; zana ên Olê şêx û Mela û şorindgo (Waiz) giş bi yek dev û yekdenk, ji salsedanve, ji gel ê Osmanî ra - Tazî, Kurd, Tirk, çerkez, Laz Arnawûd, Boş-

nak, Pomak ... - ev rewan û mejîk ên serfirû û tekapû (Secde) kirin, ji Xelîfean ra, şev û roj xuendin û pîfkirin.

Gel ên nezan û dilpakîj bi salsedan van deng û gotin û peyvan godarî kirin ; ev peşn û aferînxanî ên Xelîfean di mejî û hes-tî ên gel ê nezan da bi cî bû, û têda çikiya !

Osmanî ên Musulman giş - Tazî jî tev î wan - wuha bawer-dikirin : qelsî a Xuehermend a Osmanî, qelsî a îslamê e. îslam bi hebûn a Padişah û Xelîfe ên Osmanîan payîdar e. Ev bawerî û ev ewlemendî, qenc ketibû ser û mejî ê vî gel ê Olparêz û bawer-hişk. Loma, Musulman ên Osmanîan ; ji her renc û êşê ra : bir-çibûn, tazîbûn û ji kêmasî û belengazî ê ra qîm a xue anîbûn. wan sond xuaribû û peyman kiribûn ku ta mirinê, ew dê berxue bidin û ji bin ferman a Xelîfe deranekevîn !

Ev bawermendî a Musulman ên Osmanîan ; Sûltan Hamîd û Sûltan ên din ; ta Mustafa Kemal û îsmat û Celal Bayar ... û ê din jî heya îro payîdar hiştî.

Belê ; engîz a ne hilweşîn û ne herifîn a Xuehermend ên Os-manîan ê Tirkan ; ev bawermendî a tebût e.

Eve ku; Li salîsed ên 19 im û 20 im ê Islamîtî ê da xuehermend a Osmanîan û vê paşîê jî ; Cumhurîet a Tirkan ji hilweşînê, reha kir. Hemş (Hatta) firazbazî û pertewdarî a Yawûz Sûltan Selîm û çend Padişah ên peyhatî ên wî jî, sîdarî ê bihevghiştin a Xî-lafetî û Padişahîê bû.

Belê Ol a îslamê ji xuehermend a Osmanîan ra, Paşê jî Tir-kan ra qenckarî ên mezin kir. Lê ; ji Kurdan û gel ên din ên Mu-sulman jî Osmanîan û tirkanra kirin bende û hulûlk.

Nemaza ; Serek û şêx û Melle ên nezan ên behreger (Menfa-atperest) ên Kurd ; bi salsedan ; li nalandin a Kurdan li bin bin-detî û girtîti ên Tirkan da guh nedan, gava ; di nav van 400 salan da Kurd ji behadir ên kur ên xue, bi milyonan xort, ji bo maf û serxuebûn a xue kire gorî ; Mîr, gelek ji wan bûn hevalbend ê Xelîfe û Tirkan !

Mustafa Kemal bi xue jî di şer ê Yewnanîan 1919 da li Erze-romê ji bo Xapandin a Kurdan Teylesan a şêxan da ser ê xue û

cubbe ê Muftian ji li xue pêça û bû heval ê şêx û Melan û Muftian ; bi ayetan bi hedîsan Kurd xapandin. Kurd alikarî a Mustafa Kemal kirin, Yewnanî şikandin, û şer kar kirin. Mustafa Kemal bû xazî Paşa, bû Ataturk, bû Serek ê Cumhûr ! lê Mustafa Kemal bêbext derket ; tu maf û azadî neda Kurdan. Sond û peyman a xue ji bîr kir.

Kurd P.Z. 1925 an da şores rakirin, ji şêx Seîd, şêx şerîf, şêx şemseddîn û çend heval ên wan pêva hezaran şêx û Melle bûn heval ên Mustafa Kemal û alikarî a bira ên xue ên xuîne nekirin, bi berovajî alikarî a Mustafa Kemal ê xuînvexuar ê Kurdan kirin !

Van nezanan bêbext û behregeran (menfeetperest), van şêx û Melan, axa û began ; bi kuştin a biraên xue — bi rengareng eş û îşkence — temaşa kirin.

Ev çend mirarkerî jibo rûmet û evîn a şaşik, cubbe, Teylesan, ayet û hedîsan û jibo Xelîfean çêbûn !

2 — Engiz a derveî : di salsed a 19 im û di niv ê salsed a 20 im da ; Uris û Ingilîz ; ji bo Istenbulê û ji bo herdu geliên wê (Bosfor û Dardanêl) qayîşkêşî dikirin.

Istanbûl û her du Geli ên wê ji van herdu Xuehermend ên mezin ra pir divabû. Bosfor û Dardanêl ; ji alî ên Ceng û Bazirganî, ji alî ên konevanî a Balqan û Rohilat a Navîn ; ji her du Xuehermendan ra cî ên pir bergiran bûn. loma ; herdu Xuehermend ên emperyalist ji bo îstanbûl û herdu Geli ên wê lihev nedikirin. Wek çare ê yegane, Padişah ên Osmanîan li van cian pasivan dihiştin !

Qayîşkêşî a herdu emperyalîstan, dibû engîz a payedarî a xuehermend a Osmanîan. P.Z. di sala 1873 an da Uris ; di nixûn a Osmanîanda bangşer (Ilanî Herb) kir. Di demeke hindik da, ji rohilat ; ghişt Ezeromê ji alî ê roava ; Rumelî giş leyand û bi çend kilometra nêzik ê Istanbûl ê hat. Lê ; Geşteçeng ên Ingilîzan, ji Dardanêl derbas bûn, li pêşber ê Ayastafanosê lenger avêtin. Urisan, bivênevê paş ustu ên xue xurandin. Istanbûl a rengîn carek din ji Tirkan ra hiştin û çûn.

P.Z. 1914 an da ; di şer ê yekemîn ê cihanî da ; gava Alman û yekdest ê wî Osmanî, li ber Ingilîz û heval ên wî şikîyan ; Amerika, Ingilîz, Fransîz û heval ên wan P.Z. 1918 an da ketin Istan-

bûlê, û gelek cî ên Anadolê jî leyandin.

Çar salan ; Istanbûl di bin dest ê wan da ma. çar sal ferman-
dar ê Istanbûlê serleşkerek î (Hokomîser) Ingilîz bû.

Lê ; man a Ingilîzan li Istanbûlê tu caran bi qîm a Urîsan
nedihat, Urîs alîkarî a Mustefa Kemal kirin. Alîkarî a han, ev
kisseê bi carek guhart. Ingilîz û heval ên wî paş çar salan — sala
1922 — Istanbûl vala kirin û korûpoşman Istanbûl hiştin û çûn !

Hazret ê Mustefa Kemal Paşa, bi saya Urîsan, Istanbûl, Ana-
dol jî nûda xist bin dest ê xue û hat li seray a «Dolma-Baxçe»
pal da !

Wuhae ; Xuehermend a Osmanî ku, di sala 1918 da, bi carek
hilweşîa bû, bi weşxuazî (Lutuf) a Urîs ên Bolçewîk , nav ê xue
guharta bû «Cumhûriyet a Turkiye» û jî mirinê reha bû.

Ji nûda, Mustefa Kamal û Cumhûriyet a wî, li ser ê Kurdan
bû bobelateke mezin.

Armenya

Li

Asya a Biçûk

Ermenî ku, 2500 sal e hevsî ên Kurdanin ; em dixuazin ji wan
hinek zanegî bidin û di van 2500 salan da têkilî ên herdu gel ên
hevsî çawabû hindikek karûwer bibin : (*)

Nejad ê Ermenîan jî, wek Kurdan Endo-Awrûpaî e. Ermenî ;

1 — (*) Dîrok a kevnare ên Enzanan pir tarî e, pir kêma e û
pir çewt e di van sal ên dawîê da, ji kolan ên Arkêolojî pir nişane
û şope derketeine meydanê. Bi van nişane ên nû çewti û kêmanî
ên nivîswar ên dîrok ên Kevin hatine durustkirin û tekkaz kirin.
Di vê navê da, li ser, Dîrok ên Kurd û Ermenîan jî, zaniş ên nû
bidest ketine ; bi alîkarî ên van nişane ên nû, bûniş ên cografî û
Dîrokî ên Kurd û Ermenîan em dê berjend (Izah) bikin, em dê
bi xebitin xuarî û çilwerî bidin alî û rastî e derxînin meydanê !

deh hezar beri zana isa di koçbarî a giştî da — wek «ARI» ên din — ji Iskandinawya, bi koçbarî berbî nivro koç kirine.

Lê ; ber é Ermenîan, di vê koçbarî é da, wek Kurdan, ne li Qafqasan û Araratan bûn. Ermenî ; ji alî é Romanyaê derbasbûn û ber é xue dan Yewnanitanê û li Tirakyaê bi cî bûn (*).

Ermenî, ji ber Sitan bazdan, xue li Kurdan (li Araratan) girtin. Kurd ev Ermenî ên penahvêj (multecî), bi dilovanî pezi-randin (qabûl kirin), ji van penahvêjan ra dilxueşî kirin, dostanî û biratî nîşan dan.

Di van hengaman da ; nav é Padîşahî a Kurdan a Araratan xaltî bû. Ev Padîşahî a Xaltîan Padîşahiyek xurt bû ji alî roava digihîştin Torosan. Paytext é Xaltîan Tospa (Wan) bû.

Kurd ên Xaltî ; ji Ermenî ên Penahvêjan ra mêvanperwerîek mezin kirin, Ermenî ji van qencî û mihrivanî ên Kurdan pir dilşa-bûn. Dostanîek hêja di navber a Kurd û Ermenîan da çêbû. Ev dostanî û niwaziş ên Kurdan ew çend pêşve çû ku, Ermenî ; Xuda é Xaltîan ku, nav é wî «HAY» bû, ji xuera kirin «Parastek» (Mabûd). HAY ; ano Zaniş, Hiş, Bîrewerî û Ermenî nav é xue jî kirin «Hayîk».

Ji van berjendin (izah) an tê fehimkirin ku, Ermenî piştexuaz

2 — (*) li Tirakya ; bi nav é Frijiyen, hevsiêkî Ermenîan hebû, di Dirokana da ji bo nejad ên herdu hawuşan ra «Tirako-Firijiyen» dibêjin. Ji van berjendkirin ên jorin xuya dike ku, Kurd û Ermenî herdu jî, êndo-Ewropaf ne, lê, ne ji yek birrin. Kûrd ; ji birr a «Arîan» nin, Ermenî, ji birr é «Tiraki-Firijiyen» in.

Ermenî ; çend hezar sal li Tirakyaê derbas kirin. Paşê B.Z. di salsed a şeşim da Tirakya berdan. ji Bosforê derebas bûn, kenarê Deryaê Reş girtin û berbi rohilat hatin li dor a Qars û Eriwanê cî girtin.

Di wan hengaman da ano B.Z. 625 an da Hawuş é Sît, ji ba-kurrê Derya é Qespînê berbi nivro dirêj kirin. Sît Arî ne, ji Ezbet a Kurdan in. Sît ; li ser rê a xue ; jorjiya, Armenya, Pont û Kapadokya talan kirin, wêran kirin û berbi Lîdya û roava kişiyen.

(mahmi) bûn, Kurdjî piştedar (hamî) bûn. Ermenî ên piştexuaz, Ol a piştedar ên xue pezirandin û nav ê xue jî kirin HAYIK.

Baş xuya dike ku ; Ermenî bi zor a şûr ê xue ne hatibûn Araratan û bi şer û ceng û bi xurtî jî li Araratan bi cî nebûbûn. bi berevaj (bilakis) ev Ermenî ji ber sîtem ên Sîtan reviyabûn, revoke ên belengazbûn.

Ji bo aşkartin (Ispat) a van engeştan (Iddîa) ; em nivîsandin ên jêrîn pêş we dikin.

Di nivîswar ên dîrokan da nivîsandine ; B.Z. ber bi salsed a şeşim hinek Ermenî ber bi Araratan koç kirine. Cardin ; ev nivîswar ên dîrokan nivîsandin ku, Padişah ên Kurdan Key Aksar ê Kişwergîr B.Z. di sala 625 an da li Text runiştibû û B.Z. 623 da Nînwa Paytext ê Asoran dorpêç kiribûn, di hengan a dorpêçkirinê da ; Sît ji bakurr hatin Kurdistan, Corcîa, Armînya, Pont, Kapadokya dan ber xue.

Key Aksar li ber metirs a Sîtan dev ji dorpêç a Nînwa berda, ji bo derxistin a Sîtan ji Kurdistan a bakurr, bi salan bi Sîtan ra koşîa ; Di sal a 615 an da Sîtan ji Kurdistan ê qewirand, paşê ket pey Sîtan ew ji Armenya, Kapadokya û Pont deranîn ; ev her sê Kişwer veser (îlawe) ê Kurdistanê kir. Bi vî awaî sînor ê Kurdistanê ê gîhand çem ê Halis (Qizil irmaq). Key Aksar B.Z. di sal a 612 an da Nînwa vekirand. Xuehermend a Asor ji rû ê cîhanê rakir. Ev vêrast ên dirokê, di nivîswaran da nivîsandîne.

Wuhaye; ordî a Key Aksar ; B.Z. di 615 da Armenya, Pont, Kapadokya, heya Derya ê Reş vekirand û ev her sê Kişwer jî bi ser Kurdistanê va veserkir. Ev buniş heya hatin a Iskender ê Mezin 300 sal ajot. Wuhaye Ermenî ; 300 sal berbend (Tebaa) ên Kurdan bûn.

Gava ; ev vêrast ên dîrokê li meydanê bin ; gelo, meruv dikare bibêje Ermenî B.Z. 600 da dirêj î Araratan kirin û Xaltîan şikandin, Araratan ji dest ê Kurdan sitendin ? Gelo ; engaştin (iddîa) ên ewha, dikeve ser ê ké? ma dirok hiş û hoşmêj (mantik) tiştne ewha di pezirîne ?

Kurd ên ku 2000 sal, bê aram ceng ên Asoran kirin. 2000 sal sing ên xue li ber ordî a Asor a zorba kirin mertal û dawîa dawîn

Ninwa vekirandin û Asor kirin tunne. Ma ? ev Kurd ê bahadir li ber çar Ermenî şikiyan ?

Di van hengamanda — B.Z. 600 — Ermenî; ji Tirakya hêj nû hatibûn ; di hîştiman ê xue ê nû da, — dor a Rewanê — hej nû bi cî bûbûn ku, rast î hengeme ê Sîtan hatin, perîşan bûn, jihevde ketin.

Paşê key Aksar ; Padişah ê Kurdan hat gaziye ; Sît ji Kurdistan a bakurr ji Armenya, ji Pont, ji Kapadokya q ewirand ; ev Kişwerana ji Sîtan pakij kir her sê padişahî ji ferwerî a Ermenîan ji nema, ordî a Ermenîan jî nema !

Rastî ex e : hinek Ermenî jibo rehakirin a can ê xue ê şêrîn, ji ber Sîtan reviyabûn, xue avêtibûn bext ê Kurdan, Kurd ev penexuazan pezirandibûn, Paşê ev Ermenî ên penahvêj, Xuda ê Kurdan ku, nav ê wî HAY bû, ji xuera kirin parastek û nav ê xue jî kirin Hayik.

Eger ; em van nivîsandin ên han kurtebir bikin ; Ermenî ; B. Z. di sal a 600 î da, ji Tirakya hatin Asya a biçûk. di vê navêda Key Aksar Ninwa vekiran, Sît ji Asya a bi çûk qewirand, Armenya, Pont, Kapadokya bi Welat ê xue va girê da ta wendabûn a Sehîşahî a Kurdistanê, bi dest ê Iskender ê Mezin ; Ermenî 300 sal bûn berbend ên Xuehermend a Keyanîan ano berbend ên Sehîşahî ên Kurdan.

Li dor a Araratan roşman (wazîyet)

A

Kurd û Ermen

Roşman ên Kurd û Ermenîan ; li dor a Araratan ; ji hengam a Koçbarî a gişkî, ta vesendin a Kurdistan bi dest ê Iskender ê Mezin ; ano ta B.Z. sal a 331 ; ê dê ji nû va berçav bikin :

Kurd ; B.Z. 10,000 sal ; ji Iskandinawya koçbar kirine ber ê xue dane nivro li Qafqasan li Araratan û B. Z. 6000 sal dihe ku hîn bertir gihîştine van doran. Kurd ên ku di van demanda hatin Araratan du ezbet bûn: Kutî û kurtî. Kurtî ji Kûtîan cuda bûn çûn

berbi Derya ê Qaspînê. Kurtî ; li Asya a roava ji rohilat ên Araratan ta bajar ê Belxê vesendin. Ji ali ê nivro jî gihîştin Derya ê Ummanê.

Kutî jî ; Araratan, Zagrosan û kenar ên çem ê dicle girtin. Paşê, bi salsedan bela bûn pehin bûn Erd ê xue ferehkirin ; Antitorosan, Torosan û paşê Sûrya jî vesendin gihîştin sînor ên Firewanan.

Di van hengaman da, di van hengan ên pêşveçûn a Kurdande B.Z. 6000 sal —4000 pehnav (Wadî) ên Dicle û Furat di dest ê sê Hawuşan da bû : Sûmîr, Akad û Elam. Kurd ên Kutî ; bi van her sê Hawuşan bi sedsalan û hezarsalan şer kirin dawîa dawîn her sê Hawuşan jî şikandin û wenda kirin û Kurd di her sê Kîşweran da Fermanferma bûn.

Di hengan a çêbûn a van gertevan da ; li ser rû ê cîhanê nav ên Kildan, Asor, Paris û Acam hêj nedihat bihîştin, Eger nav ê Ermen dihat bihîstin, ne li Araratan û li serekanî ên Dicle û Firat dihat bihîstin, belki li rohilat ê Makêdonya, li Tirakyaê dihat bihîstin.

Belê ; Ermenî B.Z. dawîa salsed a heftim Tirakya berdan derbas î Asya a biçûk bûn, B.Z. di sal a 600 î li d ora Rewanê rûniştin. Wuhaye ; li van doran deng ên Ermenîan ji deng ên Kurdan 5500 sal bi şûnda ano 55 salsed bi şûnda hat bihîstin.

Ermeni bun berbend ê Kurd

Ermenî ; dawî a salsed a heftim ji Awrûpa koç kirin hatin Asyaê li dor a Rewanê bi cî bûn. Di van salan da, bi xue, Key Aksar Padişah ê Kurdan Nînwî vekirand, Sît ji Asyaê qewirand ; Ermenya, Pont, Kapadokya vesend ; ev her sê Padişahî jî, bûn sê Satrap ên Kurdistanê, gel ên her sê Satrapan jî bûn berbend ên Kurdistanê. Ermenî jî 615 B.Z. ta 331 B.Z. bûn berbend ên Kurdan. Paşê B.Z. di sal a 331 ê da, Iskender ê Mezin hat Kurdistan seraser — ji Deryaê Sipî ta bajar ê Belxê sînor ê Hindistanê leyand û vekirand. Iskender zû mir (356-323), di dewa a wîda general ê wî Sêlêkos bû Padişah ê Kurdistanê, B.Z. 312. Armenya bû Satra-

peke Selefkian, Ermenî 109 salan bûn berbend ê Selefkian. Padîşahî a Sêlêkos pir ne ajot B.Z. sal a 125 an neví ê Key Kubbad ê Kurd «Arşek» rabû. Padîşahî a Aşkanîan ê Kurd serrast kir, Padîşahî a Sêlêkos wenda kir. Armenya ji nûda bû Satrapeke Kurdistanê. Ermenî icar jî 480 sal bîndest ê Aşkanîyan da man. Paşê ; P.Z. di sal a 26 an da ; Erdişîr ê Babekî ê Kurd ; Padîşahî a Aşkanîan wergerand Padîşah a Sasanîan sazdar kir. icar jî Armenya bû Satrapeke Sasanîan.

Lê ; Roma li dawî a hengama Aşkanîanda dest bi vekirandin a Asya kiribû. Ji bo vê yekê ; Corcîa, Ermenya, Pont û Kurdistan a roava di navber a Roma û Aşkanîanda — vê paşîê jî — Sasanîan da meydan a Ser û koşandinê bû. Ev kişwer ên bedbext bûn baziçe û gorî ên van êmperyalîstan û 600 sal aşîtî û aram nedîtin.

Gava ; P.Z. di salsed a heftim da, vekirandin ên îslame dest pêkir ; Kurd jî Ermenî jî, Paris jî bûn dîl ên bîndest ên êmperyalîzm a Tazîan. P.Z. 1278 an da neví ê Cengîz Xan, Helakû Bexda vekirand Xelife kuşt tûde ên Bexdê ji şûr derbas kir 800,000 Enzan bilêc kir. Ji vê demê bi şûnda ; leyandin a Tatar, Tirk û Tirkman dest pê kir.....

Ev nivîsandin ên me ; eşkere nişan dide ku Ermenî tu caran Ferwer (Hakim) ê Kurdistanê û çîya ên Kurdistanê çîya ên Ararat, çîyaên Erzerûm, Erzîncan, Dêrsim û Zozan ên wan û çîya ên din nebûne..... (*)

(*) Di Nivîswar ên Dîrok ên Ermenîan jibo Padîşahî û Padîşah ên Ermenîan Nivîsandin ên pir çelwerî (Mubalaxa) hene. Pir ên van nivîsandinan xurû nîgaş in. Konevan ên Ermenîan bi van konevanî ên xue ên çewt, ji gel ê Ermenî ra zîyan ên mezin gîhandine û di karin cardin jî bigihînin. Nemaza ; gava cuwan û xort ên Ermenîan ku ev çîlwerîan xuendine û bawerkirine sibe mezin bibin bi kevin jîn a kar û xebatê ev nîgaş ên han dê bifirîn, li roşiman (waziyet) a vêrast ê agah bibin, ew dê bibin bedbext û bedbîn.

Hengam a gûrîpaşî ên Ermenîan ; ew gav e ku Ermenî bin berbendî a Roma bûn û serleşker ên Ermenî di bin fermandarî a Roma bi sal ên dirêj, bi Kurdanra şer kirin û carna ordî a Roma diket Kurdistanê, Ermenîjî bi wan ra ketine Kurdistanê û ji vê keysê behremena bûne û li hin koşe ên Kurdistanê bi cî bûne.

Hemş (hatta) ; hin fermanar ên jêhatî ên Ermendian — carna — ji Roma padîşahî jî çirpandine. Lê ; di vêrastîê da ev tevgerna giş numaiş bûn, Ermenî berbend ê Roma bûn û tu caran padîşahîeke tebût bi dest nexistine.

Ermenî ; çawa li bin sî a Roma li dor a Kurdistanê ji bo çend rojan, çend padîşahî ên nivco bi dest xistine, ewha jî ji bo çend dem ên kin li Anadolê li dor a çiya ên Torosan padîşahî kirine. Ev padîşahîana jî di dem a Xaçparêzan da bi camêrî û alikarî a Awrûpaian bûn. Gava Xaçparêz şikestin û vegeريان Awrûpaê, padîşahî a Ermenîan jî herifi, çû.

Kurd û Ermenî

Di

Hengam a feşartin (intişar) a Islamê

û

empyralist ên Tirk û Tazî ên îro

Islamîti ; di destpêk a feşartin a xue da ; ji Ermenîan ra — çima ku Mesîhî bûn — firawanî ek mezin bû, ji Kurdan ra jî, ji gotik û jan dijiwartir mîratkerî ek bû.

Di destpêk a Islamîtiê da, Tazî ji Mesîhîan ra Xudan nivîswar gotin û Mesîhî jî di aşîti û asayîşê da jin. Loma ; Ermenî ji Musulmanan tu zîyan nedîtin.

Kurd ; Zerdeştî bûn, Nivîswar ên wan «Awîsta» bû. Tazî ; Awîsta wek încil nivîswar a Asimanî ne pezirandin. Ji bo vê yekê; Tazî ji Kurdan ra Gaûr gotin û ji wan ra bi awakî dijiwar û şermîsarî sitemkarî kirin. xueşber ; Kurd jî bi Tazîan ra şerne dijiwar kirin. di destpêkê da Tazî şikîan û serfermandar ên wan hat kuştin ; Tazî revîan lê paşê Tazî cardin vegeريان îcar Kurd şikîan û bi şikestineke dijiwar ji hev belabûn. Tazî wîcdan bi carek ji bir kirin ; Bajaran, gundan, û deşt û çîyan talan kirin, wêran kirin. agir berdan; Dever ên ku ordî ên Tazîan karibûn bikevinê tu avai nehiştin. Bi salan ; ev bêdadî ên Tazîan dirêj kir : bilêc kirin,

şewitandin, talan kirin namûs a pakdawan jî lekedar û payimal kirin (*).

Weke ku, me li jor gotibû ; islamîti di destpêkê da ; Kurdan nabedit kirin û şewitandin. Lê Ermenî ne eşandin, Ermenî gihîştin aşiti û asûdegî : Welat ê wan ji ordî ên Sasanian û Roma ra 600 sal bûbûn meydan a Ceng û pevçûmê. êdî tu şer û Ceng nema bû. Dawî a pevçûn û lihevixistinê hat. Li ba Tazian Ermenî Xudan Niviswar bûn loma tu kuştin, talan bûn nedîtin, gihîştin jîneke asûde û ewlemend : Ziman ê wan, Ol a wan, Hencar (adet) ên wan bi rehaî ji wan ra ma. Lê ; Kurd Zerdeştî bûn loma Tazî ji wan ra aşiti mefer nedan Kurd ji bo parastin û qedxên kirin a ziman ên xue, ol a xue, gerdiş a xue, namûs û hebûn a xue tu gare kî din nedîtin û rahiştin Gurz, sûr û xenceran !

Kurd ; bi Tazian ra bi rojan bi mehan bi salan ceng û şer kirin ; Pir kuştin û pir xue dan kuştin wek çem û leîyan xuîn a sor lîzikandin. Lê ; dawîa Tazian nehatin û Tazî xuedî ê du çekan bûn ! destekî wan şûr digirt destek î din jî Quran. Tazî ; ne bi mêrxasî, lê bi firîb û dekan zor a Kurd birin ! û Kurd ê Pehlewan, Kurd ê Cihangîr şikiya.

Kurd ; ne ji şivik û darikan bûn ! Kurd ji pola û mifriq bûn ! Kurd wek şifikan du ta nebûn, wek pola şikiyan !

Kurd ê nku bi dilîrî û xurtî pêdarî kirin tev de hatin kuştin. Kurd ; kur ên xue ên berjiste wenda kirin. Kurdên kêrnehatî ên şunda maî musulmanî pezirandin û can ên xue ên şêrîn reha kirin. Lê ; namûs û rûmet a xue reha nekirin. Kurd ên ku Musulmanî jî pezirandibûn — cardin ji sitemkerî û bê rûmetîê reha nebûbûn. Car a yekim ; axaftin a Kurdî ji binî nadar (memû) bû. Kurd ên Musulman bûî jî eger ziman ê xue bi axifya bê mihribanî bê dudilî ziman ên wan bi cawberrê di çirpandin.

Ev bêdadkerî a Tazian 110 sal dirêj kir.

(*) Ji bo vê kisseê di benda «Leyandin a Tazian Kurdistan» me dûr û dirêj nivîsiye.

Di zaniş û zanişwerîê da

Engîz a berterî (faiqiyet)

a

Ermenîan ji Kurdan

Padişah ê Osmanîan Sûltan Muhammed ê kiswergîr gava Istanbûl vekirand ji Ermenîan ra (ji ûrûman ra û hawiş ên ne musulman ra bi ferman ên gewre servedarî (Imtiyaz) an da. Bi maf û tore (Selahîyyet) ên van fermanan ; Patrixane ên Ermenîan wek bi niv serexuebûnî, li Istanbûlê sazimanî a ferwerêek danî. Bi vî awaf Ermenî du Dîwan (Heyet) rast kirin : rewani (ruhanî) û peykerî (Çismanî) bi bijartin a tûde komel û encumen ên wan çê bûn, Ermenî bûn xudan diravkod (qasa) û kodik ên alîkaryê.

Ev sazemandî ên han; ne bi tenê li Istanbûlê li her alî ê kişwer ê Osmanîan, li her bajaran sazemandî ên ewha serrast kiribûn. Ev baxşiş ên Padişah ên Osmanîan ji Ermenîan ra bû firawanîeke Yezdanî.

Ji xue ; Gutenberg ê Alman di sal a 1436 an da çapsazî ji nûda anîbû meydanê. Di van demanda enzanîti di nav nezani-tîeke reş û tarî da wendabûbû, jimar ên meruv ên xuenda pir kêmbûn. Xueşber ; Ermenî jî di vê bûnişê da bûn. Paş 200 salan gava çapsazî ji Awrûpaê xue gîhande Istanbûlê, Ermenî ên rahijmend (mutesebbîs) berî hawşan giş rahiştin wê kisseê. Ermenî ên xebatkar û karashiina di demeke hindikda çapsazî a Istanbûlê xistin bin dest ê xue. Ermenî ; ji vê engîzê ji alîkî bûn xudan Saman (serwet), ji alî ê din ji xue gîhandin xuendevanîeke zor.

Ermenî ; bi bexşandin a servedarî (îmtiyaz) ên Sûltan Muhammed û di xebat a çapsazîê di demeke hindik da xuendevanî a xue pir pêşve birin.

Dîwan (heyet) a peykexî (meclîsî cismanî) a Patrikxane ê Ermenîan ji bo pêşvebirin a xuendevanîê pir koşian her sal jimar ên debistanan pirtir dibûn. di van 40-50 salan da jimar ên Ermenî gîhiştin bişkavtîneke mezin. zimanekî wîjê (edebî) a Ermenî

çêbû derket meydanê. Paşê ; li îstanbûlê jimar ên rojnave, kovar ji berêva pir bûn. nivîswar ên zanişmendî, roman ên wîjeî bi firawanî çap dibûn û bela dibûn. Xueşber; nivîswar ên debistanî pelik a yekim a bernave ê xebatê bû. di kişwer ê Osmanîyan da sal bi sa! jimar ên debistanan bêtir dibûn, Ermenî ku li rê a zanişmendî û hunerwerîê, ev çend pêşveçûn ; xueşber li jina kardestî (piratîk) ji kamwerî ên mezin birin serî. Bazirgani û pişewerî (senet) da ci ên bilind girtin.

Lê ; gava Ermenî di vê pêşveçûn û bişkavtin û tuwangerî û gumrehîê da diji; gelo Kurd ê bedbext di çi bûnişê da bûn ?

Kurdistan ; bi leyandin a Tazîyan kete çi bûnişê me bertir di bend a xue a vîje î da nivîsiye.

Di destpêk a leyandin a Tazîyan da pir ci ên Kurdistanê bû wêranekar, nivê gel ê Kurdistan xue kire gorî a niştiman ê xue azadî û ol a xue !

Kêrnehatî ên din bûn musulman û can ê xue reha kirin. Lê Kurdistan bi zor 150 sal û di hin cîanda 300 sal bi şûnda gihîştin aşîfî û aramê.

Bi sazimendî a Xelîfeti a Abbasîyan li Beşdê Kurd gihîştin aram û asûdegî. Nemaza birr ên tovrindan û şerker ên şerevanan bûn xudan paye ên bilind û bercuste. Kurd gihîştin her paye ên bilind : Mîr, Mîr ê Mîran, Xan, Padîşah û şah û şehînşah. Lê ; piranî a gel ê Kurd di bûniş a xue da hatin hiştin — hêj rasttir di bûniş a xue da nehatin hiştin, belkî tûde ê Kurd di dev ê guran da hatin hiştin ev tûde ê belengaz sipartin bîndest ê şêx û melan, Melle ên tarînezan û behreger. Kurd ê belengaz li bin dest ê van şêx û mele ên cîhannedîtî nezan û behreger, ev tişt ên han kar kirin : nezanî, hişkbawerî a vala, olparêzî a çavkor, ji Xelîfean û Padîşehan ra serfirûbûn, ji bo nav û rûmet ên Xelîfan ê Padîşahan ceng û pefçûn û meydan a şerran da karkirin a «Rutbeî Sehadet) ! !

Ev bûniş ên Kurdan ku me jimartin heya îro jî ne guheriye ! Nemaza ; bêparbûn a Kurdan ji xuendin û zanişmendî û hunerwerîê da !

Li Iran û Turkiye, Iraq û Sûrye ; yek debistan a Kurdan tune,

di van kişweran da xuendin û nivîsandin a Kurdî — yekcaran jî — peyva Kurdî sûcekî mezin e ! Mirarkerî e !

Pir muxabin ; di van dem ên nêzîk da, îngilîz li îraqê ; Firansîz li Sûrya bi salan ferweranî kirin : Lê zanişwerî a Kurdan yek pê pêşve neçû û tevnegerya. Nemaza ; li Sûrya hezaran dibistan ê vîje ên her hawişî hene : Arap, Suryanî Asorî, Kildanî, Ermenî, Cuhû. Lê Kurd jî vî mafî jî vê firavanîê bêparin. ! Kurd bibe xuedî ê debistan? Kurd ziman ê xue bixuîne ? ev Tişt ê han gunehkarfeke mezin e ! Divê Kurd ne xuîne, Kurd nexuenda û nezan bimîne !

Kurd ên belengaz ên Sûrya, jî bo dermankirin a derd ê xue ê giran û bê derman encument çêkirin, giregir ên xue dan pêşîa xue û pir caran di çûn Bêrûdê gilî ên xue pêş «HOKOMSERYA» dikirin. Lê Hokomsêr ê Firansîz Kurd ên ustuxuar bi peyv û gotinan dixapandin !

Pir muxabin Ferweeran a Firansîz ustubar (wezîfe) a xue a konevanî, şehrevanî û zanewerî bi cî ne dianîn. Ferweran ê gewre ê Firansîz ; 25 sal Kurd ên reben xapandin û nehiştin Ku Kurd bibe xuedî ê yek debistan a «Yekimi».

Hezar û sê sed sal e ku, ev bûniş a girînxiûn a Kurdan dirêj dike û diçe !

Xelîfe ên Musulman berî 1300 sal çî kirin jî Kurdan ra, çawa Kurd bê ziman û bê xuendin hiştin ; şah û Padişah û Serektûde ên wan jî û Hokomsêr ên îngilîz û Firansîz jî wek wan kirin ; Kurd nezan û nexuenda hiştin. û îrojî şopa berê diajon, îro jî jî vê şop a ne enzanî û sitemkerî venegeryane !

Kurd ; di navber a sê xuehermend ê musulman hatiye parkirin : Tirk, Acem ; û Tazî ev hersê xuehermend ên musulman — goya, pariyeckî pir hêsane — dixuazin Kurdan daqurtînin.

Ev her sê xuehermend ên musulman; jî bo ku bigihîjin dilx-uaz a xue ên xam, jî salsedan ve, jî rengareng zuştkerî, mirarkerî û nebekarî ên xue venagerin. ev her sê xuehermend — Tirk, Acem, Tazî — weke ku bi hevve şîretkerî kirine û yekgotin bûne li ser sistemekê bernavekê ; mezintir ê bêdadkerî jî bo Kurdan çê dikin. Belê hovnaktir ê bêdadkerî jî bilêc û talan û şewat û zindan û

dûrandin diwartir û wêrankertir rencek heye, bi vê renca yeman Kurdan dikuji !

Ev her sê xuehermend ên musulman ; gelo bi çi rencî Kurdan dikuji? gelo ev renc ê rencan çiye? çi teba e çi teba e? Ji bilêc, ji Agir ji talan xurtir çi renc ji van rencîr çi bobelat heye?

Kurd nezan hiştin ! Kurdan ra maf ê xuendinê nedan !

Ev konevanî a mirarkerî di hengama xelife ê duîm ê musulman Omer binî Xettab dest pê kir, hêj wê gavê Kurd ziman ê xue bipeyivîa bi cawbiran ziman ên wan bedbextan di çirpandin ! her sê xuehermend Tirk û ecem û tazî ên musulman îrojî şopa Omer diajon. di nezan hiştin a Kurdan, di girtin û hilweşandin a debistanan û di çirandin a alfebean da çi ji wan dihat dirîx nedikirin û nakin !

Ji bo mirdarî û bêbavî ên din ên sivik, bilêckirin darvekirin şewitandin bi destavêtin a dawpakijan. . . . di her keysanînê da tu kêmanîê nahêlin, her gav di aşkirinî ku, şopajo ên Omer binî Xettabin !

Kurd ; ji 60-70 sal virda ; çi çend ku ziman ên wan karibû bigere û qelem ên wan karibûn binivîsin; ustu ên xue ê sitemdîtî xuar kirin bûniş a xue a dilxiraş û Purxun ji cihanê şehremendîê ra gilî kirin. Lê ; hezaran muxabin ! gazî û nalîn ên wan ên cangudaz, nalîn ên wan ên dilşewat, kêman kes guhdarî kirin. Nemaza cîgeh (meqam) ên konevanî hiç giranberî (ehemmîyet) nedan : ne «Komel a hawuşan» a JINEV. ne ji «Komel a Gelan» a NEW-YORK, ji perîşanî û sitemkêşî a kurdan ra êşîyan !

Li vir ponjek heye ; divê meruv bi giranberî bi endîşe ; Gelo di vî gelî de — Gel ê Kurd — ev Ferûtab (Quwwet û Qudret) ên veşirî çi e ? ! Ev ferûtab û ev jîndarî ku, ji ev çend barbarî ên hovnak ra pêdarî kir û hê jî dike çi e ? Ev xurtî û zorawerî çi tişte ? ! Kurd ev sirişt û bunyad çawa peyda kirîe ?

Gerdiş (Weziyet) a Kurd û Ermenî Bi kurtebirrî

Em ; gerdiş a Kurd û Ermenîan di bin ferwerî a van êmper-

yalıstan çawabû bi kurtebirrî binivîsînin ; ev her du Hawuş ên hemsî ; yek jê gihîşt zanişmendî û bîrewerîê ê din jî di nav nezanî û di hişkbawerîê da hat hiştin !

Eger em pirs a bilêc û kuştin û talan û koçandinê bikin ; her du hawuş jî par a xue bi fireê sitendin !

Me gava ; gerdiş ên Kurd û Ermenyan di endizand ; hinek çeperê bûn, nikaribû gendiş (nefsaniyet) a xue, em rabûn derd ên kevin û nû ên Kurdan rêtin û jimartin.

Bi rastî di nivîsandin a van rêzan da dilxuaz a me a vêrast ne derd rêtin bû, dilxuaz a ne ku, em bidin zanîn; gelo Ermenî ji çi engîzî di rê a zanişmendî bîrewerîê da pêşveçûn û Kurd çima be-rovaj xurû nezanişa tarî û reş da man ?

Dilxuaz a me a dîn jî, ev bû ku em bidin zanîn ; Ermenî çawa ji nezanî a Kurdan gend (Istifade) dikin û çawa bi bêbextî û sîtemkerî kop ê dujwar li Kurdan dixin ! belê ; Ermenî bi zanişmendî û bîrewerîê da pir pêşveçûn, Kurd jî pir bi paşve man, ev rastî a han li meyadnê e, nayê veşartin. Lê ; tu kes Ermenîan, li tu cîan ji xuendinê radar (menî) ne kirine. Lê; Kurd ji vê firawanî her gav û li her cîan, ji binî bê par mane ! çawa ku Kurd vê rastîê dizanin, Ermenî jî di van kissan da li berterî a xue pir baş agahin. Bi vî awaî, Ermenî ku meydan vala dîtin, di piropaganda ên xue da bi bê wîcdanî peyweste edi nixûn a Kurdan da pir tiştên nerast û kirêt û çepel nivîsandin û hê jî dinivîsînîn. tu caran ji bêbextî û çewt û xuarî ên xue şûnda namînin. Ji bo şerandin (înkâr) a mafê kurdistanê, çi ji dest ê wan bê dirix nakin. Nema-za ; nivîswar ên ku di debîstana da ji zarok ên xue ra didin xuendin çi jahrin ! çi none !

Di van dem ên paşîê da dirokvan û coxrafişinas ên Ermenyan; di dirok a Kurdistan û herşe (Xarîta) a Kurdistanê her dem bi çûk bikin, eger van baronana bi vî awaî bajon, di demeke nêzîk da Herşe ê Kurdistanê ji rû ê cîhanê bi carek ew dê rakin. Xueş-ber ; ji van kamwerî ên xue ên mezin ; ji Acem, Tazî û Tirkan aferînan û nişan ên zêrin dê bistînin !

Çêtir eve ku ; em kisse a çewtgerandin (texsîs) a dirok û coxrafya a Kurdistan kurrî bibirin û çend nimûne, nişan bidin

û dawî a vê kisseê bînin :

1 — Nivîswar ên Ermenîan ; Nehrî ên Sûbarî kirine Ermenî ! Ev engiş ji binî da ne raste : Nehrî ; birrekî Sûbarî ê Kurd in. Sûbarî ; B.Z. 6000 sal li Araratan bi cî bûbûn. Sûbarî di hengamên dîgeran (Muhtelif) da li dor a Araratan û berbîjêr 5 Padişahî serrast kirin : Hûrî, Mîtanî, Nehrî, Alarodî, Xaltî.

Nehrî, B.Z. di 1500 î da Padişahî a xue sazandibûn. Ermenî, gava ji Tirkeya koçûbar kirin hatin dor a Rewanê, Nehrî 1000 sal bû xuedî ê Padişahîek xurtbûn û paytext ê wan Bajar ê Tospa-Wan bû, Li Araratan 1000 sal bû padişahî dikirin. Nehrî ta Torosan û Deryaê Sipî ferweranî dikirin. Bi mêranî û dilîrî a xue nav dabûn. Di dîrokanda heye : Padişah ê Zorba Salmanazar ê duîm ê Asoran li çar alî ê xue fermanferma bûbû, lê bi Nehrîan ra melsokî (mudara) dikir. B.Z. di sal a 612 da padişah ê Kurdan Key Aksar paytaxt ê Asora Ninwa vekirand, Împaratorî a Fêris a Kurdistan serrast kir, xehermend a Nehrîan jî bû libatekî împaratorî a Kurdan.

Iro jî li dor a Hekkarî hene wek ên Bavpîr ên xue mêrxasin û Kurd in.

Ji van nivîsandin ên jorîn xuya dike : Sûbarî bavpîr ên Nehrîan in û Sûbarî B.Z. 6000 sal li Araratan bi cî bûbûn. Nehrî B.Z. 1500 sal li Tospa-Wanê Padişahî dikirin B.Z. Di 1278 an da Tikrad Palazar ê duîm ; bû Padişah ê Asor û bi Nehrîan ra Melsokî (mudara) dikir ano Nehrî 1278 da Padişahîek xurt bû li Araratan li Wanê padişahî dikirin. Tiklat Palazar bi Nehrîan Melsokî dikir ji Nehrîan perwa dikir lê rastî eve ku Ermenî di wan hengaman da li Yewnanistanê li Tirakya bûn û 1000 sal bi şûnda ji Tirakya koçbar kirin hatin Asyaê, li dora Rewanê bi cî bûn. Weke rojê eşkere e; dîrokzan ên Ermenîan ji nîgaş (xayal) a xue deranîne û Nehrî ên Kurd kirine Ermenî !

2 — Di Nivîswar ên dîrok ên a Ermenîan da Nivîsandî e ku, bajar ê kevnare ê «AMED» (Diyarbakir) Dîkran ê mezin ava kirîye. Ev Engaş jî çewt e : Bajar ê Amed ji zana îsa 4 - 5 hezar sal bertir ava bû û bajarekî binavûdeng bû, Avaker ê Amed kî e ? û çi gav ê ava bûye? tu kes nizane. tê gotin ku padişah ê Akadan

SARGON Padîşah ê yekim ava kiriye, pir dibe ku ; Hûrian, an ji, Medan ava kiribin û ev herdu gel Kurdin.

Ji dîroknivîs ên Ermenîan pêva, tu dîroknivîs — ne Awrûpaî ne jî Asyaî — ji bo Amed, Dîkranagêr negotiye. Dîkran padîşah ji avakirin a Amed 4-5 hezar sal bi şûnda ji diya xue bûye ! Ji nivîswar a me bend a Arşakyan bi baldarî bixuînin. Ji bo Dîgran padîşah zanişwerî a zûlandî (mufassal) û rast hûn dê bixuînin.

3 — 400 sal B.Z. a îsa; dîrokzan ê Yewnanî General Kisênêfon, ji Kurdistan û Ermenistan derbas bûye. Li ser vê geştêceng a xue nivîwareke dirokî nivîsiye. Nav ê vê nivîswarê «Veger a deh hezaran» e, û têda li ser tuvandarî û dilîrî a Kurdan û dasen (munasebet) ên wan bi Ermenîan zanişwerî heye. Xuendin a vê nivîswarê pir behre û hêja e.

Eger ; çewt û xuarî ên ku dîrokzan ên Ermenîan bi çelwerî ên bê endaze nivîsîne û di nixûn ên Kurdan da peyvne bê teşe belakirine; em bixuazin van çewtîan gişî durust bikin, divê em nivîswarek fêris û bi sedan rûpel binivîsinin.

Ji bo îro em naşên, vê kisseê ev çend dirêj bikin, em dê nuha bi vî çendikî qîma xue bînin. Lê; bi tenê em ji endîşmendî ra û pîrofesî û dîrokwana ên Ermenîan ra — çêtir ê wî — ji gel ê Ermenî ra em ber ê xue didin û van rêz ên jêrîn pêşkêş dikin : Me; di destpêk a nivîswar a xue da nivîsibû; Arkêolog ên Amerikan, Ingilîz û Fîransîz ; ji 1924 an virda ; li Iranê û Kîşwer ên kevin ê Osmanîan da; bi Endazeke fere custuger (teharri) kirin îro jî ji kolan a xue bi şûnda nemane. Di van kîşweran da — îran, Iraq, Sûrya, Filistîn, Yemen, Tirakya — 45 sale koş û xebateke zor dikin. lê; jêder (netice) ên koş û xebt ên ev çend giran beyhûde neçû, berxudar bûn, gihîştin armanc a xue: kevnerêç (asraî atîka) û nişane û şope peyda kirin.

Ev nişane û şope ên ku di nav 45 salan da van arkêologan deranîn meydanê ; pir çewtî û xuarî ên nivîswar ên dîrok ê kevin eşkere kirin û aşkartin.

Nivîswar ên kevin ên dîrokan; ji bo nivîsandin a gertev ên salsed ên kevnare ; xue dispartin bawervajî û çîrçîrokan û gûman ên beyhûde. Loma ; nivîswar ên Dîrok ên ku beri 45 sala hatine

nivîsandin pir çewt û xuar nivîsîne.

Bi ponj û endîş a me ; eger jibo demek hindik bibe jî ; divê em nivîswar ên kevin bidin alîkî nivîswar ên nû ên Awrûpaî Amerîkaîan û Rohilatzanan bixuînin.

Wuhaye ; manivîs (eser) ên van zanişmendan bixuînin ! Bi zanebûn ên xue ên kevin ku, hûn ji bawerîş ên kevnare hîn bûbûn, bi van ên nû berhevînin (muqabele) ! Zanibûn a xue a kevin durust bikin ! ji çelwerî, hişkbawerî, şovênî û kîndarî bidin alîkî. Bi xuînsarî li rastîê bigerin !

Kurd û Ermenî ; du gel ên hevsî ne. her du jî, gel ên bedbexttir ên cîhanêne. Di vê salsed a 20 î da, Yamyam ên Afriqa bûn xudan ê serxuebûnê, her du gel ên êndoawrûpî, hêj ji dilbûnê rizgar nebûne !

Xuejber; tudevanî (Cumhûrîyet) a Rewanê ku tev a Hevbend a Sovyetan e, divê em vê ya jêder bikin.

Bi me ; Kurd û Ermen ku ; hevnejad, hevderd û hevsî ne ; ji hevr texlîd pirrî (Ifrat) û hişkbawerî dev berdin deset bi hevdin, bikoşin û ji dest ê êmperyalîstan xue rizgar bikin.

Dasend (Munasebet)

A

Kurd û Faris

Ji bo me bedih (deyneke) bû ku, em li dawî a nivîswar a xue di gihaj a dasend (munasebet) a Kurd û Faris çend pirsan binivîsînin û ponj a xue di vê kisse a bergiran de bi awakî berjendî (wazih) diyar bikin.

Kesbilind ên ku nivîswar a min ano nivîswar a dîrok a ku min Dîrok a Kurdistan a kurrtebîrr nav lê kirîye buxuînin dê bi hêsanî fehim bikin ku, giş kisse ên ku divê nivîswarê de hatine nivîsandin û giş bend ên ku di van kissan da hatine gotin heya bi givriki hatine peyivîn xue sipartine nişane û aşkarişan. Di nivîswar a min da yek pirs ji xueber (îndî) ne hatiye nivîsandin.

Pey tumandin (îkmal) a vê Nivîswarê ku bi sipartin ên maf û vêrastan min nivîsine, Eşkere xuya kir ku pîsman ê Kurdan Acam ev çend vekirandin û vesandin û canfeşandin û xuînrijandin ên Kurdan kirine mal ê xue ! Ev çend kamwerî û pîrozbextî ên firazwer û giranber ku bi xuîn ên Kurdan bi koşîş û xeht û werziş ên Kur ên Kurdan hatine meydanê ; Acam ji xuere kirîye bermêv û kirîye Dîrokan û nivîswaran.

Bi hemgave (Aynizaman) ; Dîrokzan ên rohilat û roava jî, ji salsedan ve bê peygerdin (tahqîq) û bê hûrandin (Tetqîq) ev firazbextî û kamwerî û şehrewanî ên ev çend gewre û gurîpaş ku bi xuîn feşandin a Kurd ê qaraman hatiye meydanê, li ser navê Acam nivîsine û kirine nivîswar ên xue û ev çend bêdadî û sîtemkerî ji Kurdra rewa dîtine.

Hemj ; navek jî çapînoz kirine : «Ancienne Persée», «Fursî qedîm», «Eskî Faris» gotine. !

Çawa ku «Pîrs a Pêşîan» dibêje : «Meruv ji kîjan pitikê vegere kare» û «jimardek ên xuar ji Bexdê vedigere» ; min jî got ; ez dê bikoşim, bi werizim û bi xebitim ; maf û vêrast ê biderînim şapînoz û vîr ên Acman derînim meydanê ! rastiê bi aşkirînim ; bang dim gişî Cîhanê. di nivîswar a xue da min di gelek cîan da nivîsandibû ku, Kurd bi xehtûkoş ên dijwar, bi leyandin ên xuîn a xue ên sor ên wek çem û rûbaran ; ev çend kamwerî û pîrozbextî û Cîhangîrî ên pîrfiraz û ronak xistin dest ê xue. kurrmam ê Kurd Kurrmam ê pepûk ê Acem û belengaz bê xehtûkoş ev çend mezinaî kirine dast (Mal) ên xue û bê şerm û fedî nivîsine nivîswaran lê ; ev destdirêjaî û bernixûnî ên Farisan bazareke ne sivik û hêsaniye. ev kisse pîr canwej û bergiran e. Loma min nivîsandin a ev bend ê hanê, bend ê «Dasend a Kurd û Faris» pêti-vîeke (teslih) bergiran dît.

1

Bi cî bûn a Kurdan li Araratan

Kurd ; B.Z. Isa hezaran salan — 10,000 sal, belkî jî hîn bêtir — di hengam a koçbarî a gişkî da ; wek hemû pismam ên xue ên

endoawrûpaî, Isqandinawya berdan serejêr bûn hatin Araratan. Kurd ; pey ku, van cîan ji xuera kirin niştiman, war ê xue fire kirin ; ber bi roava, nîvro rohilat belabûn. Kurd ên ku, li Araratan man ; bajar ê Tospa ano Wan ava kirin û ji xuera kirin paytext. Kurd ên ku, ber ê xue dan rohilat ; dora derya ê Kaspîn ano Kasîan girtin û gihîştin sînor ên hindistanê ; bajar ê Belx avakirin û ev bajar bû Paytext ê wan.

Kurd ên ku ; ber bi roava çûbûn ; ji çiya ên Qafqasan heya çiya ên Torosan girtin Sûriye û Filistin ji giş vesandin. Ev ên ku ber ên xue dabûn nîvroê ; Zagrosan dor a ûrmîye girtin û serejêr bûn û pehnav ên Dicle û Ferêt sitendin, gihîştin kenar ê Deerya ê Faris. Lê ; di wan deman da, hêj Faris li meydanê tunebû.

2

Li mêzopotamya Xuehermend ên Kûtian, loloan

û

Dasend a Kurd û Faris

B.Z. 4000 sal ; dema ku Kurd dever ên nîvro ê Araratan leyandin di Pehnav ên Dicle û Ferêt ; rast î sê xuehermend ên pîrr şehrewan (medenî) hatin; Sûmîr, Akad û Elam.

Kurd ; di demeke hindik da bûn Xudan ên van her sê kişwean. Di van hengaman da, hêj li rû ê Cîhanê Faris, Acam, Kildan û Asor tunebûn. Deng ên ev her sê Hawuşan hêj tu kes ne bihîstibûn. (*)

B.Z. di 1700 dî da ; Kûtî û Lolo an ; bi Sûmîr ; Akad û Ela-

(*) eger ; hûn pîrs a Ermenan dikin ; di wan deman da, Ermenî li roava ê Bosforê (Geliê Istanbûlê) li Tirakya rûdiniştin. Ermen û Fîrijî hefsî ên hev bûn. Ji wan ra «Têrako Fîrijyen» dihat gotin. Ev her du Hawuş bi cî bûn a Kurdan, û serrastkirin ên xuehermend û şehriyarian ên Kurdan bi 6000 sal şûnda ji Tirakyaê derbasî Anadolê bûn. Fîrijî li dor a Qonyaê man, Ermen hatin dor a Rewanê.

man ra şer kirin û ew şikandin di kişwer ên wan da xuehermend ên Kûtîyûm û Lolobûn serrast kirin. Xuehermend ên ku Kurd vekirandibûn ; ji wan Sûmîr û Akad du Xuehermend ên pêşve-çûîtir ên Cîhanê bûn. Kûtî û Lolo di demeeke hindik da di zaniş û agahî û di şehrevanîê da, ji wan buhurîn.

Paşê ; nêzik î du hezar sal bi şûnda di rexên Fereêt Kildanî, û ên Dicle Asor xuya kirin. Di kenar ên Derya ê Faris da jî, Faris peyda bûn. ango ; Bavpîr ên Farisan Kiyûmers di van hengaman Ja zaye. Bi bawermendî a Farisan ; Kiyûmers bavpîr ê hemû Enzanan bû !

Dîrok ên Cîhanê giş-xueşber dîrokzanên Aceman rader (Mustesna) — ji vê angaştin (Iddia) dikenin; û baş bawerin ku tişt ên han çewtbawerî û efsane ne ! Ne Kiyûmers heye, ne jî bavpîr ên wî !

û Paşê ; bi angaşî ên Acaman ; Kiyûmers Padîşah ê pêşin ê Farisan e ? û Malbat a Pişdadîan serrast kirîye ?

Ez durust û ne durustî a bawermendî ên Acaman digihaj a Kiyûmers û Padîşahîan bersenc (Munaqaşa) nakim. ji bo vê yekê tu vêt (luzûm) nabînim. Lê ; i gihaj a Pişdedîan pîrsekî bergiran e ; ji 2371 salanve — B.Z. 400 sal — di nivîswar ên dîrokan da ; ên destnivîs û ên çapkirî, nehatîye nivîsandin û ez di vê sosirê de mame ku tu kes, tu dîrokzan — ên rohilat û ên roava — bernihêr (Diqqete) a vê pîrsa ev çend nerxber nebûne ! Efsûs û pîr efsûs ku hezaran dîrokan van pîrsana ev çend eşkere di nivîswaran da dîtine, xuendine lê fehim nekirine, yaxut guh nedane ! Ev çend pîrs gelo çine ?

— 400 sal B.Z., ano bereê hingî 2371 salan ; Herodot pîr ê Dîrokzan, geştevan (Seyyah) û zana ê Yewnanî ê bi navûdeng di hemeî Cîhanê de ; geştevanî dikir û çaralî ên gîtî (dunya) ê digeriya. û ; çî bidîta çî bibihîsta dinivîsand û bi nivîswar ên Dîrokan, van gertev ên kişweran û gelan bela dikir. Dîrok a Merdûx ; derpêç I Rûpel 180 ; çend pîrs ên ku Herodot berî 2371 salan li ser Farisan û Farisistan gotîye dinivîsîne : «Farisan di niştîman ê xue da ano li dor a tengav a Faris da, bi cotkarî û şivanî kariwer bû. carna bi Serxuebûnî jîne lê pîr caran berbend (tabî) ên Pişdadîyan bûn. Yaxut ; ji Xuehermend a Mad ra, Kildan û Asor ra

«bac» didan. û ; tu caran ji ax a xue derneketine derva».

2371 sal berî hingî ; Heredot Dîrokzan ê Yewnanî çûbû welat ê Farisan, tişt ên ku li van doran dîtîbû û bihîstîbû giş nivîsandîbû. Gotin ên jorîn ji nivîswar ên Heredot ê bê alî û Dîrokzan ên din hatine girtin û derkenar bûne. Loma ; ev pirs ên han li ba Dîrokzanan gelek buhadarin û her kes bawere ku ev pirs rastin.

Wuhaye ; ev gotin ên Heredot ; «Faris pir caran berbend (tabî) : n Pişdayîan bûn» rind di aşkirîne ku Faris ne Pişdadî bûn ; lê ; berbend ên Pişdadîyan bûn.

Min ; gava di nivîswar ên dîrokan da van pirs ên Heredot xuendin ; min tavil ; zeşelî, lîzbazî û çerpdestî (maharet ê drst) fehim kir. Min ; dest bi pêşe (tetqîq) kirin a van xap û dekan kirin. Min bi carek tûm a rastî fehimkir : Faris ên ku ne bi sere xue bûn ; ano serxuebûnî a wan tunebû destbend ên Pişdadîyan bûn. Bac didan xuehermend a Madan Kilde û Asoran ; gava hêj nû dest bi nivîsandin a dîrok a xue kirin rahiştin fend û fûtan, bed û virran ! xue ji sextekarî û xapînokî bi şûnda nedan ! û ; bi çerpdestî û bi destlezî ; destbendî a xue çirandin li cî ê şehriyar ê xue rûniştin û xue kirin Pişdadî ! Faris ên bende ên Pişdadîyan, ji bendebûn a xue şerm kirine û bendetîa xue negotine !

Rastî ev e ; xuehermend a Pişdadî bi xurtî û camêri û şerevanî padîşah ên Kûtîan ANRI — DAPRIZ bûbû. B.Z. 3700 dî da bi şikandin ên Sûmîr û Akad ; van padîşah ên Kurdan xuehermend a Kûtîyûm sazandîbûn. Pişdadî ; Gûtîyûm bi xue e.

Pirs a Pişdadîyan pirseke weşbestan e (Sairane) e pirs a rastî, pirs a dîroki «Gûtîyûm» e.

Vêrast ên han ; li ba dîrokzan û rohilatzan û arkêologan pezirandîne.

Eva ! rastî : Pişdadî Kurd e ne Faris e : B.Z. di salsed ên 38 «Dasend a Kurd û Faris !»

**Vekirandin a Babil bi dest ê kasiyan împaratorî a Mitan
û Padişahî ên din Keyaniyan û di van deman da
«Dasend a Kurd û Faris»**

Pey Lolobûm û Kûtîyûm ;Kasî ku birreki Kûtî ne B.Z. di sala 1965 an da Babil vekirand li Babîlê 700 sal Ferweranî kirin û bi nav ê Kardûnya împaratorîek serrast kirin.

şan ên Kasiyan ne bi tenê mêranî û cengawerî bû. Kasî ; çî çend şerker û bajargîr bûn ew çend jî şehrewan û enzan perwer bûn. Gava Kurd Babil vekirandin fermanwerî kirin dest ên xue Babil ji berê xemilandîtir û mezintir kirin. Kasî; pesp anîn babîlê - Gerdunşer ê Babîlian ker girêdidan - Kasî ji Babîlian ra hin li xue kirin a paç ên hevisandî hîn kirin Babîlî ustupêç ên rengîn û bi gulvadûn ji Kurdan hîn bûn. (Di nivîswar a me da li şehrewanî ên Kasiyan rohilatzan ên awrûpaî pir tişt nivîsîne, bi camêrî a xue bixuînin) .

Di vê hengamê da bi xue Mitanî ku cardin birreki Kûtîne Împaratorîek serrast kirin. împaratorî a Mitanîyan ji hundur ên Asor ta sînor ên Misrê dirêj dibû. Mitanî bi salsedan bi Hîtî û Misrîyan ra ceng kir. şer ên Mitanî û Misrî tu jêder (Netice) neda loma herdu alî jî qîm a xue li aşitîe anî. Bakurr ê Sûrya ma ji Kurdan ra, Nîvro ê Sûrya bû ê Misrîyan. Paşê ; Mitanî û Misrî bi hevra «parazî û êrişî» peymannave girêdan. Sê Fîrewn ên Misrî bi pîrensê ên Kurdan jinmêrî danin. Pîrensê a Kurdan a sêim banûşah a bi navûdeng (Nefertîti) e, Firewn ê Misrê ev Banûşah a Kurd ra «ehram» ek ava kirin. Nav ê wê li mal a bav ê wê «TADU-HE-PA» bû. Paşê, gava bû banûşah a Misrê Firewn nav ê wê kir Nefertîti.

Ji van nivisandin ên min, pir baş xuya dike ku, Kurd hêj di van deman da - B.Z. 4000 - sal li hember ê xue rastî gelek xuehermend û gel ên dujmin hatine : Sûmîr, Akad, Elam, Hîtî, Misir.....

Kurd ên Mitanî ji van peymanê ên ku bi Misrîyan girêdan û bi wan re merivatî danîn tu sûd û behre nedîtî. Misrî bêbext derketin, ji hevalbend ên xue Mitanîyan ra alîkarî nekirin. Hîtî li pey hev êriş li Mitanîyan dikirin. şer ên Mitanî û Hîtî tu caran kême nedibûn. Misrî yek car neçûn gazî a hevalbend ê xue !

Ceng ên Mitanî û Hîtî bi sed salan dirêj kirin, paşê Mitanî

şikîyan, imparatorî a Mîtanî wenda bû, pirranî a Mitanian kişian Zagrosan û Araratan, ba bira ên xue.

Berî wendabûn a xuehermend a Mîtanî; padişah ên Asoran xuehermendeke leşkervan û xurt anîn meydanê. Padişah ên Asor kop a xue a pêşin li şehînşahî a kasîan lêxistin ! Pirr ên Kasîan bi padişah ên xue va hilkişîyan Zagrosan. Hinek ji Kasîan gihîştin xuehermend a Anzanê ku, Kûtî ji mêj ve li bakurr ê Elam sazandibûn.

Kasî ên ku kişîya bûn Zagrosan çendakî bi şûnda vejerîan û şer ên Asoran kirin ew şikandin cardin li Babilê sed sal fermanferma bûn.

Paşê; carek din Asor bû xuehermendeke xurt û bi ferûtab. Padişah ê Asor ; hawakî nedîtî , malmîratî , şikencdarî û zorbatî dest bi karûkoş kirin. Hawîdor a xue tirsandin rojberoj xurtirr û diwartir bû. Jimar ên cengawer ên wan zûdasedhezar an derbaskiribûn. Leşker ên van Padişah ên Asoran ; mêr bûn, şerevan hûn, pir rind zanawer û karûbarkirî bûn. Dor a paytext ê xue, Bajar ê Nînwa, bi bendeke sed kilometre dirêj pêçabû, ji bo bi cî kirin a sed hezaran leşker cengcih an û dej û barûan ava kiribûn.

Xuehermend a Asor ; ev ferûtab ê wêranker û zorba, di demeke hindik da Mêzopotamya giş, kişwer ê Hitît, Anadaol, Sûrya, Filistîn, Iran û Misir vesend. Asor di van deman da xurttir, zortir û firehtir ên Imparatorîê serrast kiribûn.

Germîçank a vê Xuehermendê ax a Kurdistan bi xue bû ! Hem jî ; armanc a mezin, a Asoran wendakirin a Kurdistan bû !

Kurd ; pey sazandin a Xuehermend a Asor ji salsedan bêtir rojek asûdegî û bihindari nedîtin Rojekê Kurd bê ceng, bê kuştin û bê xuîn rijandin derbas nekir ! Bi rastî xuehermend a Asor di ax a Kurdistanê da bingeh a xue danîbû. Kurd ên Kûtî ; van kişweran ji şûmîr, Akad, Alam bi xuîn a sor sitendibûn ! 2500 sal bû ku van erdana niştiman ê Kurdan bû ! Kurd berî ku Nînwa ava bibe - 2000 sal berê- ji Araratan heta Sûrya û Filistîne vesendibûn, di van Kişweran da 2000 sal Fermanferma bûn.

Kûtî-Amerdî li bakur ê Elam xuehermend a Anzan serrast

kiribûn û Kasî jî li Babilê ferweranî dikirin. Di van hengaman da Sûbarî ku birrekî Kûtîn e li Araratan li roava ên Araratan û li kişwer ê Nîfast - Bedlîs, Dîyarbekir, Dêrsim ta bi Torosan Antî-Torosan gihîştibûn û xuehermendan, ferweranan û pîrensopotê-an sazandibûn : Mîtanî, Hûrî Narî, Mûşki, Xaltî, Alarodî li rohilat ê Araratan; Mad ê Biçûk, Anzan, Mannaî, û Mad ê Fêris; imparatorî, şehriyarî û ferweranî çêkiribûn. Sînor ên Mad gihîştibû Hindistanê çem ê send. Payitext ê wan ê bertir bajar ê Belx bû

Wuhaye Babil; û Asor ev gel ên bîyanî xue xistibûn navik a Kurdistanê ! Kurd dê çi bikiriana? Li ber kujriş a mezin Kurd dê çi tevger bistenda? Li pêş vê ordî a mezin mêr û cengawer bi tabûfer bi bestûbend û rapêçai û karûbarkirî dê çi bikira ? Li van sipahan û li padîşah ên wan ên xurt û xuînrej û bêdad dê serfirû bikira ? an kurd dê xue bavêta bext ê wan ? Na ! N ! Kurd rûreşî ên wusa nake ? Kurd gendûgemaî, nizimpayetî li xue daynîne !

Asor ; li bin fermana yek padîşahek zorimend, ferûtab pir xurt û gewre da bû.

Di van hengaman da ; li Cîhanê Xurtîeke di vê endazeê da tunebû.

Her çend ku, di van demand du imparatorî ên xurt û mezin ên Kurdan : Mîtanî û Kasî jî meydan ên koşîş û werziş cuda bûbûn. Lê ; dîlawer ên Kurdan bê umîd nebûn ; ji van her du xuehermend ên mezin pêva. Padîşah ên din hebûn, pîrens ên din hebûn û li derûberan belabûî gilore ên din ên Kurdan hebûn. Ji Sûbarîan, ji birr ên Kûtîan ; Nayrî, Mûşki, Xaltî Alaraodî ; ji Araratan ta Torosan ferweranî dikirin. Li Nîfasê, bermaî ên Mîtanîan û bêjimar pîrens ên Hûrîan hebûn. Wêda ; Li alî ê rohilat ; Anzanîan (Kûtî-Amerdî), Kasî, Lolo, Mannaî, Kimrî ... û paşîa paşîan jî ; Kurtîan (Mad) ê fêris û birr ên wî hebûn.

Belê ; çawa ku me li jor gotibû Kurd her sê alî ên xuehermend a fêris a Asor girtibûn. ev Xuehermend ên Kurdan û Ferweran ên wan, pîrens û gilore ên derûberan ji hezar û ev çend sal asûde neman aşî nedîtin bihn nedan xue bi leşker ên zorewer ên Asoran ; xerpişîn, kopişîn û xuîn a xue, mal ê xue dirîx nekirin. hezar û evqas sal şer kirin ceng kirin pevçûn kirin birîn kirin

kuştin brîn bûn û hatin kuştin ; lê ne revîyan !

Hezaran hezar kur ên Kurdan jibo bira ê xue jibo rûmet û namus a xue bûn gorî ; Padîşah ên zorba ên Asoran, ordî û sipah ên dêwasa ên Asoran Kurdistan seraser wêran kir. Lê; padîşah ên Asor û xuehermend a Asor Kurd «Nakawt» nekir !

Asor Kurd kuştin lê ne peşilandin ! ji şermisarî a radest (teslim) ê ra qîm a xue ne anîn ! ta dawîê Kurd pêdarî (seebat) kir Kurd ; bi her renc , şienç û êşan qîm a xue anî : bi tunbuê bi çîtî , Tazîtî, xuasî bi her tişî qîm a xue anî ji bo yek demik bi xue ji xurtî a wî ra, mêranî a wî ra Qaramanî a wî ra zîyan nehat.

Dawî a dawîn ; Kurd ji ceng û pefçûn û xerpiş ên hezar û ev çend salan bi serbestî derket ! neyar ê xue ên hezaran sal Asor ê Zorba şikand û wenda kir !

Nav ê Key Aksar şehinşah ê Kurdan di Dîrokan da bi Kîşwergîrî hat nivîsandin !

Miu; li vir koşîş û pehlewani ên hezar sale ên kurdan bi kurtebirrî derkenar kir. Bi vêrastî di Nivîswara min da ev gertev ên han peşilandî nivîsandîne. Xueşber ; li vir bi kurtebirrî di nivîsandin a min da meramek min heye: ez dixûazim xuendevan ên min bi hêsani van çend pelan bixuînin û zû bi zû fehim bikin ku, Kurd di nav 6000 sal da çi çend canfeşanî kiriye çawa wek çeman xuîn a xue leyandiye û ji bo niştiman ê xue çawa bi milyonan Kurd xue kirî y gorî.

û cardin meram a min eve xuendevan ên min zanibin dawîyê; bi van ceng û koşîş ên xuînalûd û dilgudaz ; hin behremendî kete dest ê Kurd û Faris. Faris bi çarnex û deh nex ji van encaman behremen bû. Lê ! Gelo? Faris di van ceng û koşîş ên dirêj ên hezaran salan da çi canfeşanî û karûkoşî kir?

Di şer û koşîş ên Sûmîr û Akad û Elam ; bûniş û tevger ên Faris çi bûn ? gava Hîtî ; Misir, Kildan ; nemaza wek gu rê devbixuîn Asor dirêj î Welat ê wan kirin Paris li ku, çi gav, çawa bi van neyaran ra şer kir ? û xuendevan ên min bi zanibin di van salan da «Dasend a Kurd û Faris» çi bû, çawa bû.

Lê ; ez pir baş zanim ku, xuendevan ên min ji vê dirokçe a

6000 sale a kurdan - Pir xuînrêj û pir d'jwar - Ku min ji wan ra jimartin tişt ê yegane ku jê hîn bûn eve : Farisan di van 6000 salan da di hengama koşîş û xerpiş ên Kurdan ên pir dijwar û hovnakan da tu havil û tevger nekirin, dest ên xue nedan tu sar û germîê û alikariêke bicûçik ji wan çê ne bû ! yek dilop xuîn ji wan ne rejîya.

Xuendevan ên hêja ! gelo ? we têderxist ? hûn têgihiştin ? Kurd kete çi bûnişê ? Kurd di çi bûnişê dene ?

Bûnişê a Kurd çi bûnişêke dilgudaz û hovnak e.

Kurd bi neyaran ra şer kir, wek leyîan xuîn a sor şûşikand niştiman û ax a xue fireh kirin, Sînor ê Kurdistanê çû xue gihandin Hindistanê ji aliê roava Sînor ê Kurdistanê çû xue gihand Derya ê Reş û S'pî. Çiya ên Qafqasan bû Sînor ê Kurdistanê bakurr. Kurd ji alî ê jêrîn bûn hevsi ên Hebsistanê. Di van hengaman da niştiman ê Kurdan bû gewretir ê împaratorî a cihanê.

Kurd ; di van şeş hezar salan da bi tenê şer û ceng nekirin. aştî jî kirin, Peymanean jî girêdan, carna dostanî jî sazandin, bi Fîrewnan, bi qiral an merivatî jî danîn. Kurd di van şeş salsedan da ; bê jimar gel û hawuşan ra hatin mizişandin (temas). çawa ku ji şehrevanî, pişewerî, hunerwerî ên van hawuşan behremend bûn, ji şehrevanî a xue jî zaniş û agahî ên xue jî gel û hawuş ên din behremend kirin.

Kurd ; tenê bi mêranî, bi çekbazî di şeran da hunerwerî, di meydan ên ceng an da bi pêdarî û tebûtî a xue ; xueşnav, û xueş deng nebû. Kurd; di bazirganî, pişewerî, avadanî, zaniş û haydari û kurtebirrî; Kurd ji her karûkoşan û ji şehrevanî û hunerwerî jêhêtîbûn a xue nîşan da.

Padîşah ên Asor ; nivîsandin ên ku, li ser zinar û beryadan kolane, pir caran Kurdan pesinandine û her gaw ji bo avakirin û xemilandin a Nînwa Endezvan, avadanker, pişeweran ji Kûtî û Loloan dibirin û bi niwaziş, zêran ew dilxueş dikirin. Rohilatzan ên Awrûpaî jî di nivîswar ên xue de, hunerwerî û karaşinatî ên Kurdan pesinandine.

Xuendevan ên camêr ! Min ji şeş hezar sal berî a zayina Isa,

ta vekirandin a Ninwa bi dest ê Kurdan ano di van şêst salsedan da «Dasend ên Kurd û Faris» bi ber çav ên we raxistin. We jî wek min dît ku ; Kurd ceng kir, xuîn rijand, koşîa û xebitî. Farisan —çawa ku, di herşe ê venijandî (merbût) xuyaye—di navber a kenar ê tengav a Faris û Fasargadê da û di erdekî teng da cî girtibûn û jimar ên wan jî ji dehan yek ê Kurdan hindiktir bûn û hiç ne koşîan, ne xebitîn, dilopek ji xuîn a xue nerijandin - çawa ku Heredot gotiye - bac didan xuehermend a Mad, kilde û Asor ; cotkar bûn û tu caran ji erd ê xue derneketibûn û berbend ên Pişdaian ano Kûtîan bûn. Çawa ku Heredot dibêje Paris hiç ji welat ê xue derneketibûn, bi gel û hawuş ên din hiç nehatibûn mizîşandin (temas), çar hezar sal jîneke yabanî derbaskirin ev jîn a wan hiç ne guherî ; tum şivan bûn û şivan man.

Xuendevan ên hêja ! Hûn jî wek min dibînin ; hawuş ên Faris wek kûsîan di nav qalik ê xue da jîn a xue derbas kirin; tu nişane a pêşveçûn ê ji wan xuya nekir.

Çar hezar sal dûr î şehrevanî a cihanê man, bi belengazî û tirsonekî bac dan can ê xue ê şêrin rizgarkirin.

Eger em bèn koşîş û werziş ên Kurdan ; ev Kurd ên jîndar û çalak û hişyar ; ji şes hezar salan ve - 2000 sal Berî peydabûn a Farisan — ew Faris ên ku çar hezar sal bi pepûkî û belengazî û bi bac danê jîneke şivanîti derbas dikir—demikek bê xebe, bê pefçûn derbas nekirin. Kurd ; ji bo jîn, jîndarî ; ji bo hebûn û maniş a enzan ; çi divabû ; jê bi şûnda neman : bi hezaran kerî ên hesp, ga û çêlek, pez diçêrandin : cotkar ê jêhatîbûn, bağçevanî, rezvanî dikirin ; gundan, bajarên ava kirin, avadanîyan sazandin û şehrevanîeke zor anîn meydanê.

Lê ; Kurd berî her tiştî ; divabû welat ê xue. rûmet û namûs a xue qedxên bike û ji neyaran biparêze.

Kurd ; ji kêmbextî a xue ; rast î neyar ên fêris û xurt şerevan hatibûn : şûmîr. Akad, Elam, Hîtî, Misir, Kildan, Asor....

Kurd ; wek Farisan payejêrî, şermisari nekir, rûreşî ne pezi-rand û bednavî neanî ser xue. Kurd xuîn a xue rijand, canfeşanî kir ji ber neyaran ne revîa ! nav ê revê ne anî ser xue !

Kurd ; di mêraniê da di, şerevanî û cengawerîê da navûdeng bir. lê ; Kurd ku di şer û pevçûnê da pir zorawer û dijware carê dest ê wî neçû birîndarekî, carê girtî û dîlan ra dest bilind nekir. Ji kêmketîan ra, naçiz û rebenan ra arîkarî kir dilovanî kir, bû mihrivan ! Nemaza ; namûs û dawpakijî ; li ba Kurdan homanwer pîrfiraz û giramîdar (Muhterem) bû, û hergav ji çepelî û kirêtîê dûr dima.

Ev Kurd ê dilir û cengawer ; dilovan û mihrivan di şêst sal-sedan da bû xudan ê kişwerekî zaf mezin û gewre. Bê jimar gel û hawuşan ra mizişî (tenas) kir. Kişwer û bajarên dît. Bi ordîan û leşkeran daûsitend. Zanan û Feylesofan, bi xueşbest û nivîsmendan, bi bazîrgan û hunerweran ra rabû û rûnişt. Ji her tiştî, ji her kesî par a xue sitend, zanîbû û huner ên xue jî firote wan. Kurd bi zîrekî û lêhatîni a xue, di her birr û zûl ên şehrevanîê da, pêşe v çû bişkivî Wek Farisan çar hezar sa tembel û bê tevger nema û rûnenişt !

Ez ; ji bo askartin a van angaşî ên xue ; mine (mîsal) ên jêrin ji zana ên Rohilat û roava distînim û dinivîsînim. û ; ez dê dawî a birr a sêim a «Dasend a Kurd û Faris» binim û dest bi nivîsandin a birr a çarim dê bikim.

Dîrok a Merdûx derpêç I, rûpel 148 : «B.Z. di 1288 tan da, Padîşah ê Asoran Salmanazar, bi Kûtîan ra pir caran şer kirîye. Ev padîşah ; ji Kûtîan ra ewha dibêje : «Kûtyûm ; ji Araratan ta Torosan dirêj dibû. Kûtî ; di azman ên van hengaman da, wek sitêran di çirisîn. Bi tenê ne di lewendîê da, belkî di perjendî (Azim) sûrgivêjî (sîddet), hovnakî (dehşet) û perçokî (texrîbkirin) ê da jî, bi navûdeng bûn. »

Dercîkirin a Key Azdiyak Key Xursew ê Mezin û

Peyhatîên wî Iskender ê Mezin Dasend a Kurd û Faris

Di danav (bahs) a duim a «Dasend a Kurd û Faris» da ; min zexelî ên Farisan danî meydanê û danav a sêim da jî. Min aşkart ku, Kurd şeş hezar sal bi pênc neyar ên xurt û Fêris bê aram û bê bihnedan şerne dijwar kirin !

Nuha ; dest bi danav a çarim a «Dasend a Kurd û Faris» dikim.

Lê ; ji bo ku ez karibim xahes (doz) û maf ê Kurdan bi awakî zelal û diyar biaşkirînim divê ez li ser rûye (usûl) a nivîsandin ên dîrok ên kevnare û Dîrok ên nû; hinek zanişwerî (malûmat) bidim : heya berî dused salî ; pir ên zanişwerî ên kevnare ên Dîrokan - gel ên cîhanê giş - ji efsane û çîvanok û çîrçîrokan lihev dianîn. Lê ; ji dused sal virde Awrûpaî ên jêhatî û zana ; çawa ku di her zanişwerî ê da pir pêşveçûn di zanişwerî a dîrokê da ji geleke pêşve çûn.

Bi sîdarî a zana ên Awrûpaîan ; pêşveçûn ên zanişwerî ên arkêolojî, antrîpoloji, palêantoloji, êtnoloji, palêxîrafî... bi gav ên dêwane pêşve çûn û nivîswar ên Dîrok ên kevnare ku bi çewtbawerî û çîrçîrokan tije bûn û hebaneke çewtbawerî a çîrçîrokan bûn girîyan û bûn zîrûzeber.

Belê ; zana û arkêolog ên Awrûpî ; ji du sed sal vidra li çar alî ên Cîhanê gerdpiş (teherrî) kirin û kolan ên zor çêkirin. Ji bo ku dîrok ên kevnare ên enzanan ji çewtbawerî û efsane û çîrçîrokan pak bikin û bi awakî durust û xurû binin meydanê gelek emek dan pir zêr rijandin. Ev Awrûpaî ên xebatker û jêhatî û zana ; fro, ji berê bêtir canfeşarnî dikin û dikoşin.

Nemaza ; ji girêdana peyman (muahedename) a Lozan bi şûnda - Peymane a Uşî ku Aurûpaîan û Mustefa Kemal di sal a 1923 an da girêdan ; ji Emerîka, Firansa û Ingiltere ra destûr dabû ku di kîşwer ê kevin ê Osmanîan û Acaman da kevnerêçan bigerin ji zana û Arkêologan ra, Kurdistan bû bergirantir a meydan a xebatê.

Di perçe ên Kurdistanê : Iran, Iraq, Sûrya û Tirkîya da ji 1924 an heya îro ano heya sal a 1971 ê bi gerpiş û kolan ên Arkêolojî, di gihaj a buhêrk a Kurdistan a kevnare hezaran perçe «kevnerêç» derkirin meydanê cî ên bergiran ên ku bûn meydan ên kolanê ev derbûn : Araratan, serekanî ên Dicle û Ferêt, bakurr ê Dîyarbekir Mêzopotamya ; Loristan, Bextîyanî, Hewlêr û dor a wê, Mûsil û dor a wê Boşaz-Koy, Cerablûs; Serê kanîê ... li Sûrya û Filistinê

Bi sîdarî a gerpiş ên ev çend fireh ; pir cî ên dîrok a Kurdistanê ku, ji Enzanan ra nenuma û veşartî mabûn derketin meydanê û ronak bûn.

Bi germwerî (hammîyet) a Arkêolog ên Awrûpaian xuya kir ku ; berî zan a isa şeş hezar sal Kurd ji Araratan heya hindistanê û ta Torosan fermanferma bû. û bajar ê Belx Paytext ê wan bû. Cardin bi xebtûkos ên zana û Arkêolog ên germewer ên Awrûpaî hat aşkartin ku, B.Z. 3700 dî da, padişah ê Kûtîan Anrî-Dapriz, padişah ê Akadan Naramsîn kur ê Sargon padişah ê bi navûdeng şikand û paytext ê Akadan Lakaş vekirand û xuehermend a Kûtîûm sazand. Kûtî ; bi salsedan di vî kişwerî da ferweranî kir. Loloan jî, di van hengaman da bi xue Lolobûm serrast kirin. Sarlaq padişah ê Kûtîan B. Z. di sala 2800 î da li bakur ê Elamê; padişahî a Anzan anî meydanê.

B.Z. 1977 an da Kasîan bi Kildanîan ra şer kir û ew şikandin, Babil vekirandin û bi nav ê Kurdunya xuehermendeke fêris serrast kirin. Kurd li Babilê 600 sal ferweranî kirin. Kasî B.Z. di sal a 1171 ê da di hengama Tiklatnîn Padişah ê Asor bênev (Mecbûr) bûn û bi padişah ê xue va Babil berdan kişîyan Zagrosan. Hinek ji kasîan ghiştin Anzanê ku ; B. Z. di sal a 2800 î da Kûtîan ev xuehermend berbihev anîbûn.

û cardin ; bi koşîş û germewerî û camêrî ên zana û Arkêolog ên Awrûpaian hat aşkartin ku, B.Z. di salsed ên sêzde im û duanzde im da, nav ê malbat a padişahan ku, di anzanê da, ji Kûtî — Amerdî an ra Ferweranî dikirin «Texîxî - Xenî» bû. Ev Malbat ; heya B.Z. 560 — dem a Padişahî a Kûriş ê mezin li Kurdistanê gişî — di Anzanê da du hezar sal bêtiş Ferweranî kir.

Min; di danav ê padişahî a Anzanan da nivîsandibû ; di van salan da ; li Anzanê di geve a Bextîyarîan da, bi gerpiş û kolan ên Arkêologîk, di gihaj a Kurdan da kevnerêç ên pir bergiran derketine. Lê ; ez dixuazim, vê danavê carek din jî di vî rûpelî da binivîsinim :

Di van sal ên nêzik da ; li Iranê, li geve ê Bextîyarîan, di sê

cian da : Mala Mîr, Gol a fireh, şkeft ê sûleyman (*) kolan ên arkêolojik hatin çêkirin. Çend nivîstek (kîtabe) ên pir hêja peyda bûn. Ev nivîstek ên han ; gihaj ên salsed ên sêzde im û duanzde im an de bûn û ji padişah ê «Texîxî-Xenî Kûtî-Amerdî» mabûn. Dr. Sayis ê Hollandî van nivîstekan wergîşandibû (tercume) (*)

Vî padişahî ; di van nivîstekan de, ji bo xue, padişah ê Anzan gotiye û avakirin a welat ê xue û çêkirin ên rêan nivîsiye. (Mabûd) ên xue ra, sipasan dike û aferinan dixuîne, jibo ku, kişwer ê Anzan, jêra bexş kirine û ew kirine padişah ê Anzan , Kûtî-Amerdan. Pût ên ku jibo xudan ên xue çikandiye û ji bo wan dastan û sitranyezdî (ilahî) ên ku li diwaran neqirandiye, giştik yek yek jimartine. Nav ê xue û malbat a xue; wuha dibêje: «Ez ku, Texîxî Kûtî - Amerdî padişah ê Xenî».

Li Anzanê; ji êzbet a «Texîxî-Xenî Kûtî - Amerdî» gelek padişah ferweranî kirine.

Kûriş ; berî ku bibe Key Xusrew ê Mezin, Padişah ê Anzan bû, ji Ezbet a Texîxî-Xenî - Amerdî bû û gava zaro bû nav ê wî «Agirdad» bû, dirokzan ên rohilat û roava vê rastîê zûda nivîsi-ne.

Gava ; nivîstek ên padişah ên Anzanan ku, gihaj a salsed ên sêzdeim û duwanzdeim, bûn - di vê nêzikaîê da - derkete meyanê; zanişmendî a me di gihaj a Key Xusrew ê Mezin bi carek aşkifi. Rohilatzanan, bi sipartin ên van nivîstekan dibêjin : Ezbet a ku, ji du hezar sal bêtir di Anzanê da padişahî kirîye nav ê wan ê rast «Texîxî-Xenî» e. Pirs a «Examenî» ji vê gotinê çewtwer bûye.

Wuhaye ; bi hêsanî tê gihastin ku, Acem pirs a «Hexamênşî» şapînoz kirine çawa ku, bi «sivikdestî» û «çerpdestî» Pêşdadiyan kirin padişah ê Acaman ! Key Xusrew « Agirdad» Key Xusrew ê Anzanî û Kûtî-Amerdî û Kurd, kur ê Kurd kirine Hexamênşî û padişah ê Pasargadê ! û bi xueşikî ji nav derketin !

Em vê doz a vêrast û bi nav bidemînin : A - Dirok a Merdûx; ku berî 15 salan li Tahranê çap bûye ; derpêç I rûpel 181 da wuha

(*) Eger em baldar bin, dibînin ku her sê nav jî bi lehçe ên Kurmanci ne.

(*) Tarihi rişefî Kurd, rûpel 104.

dinivîsîne : nav ê Kûriş ê vêrast «Agirdad» e.

Çi Aşkartin a ferweş (belîx) ji vê pirsê, ji pirs a «Agirdad» ferweştir çî gotin heye ku bi ev çend bişkavtiş (wuzûh) bikare bi aşkirîne ku, Key Xusrew Kurd e kurr ê Kurdane. ?

Belê eger Kûriş ne kurr ê Kurdan ba, Bav carê, nav ê Kurdan lê dikir ? ji kurr ê xue ra «Agirdad» digot ?

Parisbav, ji Fariskurr ra, nav ê Paris datîne. Eger ; Bav ê Kûriş paris ba ji kurr ê xue ra «Ateşdad» dê bigota.

Wuha e ; ji bo Kurd û kurr ê Kurd bûn a Key Xusrew, ji vê ferweştir aşkariş dibe ?

Hiç dudilî naxuaze. «Examenî» an ; ano «Texîxî - Xenî» an Kurdin, û Kûriş ano Agirdad kurr ê Kurdan e.

B - Dîrokzanên Awrûpaî giş ên wan û Rohilatzanan yek dengin ku ; Kûriş Padîşah ê Anzan bû û ne Padîşah ê Pasargad bû.

C - Dîrok a Merdûx ; derpêç I rûpel 135 ; «di hengam a Padîşahî a Kûriş da, paytext ê Kişwer ê Mad Hemedan bû. Paşê ; Paytext ê Kişwer ê Mad bû Isfahan. Di «Pêşpelxane» (Defterxane) ê Isfahan da ferman a Kûriş peyda bû - ev ferman, ji bo nûvandin (tamî) kirin a Qudus bû di vê fermanê da nav ê Kûriş «padîşah ê Mad» nivîsandî e. di Tewratê da, li bend a şeşim pejiilandî (muserreh) e.»

D - Dîrok a Merdûx derpêç I Rûpel 180 : «di tewratê di nivîswar a Ezrada, li bend a şeşim nivîsandîye : Paytext ê Kişwer ê Mad, Paytext ê Kûriş e .»

E - û ; cardin Dîrok a «Tarîhî Rişei Kurd» rûpel 121, 122 - îhsan Nûrî Paşa bi Farisî nivîsiye, li Tehranê çap bûye - dinivîsîne: «Mesûd el tembîh we el Eşraf da Ezbet ên Kurdan jimartîye û gotîye Kurd bavpîr ê Kurdan ; Urd binî îsfendîyar binî çehr ê Pişdadî e. Ev nivîsvan zanişwerî ên xue ji ser ê kanî ên Pehlewîan sitendîye û Bavpîr ên Kurdan gihandîye şehriyar ên îranê.»

« Ev Aşkartin ji cudaî (ferq) ekê pêva ponj ku di nivîswar a meda hatiye gotin dipiştîne (teyîd). Ev cudaî jî ; Eve : Kurd ne ji Ezbet ên şehriyar ên îranin ; belkî şehînşah ên Iran ji Ezbet ên

Kurdin. û paşê ev komel tevde nav ê gişkî ano nav ê «Kurd» sendine ».

« şehriyar ên Iran ; ji van birr ên Kurdan bûn :

« Kîyûmersîan : Kûtî »

« Cemşîd : Kasî ».

« Ferîdûn û paşhatî ên wî : Mannaiî.

« Hexamênşîan : Kûtî-Amerdî-Kasî ».

F - Wek her Dîroknivîsan min jî di nivîswar a xueda, ji bo derçikirin a Azdiyak ji Text ê Keyan nivîsandibû. Lê ; ez dê cardin dinivîsinim : Belê ; Azdiyak pir padişahêki bedpaye û gewzeger (sefih) bû. Neseza ê Text û tac ê Keyaniyan bû. Loma ; gewremerdan, Fermandaran û leşkeran - pir bi maf û pir bi cî - tev ên rîsipîan, û gel û tûde giş ustubar ê (wazîfe) niştîmanparêzî ên xue anîn cî û lxtovîko ji Text ê Keyan derçî kirin, van niştîmanparêzan Azdiyak ê na seza ji text derçî kirin û di cî ê wîda padişahêki Kurd û pîrr seza, padişah ê Anzaniyan, padişahê Kûtî - Amerdîan, ji ezbet a Texîxî-Xenîan, Agirdad, Kûriş Keyxusrew ê Mezin li ser text ê Kurd, li ser Text ê Keyan rûniştandin.

Niştîmanparêz ên Kurdan, general ên Kurdan, gewremerd ên Kurdan li ser Text ê Kurd, li ser Text ê Keyan yek ên Paris ne dan rûniştandin, ne karibûn bidin rûniştandin ! eger Kûriş ê Mezin Paris bûya kurd ê mîrxas, şerker û ciwanmerd gelo çawa ewê Parisekî carê şernekirî û cengnedîtî banîna ser text ê Kurdistan ê rûniştandin bidana ? Kurd kengî pespayetî ê weha pax dikir ?

Heredot ku pîr ê Dîrokzanîe e, me pîrs ên wî li jor nenivîsand ? Paris ne berbend ên Pişdadîyan bûn Madan ra, Kilde û Asoran ra bac nedidan ?

Dîroknivîs ê Parisan ; bi zeşelî û sivikdestî ; ji şep û wesan behremend bûn û çawa xue kirin Pişdadîyan wusa jî Key Xusrew ê Anzanî, Key Xusrew ê padişah ê Kûtî Amerdîan kirin Padişah ê Pasargadê û jê gerîyan

G — Dîrok a Merdûx derpêç I rûpel 171-17 2«kurr ê Key Leh-rasep Key Kiştaseb ; wek bav ê xue di destpêkê da li Belxê Padî-

şahî kir. Paşê Paytext ê xue rakir bajar ê Istexir (Persepolis). B.Z. 668-602».

«Key Behmen; ji hindistan ta Habeşistanê sinor ê xue fireh kir. Çawa ku di» Ahdî Atîq, kitabî Esîr da eşkere nivîsiye, Kişwer ê bê jimar ferman ferma bûn a Key Behmen nivîsandîye «Key Behmen bi dadkerî û şerdewerî (hikmet) nav biribû û jibo xueşgerandin a Kîşwer ê xue rêdar ên hêja hevandibû (cemi,) Hevandin û rêzandin ên wan rêdaran Key Behmen ra navekî bilind û mezin dabû.»

şehrîyarî a Key Behmen ; ji 602 ta 533 ano 69 sal ajot.
Dîrok a Merdûx derpêç I rûpel 180.

« Bi her awaî ; Dîrok ên hundur û derva, wergerk a Mad ra; kirdarişek hundirî zanin.»

«Mad ev wergerk a ha bi dest ên xue çêkirin. Kurr ê padişah seza ê Text ê şehrîyarîê ne dîtin, ew rakirin li cî ê wî nevî ê padîşah dan rûniştandin. Hem ji vê guhartinê ra bi çav ekî xistin a Mad ne nihêrtin, Bi xue; di hengam a Daryus û Key Serxes jî ji xuehermend a Kûriş ra xuehermend a Mad digotin. Çawa ku li Tewratê di nivîswar a Azra, bend 6 da nivîsandî e ji paytext ê Kûriş ra paytext ê kişwer ê Mad gotine. Çi kişwer ê Paris çî jî kişwer ê Paris û Mad gotine.»

Min ; ji dîrok a Merdûx zanişwerî ên ku derbas î jor kirin ; derjê ên han jê derd'kevin : paytext ê nevî ê Key Kubbad ê Kurd Key Lehraseb Belx bû. Key Kiştaseb kurr ê Lehraseb Paytext ê xue rakire Istaxir, ano Kişwer ê Paris û li Istaxir 66 sal şehrîyarî kir. Gava Key Kiştaseb mir jî, li şîrazê hat veşartin. wuha e B.Z.. Isa di dor a sal ên şeş sedî da, li van doran tu Padîşah ê Paris tunebûn, Paris berberd ên Mad bûn. Eger ; Ji Kişwer ê Paris Padîşahêki şehrîyarî bikira Key Kiştaseb li Istaxir 66 salan Padîşahî nikaribû bike û di mirin a wî da jî şîraz nedihat veşartin.

Wuhaye ev terrane ên han jî : «Hexamensî an li Pasargadê yaxut li Istexir Padîşahî kirin. » efsane û nigaş ên Aceman bûn. Wek efsane û nigaş ên berê ; çawa ku Acam şehrîyarî a pişdadîyan kiribûn ê xue !

H — Paşê ; Key Behmen ku kişwer û bajan ji Hindistanê ta

Ha eşîstanê vekirandibû, û nav ê «Cihangîrî» sendibû; di van hengaman da ano dema ku Azdîyak derci kirin û Kûrîş kirin Padişah ê Kurdan ; Key Behmen ku li suvêş (Nêzik a Bexdê) rûdinişt û şehînşahî dikir. Gelo çawa Key Behmen di hişt Parisek bînin li ser Text ê Keyan bidin rûniştandin ?

Key Behmen ê Madî ; Key Behmen ê Cihangîr tu caran Parisek li ser Text ê Keyan ne karibû bibîne, ne karibû rûmetşkenîeke ev çend mezin bi pezirîne !

Di gihaj a Kûrîş da ; bi rûpelan min nivîzişan nivîsand. Min ev nivîziş ên xue wek serêj (mes, ele) ekî pir dijwar ê aljêbrîk : bi buxuşk (Hesab) û pazend (Kitab) û bi hoşmêjî (mantiq) û bi awakî pevbend (muretteb) û hevandî (munazzam) veçirand (hal) û ji hevderxist. wek Mamostakî hunerwer ê aljêbir min vêrast aşkart û danî meydanê : Kûrîş Kurd e, padişah ê Anzane, padişah ê Kûtî-Amerdîan e. Kurd, sezabûn û hêjabûn a Kûrîş nas kirin; ji paytext ê Anzan, ji paytext ê biçûk rakirin ew birin li ser text ê gewre ê Hemedanê dan rûniştandin.

Kûrîş bi xebtûkoş a xue a 29 salan ; bi hoş û zîreki a xue aşkart ku, ew şayeste ê Padişahî a Mad e.

Kûrîş sînor ên Kurdistanê fireh kirin : Lîdya û Hindistan vekirand û nav ê Mezinatî sitend, bû Key Xusrew ê Mezin.

Kûrîş ; bi zanatî û bilindrewanî a xue ; bi dilovanî û enzan perwerî a xue jî Mezin bûn a xue nîşanda. Ordî a firazbaz û navbilind a Kurdistanê gewretir û xurttir kir.

Kûrîş bi kirdîş aşkart ku, padişahî a Mad û padişahî a Anzan yek tiştin. Her du jî ; Padişahî a Kurdistanê ne. Anzan jî Kurde Mad jî Kurde.

Kûrîş ; ji pîsman ên xue ên Paris ra xueşdarî kir. Kûrîş çêtirand ku Paris bi cot ên xue kariwer bibin û li konevanî û leşkerî têkil nebin.

Kûrîş ; ji gel ê xue ra durust ma. 29 sal bi kamwerî şehînşahî kir û paşê gel ê xue û ordî a xue ji kurr ê xue Key Kawûs ra sipart û ji vê cîhanê koç kir.

Eva ! Kûrîş ê Mezin û çîrok a wî

û

«Dasend a Kurd û Paris»

î — Key Dara ê Mezin û kurr ê wî Key Serxes. û di van deman de «Dasend a Kurd û Paris» :

Key Xusrew ê Mezin ; bi xebtûkoş ên xue ên 29 salan ; pir genc aşkart ku, ew seza ê padişahî a Mad bû û ew seza ê Tac ê Kurdistanê bû. Key Xusrew yek deme ji bîr nerkir ku ew padişah ê Mad e, Padişah ê Kurdan e, Anzan perçekî Kurdistanê e. Key Xusrew ta mirin a xue bi padişahî a Mad serfiraz bû. Key Kawus jî vî rewan ê pak û vêrast ji xuera kiribû rêber. Bav jî û kur jî aşkartin ku peyhatî ên sezawar ên Key Qubbad û Key Aksarin. Wan herdu jî ji bîr a xue der ne xistin ku girew a yegane ji bo parastin a Kurdistanê ev ordî a pir şan û tab e. Ev ordî ku ji wan ra dîyarî a şehriyar ên Keyaniyan e. Xuejber ; wek Key Qubbad ê Kurd wek Key Aksar di zanwerî (Talîm) karûbar û bendûbest ên Ordî ên xue da tu kêmanî nehiştin. Ordî a Kurdistanê ; bi Fermandar ên xue û bi cengawer ên xue li ba van herdu padişahan wek ronî ên çav ên wan, wek kurr ên wan bûn.

Ev herdu padişah, berbor (xesail) ên pesinwer ên Keyaniyan jî mirhate girtibûn.

Key Kubbad ê Kurd ; Bûbû avaker ê mezin ê Kurdistanê, key Tos bûbû avadanker (mimar) ê bajaran, Piştêmêr ê cotkar, bazirgan û pişeweran. Ji enzanitiê ra hinawerî (ders) a aşti û asayiş da bû, di Kişwer ê xue ê fereh da ruyedadî (usûlî muhaemat) vêrastîye (Tensîq) kirîye û nûvadiye (tecdîd), rûye (usûl) ê dawerî (Muhakeme) a geroke (seyyar) nûvandîye (îcad) û bi danîna rêdar ên nûjen ji kurr ên welêt ra dad û ewlemendî bexêş kirîye.

Kamwerî a Key Aksar a mestir eve ku ordîeke fêris û firaz-

baz anî meydanê (*) û pê şehînşahi a Asor ê zorba û şikencdar wenda kirî ye. Ev Asor hezar û ev çend sal xuîn a Kurd vexuar û yek roj ji Kurd ra bîhn neda.

Key Behmen û Key Xusrew ; weka ku hemdem in. Key Xusrew çawa ku ordî a Key Aksar û rûye (usûl) ên sitratêjîk û takîk ên wî mirate girtibû ewha jî, ji Key Behmenê Kişwergîr ê Misir, ji dadkerî, şrdewerî (hîkemîyat) ên wî û ji rêdar ên ku hevandibû jê gelek hinave (ders) girtibû.

Bi vî awaî ; Kûriş ê Mezin çî çend bi Kişwergîrî a xue navûdeng sitendibû, ev çend jî bi zanişmendî û agahdarî a xue berguzîn bû û ji van pêşhatî ên xue ên hêja û şanfiraz; ji alî ê cengawerî, şehrevanî û enzanparêzî pir tiştan hîn bûbû.

Kûriş ê Mezin jî û kurr ê wî Key Kawus ê Kişwergîr ê Misir jî ; xûy û berbor (adet) ên pêşhatî ên xue ên pir firaz : Key Qubbad, Key Tos Key Aksar, Key Behmen di rê a rewşxueşî, enzanî, civatî, dadkerîê da, yek bîhn ji şop a wan venegerîya. Kurd bûn a xue carê ji bîr nekirin. Ordî a xue a Gewre pîrr evînanî. Ji fermanîdar, serceng, gerceng û leşker û cengaweran giştikî ra evîn ên biratî û dilovanî ên Bavîtîê nişan didan. Her gav bi karûbar, livbaz (talim) û zîbatî ên ordî ên xue kariwer bûn. ew ordî ku, yegane pasevan û piştevan ê Kurdistanê bû. ew Ordî bi tenê

(*) Dîrok a Merdûx derpêç I rûpel 175

Suwar ên rêzanwer (nizamî) ên Kurdan di hunermendîê da ji suwar ên rêzanwer ên Asor serbesttir bûn. Çunkî; suwar ên Kurdan di bezê û êrişan da bi hunerbazîeke hêja tîravêjî dikirin. û cardin ; hesp ên Kurdan bi rindî û bez û çalakî ên xue li cihanê deng dane.

Dîrok a İbrahîm Haqqî derpêç I rûpel 120.

« Key Aksar ji bo ku di Kişwergîrî da kamwer bibê bi awakî bîngêhî rahişte kar û xebatê : Key Aksar Leşker ê xue pîr baş rêzand û koq kir. Ji bo her çekî, lek ên Cîhê durust kir, ji bo her birrî fermanîdar ên cîhê danî. Bi vî awaî xuehermend a mad û mêranî a gel ê wî ji berê da naskirî, ne bi serda jî bû xuedî ê Ordîeke tekkuz û tebût.»

engîz a rizgarî a niştîman ê Kurd bû.

Gelo ? Key Dara û Kur ê wî Key Serxes çawa bûn ? ev Herdu Padişah jî Anzanî bûn, kûtî - Amerdî bûn ji Ezbet a Texîxî-xenî (Examenî) bûn, padişah bûn a xue a kişwer ê Mad divegehandin (Itîraf) lê ; ne dûrbînûn û dûrendiş bûn ne karibûn dûrûkûr bibînin.

Xueşber ; bav û kur yekbunyad nebûn. Nemaza di aferiş ên wan ên gêndîtî (şxsî) da cudaî eke pir hebû.

Key Dara Xuedî ê du kêmanî ên Mezin bûn ; berî her tiştî pirgûman (mutewehhim) û bi tasiwas bû. a duîm jî ; di şetîjî (qabilîyet) û zane darî (dirayet a leşkerî a xue da ne sezawer ê Text û Tac ê Keyaniyan bû. Hemj; Dara ew çend, ji payefirazi û caşukûhîê ra berxwar bû ku ziyarî dida ji kenzine ê xuehermendêra. Xuya e ku, gevzawer û şayînegar (Sefih), (calibî zewq û sefa) bû Key Serxes-em dê paşê, dûrûdirêj bibînin - bi kêr î tişteki nedihat ; bi tenê Payexuaz bû gewzemendîtî, meyxurî, dildadetî dikir.

Lê ; Key Dara di hember a van kêmanî ên xue tişne hêja bire serî. Bi şetîjî ên hêja ji Kurdîstan ra karkerî ên mezin kir : di kargerîni a Kişwerî da, di aram û asûdegi ê welêt da, kamwerî ên mezin bire serî.

Ji xue, Dîrok ji vî Padişah ê Keyaniyan ra ûd û sernav ê «mezin» loma daîye ; çima ku ew sazemandekî mezin û karkerînekî mezin bû.

Dara ê Mezin ; çî çend di sazimendî û karkerînde mezin bû, eger ev çend jî di şerevanî û sitratêjî ê da mezin ba û padişahêki rind dûrbîn ba, Kurdistan nediket vî nîrxê ê dilşewat û dilgudaz.

Wê gavê ; çî Iskender, çî Tazî, çî jî Tirk û Mongol karibûn Kurdistan wêran bikin.

B.Z. di sal a 521 ê da Dara ê Mezin gava li text ê Keyaniyan li Text ê Mad li Text ê Kurd rûnişt ; di hundir ê welêt û hin çfan da tevdanî û serrakirin çê bû. Dara ev serrakirinan zû vemirandin. Lê ; li pey van tevhevî ên biçûk du pîrens ên Mad jî serrakirin. Van pîrensana padişah ên Anzanîyan li ser Textê ê Madan nedî-

xuestin, çavnebarî dikirin û maf ê xue, mirîhat ê xue dixuestin. Ev her du Pirens ; çetertexme û Ferawertiş bûn. Min ; li ser van gertevan di nivîswar a xue da dûr û dirêj nivîsîne, du care nakim. Lê ; divê bi kurtebirrî vêya bêjim : Dara ; ev herdu serrakirîan bi hêsanî beralî nekir. Sê caran li bin fermanîdar ên xue ên Ermenî sipahan şandin û her sê caran jî sipah ên Dara şikiyan. Car a çaran, Dara bi xue sed hezaran leşker kişand ser her du pîrensan.

Çetertexme di meydan a cengê da hate kuştin. Ferawertiş bi birîndarî hat girtin. Dara ew anî Hemedanê û ew bi îşkence kuşt.

Ev serrakirin ên her du Pirens ên Madan ; Dara ku purgûman û tasiwas bû kete dilaşiftî û dilkutîê ; û gelek endişe kişand. Êdî jî Tac û Text ê xue pêva li tişteki din bîrdarî ne dikir. Ji vir pêda jî pîrens ên Kurdan û ta ji giş ên Kurdan tirsîya, veciniqî, dilreş bû. Dara çare û endizek yegane ji xuera dît : Kurdan ji seray a xue û ji ordî a xue dûr xist. Seray a xue û ordî a xue ji biyanî ên bi dirav kirî tije kir. Ji tunebûn a dûrendîşî, ji çewtşînasî a Dara ê mezin ; seray û ordî a Keyan kete dest ê Parisan û Bîyanîan-Ev Paris ên ku carê karûkoş ên xuehermendî, leşkerî û konevanî kariwer nebûbûn — li saray a Keyanîyan piçikîn û xurtî tebûtî ên Keyanan hate ji bîr kirin. Lê ordî a Keyanî bi carek ji meydanê rabû li ciê ordî a fêris û firazbaz a Keyanîyan komeleke Enzan ên Paris ên pepûk û nizimpaye û biyanî ên diravkirî û kurtêlxur peyda bûn.

Derjê a vê gerwer (hal) a pîrendûh û purxun ; gihîşte şermisari a «Maraton» B.Z. 490, 12 êlûn.

Di van geştéceng û şerande ; Mardonyos ê biyanî û zava ê Dara serleşker ê ordî a Dara ê mezin bû ! eva, di hengam a Dara ê Mezin da bi piçikandin û kombûn a Parisan ên cotkar û şivan saray a Keyanîyan «dasned a Kurd û Paris» gihîşte vê rûreşî û tahlayî a hanê !

Em werin çîrok a Key Serxes : pey şikestin a şermisari a Maraton, Dara wehirand (qerar) ku ew bi xue serleşkerî a ordî a xue bike. û ji bo vî şer ê mandê (Musteqbel) ; bê rawestan û bê bihndan amandiş (ihzarat) eke zor kir. Lê temen ê Dara jêra rê ne da B.Z. 487.

Key Sexes amandiş ên bav ê xue tûmand (Ikmal) - çawa ku bi awakî pejlîndî di nivîswar a min da nivîsandîy e û ji reşai û ji deryaê dirêj î Yewnanistanê kir. Lê ; çî sûd ! ordî a Key Serxes, ji a Dara şerpezetir û perîşantir bû û revîya. piranî ên Leşker û fermanîdar ên wî bi diravan ji heftê û du gelan û ji Paris ên jar û pepûk berbihev hatibû û bê werzwerî (Idman) û bê zanwerî (Talîm) û bê xueziş (maqsad) û bê armanc bûn.

Key Serxes ; ji textekodan (kelek) li gelî ê (çanaqqale) pirek dabû çêkirin. Key Serxes li pêşî a Ordî a xue a milyonan bi firazdarî ji gelî ê çanaqqala derbas bû. Key Serxes ne haydar û nezan û bê azmayiş (tecrube), ji karûber ên kişwerî û leşkerî bê agah û purumîd û pîrgewz û xuedîtî bû.

Gava Key Serxes ji gelî, ê çanaqqala derbas bû û dirêj î Yewnanîyan kir ; keştîceng ên wî ên pîrjimar û pîr xurt jî ; ji derya ê Egê dûr ket û ber ê xue da derya ê Yewnanistanê. çawa ku we di nivîswar a min da xuend ; li tengav a Salamîne û li ber çav ê Key Serxes ê gerdenfiraz (maxrûr) keştîceng ên wî bi awakî xuinî û hovnak şikest û bi perîşanî revîya. Key Serxes pey temaşakirin a vê şikestinê û şûnbextî (mexlûbîyet) a tahl û şermwer, tavil tev î ordî a xue revîa çû Welat ê xue. Paşê; ta mirin a xue - hêj rastî - jîrdadayî bûna xue, ji alî ê fermanîdar ê ordî a bendewar Artabanos di Seray ên Suz da bi meyxurî saz û hayûhûy gewzendetî kir B.Z. 465.

Me li jor xuend : Mardonyos ê biyanî ê ûrim Zava ê Dara ê mezin ; çawa ku di şer ê Maratonê da Ser leşker ê mezin bû ; carî di şer ê Salamîne da jî Ser leşker ê Ser leşkeran bû '

Key Serxes gava ji Yewnanistanê revîya ; Mardonyos ê zava ê ser leşker bi 300,000 hezar cengawer li Yewnanistanê hişt. Mardonyos ; ser ê buharê dirêj î Yewnanîyan kir, di şer ê Pêlatêe da di meydan a cengê da hat kuştin. ordî a pejmurde a Key Serxes ku nav ê ordî a Keyanîyan lê bû û bi sed hzararan bû li peşberê çend Qareman ên Yewnanî revîyan ! ên ber şûrmaf suwar î keştîyan bûn ; bi şermisarî û rûreşî bazdan ! li kenar ê Derya ê Egê, li hindav a Mîqal şerekî din kiribûn û ordî a Key Serxes cara dudua jî şikiya.

Hezaran efsûs ! Ev ordî, ordî a Kurdistanê bû, nav ê bilind ê Kurd lê bû ! çî sud ! ew ordî ; ji Parisan ji biyanîyan berbihev hatibû Serleşker û fermanîdar ê wîjî biyanîbûn ! Ev ordî a heftê reng û sedreng ku li ber Yewnanan ranewestîya û di reşai û deryaê da şikest, nebedît û nabûd bû !

Di hengama Key Serxes ê gewzende û gewende ! Eva ; «da-send a Kurd û Paris» we dît ? bi tevbûn a Paris li kar ê mêran, li karê ê Kurdan, çî rûreşî çêbû ? ordî a Keyanan ordî a Kurdistanê, çî çend serfiraz bû, çawa ghiştê şan û şukuhan ?

Yewnanî ; hêj wê gavê, ano berî 2450 sal, ji van şeran ra : Meraton, Salamîn, Mîqal . . . - şer ên reşai, şer ên deryai - şer ên «Mad û Yewnanan» gotibûn. Dîroknivîs ên wan jî «şer ên Madî» «nivîsîbûn. îro jî di nîswar ên dîrok ên Cihanê gişî da nav ê van şeran» şer ên Mad û Yewnan hatine nivîsandin. Elbet ; Yewnanî ên wê gavê zanibûn li pêşya wan kîjan padişah heye, kîjan gel heye bi kê ra şer dikin. Eger li pêşî a wan Padişah ê Paris, gel ê Paris heba « şer ê Paris û Yewnan» dê binivîsandana. Yewnanî çî dîtî ew nivîsandin û rastî gotin (*).

Yewnanî ên kevin ku di zanişwerî û hunerwerîê da mamosta ên «enzanî» ên îro ne, neyar ên ku di hember ên wan da şerdike gelo dibe ku nizanîbin kîne ? ev vêrasteke eşkere e. Ji bo vêya ji dudilîê ra engîz (sebeb) tune.

Dara ê Mezin û Key Serxes Mad bûn, Padişah ê Madan bûn. ne Parisb ûn, û ne padişah ê Parisa bûn vêrastî a hanê her du Padişah jî bi eşkeretî pezîrandine.

K — bi van nivîsandin ên jêrîn ; ez, dê vajbêjan (îtîraz) gişî bimirînim û bavêjim : bi berbare a aljebraîk (muadele î cebirî) a paşin û bi rûye (usûl) a bergaftin (hel) a wî ku ez dê bikaribim «Dasend a Kurd û Paris» çî teba e ez dê bi tûmî deynim meydanê

(*) Dîrok a Merdûx derpêç I rûpel 188

«Nivîswar ên Cihanê giş, di dîrokan da vê wergerk a hanê ra, gerteveke hundurî gotine û wuha jî nas kirine. ta bi xue ; di hemdem a Kûriş da ji vê Xuehermendê ra xuehermend a Kîşwer ê Mad gotin. Li Tewrat ê di birra a şeşim da nivîsandîye.»

Di kisse é «Dasend a Kurd û Paris» da tu nenuma (mechûl) ew dê nemîne, giş dê bibin xuya û numa !

Di karandin (Istîmal) a vî çek é xue é ji giş xurtir da û di bergavtin (hal) a vî berbare é aljebrik a dawin da ez dê cardin alîkarî a Heredot pîr é dîrokzanan bixuazim. Min ; li jor nivîsandibû, ez dê cardin binivîsinim : Dîrok a Merdûx ; derpêç I rûpel 177 da Herdot dibêje « Paris di welat é xue da ; ano li dor a tengav a Paris ; pîr caran bi çandinî û şivantî kariwer dibûn. caran bi serxuebûnî jîne, Lê gelek caran destbend é Pişdadîyan bûn û ji xuehermend a Mad, kilde Asor ra bac didan û tu caran ji erd é xue derneketine.» Min; ji heredot alîkarî xuest; û dest pê dikim û derbare a aljebrik a xue bi vi awaî bibergavînim : Heredot; B.Z. 484 an da za û 425 an da mir. Key Serxes jî di 484 an da li ser Text rûniştibû, 465 an da Artabanos ew jardadaî kiribû. wuha e ; durgest ; (seyahat) a Heredot, li Paris berî mirin a Key Serxes bist sal bi şûnda e. ano ; gava ku Heredot çûbû Paris Kûriş é Mezin 120 sal berî vê çû nê padişahî kiribû û her sê paşatî ên wî - Key Kawus, Key Dara, Key Serxes - jî li dû hev padişahî kiribûn. Cîhan giş zanin ku, ev Padişahan kişwergîr ên gîtî é ne. Eger ev her çar padişah ên Paris bibûna ji xue ber Heredot ji vê kisseê divê agahdar ba û ev padişahana di nivîswar a xueda dê padişah ên Paris binivîsanda. Heredot ji bo çî di nivîswar a xueda ji bo van padişah ên cîhangîr - Key Xusrew é Mezin, Key Kawus é Misirgîr, Dara é Mezin - yek pîrs negotî e, Dara é Mezin û kurr é wî Key Serxes bi Yewnanîan ra şer kiribû û di şer ên Maraton û Selamîn da ji ber Yewnanîan bazdabûn ; û Heredot Paris ji bo wan nanivîsîne gelo çima ? eger van padişahana padişah ên Paris bûna ne divabû ku Heredot di dîrok a xueda binivîsya ? Heredot; çima ji Parisan ra bi awakî sade wuha dibêje : «Paris carna bi serê xue bûne lê ; Pîr caran desbend é pişdadîyan bûn û bac didan xuehermend a Mad, Asor û Kildan » ? çawa bûye ku Parisan ji van padişah ên fêris û cîhangîr yek pîrsek ji heredot ra negotine ? eger, Kûriş é mezin, Dara é mezin padişah é Paris bûna Heredot dê nebîhîsta ?

Bersiv û wergertiş ên van pîrsan pîr eşkere ne. û ev bersîva-

na alî a numa (malûm) ê nişan didin :

Bersîve ên pirs ên jorîn « Hexamensî, Examenî, Texîxî - xenî » an Anzanî ne, Padişah ên Kûtî-Amerdî ne, Padişah ên Mad in, Padişah ên Kurdan in û ne Padişah ên Acam û Parisan in.

Belê ; bi berbare a aljebrik a jorîn, bi awakî pir zelal û ronak min aşkirand ku ev Padişah ên Kurd ên dilawer bûn, Padişah ên Kûtî-Amerdî an bûn. Ne ên Parisan bûn.

Xuya e ku berî 2300 sal, gava Heredot çûbû nav Parisan ; Paris di van hengaman da hîn ê derew û lîzbazî ne bûbûn. Li xue dananîbûn û padişah ên ku ne ê wan bûn, ji Heredot ra negotibûn padişah ên me ne û bi derewan ew ne xapandin.

Ez; bedxuy, kirêtî û çepelî ên Faris ên wan salsedan, bi awakî eşkere û vekirî dinivisînim, û peş çav ên baldarî ên cihan ê şehrevan dikim.

J — Pêy jeîrandin a Key Lerxes, bi dest ê fermanîdar ê ordî a bendewar, ji Anzanîyan çar padişah ên din, li ser Text ê Keyan rûniştin. Paş van padişah han, Dara ê seim b. Z. di sal a 351 ê da, li ser Texê Keyan rûnişt. Ji Dara ê seim ra, Key Dara ê Madî dibêjin. Ji ezbet a Key Qubbad ê Kurd e, nevî ê Key. Banu Humay e.

Key Dara ê Madî; xebatkar bû, çakdilxwaz bû û dûrendîş bû. Çi sud ! Ordî a ku, ji Dara ê mezin jê ra mîrate mabû , ordî a biyanîyan bû !

Ev ordî a ku, ji heft ê û du hawuşan berbihev hatibû, ji bo sipehî kirin û nûvandin a wê, Dara ê Madî tu çare peyda ne kir. (Ser vê kisseê min dîrûdirêj nivisîye, bixûnîn.)

Paşê; Key Dara ê Madî ; li deşt a Erbilê, bi Iskender ê Mezin ra şerkir, hat kuştin, ordî a wî şikest, Iskender Kurdistan seraser leyand !

Kurd jî, Faris jî, giş, bûn dil ê berdest ê Iskender !

Eva; «Dasend a Kud û Faris»; di hengam a Key Dara ê Mezin û pêyhatî ên wî ku, 190 sal ajot; û ji suc, guneh û vaj (xeta) ên Dara ê yekim, Kurdistan gihîşt çî şereimsarî û çî encameke çiger-sûz ! !

K — Min; li alîkî, xebtûkoş û şanûşukuh ên Kurdan ên 6,000 sale, bi kurtebirî berbend kirin. Li alî ê din jî; min roşiman (hal) ên Faris ên buçûçik û pisman ên Kurdan berbend kirin. Vana; ano Farisan; pey bi ci bûn a Kurdan li Mezopotamyaê 2,000 sal bi şûnda, li kenar ê tengav a Faris peyda bûne. U; paşê; min ev her du pismaman, bi hev berendizandin (muqayese), û jêder a berendizî a min h'ç jî, ji bo Farisan qenc der ne ket !

Niha; hin pisyar ên din tèn bîr amin. Ez dixuazim, ji pisman ên Kurdan, ji Farisan bipirs'm : Gelo ! hun jî, hay ji xue hebûn ? Gelo ! we roşman (hal) a xue a qels û pepûk zanibû ? Gelo ! We zanibû ; pismam ên we ên Kurd di nav 6,000 salan da çî xuîn rijandin ! çî cefa kişandin ? çî mêranî û canfeşanî kirin? Hiç ; tişt-ne wusa, ji we ra dan fehimandin? We; ji bo van pisman ên qareman — ku, hûn iro wan pir belengaz û naçiz dibinin — di nivîswar ên xue da tiştêk xuendîye? Gelo ! hûn pê zamin? Kurdistan a rengîn ku, îro bi sitemkerî û îşkence, di navber ên çar xuehermed ên misilman — Iran, Iraq, Sûriya, Tirkîye — bi qim a dilan hatiye perçekirin; di çî roşiman û bûniş ên purxun û dilgudaz de e ? Gelo ! we hiç bihiştîye ? ev pismam ê we ê kevnarê û gewregz (muazem) ku, ji méj ve, li ser rû ê «Erd» ê xuhermend ên girsegir, împaratorî ên gerraze sazandîye; û şehriyaran, şehinşahan, padişahan, cihangîr û çaramanan gihandîye ? û; xudan avafî, avadanî, şehrevanî ên ziwer û ziba bû ? û; di zanişmendî, hunerwerî, pişewerî ê da pir pêş ve çûbû ?

Lê; çî sud ! Ev Kurd ê çeleng û ziwer, ev Kurd ê zîrek û hêja, ev Kurd ê merxas û cengawer, îro çend sed sal e ku, bi yekdestî ên zorbatî, barbarî û xuîn xûarî ên van her çar xuehermend ên

misilman — Iran, Iraq, Sûriya, Tirkîye — di nezanîné de , û nezanînekê kûr û reş û tarî de maye ! !

Gelo ! we; carê, ev bedbextî a pismam ê xue ê Kurd bihistibu ? Ev her çar xuehermend ên misilman dixuazin ku, vi gelî; cuwanmerdîr, kevnareetir û hêjatir î cihanî gişî; di bêdadîê da, di nezanîné da bihelin û vi Kurdî hunda bikin ! !

U; cardin, pirsîyaneke din te bûramin : li Eclmistan a berê û Iran a îro ; ji dem a ku sazimanî a debistan û medresan destpêkirin; gelo ! Ecem, yaxud Iran, ji bo pismam ê xue ê Kurd tu tiştêkî nivisîn ? Ji mezinatî a kurd, ji gernasî a bêtabker (şeha met a î'cazkar) ê Kurd, ji kirdarî a dujînm kop a Kurd; û ji ringî (metanêt), firebînî (sabir), girbarî (tehemmal), xurtî, merxasî, dujminkujî a Kurd; û ji şehrevanî, zanişmendî, hunerdarî, pişewerî (sen' et) a Kurd, gelo ! we; du gotin, du pirs nivisand? An; bi tenê; her tişt ê Kurd; dirok a Kurd, şerevanî a Kurd, qaremanîa Kurd, bajargirî a Kurd, dîlovanî a Kurd, mihrivanî a Kurd û her tişt ê kurd — bi lîzbazî, bi destcerbî (elçabûqlixî) — we kir ji xue ra, ji Faris ra? û; ji nav vi karî — pak û pakij — bi hêsanî derketin? û; paşê jî we nav ê xue danî «Fursîqedîm» ? !!

Xuejber (bîttabi'); ez ji berî da zanim ku, bersîv ên pirsîyan ên min nawer (menfî) in. û; ez pir baş zanim ku, îro li çar nekar ên cihanê, bi sede hezaran, tajî (hatta) bi mîhyonan nivîswar ên dîrokan dast (mal) ê Kurd maf ê Kurd, dîrok a Kurd û hebun a Kurd, kirine dast ê Faris û ser nav ê Faris nivisîne ! ! Ereb; «Fursîqedîm» gotine. Tirk; «eskî Faris» gotine. Awrûpaî jî; «ancienne Perse» gotine xue jê pak kirine ! !

Yaho ! li cihanê giş ; tu, hişûhoş, jîrî û zirekî ne maye ? Yaho ! hiç bext û wicdam tunne e ?

Ev Faris ku, çendekî cotkar û şivan bûn, gurz çî e, şûr çî e, xencer çî e ne zanibûn. Ev çekana, rojekî di dest ê xue da ne girtibûn. Ceng ne dîtibû, şer ne kiribû, pêvçun çawa e ne zanibû ! û; rojek, dilopek ji xuîn a xue ne rijandibû ! Rojek; ji bo vî niştimanê, kurekî xue ne kiribû gorî ! Wuha e? ev Faris ê han ! ev Faris ê pepuk û belengaz ! çawa ka ribû, karû bar ên ev çend

fêris û gernas ê naçizker (şehametî î, cazkar) bibe serî ? û; şehrevanîeke ev çend mezin bine mêydanê ?

Meriv kare; diroknivîs ên Erebo, Ecem û Tirk bimerzine (me zûr) Çîma ku, ev xuehermend ên misnîman, zorba û despot in ; gel û tûde, zana û nezan, puçuk û mezin giş, bende ên van despot, sitemker û bê wîcidanan in! Lê; zana ên Avrupa? Vana; çawa maf û vêrastû rastiê ne ditin ? Eger dîtîbin; maf û rastiê, ji bo çî, ji hemû cîhanî ra ne dan naskirin ? !! Birra; ev tişt, pir sosretwer û şigeftwer e ! !

Ev diroknivîs ên Awrûpaî; ma? hiç, carek, nivîsandin ên zana û arkêoloj (archéologue) an ku, ew jî wek vana, Awrûpaî ne — ne xuedin? Ma ? kevnerêç ên ku, arkîoloj ên Awrûpaî ji bin erdê derxistine ne dîtîbin? Ev dirok nivîsan; bira carek li herşê (xerîte) binêrin ! Lê; herşê ên bê zexelî, bê vir û çewt !

Eceman; li kenar ê tengav a Faris, li erdekî çar bukustan ci girtibûn, û çendek cotkar ên belengaz û naçar bûn. Ji neyar ên xue ra bac dan pêva tu tişt ji dest ên wan ne dihat ! Çawa ev çend mezinatî û cîhangîrî kirin û diroknivîs ên Awrûpaî jî, bi wan baverkirin ? ! !

Ev kîşwer ê gerraze (pir wasî,) ku, jê ra, bi saledan Ecemistan gotin; anha jî, nav ê vî kirine Iran; birra bi dest ê Farisan hat meydanê? Faris; bi şûmîr, Akad, Elam, Kildan, Asor, Hind, Hitî, Misir, Pont, Qapadokya, Lîdya, Yewnan, Roma ceng kiribû ? şes hezar sal, ma Faris xerpişî? bi van gel û hawuş ên rengbireng; gelo kê danûsendinê kir? En ku, bi şehrevanî ên gûnagûn mizişin (temas), şes hezar sal xerpişin, koşîryan, bazdan, perpitîn û gellek azmayişan (tecrube) ditin ma kî bûn? Faris bûn ?

— Elbet ku, na !

Lê; gelo ! Faris; çî gav û çawa ev sextekarî a ha berbihev anî? Faris; bi çî awaî ev şep xiste e dest ê xue?

Ez dê bersîv ên van pirsîyanan; di bend a « leyandin a Kurdistan, bi dest ê Ereban» da bidim.

5 — Hengam a Selefke (Sêleukos)

û «Dasend a Kurd û Fariş»

Pey mirin a Iskender ê Mezin; kişwer ên gerraze ku, wî vekirandibû, di navber ên sê genêral ên wî hat parkirin. B. Z. 312.

Kurdistan bû par a Selokos. Lê; xuehermend a ku, Selokos li Kurdistanê sazand, dûrûdirêj payîdar ne bû. B.Z. Di sal a 255 an da; ano, 57 sal pêy hatin a Selokos ; li Kurdistan a navîn, Kurd «Xuehermend a Mad» sererast kirin. Di sal a 225 an da, B.Z. «Xuehermend a Aşkanîyan» hat meydanê.

Wuha e; xuehermend a Selefkişyan a ûriman ji 87 sal bêtir, li Kurdistanê padarî nekir.

Ez; li vir, ji bo Selefkişyan tişteke na nivisînim, camerkes (zewat) ên dilxwaz karin niviswar a min bixuînin. Tenê ; di dem a şer ên Selefkişyan de, ez dê « Dasend a Kurd û Fariş » bigerim. Padîşah ên Anzanî ; Dara ê yekim û kur ê wî Kêy Serxes û pêy hatî ên wan seray ên Sûz û Babil û Istexir; ji tovrind (esîl Zade) ên Farisan weşbest, sazende û nazenînan, general, fermanbaran û bergestmend (muşawîr) ên biyanînan tije kiribûn. Van du sed sal ên «meyxurî û dilbazî» ji bo Farisan roj ên gewzûsadî bûn ! Roj roj ên Farisan bû ! !

Xuejber; Kurd ên paknejad, ji van civanok ên gewzendegî û genîwerî dûr reviyabûn. Kurd; li bend a roj a giran, li roj a kur ê bavan bûn.

Dara ê Madî; Dara ê bedbext, gava hat ê ser Text; xuejber, ev gurûh ên serayê, tev ên tovrindan, weşbest û kurtelxuran giş, wek sûsikan belabela bûn !

Min; bertir jî gotibû : hawuş ê Fariş ; şer û pevçûnê ne dievinandin. Gewz û asûdegî û tenperwerîê diçêtîrandin. Loma; gav a şer destpêkir, ew ji ber çavan hunda bûn, ketin qulûmulan ! Lê; dem a ku, Selokos xuehermend a Selefkişyan sazand ; ev aqa ên Ecem derketin meydanê; bi konetî, bi tekapû xue gihandin Selefkişyan !

Lê, tevger a Kurdan, tevgera kur ê bavan awakî din bû ! Ev kur ê qaremanan; pey gertev a dilkuj û şerimsar û a rûreşî a hewlerê (Erbîl) ; hêj ber î mirin a Iskender; rahijtin gurz û şûran, xencer û tîran.

Ji bajar ên mezin, ji rêbuhar ên ordîan pêva li dever ên din ên Kurdistanê; ji sinor ê Hindistan ta çêm ê Halis (Qizilîrmaq); li her alî ê Kurdistanê, Kurd ên behadir û dilîr, birr ên canbêzaran serrat kirin; bi şevxuînan, bi dorpêçan, bi rê birrîn û bi erîşan; bi şev û roj leşker ên ûriman, leşker ên Iskender êşandin, westandin, tu aram ji wan ra ne dan.

Pirens ên Kurdan; ji alîkî , bi canbêzar ên sivik û çalak û wek gur ên devbixuîn; ûriman dikopandin, diêşandin, û ji alîkî jî, ji bo mand a Kurdistanê, ji bo vegerandin a serxuebûn a Kurdistanê, bernave û piroje ên bergiran, bi awakî fire disazandin.

Dawîê; ordî ên ûriman şikandin. Kurd; B.Z. di 255 an da, di nîvek a Kurdistanê da, bingeh a xuehermendekî serxubûn danfn. Paşê; sî sal bi şûnda, B.Z. di 225 an da, ji ezbet a Kêy Qubbad ê Kurd, nevi ê Kêy Dara ê Madî Aşek al a şoriş a serxuebûnî rakir. Kurd ên ku, karibûn rahelin gurz û xencer û çekan; giş bi hev ra; kişîyan ber bi gazî a reha xuaz û şorişger Aşak ê Madî !

Aşak (Arşak) ê pehlewana ordî ên ûriman şikand. Kurdistan bi germawerî (hîmnet) a kur ên xue ên dilîr û heja ji nû da gihîşt serxuebun û azadî a xue.

Di van hengaman de, di van roj ên ceng û kuştinê da, di roj a kur ê bavan da; gelo! tevger ên kurik ên. Ecem ên me çi bûn? Hergav çewa bû, cardîn ewha, bû ! Ecem dilopek xuîn ne rijand û ji quluk a xue der ne ket ! Ji gewz a xue bi şûn da nema ! !

Eva ! di hengam a Selefkiyan û di hengam a bingeh danin a Aşak xuehermend a Aşkanîyan da; «Dasend a Kurd û Faris».

Lê; pêy gellek salsedan bi şun da; gav a Faris rabûn ji xue ra dîrok binivîsinin; van qaremanî ên Kurdan, xuînfeşanî ên Kurdan, van şer ên dijwar û xuînrêj ên Kurdan, kirin ên Farisan ! !

Cava ku, Ecem; Peşdadian û Keyaniyan kiribûn bermew ên xuînfeşanî a xue, Aşkanîyan ku, Aşek ê kurd, bi xuîn a Kurdan anîbû meydanê; cardin kirin dast a (mal) Eceman, û bi nav ê xanedan a seîm ên şehriyarî ên Acaman bi dîrok a xue va nivîsin!!

6 — Hengam a Sasanîyan da

«Dasend a Kurd û Faris»

Erdeşîr ê Babekî ; P.Z. di sal 226 an da, xuehermend a Aşkanîyan wergerand, bi nav ê bav ê xue Sasan, xuehermend a Kurd a Lasanîyan sazand.

Sasan; ji ezbet a Behmen ê cihangir e. Wuhaye Erdeşîr nevi ê van Kurd ên qareman e û Kurd e û kişwer ê ku ferweranî a vi dikê Kurdistane. ûsa e çawa guman tê li ser kurd bûn a xuehermend a Sasanîyan ? (*), (*)

(*) şemsiddîn samî, Qamûsîe'lam : «Sasan, bav ê Erdeşîr ê Babekî e û ji ezbet a Key Behmen e; bapîr ên wî, gav a ku, Iskender Iran vekirand û paşê, pîrensîpotê çêbûn di nav Farisan da mabû, û ji eejbet a Key Behmen ê Madî bû bav ê Erdî şîr ; şivan ê merivekî dara bû, bi nav ê Babek, û keç a Babek markiribû. Ji vê mêrjinî (zewac) Erdîşîr hat cîhamê, bû Padîşah ê Sasanîyan. Sernav (leqeb) ê xue ji bav ê dê a xue sendibû, bûbû «Babek». Lê; şehriyarî a wî, bû ser nav ê bav ê wî, bû Sasanîyan.»

(**) şemsiddan Samî, Qamusîe'lam : «Peklewî»

«Pehlewî; zimanekî kevin ê Iranî e; u, di hengam a Sasanîyan da bûbû ziman ê ferimwer (resmî)

Ev ziman; gver ê ku, jêra «Pehle» digotin — Rey û Isfehan ê îro, Yewnanî ên kevnare, jê ra «Mîdya» nav didan — ziman ê wan bû

di leyandin a îslaman da. ev ziman bi carek rabû nivîzîş ê wan jî hat ji bîr kirin, pey çend sed salan, gav a ku, Iranî destpêkirin ziman ê n xue bi tîp ên Erebî nivisandin, « bi lê hatinek» (tesadufen), ziman ê gever ê Faris; ano Farisî a îro, pêş ve çû, û bû ziman ê wîjeî û nivîzîşê.»

(**.) Ihsan Nûrî; Tarixîrîşeî nejadî Kurd, rupel 97 :

«Merhum Serdar Nasir êlî Sincabî dibêje : «Min bi ba Abdullâh Xan ê Qoç ê Mîdîşem, ji Sultan ê Kehlör, nivîzîşek dît ku, keç a Yezdî kurd (Padîşah ê Sasamîyan ê paşin) şehîrbanû Xatûn, ji bav ê xue ra nivisandibû di vê nivîzîşê da digot «babo ru è te reş be bo çî namê î Peyxember pare kerdî» ku, bi carekî kurdî bû. »

Lê; Ecem; bê fedî û şerim Sasanîyan jî, kirine malbat a çarim û li dîrok a xue nivisîne !

Yezdê kurd; şehriyar ê bedbext ê Sasanîyan ê dawîê, P.Z. di 656 an de, bi ordî ên Omer ibin Kettab ceng kir, şikîya, hat kuştin. Ereb ê xuas û rût; Kurdistan a ava û firawan û gumreh û bextîyar leyand û xist bindest ê xue. Bilêc (qetil'am), talan, agir, şikenc û barbarî, payimal a namus
Kurdistan sereaser bû wêranezar û kambax ! !

Kurd; pêy şer ên Qadisiye û Nihawend; çek ên xue ji dest bernedan, ceng û pevçûn ên xue demandin (dewan). Pir cian da, şer ên Kurd û Tazî, sî sal dirêj kirin. Kurd; ji bo ol a xue a homanwer, ji bo niştiman a xue a şerîn û pîrfiraz û buhadar, ji bo na mus û rûmet û nav ê xue şer kirin. Kurd; mirin ji dil ketin ê ra çêtirand.

Eger hûn pirsîyan a Farisan dikin? Xuejber; Farisan xûy a xue a şîrî, ji destber ne dan ! !Tavil bûn misilman û ketin quncik û qulikan, û bi gewz û jîniş demxueş bûn ! ! (*)

(*) L'inquietude de L'orient en Asie Musulmane; Maurice Perrot: p. 113

«Nurullah — zanişmendek, ji şirazê — dibeje; pir caran hatîye gotin ku, ol a îslamê, bi dar ê zorê bi me dane pezirandin. Lê; ez bawerin ku, rastî bi awakî din e. Parisî ên zerdeştî, ji Tazî ên kîşwergîr pirsîn : «Hûn bi kî bawerî a xue tinin? » û Tazî li wan vege randin: «Em Xudanekî yekta, pir pak û pir firaz bawerî a xue tînin, ku bi şandîekî, bi peşemberekî bime hatîye nas kirin.» Faris; waha qêr kirin : «Bawerî a me jî wek bawerî a weye.»

Navber a her du olan de cudafeke pir tune bu. Paris giş, zûka bûn misilman.»

Ji gişan tevelok (xerîb) û temaşa ev e ku, Farisan; bê şerm û fedî; Kurdistan kirin Farisistan. Sasanan, kur ê Behmen ê Keyan, kur ê qaremanan, û kişwergîran kirine kur ê Acaman, û li dîrok a xue nivisîne !!

Eva ! di hengam a Sasaniyan da
«Dasend a Kurd û Faris»

7 — P.Z. di sal a 637 an da, Omer Ibin Xettab, imparatof a pirtab û pirşanfiraz, şehriyarî a Kûtî û Kurtîan hundakir. şehinşahê van kuşt, û paş sê salan; ano di 659 an da, ji nû da, du ordî şandin ser Kurdistanê.

Faris; hêj ber î sê salan bûbûn islam û «eger xuahî selamet der kenaret» gotibûn û kişiyabûn guncikekê û rûniştibûn. Lê ; Kurd ên merexas, li ol xue a kevnare, durustbext (sadiq) ma-bûn, ol a îslame ne pezirandibûn. Kurd; çi ji Omer perwadikirin, çi ji mirin ! Yek ustubar ê kurdan hebû: parastin û qedxên kirin a Kurdistan !

Di nivîswar a min da, li ser kissa leyandin a Ereban, min têr a xue nivisandiye. Cardin, vê gertev a dilkuj û rûreşî çi binivîsimin !

Di van şeran de, Kurd şikiyan. Ordî a Omer ibin Kettab Kurdistan seraser dan ber ling ê xue. Bêdadî, barbarî, rûreşî û ruswatî ê ku, Ereba li Kurdistanê kir ; tu caran û li tu cîan çê ne bû ye !!

Pey Omer Emewî hatin serkarê ; ev bêdadî ev rûreşî û ruswatî nêjik ê sed sal dirêj kir !

Çawa ku, we di nivîswar a min da bi awakî pejiwandî xuend, cardin qaremanekî Kurd derket mêydanê ! Ev qareman ê reha- kar; Eba Muslim ê Xoresanî bû !

Ebamuslim ê Xoresanî ; Kurdan, niştiman ê Kurdan; hemj; Farisan û kur ên Hezret ê Elî, ji barbarî û sitemkerî a Emewîyan reha kir û xelifetî a Abbasiyan sazand.

Emperyalizîm a Ereban ku, 1350 sal berî hêngî hat mey- dane; bê guman; awakî hovnaktir û sitemkertir ê «Nazizîm û Fa-

şîzim» bû ! Nemaza di hengam a Omer ibin Kettab û Emewîan da, ku, sed sal betir demand, ji agir ê Dojeê diwartir bû ! Nîv ê kes ên Kurdistanê bilêc kirin Bi milyonan keç û bûk ên nazenîn ên Kurdan talan kirin ! Di bajaran de; pazendgeh û nivîswargehan şevutandin ! Ev kenzîne ên bêbuha bûn arî !

Kurd ku, ji êriş ên Ereba ra bi dijwarî wergeştibû; Ereba, jê enribû ! Loma, ji bo Kurdan her celeb eş û sitem û şikence desture (mubah) bû.

Eger; qaremanek wek Ebamuslîm der ne hata, îroj, li cîhanê Kurd tune bû !

Faris ; ji vi hengemeî ; ji dest ê Eraban bi biş (nisbet) a Kurdan pir siviktir derket ! Faris ne ser hişk bû ! Xue ne eşand ! Lezûbez bû misilman ! Xuin a xue ne rijand ! şadiman û xurrem rûnişt ! (*) Nemaza ; gav a bi sîdarî a Ebamuslin ê Xoresanî ê Kurd, li Beşdê xeli fetî a Abbasîan sazimend bû, û pêy gellek salan bi şûn da, ziman ê Farisan; li der û beran xuya kir, û dereng dereng, farisi bû ziman ê nivîzişê. û; pasê, gav a ku, şeyx Isma'îl, bi camerî a murîd ên xue ên Kurd bû şah Isma'îl, şehriyarî a Sefewîyan sazimend kir, Farisî kir ziman ê ferimwer (resmî). Ber î van deman ziman ê Faris bi tenê ziman ê dor a şîraz ê bû. Rind xuya dike ku, Faris bi camêrî a pismam ê xue ê Kurd bi hesanî bûn xudan ziman. Lê; êm baş zamin, li roj a ceng û kuştinê Farisekî ne çû gazî a Eba muslim û dilopek xuin a Faris ne rijîya !

Lê, ziman ê Kurdan, ji mêj va, ji hezaran salan ve, ji Belxê ta Iskenderonê ziman ê gişkî bû. Ji hengam a Padişah Kandij, Padişah Yezdêkurd ê bedbext; di vi kişwer î fêris da, ziman ê gişkî kurdî bû. Belê; ev ziman, çawa ziman ê gişkî, bû, usan ji ziman ê ferimwer (resmî) bû. Di seray ên Pişdadiyan, Keyanîyan,

(*) Nivîsbêj (meqale) a zana ê Firansîz M. Maurice Pernot. p. 243 (du rûpel pêştir).

Aeşkanîyan, Sasanîyan da, kurdî ziman ê ferimwer bû. Çawa ku, nivîswar ên dîrokan nivîsîne, «Awîsta» pazend ê Zerdeşt jî kurdî e, nivîziş ên Key Dara ê Mezîn li Bih — Sutun ê jî kurdî e. Name ê şehir-Banû Xatûn ku, ji bav ê xue ra, ji sêhrîyar ê bedbext ê Sasanîyan ra, ji Yezdekurd ra nivîsiye cardin kurdîye.

Hezaran esef ! ziman ê Kurdan ê xueş aheng û xurt û şêrinsaz û pir suda ; bi leyandin a Ereb hundabû. û ; ziman ê Farisan bi erzanî ket e şûn ê ! !

Eva ! di hengam a leyandm a Ereban da
«Dasend a Kurd û Faris»

8 — Vekirandin a Beşd a û hunda bûn a

Abbasiyan, bi dest ê Helaku

şehriyarî a Sefewîyan

dîl bûn a Kurdan

li bin dest ê Tirkan

û

«Dasend a Kurd û Faris»

Di hengam a Abbasîyan da Kurd û Faris hinek bîn a xue sendin. Ji Kurd û Farisan pir kes ghiştin dîyarcîan. Hemj; Kurd, gellek cîan da, bûn xudan pîrensî, xanî, padîşahî û şehriyarî. Ev xanedan ên Kurd ên serbixue; çar ni kar ên Kurdistanê; bê jimar; dej, kel, singer, bircûbarû û şatoan ava kirin.

Di salsed a yazdeim da; Tirk, Tatar û Tikman ber bi Kurdistanê dirêj kirin. Ev leyandin ên Tik û Tataran. ji çar sed sal bêtir ajot. Kurd; bi sîda rî ên van dej û singer û şatoan; bi erzanî — çiçend ku, ji dest ê wan hat — ji deset ê koçer ên talanker, xue ri-zgar kirin.

Kurd û Faris; ziyan, kul û derd ên ku, ji dest ên ev kulikêz (heşere) ên talanker dîtîn; pir giran û pir dijwar in. Eger; Ereb, bi behane ê bela kirin a ol a îslamê, êmperyalîzm a «ûrûbe» ne

ajotana, û imparatori a Kurdan hil ne weşandana, ol a islamê wek mesîhî ên îro, bi dilowanî û nermî û mihrivanî, bi şîret û bi şorind (wezî) an bela bikirana, şûr ê xue ne kişandana, Kurdan bilec nekirana; Kurdistan ku, çend hezar sal, wek bedenek ji polad û mifriq, li per erîş û leyî ên Tir u Tataran sekimîbûn ew dê weke her gav, ustubar (wezîf) ê xue ê girsegir û bergiran bi demandana, û wêran kirin a cihane, ji van kulîkêz (heşerat) ên Monxol ra dê wê ndar bikirana.

Omer ibin Kettab; ev durbînî birnebir, fam ne kir, Emperyalîzim a «ûrûbe» ber çav ê Omer reş kiribû !

— Derje a wî çi bû ?

— Kur ên Mongolan; ji alîkî ghiştin sinor ê Hebeşistanê. Meke, Medîne bajar ên Qureyş vekirandin ! Ji alî ê din xue gihandin beden ên Vîyana. Bîzans Bulxar, Sirb, Yewnan dan ber ling ên xue; di xuîn û agir da feşirandin. Tuxrulan, Alpan, Qilîçan, Cengîzan Helakuan, Qayxanan Têmurana, Qaran, Aqan cihanî giştî sûtin, kirzirandin. Sed milyon Ereb, bi salsedan bûn dil ên Tirkan ! !

Ez Ereban dipitinim (tenqîd). Serziniş a min, gazin a min ji Farisan ra e.

Eger; pismam ên Kurdan Farisan jî, wek pismamên xue ên Kurd; jî ceng û şeran ra kêrhatî û jêhatî bûna, û wek Kurdan rahiştana gurz û xencer û şûran, û wek Kurdan dirêj î ereban bikirana, yek ji van bobelatan de ne hatana ser ê Kurd û Faris.

Belê kak Ecem ! Tu ne mertalgêr î û şûr hingêv î ! şer û ceng na evînf !

Lê; paşê; gav a, dest bi nivisandin a dirokan dikî; dibî birinci ûsta (osta ê yekim î! şehriyar ên cîhangîr ên Kurdan, kur ên qararêman û dilawer ên kurdan dikî ê xue û sernav ê xue dinivisînf! Lîz ên destan de, sivikbazî, hunerbaz î ! !

Bingehdanin a Padişahî a

Sefewian

û

«Dasend a Kurd û Faris»

Nevî ê Cengiz Xan Helaku Xan; p.z. 1258 an de, Beşde ve-send. Xelife kuşt, bajar talan kir û paşê bilêc kir.

Helakû X ji Hindistan, ta Derya ê Reş, di vî kişwer î fire da; ano, di Kurdistan a kevnare da; bi nav ê Elxaniyan imparatoreike feris sazand. Lê Helakû pir ne ma, heft sal bi şûnda mir çu dojeê. Imparatorî a Elxaniyan ji, nav cend salan de hunda bû.

Pey van deman; li Kurdistanê, li dor a Geylanê, ji ezbet ê Hezret eê Alî şex Ismaîl şex ê neqşibendian kur ê Sêx Sefaeddin hebû. şêx Ismaîl, murîd ên xue ên Kurd da dor a xue, û dirêj î Gurcistanê kir bajar ê şerwan ji Gurcîan sitend.

Di nav çend salan de; Tebrîz, Xoresan, Hemedan, Beşda, Dîyarbekir û Mereş; van bajar ên Kurdistane vesendin. Di sal a 1500 î da, Tebrîz ji xue ra kir e payîtext, û serxuebûnî a xue bangda. şex Ismaîl, di nav çend salan de; Mardîn, Mûsil, Kirmanşah û Bedlîs ji send, û bu şah Ismaîl.

şah Ismaîl; gav a bi vi awaî, gellek cî ên Kurdistanê, ji Tirk û Tirkmanan deranî. Di van şeran de; gellek ê Kurd û pirens ên Kurd di bin al a şah Ismaîl da canfeşnî dikirin. Kurd ku, ji hezar sal vir da, şehriyarî û serxuebûnî a xue hunda kiribû, û reste (muhtac) ê aştî ê bû, û dil xuzaz a dadmendî û mihrivanî ê bû, û jê ra wer bawermendî hatibû ku, eger li dor a Şah Ismaîl ê kur ê Hezret ê Alî xue bidînhev, yekîtî a Kurd stanê dê bê meydanê û Kurd; tişt ên xue ên hundabû î dê bigîne dest ê xue. Loma; kurd, giş, xue dan dor a şah ê xue ê nû, û her ferman a wî re ji dil î can serfurû bûn.

Pir muxabin ! Gava ; şah Ismaîl kişwer ê xue fire kir û xurtir û tuwan gertir bû; rê a rast, rê a biratîê hunda kir, û kêt e rê a xuebîni û gerdenfirazîê. û ; dor a şah Ismaîl da, hin gewremerd

û bergeştmand ên ne Kurd û bed xuaz pêda bûn, û cewt şiretan dan ê, û ew xapandin. şah Ismaîl tevger a xue guhart, ji pîrens ên Kurdan ra, dest bi bed dasendê kir. şah Ismaîl leşker ê xue kişand ser pîrens ên Sinedej û Kirmanşah, ev herdu pîrens şikandin, û kiswer ên mirate ên bav û kal ên wan, ji wan sendin. Ev kirdarî ên şah Ismaîl ne bes bû, rabû rêol a «Sî'e» ji kir e rêol a ferimwer ! Ev her du çewterê ên mezin ên şah Ismaîl, pîrens ên Kurdan jê dûr xistin. Pîrens ên Kurd ji şah Ismaîl silikin, jê sar bûn û jê revîyan.

Yawûz Sûltan Selîm, padişahê Ossmanîra ev naheng (nîfaq) a şah Ismaîl û pîrens ên Kurdan, wek firawanî ke azmanî xuyakir, û ji vê şepê behremend bû, bi alî karî a Mele Idrîs î Bedlîsî, pîrens ên Kurdan, ber bi xue anî û li xue bend kir. Kurdû Tirk bûn yekdest, û peymannave navîşandin.

Ev her du yek destan dirêj î şah Ismaîl kirin. Li deştik a Çildêranê, leşker ê şah Ismaîl şikîya, Sûltan Selîm, bi hesanî Tebriz send, nigaş a sazandin a împaratorîeke mezin a şah Ismaîl puçbû, ket ber avê !

Padişah ên Osmanîan ku, pey Sûltan Selîm hatin, ji kurdan ra bêbexetî kirin, peyman ê bapir ên xue şikandin, peymannave ên kalik ên xue çirandin, pîrensîpote ên bi serxuebûn ên Kurdan, yekoyeko ji meydanê rakirin, û bi mîlyonan Kurd bûn dîl ên bindest ên Tirkan !

Eva ! dihengam a şah Ismaîl ê Sefewî
«Dasend a Kurd û Faris»

Derjê

Derjê a ev nivîziş ên dûrûdirêj ev e: Berê zan a Isa; hawuşekî Endo — Awrupayî; di Araratan da ci girtibû. Ev hawuş Kurd ên îro ne.

Kurd; gav a hatin Araratan — 10,000 sal berê Isa — du bir bûn : Kûtî, Kurtî.

Kûtîan, ji Araratan ta Antî-Toros, Toros, Sûriya û Filistin girtin, peyabûn Zagrosan û daketin pehnav ên Dicle û Ferêt. Li van doran; rast ê sê xuehermend ên şehrevan hatin: şûmîr, Akad û Elam. Bi vana ra şer kirin, di kîşwer ên wan da fermanferma bûn. û; bi nav ên Kûtîyûm û Lolobûm du xuehermend serrat kirin.

Paşe; weşbest (şair) ên nigaşperwer ên Farisan, nav ên van her du ferweranî ên Kurd kirin «Pêşdadî» û kirin ên Farisan !

Kurd; nivîzîş a «Mixî» a şûmîran pezirandin û ji pîşewerî û şehrevanî ên wan behremend bûn. Di demekî hindik a, ji van her sê xuehermendan di şehrevanîê da, pêş vetir çûn.

Kurtî li Araratan demeke dirêj rû ne niştin; çima ka, dara ê kerî ên bêjimar ên tarişan bûn : hesp, ga, cêl û pez. Ararat û dor ên wan ji milyonan tariş ra terê ne dikir. Loma; Kurtî Araratan berdan, çûn ber bi rohilat. Ji gol a Urmîy ta Hindistanê — çem ê Send — , û çarmedor ên Derya ê Kaspîn (Derya ê Kasian) ta Derya ê Umanê girtin. Ev kîşwer ê fire û gerraze, ji bo hezeran salan bû niştiman ê Kûrtîan.

Gav a eve gertev ên han, li dor a Dicle û Feret dilîzikin ; nav ên Kildan, Asor û Faris; li cîhanê ne bû. Van her sê hawuşan, paş du hezar salan, li van doran xuyani kirin.

Kildanîan; li rex ên Feret bi ci bûn, û li bini a Beşdê, likenar ên Feret, bajar ê Babilê avakirin.

Asor li rex ên Dicle — nêzîk ê Mûsil ê iro — Nînwa ava kirin.

Ev her du hawuş; ano Kilde û Asor; destpêkîrin şehrevanî a şûmîr û Akadan saxitandin (teqlid). Her du jî; du xuehermend ên leşkerî anîn meydana. Nemaza Aşor peykerek zorba û şeştare send.

Kildanîan; ji nejad ên tevlihev cêbûne; lê As'or gis Samî bûn.

Farisan; hin kenar ên bakur û rohital ên Tengav a Faris ci girtin.

Faris ji; min a Kurdan, ji nejad ê Endo - Awrûpaî bûn, ha-
 wuşeki puçûçik bûn, bi cot û şivanî kariwer bûn, ji ceng û pev-
 çunê dîr direvîyan, ser ê wan pê ne xueş bû. Farisan asudegî,
 aştî û aram dievînanandin Eger hevsî ên wan, li wan dirêj bi-
 kirana, Faris dest ne dibiri xue, şer ne dikirin, xuîn a xue a şerîn
 ne didijandin. Çêtir ew bû: bac bidin neyaran, û li kunc ê asude
 rûnin !

Iro! niviswar ên dîrok en cîhanê giş; çewtêrêek girtine : ji
 bo ku, «kişwergîrî a Kurd ê kevnare», « şehrevanî a kurd ê kevn-
 are» binivisînin; van niviswar ên dîrokê giş, ev firazwerî ên bi-
 lind; carna; ji nezaninê, le pir caran ; ji bêdadî, ji nankorî,, ji bê-
 bextî, li ser nav ê Faris ê piçûçik, Faris ê pepûk û reben nivisi
 ne. Ji bo ku «Kurd» binivisînin; bi çewtî «Faris» nivisîne ! û ;
 paşê; ev nivisvan ên dîrokan, pir pêş ve çûne, ev çend mezinaf
 a Kurd, kirine a Faris ! û Faris ê pepuk bûye «Fursî qedim», «es-
 ki Faris» «ancienne Pers» ! !

Lê wek a ku, we xuend; ew kisse ê ku, min nav ê wî daniye
 «Dasend a Kurd û Faris», di nav her hest bend a wê da, bi awakî
 pejiandî min da fehim kirin: kişwer ê girsegir ê ku, nivistwar en
 dîrokan bi çewterêtî û bê maffî nav ê wê kirine « Fursî Qedim» ,
 ano «Faris a Kevnare » .Kurd; bi Kutîû Kurtî ên xue, û bi ten a
 xue, be Faris û Maris, bi pehlewana û qehreman ên kurdan bi van
 boğ û beranan ev şehriyanî, ev imparatorî, ev şehrevanî anîne
 meydanê.

Kurd; ber î zan a Isa 4,000 sal bi şikandin ên Sûmîr û Akad
 rahiştin vê xebtûkoş a girsagir û pîr zorfersa. û; ji van karûwer-
 zîş ên dewasa, yek bîn asûde ne man: Babil û Sûz Lakaş vekiran-
 din; bi xebtûkoş ên xue ên bê aram ji van gel ên bindes ê xue
 pêşvetir çûn: zanişmendî, pişewerî, hunermendi , bazirganî, ko-
 nevanî, leşkerî, û di her zaniş û huner ên şehrevaniê da ketin
 pêş î a her gelî. Padişah ên Asor; endezvanan, hunerweran ji nav
 Kurdan dibijartin, Padişah ên Asor di her wesane da, zaniş werî
 û hunermendî ên kurdan pesinandine.

Di nav van neyar ên Kurdan de; ji Asor diwartir û xurtir

tune bû. Lê; Kurd ji padişahên Asor ên şeştare û hovnak ra carê tekapu ne kirin, ustu ê xue xuar ne kirin. Kurd; nêzîk ê du hezar sal — şev û roj ; havin û zivistan, bi Asoran re ceng kirin; penc bi penc, gervîrî bî gewrî; pevçûn, xerpişîn, hêd î hêdî, bi bihilm a fire; ev dujmin ê xue Asor ! ev dujmun ê xue êhezera sale, ji rû ê erdê rakirin, û bi awaki demande (ebedî) hunda kiririn.

Ev pîrozbextî, ev kamwerî a fêris û firazwer ku di cîhanê da bê heval û yekta e, bi xebat û werziş ên 4000 salan hat e meydanê, Faris di van salan da yek dilop ji xuin a xue ne rijandin. Faris di van 4000 salan da tu xebatek tu karek nişan ne dan.

Kurd bi ev çend jî qîm a xue ne anîn : Jorjîya, Armenîya ku hêj nû, ji Tirakya hatibû, Pont, Kapadokya, Lîdya vekirandin. Kurd; paşê bûn fermanferma ê Misrê jî.

Di vê hengan a direj da, di van 4,000 ên kop, xebe û şeran da, tu liv, ger, renc, west û emeg ên Farisan xuya ne kir. Faris; cotkar bû, şivan bû, carê ne guherî, tum cotkar ma, şivan ma !

Em binerin; paşe, pey van hengaman da, di dem a Azdîyak bi şûn da çawa bû ?

Kurd bi dest ê xue Azdîyak ê gewende û pespaye derçikirin. û; di şûn a wî da; Agirdad; ano, Kuriş, padişah ê Anzan, ji Anzan anîn — ew Anzam ku, ji 2,000 salan ve niştiman ê Kûtî — Amerdîan bû — li Hemedanê, li ser Text ê Keyaniyan runiştandin.

ûd a (leqeb) van padişah ên Anzanê; Texixixeni e, paşe bi dem û gavan bûye Examenî, paşe Erebe kirin Hexamensî. Kevnerêç ên ku, di van salan da, li Zihabê (Iran) derketine, pir baş nehrevanî dikin û diaşkirînin ku, xandan a Texixixeni; ano Examenî, padişah ên Anzan in, Kutî — Amerdî ne û Kurdin, ne Faris in. Anzanî ne, e ne Pasarxadi ne.

Tarix a Merdux; derpeç 1, rupel 180 î da, ronak û eşkere dinivisîne: «Padişah ên Kexamenî an ku, li Hemedan, Babil û Su. li ser Text ê Keyaniyan rûniştin sed sal ji xuera Padişah ê Mad gotînee.» Padişah ên ku, de vê sed salê da padişahî kirin ; Kêy

Xusrew ê Mezin, kur ê we Kêy Kawûs ê kişwer gir ê Misir, Kêy Dara ê Mezin û kur ê wî Kêy Serxes in. Wûha e; ev her çar padişah ên Anzanî ên pêşî; bi wegeh ên xue Padişah ên Mad bûn, padişah ên kurdbûn, ên Farisan ne bûn.

Em werin li Kêy Dara ê sêim; ano, li ser Dara ê Madî: ev padişah ê bedbext, dawî ê padişah ên Keyaniyan e, û bi nav û laş ê xue Kurd e, lê; ne kurd ê Anzanî e, Kurd ê Qubbadîe, neví ê Kêy Behmen ê Madî, Kêy Behmen ê kişwergîr e.

Nuha; ez jiwe dipirsim: xanedanek heye; çar bav ên pêşin ji xue ra Mad dibejin, û bav ê daviê jî dibije ezmadim. Gelo; çar ên hurik ên givrik ên navîn çawa dibîn Faris? Nemaza; ev her çar ên navin jî ne angaştne, ne gotine em Faris in ! Ev tişt eşkere e : ev xanedan, ji seri ta binî Kurdin, Anzanî ne, Kutî — Amerdîne. Faris bûn ên wan, fendûfût e şapînoz ê. «şair» ên Eceman e ! !

Min ; bi awakî romak û zelal. kurd bûn a xaneda a Examenian; ano, Texî-xî-Xenian aşkart, aşkaft û danî ber çavan. îcar dor ên Aşkanîyan û Arşakîyan û Sasanîyan e : kurd bûn ên ev her sê xueherdan, min di nivîziş ên xue ên berê da, xueş pejilandî û qenc zûlandî nivîsiye, di vê kisseê da tu guman û vajî ne mayîye. Ev her sê şehriyanî û ferweranî jî kurdin: gel ên wan sedî not Kurdin, û bingehdar ên her se şehriyarî jî kurd in: Aşek, Arşek û Erdişîr ê Babekî. Padişah ên hane, her sê jî, neví ên Key Qubbad ê Kurd in.

Edi; hûn çî dixuazin? Gel ên wan Kurd, padişah ên wan Kurd, elbet; xuehermend ên wan jî, şehriyarî ên wan jî, şehrevanî ên wan jî, Kurd in, ne Faris in.

Ji van «derjê» ên bingehî ên ku, nivîziş ên min, bi awakî vêrast, eşkere zelal û aşkaftî danîn meydanê; hêj askariş ên din ên givrikî jî hene:

Padişah ên Anzanî ; sê padişah ên mezin ên pêşin : Key Xusrew ê mezin, Keykawûs, Key Dara ê mezin; bi kişwer girî ên xue. bi rahîjmend ên girsegir ên xue bi hozanî û zirekî ên xue; gava bi germwerîeke nêrûfersa, ji bo aştî, bextiyarî û û bilindî a Kurdistanê dikoşîyan; Padişah ên Key Qubbadî jî; ku,

bajar ê Belxê pajîtext ê wan bû ; ji bo, mezinaî a Kurdistan, ji bo asûdegî u gumrehî a Kurdistan, di xebt û koş a xue da kemaî ne dihiştin.

Nemaza Key Kiştasep kur ê Key Lehrasep; hêj, di 660 î da payitext ê xue Bels berda, hat gever a Faris; û bajar ê Istexir ji xue ra kir e payitext. Ev gertev ê sade, ji me ra pir ronak dide xuya kirin ku, di van salan da, li van devera, tu Padişah ê Faris tune bû, û ligever a Faris, padişah ên Mad ferman ferma bûn. Farisan weke berê destbend ên Kurdan bûn.

Key Kistasep 69 sal ê xue li Istexir buhart, Istxir fire kir, xemiland, qoq kir, î payitext ê xue pir guhdida. Kîswer ê wî serarser; ava, bextiyar û şadiman bû. Padişah ê ha bi sazandin ên redar ên dadmendî û şehrevanî navûdeng sendiye. Bi vî awaî xueş xuyadike ku; Key Kiştaseb di, ava kirin a welet û sazandin a rêdar ên dadmendî û kiş werî da, ji Dara ê Mezin ra rêberî kirîye, û ji Dara ê yekîm ra bûye mamosta. Key Kiştasep, 150 sal ber î Key Dara, ji welat ê xuera û ji enzanîtiê ra, rê a şehrevaniê vekirîye.

Jî ezbet a Key Lehrasep; Key Bahmen ê Madi, bi kîşwergirî a xue nav biribû, ev çend jî, hozan, zana û gewre mêrek pakbun-yadbu, û bi dawerî û mihriwanî a xue nav sendibû. Payitex ê Key Behmen bajar ê şuweş bû, alîdar ê derçîkirin a Azdîyak bû — Eger, Kûruş — hîn rasttir — Agirdad; Anzanî ne bûya, ji ezbet a Kûti — Amerdî ne bûya û Faris bûya, li ser Text ê Hemedanê ne dida rûniştin, û Key Behmen bi vi tiştî karibû bindirîne (manî,). Di; van deman de padişah ê xurttir ê Kurdan, hemj, cihan î gişî Key Behmen bû. Padişahêk mina Key Behme ê Madî, yekî Faris — ku, ji hezaran salan da destbend ê Kurd e — ne dikir sehînaşah, û li ser Text ê Mad ne dida rûniştin.

Eva; min bi sedean niviswar ên dirok ên zanişmendan xuendin, û bi mûşikaftin min xuendemendi kirin, û dawîê, min ev jêderê dereanî: Faris; hawiş ekî puçûçik bûn, cothar bûn, şivan bûn, şer û pevçûnê ne dievinandin. Eger; zor li wan bihata. bac didan û dikîşîyan quncik a xue û bi asûdegî aştî rûdiniştin !

Nemaza; dem a ku, Key Qubbad ê Kurd; padişahî a Mad ser-rast kir û Hemedan kire payitext, û dirêj î Asoran kir, û ev pa-

dîşah ên zorba û bê wicdan şikandin Faris, bi carek bû benddest ê Kurd. û; ji wê demê da, ano, ji b.z. ji 763 an bi şûnda, ta hatin a Iskender. Wuha e; 430 sal Faris bi tûmî man di bin dest ê Kurdan da.

Paşê; ano, pey qewuradin a Selekîan, ta, kuştin a Yezd ê Kurd û hunda bûn a şehinşahî a Sasanîyan ev bûniş demand. Ano; Faris; berbend ê Kurd man : ziman ziman ê Kurd bû, ferwermendî û ferweranî ê Kurd bû, şehrevanî jî; şehrevani a kurd bû. Wê gavê hêj; Fursî Qedîm» tune bû ! Paşe Ereb ji ber xue gêkirin ! !

Di vê hengamê da; ev imparatorî a fêris û pehnawer a Sasanîyan Kurd bû ! Ev kişwer ê bê payan Kurdî dipêyjiwî, ziman ê gişkî Kurdî bû, keç a Yezd ê Kurd şehriban Xatun, ji bav ê xue Yezd ê Kur Padî şah ra, bi Kurdî reşbelean dinivisand !

Xuejber; çawa ziman ê gişkî Kurdî bû wuha jî; her tiştî vi kişwerî kurdî bû. Kurd bû : welat, padîşah, gel, şehrevanî (medeniyet) gişkî Kurdd bû.

Ta vê demê; Faris, ziman ê Faris, şehrevanî a Faris li mêydanê tune bû.

Omer ibin Xettab û Xelife ên Emowîan; gel ê Kurd, şehrevanî a kurd, ziman ê Kurd, hebun a Kurd, her tiştê Kurd hunda kirin ! !

Paşê ; cardin ; qehremanek û pehlewaneke kurd derket meydana ! Ev Kurd Eba Muslim ê Xoresanî bû ! Ev Kurd bi germdîlî bi camêrî û bi kurdperwerî a xue; Emewîyan hunda kir, Ebamuslim ê Xoresanî. Ebasîyan li sûn a wan da rûniştandin. û Faris, bi camerî û mêranî a kurdekî, ji Ereb bûnê rehabûn. û; ji vê gertevê du sed salekî bi sûn da, ziman ê Farisî eşkere bû derket meydana. (*) û; aheng û xueşbeste ên Farisî destpêkirin !

Farisan ; li hengam a dawî ê Ebasian; hemj, hin rastir ; pêy Ebasîyan çend sed sal bi şûnda, di dem a Sefewîyan û peyhatî ên wan de; nemaza; gav a ku, ji bêbextî ên padîşah ên Osmanîyan kurd bûn gorî û dest ê wan hat giredan û dev ê wan hat tegirtin (sed), û meydana. bi carek ji Farisan ra ma; Faris, wesanekê bi

qim a xue xistin dest ê xue; lizbazî û sivikdestî kirin ; bi dek û zeşelî û saxtearî her t'ş ên Kurd : firazbazî, navdarî, şanûbilindî, kişwergîrî, şehrevanî ên kurd gişkî kirin das a xue û ser nav ê Faris nivisandin.

Destpêkê da ; ev dek û zeşelî ku, min nav ê wêkiriye «sivikdestî»; bi awakî bîr ne birî (Xeyirîşurûrî) destpêkiribû . Weşbest û çîrokbêj ên Farisan ên paz (derecl) ên duim û sêim ; di van deman de, hin çîrok û efsane ên qaremanî berbihev dianîn, li çayxanan, li şato û malan, li der û beran dixuendin, û pê nan ê xue pêkdianîn. Lê; livira, şayan ê bernihêrî, tişteke heye : weşbest û çîrokbêj ên Acaman — ji tune bûn a qareman ên Acaman — bênev mane, qareman ên Kurdan pesimandine: Zal û kur ê wî Rustem.

Divan salan da — p.z. 13e û 14e — ferweranîeke nû serrast bûbû. Nav ê vê ferweranîe «Xeznewîyan» bû. Sûltan Mahmûd ê Xeznewî ê Tirk; j van çîrok û weşbeste ên qareman ên efsane pir dilgewz dibû.

Sûltan Mehmûd ; civandin û nivisandin ên ev dastan û çîrak ên efsane; ji weşbest ê navwer Firdewsî xuest, û jê ra gotin û newid da ku, ji bû her xanî ê weşbeste ew de zêrek bide.

Firdewsi van çîrok û çîrçîrokan pir baş ji ezber zanibû, û di aheng (wezin) û bare (qafiye) da bê heval bû. Firdewsî bê aram û west, sî sal, van efsanean bi awakî zîba û zîwer bi xueşahengî û bare nivisand. Dawî a dawîn, ji heftê hezar cotikan dastanekî qaremanan anî meydanê ! Ev dastanekî qareman ên nigaşan bû ! Efsanekî efsanan bû ! !

(*) Qamûs ê E'lan, şemsuddîn samî; «Pehlewî»

«Pehlewî zimanekî kevin î Iranî e ku, di hengan a sasanîyan da, bûbû ziman ê fermwerî ev ziman lî alî ê Rey ; ano, li alî ên Rey u Isfehanê, û ê ku Yewnanî ên kevin, ji ra Midya digotin di hat peyvîn Di leyandin a îslaman do Pehlewî ji meydanê rabû, ni vî jis a wî jî hat ji bîr kirin, û pêy çend salan, gava Iranî destpêkirin ziman en xue bi tip ên Ereban nivisin, bi lêhatinek, ziman ê geve a Faris; ano(ziman ê Faris ê iro, serdestî kirbû ziman ê wîjef û nivisandinê.

Gelo ! Ecem ên wan deman, û Iran ên iroj, van çîrok û dastan ên vir û dereewan pir dievînin, û wek gertev ên dirokî a vê-rast godarî dikin û bawer dibin?

Pasê; pêy salsedan; ji Awrûpa, ji Hindistanê capxane hatin Ecemistanê jî. û; gav a Eceman nivîswaran çapkirin, ev nivîswar ên efsanan jî çap bûn. Berêsedal; gav a Ecemistan xuendegehan zazandin, ji van ra nivîswar ên dirokan jî divabû. Dîroknivîs ên Ecem, ji bo nivîsand a dirokek ê «hawuşî», ev çîrok ên efsane, ji xue ra kirin serekanîkî dirokî ê hêja. Nemaza ; bend a Pêşdadiyan pirsbipirs, ji efsane ên Firdewsi jêgirt (qopiya) kirin. Keyaniyan, Aşkanîyan, Sasanîyan û Sefewîyan jî; bi hesanî bi ser Peş dadîyan ve efzûnandin (îlawe). Dapar (îstihqaq) a Kurd tarac kiribûn, dest ê wî gireda î bû, dev ê wî tegirtî (mesdûd) bû, meydan ji Faris ra mabû; kes ê ku, ji Faris ra bipaşîne (î'tîraz) ne mabû!

Bivî awaî; Faris bi «sivikdestî» û bi hesanî; li ser dapar, dast û maf ê kurd venîşt ! !

Çend pirs di gihej a Firdewsi da

Bigel agahî a min, li ziman ê Faris û wîje ê Faris, ez ne kari-bûm, heftê hezar cotik ên Firdewsi, gişî bixûnim. Gel vê yekê; ji dastan a ferisî a Firdewsi, çend sed malik ên bijare û çîlwerk (mubalexe) û dilhej min xuendine. Firdewsi; bi vê yadber ê xue, pir baş aşkartîye ku, ew; di aheng, bare û çîlwerî, nigaş û efsane-firoşîe da, hunerwerekî yekta e.

Lê; ev yadber ê dêwasa, ji alî ê danişwerî a dirokî, ne hêja ê tişteke e. Yek malik ê wî ne kare ji dirokê ra bibe siparte.

Ev yadber a Firdewsik are di dirok a wîjeî a Faris da bibe numuneek; ji çîlwerî, nigaş perestî a tudeî a Farisan.

Bi bawermendî a min; Firdewsi gav a ku, «şehname» ê xue nivîsi, bi kevîrek se çûkan dixuest bikuje :

1 — Bawermendî a wî, di gihej a Ereban da çîye dêyne mey-dane :

Ji şîrîşûtur xurden û sûsimar
Ereba beçayî resideste kar
Kî tacî Keyan ra kuned arezû
Tufû bertu ey çerxigerdan tufû

2 — Evin a xue ji ol a Zerdeşt pêş xuar dike :
Kî ma ra ez dînî kuhen neng nist.
Be gîtî bih ez dînî Hoşeng nist.
Heme rahî dad est ayînfî mi hir
Nezer kerden ender şumarî sipêhir.

3 — Herdemî û xurtî a zîman ê Faris :
Besî renc burdem der in salî sî
Ecem ra zinde kerden be in farisî, m.

Firdewsî; çûkekî din jî dê lêxista; ji Sûltan Mehmud ê Xez-
nawî hezaran zer dê bifiranda ! Gewremerd (Wezîr) ên bedbun-
yaad ne hiştin. Firdewsî ê naçîz yek pere ne kir bêrîk a xue :

Armac a min di nivisbej (mqale) a

«Dasend a Kurd û Faris»

da

Ev kisse ku, min nav ê wê danîye «Dasend a Kurd û Faris»;
ji nivisandin a wê, armanc a min ev e :

Serhatî ên kurdan ku 6,000 sal ber î zan a Isa destpêkirîye û
he ji didemîne; bi kurtebirî bidim fehmandin. û; cardin ; Kurd bi
buha ê xuîn a xue, bi canşanî, pêdarî, mêranî, zîrekî, û bi jê
hatinî a xue ; niştiman, dirok, kîşwergirî, navawerî (şuhret), fi-
razdarî ên ku, anîbû meydanê; bi leyandin ên Ereban; çawa niş-
kava, bi komel û hevgiş (yekûn), bi carekê hunda kir; û Faris; bi
saxtekarî; çawa, van tişen Kurd, kire dapar, dast û maf a xue?

Ez dê vê yekê; qêrbikim li cîhanî gişî ! Nemaza; ji zana ên

dirokê ra bi dîm zanîn, û van çewtûxuarî a pir mezin a dirokê
bidim rast kirin û bi enzan ên cîhanî gişî bidim bihistin !

Min b nişane ên dirokî, bi jimardekan (reqem) . bi dares

(muhakeme) û bi hoşmêj (mantiq) aşkart ku, Faris; dapar, maf-dast ên Kurd tarac kuriye. û; talankerî a Faris; bi xebat a min derket meydanê, û bi nivîzîşên min eşkere bû, wek rojê xuyakir: Faris bi saxtekari, bi lîzbazî her tişt ên Kurd kiriye ji xue ra. Maf ê Kurd, bi mirdarî kiriye maf ê xue ! Ez vegeer a dad û maf dixuazin, û wehrij (qerar) ên xue ên dawin didim :

«Fursî Qedîm» tune ! «Eskî Faris» tune ! «Anciainne Pers» tune !

«Qedîm» Kurde ! «Eskî» Kurd e ! «Anciamne» Kurde.

Dasend a Kurd û Faris

a

îroj

P.Z. 1925 an da; Riza Xan ê Pehlewî; dawî a xanedan a Qacaran anî, û xanedaneke nû xanedan a Pehlewî saziman kir wê gavê; Kurd hemu ketibûn umîdeke mezin. Xuendemend ên Kurdan, pirs a «Pehlewî» çîye, baş zamibûn. Pehlewî — hîn çêtir — «Pehleî» şerîntir a zarav a Kurdî e (*)

Riza Xan ê buhuştî; gava nav ê xanedan a xue a nû kire «Pehlewî», ji Kurdan ra umîdekî mezin dabû. Kur zanibûn; Riza Xan, ji êl a mezîndiran e, û ev el ji kevintirê êl ên Kurdan e. Ev Kurd ên xuendemend, cardin zanibûn bapîr ên wan — Kutî û Kurtî — ji hezaran salan ve, di gilore a Iranê da çî rolne bergiran lîzîne. û; bawermendî a van Kurdana hebû ku, eger îro jî, Kurd şep û wesan têke dest ê xue, rol ên bapîr ên xue ên hezarsalan cardin karin bilîzin, û ji gilore a Iranî ra pir bi kêr bîn. Riza Xan

Pirs a «Pehlewî»; ji du birran çêbûye: «Pehle» û «wî». «Wî» erebie; Ereb, jê ra «Waw ê nisbî» dibejin, bi kurdî «î» e. «Pehlewî» bi erebî mensub ê Pehle e. «Pehleî» bi kurdî sende ê Pehle e. «Pehlewî» çîye? Dihengam a Madan da; ji dora Tehran û Isfahanê ra. Pehle digotin, van deran giş welat ê Mad bûn. Di nav zarav (şîwe) ên Madan da, zarav a Pehle, şerîntir ên gişan bû, di dawî a Sasanîyan da, zarav a Pehle, şerîntir ên zarav ên kurdan, bû ziman ê ferimwerf.

ê ronak rewan ku, ji êl a mezin — Diran bû û ji xuanedan a xue a nû ra jî, nav ê Pehlewî sendî bû, û Kurd guman biribûn ku, roj a wan a azadî hatiye ! Ew azadî ku, Kurd hezar û çar sed sale li bend a wê ne !

Zehî nigaşt ! umîd ên van Kud ên bedbext, guman ên wan, bawerî ên wan zû bi ber bê çu ! !

Gava Riza Xan ê Fehlewî ; lixav a şahane li des ê girt; li roava ê Iranê; tudevanî a Mistafa Kemal Paşa nû serrast bûbû. Ev tudevanî nû, tudevanî a Mistafa Kemal Paşa û Ismet Paşa; ji benîdaran (sahibî ebîd) û qolonîstan ra nifiran dixuendin, newîd (weîd) dikirin, sond dixuarin û peyman didan ku; qolonîtî, benîtî, zorbatî ji k'şwer ê kevnare ê Csmaniyan ew dê rakin. Van paşana; di 1919 an da; li Erzeronê, li Sêwazê; di «qonxira» an de bang kirin û gotin: xuehermend a nû ku, ew dê bingeh a wê deynin xuehermend a Tirkan û Kurdan e ! !

Mistafa Kemal Paşa û Ismal Paşa ; bi alîkarî ên Kurd ê camer û merxas, Yewnan avêtin deryaê. û tavil van paşana; newîd ên xue jî, bedih ên xue jî, bîr kirin ! Kurdan ra xueş maf dan ! Mêrxasan radest ê mirarkeran (qatil) kirin, jin û zarukan jî xistin kadînan, agir berdan, şewutandin ! Milyonek Kurd — pir ên wan; pirûkal, jinûjarûk — bi îşkence, agir, êş û nalînan hunda kirin ! !

Mistefa Kemal Paşa ; newîd ên ku dabû Kurdan, çawa bi zûka ji bir va kir; Riza Xan jî nav ê bilind ê Pehlewî, ji bo engîzekî çî çend pîrfiraz û giramîdar sendibû, pir zû ji bîr kir !

Riza Xan ku, di gellek tevger ên xue da. Mistefa Kemal diminand; li mirarkerî ên Mistafa Kemal û Ismet ra ji dîlbiyokî kir! Riza Xan , ji bira ên xue ên xurû ra, ji Kurdan ra ku, ji salsedan ve; ji bêdakerî, renc, êş û rumetşikenî pêva tiştêkî din para wan ne bûbû; mina Mistefa Kemal û Ismet; her babet sitemkerî û malmîratî ji wan dirîxnekir !

Riza Xan; xurû bira ên xue şand sêpêan ! dan bertîran, hezaran bêgunehan — pir û kal û zarû — qewirand, be mal û bê gund hişt, durand (nefi) ! !

Paşhatî ê pîrozbext, kamwer, firazdar û nêrûmend; kur ê pak nejad, puser ê Rizan Xan ê Pehlewî ê cibuhuşt, şehinşah ê gewrevar ê kişwer ê Iran ê pir fer û tav; hêj nu li Tex ê giranbext ê Iran runiştibû, gertev ê xuinin ê Mehabadê, Kurd ên sitemdide, bi bûniş ên rêş û pir êş nalandin. Ez na xuazim van birin ên dijar, van kul ên kûr pir êş nûbikim. Ez; nîyazmendin ku, Kurd; ano bira e mezin ê gilore ê Iran; ta ku, cihan payîdar e — Xude ne xuaz — carek din jî, dilxuîni ê wuha ne bine !

Ez na xuazim vê kisseê — «Dasend a Kurd û Faris» bêtir dirêj bikim. Loma; dewî a nivîziş a xue tînim û dî mandê da, dasend a Kurd û Faris, dê çi bibe, dipirsim. û; ez pir hevîdarim û nîyazkarim ku, ji bo her duan — Kurd û Faris, ev «mand» bi kê: û bi sûd bibê. Ez pir hevî darim ku, ew roj ên tal û reş bîn ji bir kirin.

«Dasend a Kurd û Faris»

di

Mandê da

Min di gîhaj a «Dasend a Kurd û Faris»; dîrûdirêj zanegî dan. Ez xebitîm, bi awakî zelal û aşkafî, dasend ên şeş hezar sale ên her du pismaman danî meydanê. Bivan nivîziş ên mîn xuya kir ku, kurd bi jimar ên xue, ji Farisan pir bêtirbûn, merxas bûn, şerevan bun, û paşê jî bûn; zana, zanişmend û şehrevan (medenî).

Kurd bênev (mecbûr) û naçar bûn, bi hawuş û gel ên bêjimar û xurt ên dor a xue, bi hezaran salan şer û pevçûnê bikin. Pêy xebtûkoş ên pir zor û dijar, Kurd bûn xudan kişwer ên pir heja û fire, û gihîştin jîn eke asûde, biaştî û ewlemendî; firawan, gumreh û şehrevan.

Divan salan da; sal ên hownak, zorawer û bi west û êş û renc; pismam ên Kurdan; ano, Eceman, bi kêr î tiştêki ne hatin ! Tenbel, pepûk; rûniştin, xuarin û we xuarin û li şafî û gewz a xue nêrtin !

Tiştê dilkuj ev e: Ecem ê bêkêr, tirsonek û tenbel; paşê; bû xudan ên her tiştê Kurd: firazwerî (şeref), mezinatî, dilîrî (ce-

sard), kişwerûbajargîrî , hunerwerîûşehrevanî ên Kurd; giş; bûn ên Faris !!

Awrupaî; ji van Faris ên bêkêr û rebenra «Anciainne Pers» gotine, Rohilatî jî ; ji van pepûkan ra «Fursî Qedîm» gotine !!

Ev padişah ên Kurdan : Anrî-Dapriz) an Kandijan, Akûm — Kakrîman, Lasîraban, Tosartaan (Sasorta), Mînwaşan Sardonîsan, Key Qubadan, Key Tosan, Keey Kiştasepan Key Aksaran, Key Behmenan , Key Banû Kumayan , Key Xusrewan , Key Kawûsan, Key Daran van pehlewana û girnas ên yekta ; bi gel ên xue, bi ordî ên xue 4,000 sal xebitîn, koşîyan, xuîn retin, xue kirin gorî a rûmet a xue û bûn xudan gund, awaî, avandanî, şan, firazdarî û rumet. û; bûn zana, hunerwer û şehrewan.

Lê; nişkavan (nişka-a-va), bi bistekî; mezinaî ên han, giş; bi cerbdestî a Ecem, bû ji Faris ra ! û, Faris ê şivan bû «Fursî Qedîm» !!

Ev Faris ê tarac ker ê nav û şukûh ên Kurdan; qîm a xue bi dek û zeşeli a xue jî ne anî, çawa ku di hengam a kevnare da; ji Mad, Kildan u Asor ra duvéjî di kir; icar jî, ji Sefewî ê Ereb, Nadir ê Tirk, Qacar ê Tirkman ra duvéjî kir, û îro jî, Pehlwi ê Kurd ra dike.

Ecem; bi vê duvéjî a xue û tekapû a xue di serayan de, wesana û çaran xistin bi dest ê xue, û bi fend û fûtan bûn xudan cah û paye. Dawî a dawîn; Ecem bû serdest, Kurd bû bindest ! Ecem bû aqa, Kurd bû benî !

Ecem ê pepûk, bû fermanîdar ê Kurd e qareman. û; paşike; Ecem bû :

«Fursî Qedîm»

Kurd hezaran sal ji Faris ra şehriyarî kir, ji Faris ê şivan ra bû mamosta, û hin ê huner û şehrevanî kir.

Hezaran afûs ! Iroj; çend sale ku, Kurd ê şehriyar, Kurd ê

mamosta bûye bindest û dîl ê Faris ê taracker !

Ev Faris ên tarac ker ên Kurdan ku, bi (şans) û wesana û şepan; keys xistine dest ê xue, û xurtî bi Kurdan dikin û li Kurdan bi çavekî kêmasî dinêrin. Gelo ! birra ev Ecem di xue da şêtiyek (dabîliyet) dibînin?

Ev Faris; çi hawuşekî tevelok in? û tewtewe ne? Ma ! nizanin? Çav ên wan na bîne? An meji ê wan na xebite, dervaj buye û çilvirîye ?

Gelê pismam ên Kurdan Farisan ! Acaman ! vêrastê bibînin! Li buhêrkê binerin ! Ji dîrok a buhêrkê hînavewan (ders) bistînin! û; baş b'kin go (guh) ê xue: Anrî-Dapriz û Kandij padîşah ên Kutîan; Faris ji nav lep ên şûmîr, Akad û Elaman derxistin, û padîşî a Kûtîyûm sazandin. û ; paşê; Faris bi camêrî a Kasîan, û bi sîdarî a padîşah ê wan Akûm . .Kakrîm û padîşah ên dinan, ji dest ên Kildanîan pakbûn. Dereng dereng; ev Kasî ên pehlewana, Babil vekîrandin, imparatorî a Kardunya; ano, imparatorî a mezin ên Kurdan sazimandin, û şehriyar ên Kurdan li Babil ê rûniştin û 7,00 sal li Babilê fermanferma ê cîhanê bûn.

Xuezî li Acaman ! Bi vî a awaî; Kasîan, şep û wesana dan dest ên weşbest (şair) ên Farisan, ku, karibun meydan a efsane û nigaş perwerî a xue a pir beyteşê fire bikin, û sitiranoj (neşîde) û bêjelawan (xzel) binivîsinin, û bi dastan, çîrçîrok û çîrçîrok en xueş aheng, Cemşîd, Forîdûn, Cem û Camî Cem bi afirîmin !

Kurd ên din : Mitanî, Hurî, Nehrî, Haltî Mannaî, Anzanî
ûpadîşah ên wan: Sosarta, Sardorîs, Minwaş nêzîk
ê du hezar sal, li pêş Asor ê xurt û hovnakwek bedeneke pola pêdarî kirin, û Farisan ji leyandin ên Asoran rizgar kirin. û;
paşê, ne vî ê Key Qubbad ê Kurd, Key Aksar, Nînwa bi axera kire yek; Kurd û Faris bi awa kî deman de (ebedî) ji Asor ê hovnak û dêwasa pak bûn !

û. cardin, padîşah ên Anzanê, padîşah ên Kutî—Amerdîan: Key Xusrew ê Mezin, Key Kawuse Misirgîr û ji ne vî ên Key Qubbad ê Kurd: Key tos, Key Kiştasep, Key Behmen, key Banû kumay; kişwer ên ku, îro, Farîs, bi wan serfirazî dikin; van padîşah ên

fêris û gebgebe ên Kurdan vekrandine, leyandine, vegirtine, vensendine.

şehrevani a kurdan a mezin ku, çavan dibilbisine, ecem ku, iro kirîye dast ê xue, û nav ê wê jê kirîye «Medenîyetî qedîmîfarus», û pê serfirazî a xue dike; van padişah ên gerraze û gebgebe ên Kurdan anîne meydane !

Pey Iskender ê Makdonî; Kurdistan ket bin dest ê General Selokos, û nav ê xuenermend a xue ji kirîbû Selefkîyan. Lê hêj şest sal ne çûbû, kurdeki qareman rabû, nav ewî Aşek, ordî a Selefkîyan şikand û şehriyarî a Aşkaniyan sazand û împaratorî a Kurdistanê vejand. Kur ê Sasan, Erdişîr ê Babekî kur ê Kurdan bû. Xuejber; Yezd ê Kurd, neví ê Erdişîr jî kur ê Kurdan bû. Di hengam a Yezd e Kurd, û bertir ê Yezd ê Kurd neví ê Erdişîr ê Sasanî, kur ê Kurdan; bû di seray a Sasanîyan da û di kîşwer ê wî gişî da, kurdî dipêyîvîn — hemj zarav a kurmançî a îro. Ji boaşkartin a vê angaşte; ez, di derkenar ê jêrîn da, çend gotin ên keç a Yed ê Kurd, şehir Banû Xatun, ji niviswar ên farisî distînim û pêşwe dikim. (*)

Ez ne zanim, di şer ên Qadisîyê û Hemawend ê da çend cengawer ên farisî hebû. Di tu niviswar a dirokê da, li ser vê kisseê min tiştêkî ne dît. Lê; pey van her dû şikestin ên dilkuj ; ma, hiç Farisek bi Ereban ra şer kir?

Omer ibin Xettab; pey van şeran bi sê sal, P.Z. di 640 î da careke din, sê ordî şandin ser Kurdan. Kurd; bi van leyokean şerne xuînrêj çêkirin. Dijwartir ên şeran li şehrezor, Pawe, Rê; Mezindiran çêbûn.

Ez; di xue da ferûtav nabînim ku, ji nu da, dilkû jî û ruswatî ên van şeran binixisînim. Di niviswar a min da, bi pejilandî ni-

(*) Tarîxî Rişei Kurd; rupel 97.

Merhum Serdar Nasir Reîsî Sincabî dibêje : «Min li ba Abdullah Xan ê Qoç Midişem ji Sûltan ê Kehlur nivizişek dit ku, şehir Banû Xatûn, keç a Yezd ê Kurd ji bab ê xue ra nivisandibû. Di vê nivizişê da nivisan dibû, digot: «Babo rû ê te reş be bo çî name ê Peyxember pare kirdî.» ku, carek kurdî bû.»

visandî ne, bixuînin.

Ceng û pevçûn ên Kurd û Ereban; bi şer ên van her sê cîan ne qedîyan. Kurd; bi Ereban ra sî sal biser hişkî şer kirin. Çêtir ên, hejagir ên, buhatir ên, mêrxastir ên kur ên xue kirin gorî ê ol a xue, niştiman ê xue, rumet û namûs a xue !

Lê; di van deman de, di nav van hengeme û roj ên kur ên bavan de Ecem li ku bûn ?

Ceng û xerpişin ên Kurdan bi Ereban ra, ta davi a hengam a Haron ê Reşîd ajot !

Eva ! xurtî, tavidarî, tuwandarî, merdî, û bextûpeyv a Kurd!

Faris bi rebenî a xue, bi qelsî a xue, bi bêçizî a xue fedî na ke, şerim na ke, bejin bi kurdan dipive ! !

Tufî bertu ey cerxî gerdan tufû ! !

Eger; xurtî û tavidarî û mêranî a Kurd tuneba; îro, li ser rû ê erdê Ecem tunebû ! Emewî ên faşîst ku, hînavê (ders) a xue ji Omer ibin Xettab girtibûn, di van kişweran da, Kurd û Faris ne dihiştin.

Gelê Acaman ! Di jîn ên xue da hiç ne be carek nav ê homanwer (mubeccel) ê Eba Muslim ê Xoresanî, ve aniye bîr a xue? We ev nav ê pîrfiraz carê we yad kirîye ?

Giroke pey ker ê Kurd Eba Muslim ê Xoresanî ê qareman ; bi canfeşan ên Kurdan ku, li dor a xue civand — wek nevî ê Key Kubad ê Kurd, Aşek — dirêj î ordî a Emewîan kir, ji hev xist, ew ejder ê heft serî hunda kir !

Eva ! Qehreman a Kurd ! Gelo ! hiç ne bo, ji bo carokî, pohlwanek Ecem derket meydanê ?

Çima? derd û kûl û renc ên tal ên Kurdan li vir dicarînim (tekrar) ?

Eger tal eger sêrîn; van nivizişan ji bo vê yekê dinivisînim: ez; mand (îstiqbal) ê Kur ji Faris ji di meters û kujarişê da dibînim ! Em ne zamin ew de sibe emperyalîzîm a Amerîka û Rûsiya dê çi rêjê (şekil) bistîne? Çîn ê qomunist — Çîn ê şeş sed

milyon — dê çi hunerî nişan bide? Fişfoşe (fuzê, sarux) û bomb hidrojenîk, keştî ên azmanî çî binin serê enzanan ?

Ez van tiştina, van tişt ên gebgebe û qerrase na înîm bir a xue. Ji bo anha; em van tişt ên fêris û dijwar û cangijok deynin alikî, û em li dor a xue binerin.

— Gelo li dor a Kurd û Faris ki hene?

— Ereb ! Tirk ! Du hawaş ên imperyalist, du hawuş ên ku, ji gellek salisedan ve; hîn ên taracê bûne !

Emperyalist ên rohilatî, êmperyalist ên raser a kurd û Faris, in êmperyalist ên ku, armac a wan hunda kirin a Kurd û Faris e; ev her du êmperyalist in : Ereb ! Tirk !

Eger ; rojek bê, û ûris, Cîn û Rovavaî giş bibin tobekar, poşmankar, û dest ê xue ji êmperyalizimê bikşînin, û sofiane, qelenderane, fêlozofane, li kuncêkî runin; ev her du hawuş ên taracker: Ereb û Tirk; ji Kurd û Faris nagerin ! Neyar ên Kurd û Faris ên mezin ev her du hawuş in ! ! Dive; vê verastê, vêrast a tal; Kurd ji Faris ji qenc bibînin, û bê çîlwerî, bêniğaş, efsane, çîp û tazî bi binin ! Kurd û Faris; li hemberê van herdu neyar ên diran tûj; divê, be aram, bê hunda kirin a yek deme, çare û pêkane (tedbîr) peyda bikin.

Bimin; tişt ê werzwer ev e : Kurd; xudan bûherkeke deh hezar sale e — dibe ku — a pazde hezar sale e. Ev buherk a dirêj, bi xuebet ûkoş ên dijwar û tawfersa derbas bû e. Kurd taittir û şêrintir a jîn a enzanê pir dîtîye û derbas kiriye. Nemaza; Kurd; bimerdî a xue, camêrî a xue, û bi xurtî, nerûmendî a xue navdaîye. Kurd; kişwergir ên mezin, fermanîdar û sitratêj ên mezin, zama ên mezin, weşbest ên mezin gihandine.

Lê; pismam ên Kurdan, Farisan : weşbest ên mezin gihandine. Vî tiştî; tu kes ne kare bişemirîne (inkar). Nemaza ; di niğaş û çîlwerîê da, tu caran ji Ecemra heval peyda na be. Dibe ku, carma, ji nav Farisan merivne zana derketine. Lê ; min tu caran, kesî ne bihistiye - Faris — bi her suda ê xue — merivek mezin ne gihandiye.

Hêj, do; behadir ên Iranê ên vê dem a me; ano, sal a 1970 ji

ber leşker ên Iraçian bazdan ku, paz a cengawerî a leşker ê Iraçê di cihanê da çî çend kême li ba her kesî eşkereye. Sehişah ê xueşbext ê Iranê, efser ên revoke şandin pêş dawer ên leşkerî, seza ê kuştinê bûn, ew dan ber tiran !

Li jor min gotibû; dive êm rind hişyarbin û rind bibînin verast çî e em baş bîrbîbin, baş fehm bikin, rind tê bigihîjin.

Eger; di mande da dujmin ek êriş ê Kurd û Farisan bike, hencar û roşiman ên her duan jî, ne baş e, xude ne xuaz, poşmanî û perîşanî e !

Eger; gerandin a karuxebt (umur) ên Irannê; nemaza; gerandin a leşkerî, di dest ê Eceman de bumîne, ji Iran ra rehaî, gewartî (necat) nine. Tirsar min ew e ku; kurd ji Faris ji li qilafis kan wer bibin !

Ecem; di nav şeş hezar salan da carek bi tene, bi kamwerî ceng ne kirîye. û; ceng û pevçûn cawan e ne zane. Ecem; aştî û aramê pir diêvîne, heşîş û çay gellek bi gewz a vî e. Ecem; bi salsed ên pir dirêj, hemu cothar û şivan bûn, çend ba jarok ên wan çêbûn. şehrevaniê da hiç pêş ve ne çûbûn. Ecem; pey îslamê, di nivê hengam a Abbasian bi şûn da dest bi peş ve çûn ê kirin. Dem a bilindaî a Acaman di hengam a sefewian da bû.

Ecem; î ro, di salsed a bîstim da, hêj, ne pir peşwe çû î ne. Wek berê; bi ceng û leşkerî ra ne dostin. Hinek weşbest ên van hene, hinek jî bazirgan in. Carê şerevanî û cengawerî ji wan nayê. Rastî ev e ! Guhnedêr (xafil) me bîn ! Poşmanî a dereng bi kêr na e !

Lê; çare? Çare pir hêsanî e ! û; pir aşkere e jî. ! Faris; li bira ê xue ê kurd, bi çavê kême ne nêre, Faris, divê ji kurd ra wek bira ê xue ê mezin binêre! Kurd; seza ê vê mezinatiê e. û; her gav, vê mezinatiê aşkartîye.

Min; di destpek a nivîswar a xue da nivisand, min got; berî her tiştî; ez dê eşkere û dilvekirî bibejim. Min; ev çend sed rûpel nivisandin, û kilik (qelem) a min, ji rastî pêva tiştêkî ne nivisad.

Ez; bê nev û naçarim ku, vî tiştî ronak û eşkere bibêjim :

eger; cibuğuşt Rıza Xan ê Pehlewî, ji êl a Mezin-diran nebûya, û xuin a ku, di reh ên wî da digeriya, ne xuin a Kurd bibûya, nika-ribû Qaçaran ji Text cîder bike. Farisek heya îroj, mêraniek, ji vî rengî nişan ne dayîye. Yek padîşahêk, ji xuin a Faris ne hatîye, ji Farisan li ser Text ê vî kişwerî rû ne niştîye.

Ev nivîzîş ên min; eger pir tal jî bibin, ji bo aram û gewaretî (selamet) a Iranîti, û ji bo ku, rojekê Iran ne keve bin dest ê Ereban. Van bin dest ê Tirk, û car din. ji bo hişyar kirin a Kurd û Faris en guhredêr (xafil) divabû bê nivisandin. Xuejber; her gav divê; rastî ên dîrokî bîn e nivisandin.

Gava; van rez ên han ez dinivîsinim, li pêş min herşekî Kurdistan û Farisistan raxîstî e û ez bi ettaî (diqet) lê cav digerinim. Alî ên din ji, niviswar a Merdûx li pêş min e, û ji rûpel a cil û heşt van rêzan dixuînim: «Ma mî tuwanim bigoim ki luşetî kurdî der temamî wîlayetî Iranî qedîm kî Iskenderî Makdonî ber an hukumfermaî kerde umûmîvet daşte.» Wergîş a wê bi kurdî: «Emkarî'n bibêjin ku, ziman ê kurdî, di gişî wîlayet ên Iranê evnare da ku, Iskender ê Makdonî fermanfermaî dikir, ziman ê gişkî bû.»

Xuejber; her kes zane ku, Iran ê kevnare ku, Iskender ê Makdonî lê ferweran bû. Ji Derya ê Reş û Sipî ta Hindistan ê diajot. Wuha e; bi van nivîswar ên dîrokan tê aşkartin ku, di vî hişwer ê pehin û fire da ziman ê Kurdî gişkî bû. Xuejber; gel ê wî jî, şehrevanî a wî jî kurdî bû.

Hemij; Pêşdadiyan Kurd bû. Keyaniyan Kurd bû, Aşkanîyan Kurd bû, Sasaniyan Kurd bû; Eger; vêrast û maf heye, şehinşahî a kû şah Ismaîl serrast kir Kurd bû.

Ev Kurd û Kurdistan; çi pê hat ? Çawa kete wê bûnişê?

Merdî a Kurd, qehremanî a vî, û nuxûn a leyan din a Ereban ra bi sûrî û xurtî û istîwarî (muqawemet) û vegeştin (muqabele) a vî; Ereban enfrand, û Omer îbin Xettab; xeyd û rik ên xue giş bi ser Kurdan da civand. Omer îbin Xettab; ji cengawerî û pehlewani en Kurdan pir endîşekir, û Omer bi avakî ne dîtî rahîst e Kurdan. Omer îbin Xettab; bê dilovanî, bi dîjwarî û harî li Kurdan xist. Armac û bernavê (pirogiram) a Ereban hunda kirin a

Kurdan bû !!

Li ber sûrî a Omer îbin Xettab; istiwarî a Kurdan pêdarî a Kurdan ne ma !

Piranî ên kurdan, bajar û deştan berdan xue avetin çîyan, Kurd ên ku, di deştan û bajaran da mabûn; Erebb, pir ji wan kuştin. Li dest ê Kurdan de ji bo rizgarî a can ê wan yek çare mabû ! şemartin (inkar) a kurdîti !!

Kur ên ku, di bajar û deştan de mabûn, û ji ber şûr ê Erebb geware bûbûn, kurd bûn a xue şemartin û can ê xue rizgar kirin !!

Ji van berjendin û pejilandinan, me ev tişt ên han fehim kir: piranî a kes ên dor ên şîraz û Pasargadê Faris in. Lê; li ci ên Iranê — ji Derya ê Reş ta sînor ê Hindistan û Efganistan — ji sedê not ên wan Kurdin. Piranî ên kes ên vî kişwer ê fire, î roj ziman ê kevin ê bapîr ên xue ji bîr kiri ne lê; î roj jî; kes ên vî kişwerî, zamin ku, di reh ên xue da xuin a kurd digerin.

Kawuş ê Çek; bi sal sedan, di bin givaj a biyanîan ziman ê xue ji bîr kiribûn. Sê; î roj, bi milyonan Çek, di xuendegêh ên xue da, di «unîversîte» ên xue da çekî d'xuenin û dinivîsin.

Eger; î roj, kes ên Kurdistan a fire; ano, kes ên Xoreresan, Isfehan, Rey, Tehran, Tebriz, Hemedan ziman ê bav û kalan, ziman ê şêrin ê Kurdan ji bîr kiribin jî, xuin a wan cardin, xuin a Kurd ê kevnare e Xuin a Kutîan, Kurrtîan, Amerdîan, Kasîan e.

Bi rastî ; kurdî ji Farisî ne pir dûr e. Carek; her du ziman, ziman ên pismaman in. Aduim ku, hin bergirantir e: kurdî ji farisî xurtir, samantir û daratir e, û pakijtir e.

Ziman ê Farisan ku, em î roj dixuenin û dinivîsin; ma, tu ziman e? Zimanekî wuha li tu derî heye?

Tirkî a Osmanîyan ku, pir qels û naçiz e; cardin ji farisî a şîrazê, bi gellekî daratir e.

Di tenişt a min da du ferheng ên farisî heye — firansizî — farisî farisî, — firansizî — ne. Lê, muxabîn; pirs êr ku, ez, ji van

du ferhengan dixuazim, ji dehî yek d'keve dest ê mîn !

Ziman ê farisî a î roj, ji sedî not Erebi e !!

Kurd 1300 sal e ku, di bin givaj a Erebe, Ecem û Tirke. Sipas ji Yezdan ra ! zîman ê kurdan ne ketiye li roşman a ziman ê farisî û tirkî.

Min ev nivîs var a dîrokê; bi zarav a kurmançî nivisand, paşê min ew li tirkî wergeşt, di nêjîk da ez de wê jî çapbikim. Ez pir nîyazmendin ku, bext, bî min yawer bibe, farisî û firansîzî ên wan jî çap bikim.

Ev nivîswar a min a dîrokê. 300 rûpelî e. Teda yek pîrs a bîyanî tune ye. Lê; eger. nivîswareke farisî û bi 300 ru pelî bê çak kirin, divê ên deh hezar pîrs ên erebî bişorînin.

Wûha e ; eger yek çîk mêjû (şu'ûr) ê gelane ê Farisan hebe; nivîsandin a xue jî, xuendin a xue jî. pêvjivîn û peyvandin a xue jî; dê vegeşîn, li ziman ê bîngêhî, li ziman ê «Ariyan» : kurdî, madî, pehlewi, awîstai. Xuejber; bi bazarek; hin peyker ên dil revîn û mazenin ên farisî ku, ji lewendik ên weşbeste ên xueş aheng ên farisî ne. divê tum hebî û xue tev ne din. Aheng û bare (qafîye) ên çeleg û lewend ên Kafizan. Xeyman û sed weşbest ên din û hezar ên dinan, eger bi ziman ê kurdî ê bi saman û daraî û bi zarav a nejadpak ê «Ariyanî» (Madî, Kurd Pehlewî) tev bibe; rojek kare wek ziman ê wîjê ê firansîzan; tebut, xurt, ahengdar. nazik. şûx û xendan derkeve meydane !

Ev ziman ê ku, diengîşînim; çava xurt û nerûmend, dibevin û sazdar dê cê bibe; cardin we a ku, ez diengîşînim — bîngêh a wî kurd, bira ê mezin — gelekî «Ariyanî» (Mad, Kurduvan, Faris) çêbibê; ev gel dê bibe bêheval û yekta.

Gelê Faris ên bîran !

Min nivîswar ên dîrokan custûger kirin, min zanişwerf ên heja peyda kirin, û xuendin, xuendemendî kirin, û min pir qen' hiş ê xue da paşê min rind fehim kir ku: Faris bi ten a xue — eger, ji bo rojek jî bibe — na şê tu kar ê bergiran — gelî, nişti-

mani, zanişwerî, şehrevanî, konevanî, leşkerî
berbihev bine û bibe serî.

Kebûn ên kevnare ên ku, Farisan di nigaş a xue da kirine ji xue ra. ano, kirine dats û maf ê xue; pir mixabin; yek jî ne ê wan e ! Ev çend, şukuh û rumet û şehrevanî ên gerraze û firazmend; ne karest û bermeywe ên Farisan in ! Buherk a ev çend gewre û firazwer giş ên Kurdan in !

Faris yek deme ji bo vê kisse a gewreberz, ji bo kisse a niştiman ê «Ariyan» xue ne westandîye û ji bo «Ariyan» yek dilop xuedan a xue ne rijandîye !

Ev çend imparatorî : Pişdadî, Keyanî, Aşkanî, Sasanî, Sefanî giş; bi zirekî a Kurd, bi mêranî a Kurd, bi bi xebta Kurd hatine meydane !

Ev şan û şukûh, ev sitratêjî a ev çênd bilind, ev şehrevanî (medeniye) a ev çend gûrîpas û ronak ên Kurdan in, ne ên Farisan in.

Pey wergerk a ku, Eba Musîm ê Xoresanî çêkir; kurd, li Kurditanê di gellek cian da; xuehermenedî ferweranî, piressipotê-an serrast kirin. Hemj; kurd ên dilemîyan ; Beşda vekirandin, û ji 100 sal betir, li Beşdê rûniştin, wek padişahêk, Iran û Iraqî gîşî ra fermanferma bûn, bi serxuebûnî ferweranî kirin.

Ji bingehdanin a Ebasiyan ta hundabûn a wan, bi dest ê Helakû ê xuin xuar 528 sal derbasbû. Di vê demê da; li Pasarşadê li şîraze, yaxud, li kîjan cû dibe bira bibe; gelo ! ji Farisan tu peya, tu qareman, tu pirens û «aqa» rabû ? Tu kes ê Faris, li hember ê Ereban ser ê xue bilind kir?

şex Ismaîl, kure ê Sex Sefaeddîn, nevî ê Kezretî Ali (Elî); di şep û wesana pêşin da, murîd ên xue ên Kurd civand dor a xue, û padişahîeke mezin sazimend kir, û bû şah. Nadir ê Hawşar û koçer û şivan şahî a Sefewî an bi zor a darê sitand. Ji Hawşaran ; Kerîm Xan ê Zenadî; ano Kerîm Xan ê Kurd sitand : Paşê Ahmed Aga ê Qacar bû şah ê Ecemistane. Vê paşê jî — 1925 — Riza Xan ê Mezin Diranî ê Kurd; xanedan a Pehlewî saziman kir, û bû şehinşah ê Iran.

Yaho ! Faris ê Kevnare ! «Farisî Qedîn» ! «Eskî Faris» ! «Anciainne Pers» ! Ma; gav Erebb, Tirk, Tirkman û Kurd bûn şah ê Ecemistanê, şehinşah ê Iranê , Fariso ! Xuelî sero ! Ma ! di wan hengaman da tu li ku bû? Tu li bin selikê bû ? Tu li nav kewarê veşartî bû?

Bîmin; di dirêj kirin a vê bendê da tu sud û sûda tune. Min ji bo «Dasen a Kurd û Faris» têr a xue nivisand. Ez dê çend pirsan; ji şehinşah ê Iran, şah Pehlewî ê gewre û bilind ra; ano, ji şehinşah ê Kurd û Faris ra ber pêşbikim, û dawî a vê kisse a bergîran û dirêj bînem.

şehinşaha :

Kişwer ê ku tu lê ferweranî dikî; tê da, du givr û pejil (unsur) ên bingehî hene: Kurd û Faris.

Birr a Faris ku, bi tebûtî, li gever a Pasarşad û şîrazê bi cine; pir ên wan cotkar û şivan in. Li heldor ên Iranê, nemaza, di bajarên da, hin Faris ên din ji hene. Pir ên van bajarîyan, pişewer (sentekar), weşbest (şair) û bendekar in.

Faris; tum Farise: bajarî be, gundî be; çîyaî be, deştibe; endezvan be, şivan be; tum ew Faris e: sist û pist, û kêr zirav ! Faris; li pêy gewz (kêf) û şafî û şadimamî digerin.

Nemaza; di konevanî û leşkerîê da tu caran kamwerî nişan nedane !

şehinşaha ! Paraztin û hevraztin (î, tîla) a ev kişwer ê homaniver (mubarek) ku. lê tacidarî dikî, bi tenê ji Kurdan ra rumetdanê dibe. Ji Kurd ra mihrivan bê, dilovan be. Kurd ên te birra xurt bin, zanabin, hunerwer bin, ew dê te bigînin armanc a te.

Faris; birra cothar bin, şivan bin, weşbest bin, bazinganbin, bendekar (meemur) bin. Faris şayeste ê van tiştan ne.

Kargerîni a kişwer, leşkervanî û konevanî bide Kurd ê xue ra ! Te poşman makin !

şehinşaha ! Kurd ên xue; ev kurd ên ku, bi hezaran salan ha-

tine azmandin, carek jî tu bi azmîne !

Van Kurdan; Anrî — Daprîzan, Akûm — Kakriman, Sasortan, Qubbadan, Minwaşan, Aksaran, Xûsrewan, Aşekan, Eba Musliman, Selaheddînan, Mistefa-Berzanîan di kişwergirîê da, di prozbextîê da; hemj; di şehrevanî û enzan perwerîê da, pîr serfiraz û ser bilind kirine, nav û deng ên wan gihandine per ên zaman û felekan !

Ev kurd ên han; karin te jî, niştîman ê giran buha ê «Arîyan» jî bigînin bilindaî ên cîhanan, siterkan !

şehinşaha ! Hîç guman bed me be !

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

FERHENGÇE

Kurdî - Osmanî

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

A

- Aferîn, n. medhiye.
Aferînxan, r. medihxuan.
Aferiş, n. tebi'et, xûy, exlaq.
Afirandin, p. xelkkirin
Afirende, r. mexlûq.
Afirendekar, r. xaliq.
Afsûn, n. n. sihir.
Afsûnker, r. sihirbaz.
Afsûn kirin, p. sihir kirin.
Aheng, n m. wezin, nehme
Agehay, r. m. ilimxeber.
Agehî, n m. îrfan, malûmat .
Aljêbir, n m. cebîr.
Amade, r. hazir.
Amade kirin, p. hazirkirin
Amandîş, n m. inzar.
Amerzandin, p. efûkirin.
Amerziş, n m. efû.
Amiztin p. indimac.
Ana, n sihir.
Anakerî, n. sihirbazî.
Anaçêkirin, p. sihir çêkirin.
Angaş, n m. îddîa.
Angaştin, p. îddîakirin.
Ango, goya.
Ano, yanî, ye'nî.
Aram, n m. teveqquf, sukûnet, asayîş.
Argûr, n. meş'ele
Arih, n m. ceza, wece' herq (êş, şewat, sûtîş)
Arihandîn, p. cezakirin, êşandin, wece'dan.
Arihseza, r. musteheqqîceza.

Asa, r. sakın, rahet, emîn.
 Asayis, n m. sukunet, rahat, emniyet.
 Asîb, n. xedir, zerer (zarar).
 Asîbker, r. xeddar, mûzûr.
 Aşandin p. selamdan.
 Aşani, n. selam.
 Asûde, r. rahet, sakın.
 Asûdegî, n m. rahet û huzur.
 Aşar n m. xadim ê teeserruf, xadim ê muhafeze.
 Aşare r. teserrufkiri, muhafezekiri.
 Aşarkirin, p. teserrufkirin, muhafezekirin.
 Aşariş, n m. muhafeze.
 Aşarte, r. î'tîrafker, mu'terif.
 Aşartin, p. î'tîrafkirin.
 Aşartiş, n m. î'tîraf.
 Aşkafî, r. wazih.
 Aşkafîtin p. wazih kirin.
 Aşiftandin p. şaşirtmaq.
 Aşifte r. şaşirmiş.
 Aşkariş, n m. îsbat .
 Aşkarti, r. musbet.
 Aşkartin, p. isbatkirin.
 Ava, r. ma'mûr.
 Avadanî, n m. bîna.
 Avadanker, n. mi'mar.
 Avaî, n m. me'mûre.
 Avaker, r. î'marker.
 Avakirî, r. î'nşakirî.
 Avakirin, p. î'nşakirin.
 Avide, n m. abîde.
 Awa, n m. usûl, şekil, terz.
 Awis, r. meşru', qanûnî, helal.
 Anwîsta, n m. şerî'et kitabî, şerî'et 'qanûn.
 Awîstek. n m. reqqas (fizîk).
 Azar, n m. tekdir, tehqîr.
 Azarde, r. elemdar.
 Azarî, n m. elem.

Axavbêj, r. mukaleme ker.
Axavbêj bûn, p. mukaleme **kirin**.
Axavbêjî, n m. mukaleme.
Axavbêjkirin, p. mukaleme **kirin**

B

Babet, n m. cîns, sinf, kısım.
Bager, n. (firtana)
Bagerkî (qasirxa)
Bagerok, n cereyanîhewa
Bajargîrî, n m. futuhat.
Baldar, r diqqetker.
Baldarî, n m. diqqet.
Balnedarî, n m. nediqqetî
Balyoz, n sefir.
Bangdan, p. f'lan kirin.
Bangvan, nx dellal.
Barber, r. mu'adîl.
Barbîr, nx wasîteihemil.
Bare, n qafiye.
Bawerhişk, r. mute'essib.
Bawerî, n m. î'timad.
Bawermend, r. mu'temend.
Bawermendî, n m. îman.
Bawîste, n m. reqqas (sa'et)
Bawîştin, p. îbaqkirin (ba'xişlamaq).
Bazar, n m. şert, muşarete.
Bazarzani, nx îqtisadiyat.
Bazarzan, nx îqtisadzan.
Bazres, nx mufettiş.
Bazres kirin, p. tefişkirin.
Bazresî, n m. teftiş.
Bêbext, r. xeddar, xain.

Bêbunyard, r. bêbingeh, bela asil, bêwucûd.
 Bêçare, r. bê iqdîdar, za'if bê hal.
 Bêçîz, r. feçîr.
 Bed, r. fena, beşi, çirkîn.
 Bedbextî, n m. felaket, afet.
 Bedgen, r. heram.
 Bedgerinî, n sûfidare.
 Bedew, r. hesna.
 Bedih, n. f'are, deyn.
 Bedpeyker, r. bedexlak.
 Bedseza, n m. ceza.
 Bedsirişt. r. xîsletîmeqdûke.
 Bedwafir, r. bedexlaq.
 Bêheval, r. bê mîsal, yekta.
 Bêhişbêjî, n m. hezeyan.
 Behre, n m, faîde, hîsse, nefi' kar.
 Behremend, r. mustefîd, hîssedar.
 Eehreyezd, r. welî, muqeddes.
 Bêguneh, r. berî, me'sûm.
 Bêmine, r. bê mîsal, bêmuşabih.
 Bêjelaw, n. žezel.
 Bêjenivs nm. meqale.
 Bêjgo, n muzakere.
 Bêjgokirin, p. muzakere kirin.
 Bêjok, n m. mewad.
 Bend, n qisim, behis.
 Bende, Benî, n. ebîd.
 Bendekar, nx memûr.
 Bendkarî, n m. memûriyet.
 Bendewar,, r. emreamade, muntezir, amade.
 Bendewarî, n m. întîzar.
 Bendûbest, n m. dîsîplîn.
 Bênev, r. mecbûr.
 Bênevbun, p. mecbûrbûn.
 Bênevî, n m. mecbûriyet.
 Benî , ebid
 Bêpar, r. mehrûm, bêçîz.

Bêparkirin, p. mehrûm kirin.
Berat, n wesîqe.
Berbar, r. mutewazin.
Erbare, nm. muadele.
Eerba î, nm. muwazenet.
Berbend, nm. madde, behis.
Berebende, r. tabî.
Berbend kirî, r. muqeyd.
Berbendkirin, p. qeydkirin.
Berbor, n m. adet, xesail.
Bercuste, r. mumtaz.
Berçend, r. muneqqîş, muneqîd.
Berçendîn, p. munaqeşekirin.
Berçendiş, nm. munaqeşe.
Berçinde r. muste'mer
Berçingeh nm. muste'mere
Berçinker r. muste'mîr.
Berçinkerî nm. isti'mar.
Berdane, r. mutehemmil
Berdanîn, p. tehemmul kirin.
Berdaniş, n m. tehemmul.
Berdest, r. mewcûd.
Bergeştin, p. muşawir.
Berdest kirin, p. mewcûd kirin.
Berendizî, nm. muqayese.
Berendizandin, p. muyayesekirin.
Bergeştin, p. muşawere kirin.
Bergeştmendî, nm. muşawere.
Bergerîn, p. murace'et kirin.
li Bergerîn p. îstîrham kirin.
Bergerîş, nm. murace'et.
li Bergerîş, nm. îstîrham.
Bergeştin, p. muşawere kirin.
Bergeştiş, nm. muşawere.
Bergeştmend, r. muşawir.
Bergevti n, p. fesilûtefriqkirin
Bergiran, r. muhîm.

Bergîrk, n a (tiqac).
 Berguzîde, r. muntexeb, mubarek.
 Bergîrk kirin , (tiqmad), sed kirin
 Berguzîn, r. mumtaz.
 bi Berhevî, ni muteqabîlen.
 Berjande, r. texmînkirî.
 Berjandin, p. texmînkirin.
 Berjandiş n m. texmîn.
 Berjende, r. îzahkiri.
 Berjendi nm. îzahkirin
 Berjendiş, nm. îzah.
 Berkarandin, p. îstixdam kirin.
 Berkeş, r. zid.
 Berkeşî, nm. ziddîyet.
 Berma, nm. mal, mulk.
 Bermeywe, nm. hasilat.
 Bernav, nm. leqeb.
 Bernave, nm. piroşîram
 Bernivis, nm. eser ê edebî, î l. mî.
 Bernuxun, r. naheq, me'kûs.
 Bernuxunî, nm. naheqî, me'kûsîyet.
 Bersenc, n munaqêşe.e
 Bersîv, nm. cewab.
 Bersîvdan, p. cewabdan.
 Bersîvdar, r. cewabdar.
 Berter: faîq
 Berterî: faîqîyet.
 Bêrûmet, r. bêqedir, bêşeref, heqir.
 Bêrûmet kirin, p. tehqîr kirin, şerefşikandin.
 Bervajdeng, n, eksîseda.
 Berwer, d. leh.
 Berwerger, r. me'kûs.
 Berxuar, r. maîl.
 Berxuarî, nm. meyîl.
 Berxurdar, r. naîliemel.
 Beryad, nm. abide, zakîre

Berz, r. xarîqewî qewî.
 Berzawer, r. xarîqewer.
 Berzfeşan, xarîqejen.
 Berzîş, n. xarîqe.
 Berzmend, r. sahîbixarîqe.
 Bêteşe, r. xarîqulade.
 Beskur, n. berustî (yaqa).
 Bêtir, r. ziyade, daha ziyade.
 Bê wehrîş, n. bêqerar, mutereddid.
 Bewertîn, p. teleqqîkirin
 Bewertiş, nm. teleqqî.
 Bexş, nm. êta, efû.
 Bexîşdan, p. efûkirin.
 Bexşîş, n m. hedîye, îkram.
 Bexşîşdan, p. hedîyedan, îkramkirin.
 Bextreşî, n m. îftira, xîyanet, bêwefatî.
 Bêzar, r. dilreş (biqmîş), nefretdar.
 BêzARBUN, p. dilreşbun (biqmaq), mu ezzebbun.
 Bêzarî, n m. nefret, te'zîb, dilreşî.
 Bicanûdil, nî cidden.
 Bidih, n deyn, f'are.
 Bihevdan, p. cemi'kirin.
 Bigermî. ni bi xeyret.
 Bihevdek tehsîldar.
 Bihndan, p. îstiraket kirin. rawestin.
 Bihndanî, n m. îstîrahet.
 Bihterandin, p. îslahkirin (edilandin)
 Bigel veyekê, g. me'mafih.
 Bilindcah, r. fadîl.
 Bilindkes, r. zatîmuhterem
 Bilindrewan, r. alîcenab, rûhbilind.
 Bilindxuy, r. aliexlaq, exlakîhemîde.
 Bîmar geh, n xestexane.
 BingeHDANÎN, p. tesîskirin.
 BingeHDAR, r. muessîs.
 Bîr, n zakîre, zîhîn, xatîre.
 Bîrandin, pi. dan fehîm kirin.

Birendiş, r. sahibî hafize.
Bîraver, r. sahibîdirayet.
Bîraverî, n. dirayet.
Bîrdar, r. qewîyalhifiz.
Bîrdarî, n m. quweî hafize, tefekkur.
Bîrdarikirin, p. tefekkurkirîn.
Bîrî, n zihni.
Biring, n, r. madde, sulb.
Bîriş, n m. zîhnîyet.
Bîrok, nm. qerîhe, maddeîqanûniye.
Birr, nm. qisim, ûnsûr.
Birra, n. qet'î cîdî, heqîqî.
Birrandin, p. qerardan, qet'î qerardan.
Birrândiş, n m. qerar, qerarîqet'î.
Birrleşker, n qit'êieskeriye.
Bisinc, d. göre, nezeren.
Biş, nm. nîsbet.
Bivajî, ni bilekis.
Bizdonek, r. xaif, cebîn.
Bobelat, r. afet, felaket.
Bobelat bi-ser-de hatî, r. felaketzede.
Bobelatdîtî, r. felaketdîtî.
Bobelatdîtîn, p. felaketdîtîn.
Bobelatvêj r. afetwer.
Buherk, nm. mazî.
Buhtan, nm. iftira.
Bundarî, nm. keyan.
Bûniş, nm. hal, wezî'yet.
Bûnwer, n. tebi'et.
Bunyard, nm. asil, wucûd, mewudiyet, cibîliyet.
Bunyardbed, r. bedasil, bê bunyard.
Buşuşk, nm. behs, (çaqîltaşı), hesap.
Buşuşandin, p. hesapkirin.

C

- Came, nm. êlbîse.
 Camedank, nm. xizane.
 Camêr, r. lutfekar, kerîm, sahibîşeref.
 Canbexş, r. fedakar.
 Canbêzar, r. canfeda.
 Candûrustî, n sihat, selamet
 Canûdilî, ni ciddiyet.
 ji Canûdil, r. ciddî.
 Canwej, r. ciddî, heyatî.
 Carandin, p. tekrarkirin.
 Cawbir, nm. meqes.
 Cawpêç, nm. kefen.
 Celeb, r. newî', cins, saxte.
 Celew, r. m, dizgîn, zimam.
 Cengawer, n m. muharîb, esker.
 Cengbaz, r. cengliz, şerevan, muharibimahîr.
 Cid, ni derhal.
 Cîda, nî, derhal.
 Cîdarbûn, p. îskanbun.
 Cîgeh, nm. randêvû, mew'îd, meqam, qamp.
 Cîgirtî, r. sahibîmekan, muqîm, xuecî, meskûn.
 Cîgirtin, p. cî îşxalkirin.
 Cîhangîr, r. fatih.
 Cîhê, r. xêyr, (başqa), tefriqkirî (ayrî), bi ferq.
 Cînişt, r. wekîl.
 Cîniştiş, nm. wekalet.
 Cir, nm. mu'amele.
 Cirxueş, r. cemîlekar.
 Cirxueşî, n m. cemîlekari, husunmu'amele.
 Cir ne xueş, r. ne cemîlekar.
 Cir ne xueşî, n m. suîm'amele.

Civandin, p. cemi'kirin.
Civat, nm. cem'iyet.
Civatki, ni ic'tima'i.
Civin, n m. ic'tima'.
Civanmerd, r. kerim, sexi.
Cuda, r. muferriq.
Cudaî, n ferq.
Cuda kirin, p. tefriq kirin.
Cudati, n ferq.
Cûtger, r. teherriker.
Cûtgerî, nm. tekerrî.

Ç

Çaçûl, r. şarlatan.
Çaçûli, nm. şartatani.
Çakwerî, nm. sewab.
Çand, nm, seqafet.
Çandin, p. zeri' kirin.
Çandini, nm. zeri'.
Çandinvani, nm zira'et.
Çandmend, r. museqqef.
Çandmendi, n. seqafiyet.
Çapinoz r. (ûydirma).
Çapinozi, nm. (ûydurma).
Çalûs, r. meddah.
Çalûsî n m. meddahî.
Çare, nm. imkan.
Çareber, r. mumkin.
Çaresaz r. alîkar, mu'awin.
Çaresazi, nm alîkarî, imkan karî.
Çarex, nm, qart, bitaqe.
Çarkunc, n m. karê, muraba.

Çarkunce, nm. lewhe, tablo.
 Çarpê, nx. heywan.
 Çarrex, nm. çarox, (çariq)
 Çavî, nm, menbe' meclîş, xucêyre.
 Çawatî, nm. keyfiyet.
 Çeleng, r. zerif.
 Çelengi, nm. zerafet.
 Çendî, n m, kemîyet.
 Çepandî, r. munherif.
 Çepandîn, p. inhîraf kirin.
 Çepber, r. salib, menfi.
 Çepel, r. bed, çîr kin, fena.
 Çepelî, nm. bedî, çîrkînlik, fenaliq.
 Çeperê, r. terîqîmunherîf.
 Çepokaş, r. se'ib, (sarp).
 Çerb, nm. zeyt.
 Çerbdest, r. hunerdest, sivikdest, piratik.
 Çêşinxueş, r. lezîz.
 Çêşinkirin, p. lezzetnertin.
 Çêşnî, n m. lezzet.
 Çêşniş, n m. zaîqe.
 Çêtir, r. efdel.
 Çêtirandin, p. tefdîlkirin.
 Çewt, r. xelet, kazib.
 Çentbawer, r. xirafeperest.
 Çewtbawerî, n m. xirafeperestî.
 Çewterê, n m. teriqqî xeyrimusteqim.
 Çewtî, n m. xeletî, xuarî.
 Çewtjo, r. sûqestker.
 Çewtjotin, p. sûqestkîrin.
 Çewtjotiş, n m. sûqest.
 Çiçend, ni cend qeder.
 Çikandin, p. xerskîrin, (saplamaq), avbirîn.
 Çikandî, r. mexrûs, avbirrî.
 Çikandin, p. nafizkîrin.
 Çikandiş, n m. nufûz.
 Çikbûn, p. nufuz kirin.

Çikmend, r. nazif.
Çikmendî, n m. nufuz.
Çilvirî, r. mutereddî.
Çilvirin, p. tereddîkirin.
Çilviriş, n m. tereddî.
Çira, n m. ziya, nûr.
Çirisin, p. iltîma kirin.
Çiroz, r. reqîq, zirav.
Çirozk, n şua'.
Çirş, n leme'an.
Çistan, n m. mûamma, zanişk.
Çitlizkî kirin, p. (oyalamaq).
Çivanok, n m. fitnefesad, (dedîgodî).
Çivok, r. rîyakar.
Çivokî, n m. rîyakarî.
Çiiz, n m. gog, tip.
Çors, r. bêedeb, bê nezaket.

D

Dad, n m. édalet.
Dadxuaz, r. muddei.
Dadxuazî, n m. îddî'a, de'wa.
Dadxuestî, r. muddei'eleyh.
Dadxuestin, p. îqameîde'wa.
Danav, n m. behis, serlewhe.
Danav kirin, p. behis kirin.
Dan fehîm kirin, pêdan idrak kirin.
Dara, r. sahîp, malîk, xenî.
Daratî, n m. mal, serwet, dast.
Darbalbûn, p. dikketkirin, ihtîmamkirin.
Darterêş, n m. neccar.
Darveroj, n m. xerrat.
Dasend, n munasebet.

Dasend, n m. nisbet.
Dasendiş, n m. mu'amele.
Dasend kirin, p. munasebet **kirin**.
Dawestîn, p. munaqeşe kirin.
Dawer, r. adil.
Dawerk, n m. qazî.
Dawertîn, p. icraîqezakirin.
Dawpaqij, r. namuskar, xudan irz.
Daşil, r. sersem.
Dehir, n m. zeman.
Dej, n m. qel'e.
Dek, n m. desise, xud'e.
Delkandin, pî. defi'kirin.
Delkepaş, n akisamel.
Demandî, r. daîmî.
Demandin, p. dewamkirin.
Deme, n m. sa'et (zeman).
Demik, n m. an.
Dengave, n neşîde.
Derander, r. kaşif.
Deranderî, n m. keşif.
Derandin, p. keşif kirin.
Derbar, r. me'fû.
Derbarkirin, p. mu'af kirin. -
Derbasok, n m. guzergah.
Derbend, n m. memer, gelî.
Derberz, r. xariqulade.
Derberzî, n m. xariqe.
Derd, n m. elem.
Derguzîn, r. mustesna.
Derjê, n m. netîce, întac.
Derjev, n m. ferq.
Derjevandin, p. tefriqkirin.
Derjevkirî, r. ferqlî.
Derpêcker, n. mucellîd.
Derpêç, n m. cîld (kîtab).
Derpêçandî, r. mucelled.

Derpêçandîn, p. teclid kirin.
Derteş r. fevqelade.
Destçerb, r. piratik, destsivik, karaşına.
Destekar, r. mu'awin.
Destekarî, n m. mu'awenet.
Destik, r. alet, wasîte.
Destkar, r. yedewî (elişi).
Destur n m. musa'ede, îzîn.
Destûrdaî, r. mezûn.
Destûrdan, p. izindan.
Destûre, r. mubah.
Destwerk, r. piratik, emelî.
Devgerk, n m. wîrdîziman.
Dewijm, î. (tortî).
Dezge, n m. alet,
Dezgedar, n m. edat, herfîcer.
Dezgeh, n m. edat, herfîcer.
Dezgeh, n n dezgah, (tezgah).
Digel, d. rexmen.
Dîger, r. şeyr, (başqa).
Dijwar, r. muhlik, qehhar, wexîm.
Dijim, nx. heywanatîwehşîye.
Dikilandin, p. mînetkirin, tenezzul kirin.
Dikildar, r. mînnetdar.
Dikiliş, n m. mînnet.
Dilar, r. bi hemîyet.
Dilarî, n m. hemîyet.
Dilara, r. letîf, dilber, dilrevîn, nazenîn.
Dilaşuft, r. heyecanlı.
Dilaşuftî, n m. heyecan.
Dilawer, r. cesûr.
Dilawiz, r. meftûn.
Dilbeste, r. meclûb.
Dilçepel, r mekruh, menfûr.
Dilçepelî, n m. kerahetîqelb, nefretîqelb.
Dilda, r. heyran, aşîq.
Dileşkere, r. dilvekirî, serfîh.

Dilgerm, r. xudan xəyret, hemiyet.
Dilgudaz, r. muzibiqelb.
Dilhej, r. heyecan bexş.
Dilheji, n m. heycan.
Dilhev xist, r. (igrenc).
Dilir, r. cesur.
Dilirî, n m. cesaret.
Dilovan, r. rehîm, şefiq, reqiqûlaqelb.
Dilsar r. baridilqelb .
Dilşa, r. mesrur, bextiyar.
Dilşai, n m. meserret, bextiyari.
Dilverş. r. (igrenc).
Dilxueş, r. letifulqelb.
Dilxueşkirin, p. xatir zanin, xatirgirtin.
Diravkod, n qasa.
Diravmend, r. maliyezan.
Diravmendî, n m. maliyezani.
Dirix, n m. tessuf, esef, icinab.
Dirixkirin, p. (esirgemek).
Dirok, n m. tarix.
Dirokgiş, n m. torixiûmumi.
Dirandin, p. perçekirin, çirandin, birrin.
Dirrende, n heywan ê ku, perçe dike.
Diyar, r. xuya.
Di-yek deme da, ni aynizemanda.
Dorevan, n m. muhafizên şexsî. ên pirenсан.
Dorez, n m. daire, medar, helqe.
Dorger, n m. tewaf.
Dorpêç, n m. muhasere.
Doten, n m. bela, felaket.
Dûçar r, me'rûz, derdest.
Dudilî, n m. tereddud.
Duik, n m. saniye (zeman).
Dûjûn, n m. sebt, dijnám, çêr, bedgotin, (sogmek).
Dûrandin, p. nefikirin.
Durendiş, r. be'id nezer.
Durev, r. muxalff.

Durevî, n m îxtilaf, muxalefet.
Dûrgeşt, n m. seyaket.
Dûrgeştvan, r. seyyah.
Dûrhozî, n. mu'cize.
Durûşt, r. zivir, no, xeşîn.
Durûştî, n m. xusûnet, zivri, noti.
Dûzih, r. muwazî.
Duwer, n m. beyt (şî'ir).

E

Etser, n m. zabî.
Efsûs ! b. muxabin !
El, n m. eşîret, qebile.
Enbare, n m. meẖzen, xizane.
Enbarok, n. sendoq.
Encam, n m. nihayet, netîce.
Encamanîn, p. îkmalkirin.
Encamdan, p. mesele hel kirin, netîce dan.
Encumandin, p. muşawere kirin.
Encumen, n m. heyet, komel.
Encumend, x. muşawîr.
Endaz, n m. qîyas, tedbîr, nîzam.
Endaze, n m. miqîyas.
Endazevan, nx. mesahevan, pîvandar.
Enderz, n m. tewsiye.
Enderzdan, p. tewsiye kirin.
Enderznave, n m. tewsiyenave.
Endeze, n m. hendese.
Endezzan, nx. muhendis.
Endiz, n m. eyar, derce; bi endiz: eyarkirî, durust, munasîb; bê
endiz. ne eyarkirî, nedurust, ne munasîb.
Endizandin, p. tenzim, kirin, eyarkirin.
Endişandin, p. dan tefekkur kirin.

Endiſe, n n. fikir, qeſeq, teessur.
Ferawerî, n. îmkân.
Endûh, n m. melal.
Engaſt, n m. xeyal, teſewur.
Engaſtin p. texeyul kirin.
Engîz, n m. ſebab.
Eriſ, n m. te'erruz, hucum.
Eriſker, r. mute'errîz, hucumker.
Eriſî, r. te'erruzî.
Eriſbirin, p. hucûmkirin.
Eriſkirin, p. hucûmkirin.
Erziſ, n m. qîymet, nex, buha, qedir.
Erziſgiran, r. giranbuha, qîymetdar.
Erziſkes, r. zat, zatîmuhterem.
Eſ, n wece', arih, ſewat, derd, kovan.
Eſkere, r. xuya, elenî, wazih.
Etta !, b. diqqet !
Evîn, n m. aſq, muhabbet.
Evînandin, p. hub kirin.
Evînî, n m. aſiqî.
Ewle, r. emîn.
Ewlebûn, p. emînûn.
Ewlemend, r. ſayanî, 'timad.
Ewlemendi n m. f'timad.

F

Fehim kirin, pî. îdrak kirin.
Fendûfût, n m. hîle, xud'e.
Fenek, r. deſſas, xud'ekar.
Fer, n m. taqet, qudret.
Ferawer, r. mumkin.
Ferawerû, n. mumkin.
Ferîmwer, r. reſmî.

Ferîmwerî, n m. resmîyet.
Ferman, n m. emîr, emrîpadîşahî.
Fermanpezîr, r. mutî'.
Fermanpezîrî, n m. îta'et.
Fermanşikandin, p. îsyankirin.
Fermanşiken, r. asî.
Fermanşikenî n. îsyan.
Fersande, r. xerab, wêran.
Fersandî, r. xerabûî.
Fersandîn, p. xerabkîrin.
Ferwer, r. qewî, hakîm.
Ferûtab, n. taqet.
Ferweran, r. hukumran.
Ferweranî, n m. hukumranî.
Ferwrdar, n m. hukumdar.
Ferwerdarî, n m. hukumdarî.
Ferwergeh, n m. hukûmetseray.
Ferwerî, n m. hukum, tehekkum.
Fesirin, p. tecemmudkîrin.
Feşandin, p. reşandin.
Feşartin, p. îsrafkîrin.
Feşartek, r. musrîf.
Feşirandin, p. xeniqandin.
Feşirîn, p. xeniqîn.
Firavan, r. mebzûl.
Firavanî, n. mebzûlîyet, nf'met.
Firazbaz, r. sahîbîfexir.
Firazbazî, n m. fexîr.
Firazdar, r. sahîbiezemet û heşemet û şan.
Firazmend, s. fadil, faxîr.
Firazpaye, r. alfrutbe.
Firazwer, r. mubeccel.
Firazawerî, n m. celalet.
Fuzûn, r. ziyade.
Fuzûnandin, p. ziyadekîrin.

G

Gangilok, n m. (gelincik çiçeği)

Gangîr, r. mu'ennîd.

Gef, n. tehdid.

Gel n m. millet.

Gelî, r. millî.

Gelîtî, n m. milliyet.

Gellek, r. ziyade.

Gencûr, n. eşya.

Gencûrdank, n. sendoq.

Gend, n m. istifade.

Gendgemarî, n m. denaet.

Gêndî, r. nefsi, şexsî.

Gêndîş, n m. nefsiyet.

Gêndîtî, nefsanî.

Gendkirin, p. istifade kirin.

Gercize r. wasî'

Gerceng, n. zabîr.

Gercust kirin, p. teherrî kirin.

Gerden firaz, r. mexrûr.

Gerdenfirazî, n m. xurûr.

Gerderî, n. teherrî.

Gerderkirin, p. teherrî kirin.

Gerdiş, n m. wez'iyet, adet

Gerdor, n m. qûrban, dehaya.

Gergdîl, r. muweswis.

Gergdilî, n m. weswese.

Germiçank, n m. mihwer.

Germijandin, p. texmîr kirin.

Germijîn, p. texemmurkirin.

Germsûr, r. şedîd.

Germwer, r. sahihîmet.

Germwerî n, m. hîmmet.
Gerok, n m. seyar.
Gerpişandin, p. tehrî kirin.
Gertew, n m. hadîse.
Gertiş, n m. tehrî.
Gertiş kirin, p. tehrî kirin.
Gerwer, n m. hal, wez'îyet.
Gerxote, r. xerab, (bozûq).
Geş, r. pirjîn, neşedar, şên.
Geşî, n m. pirjîni, neşedarî.
Geşt, n m. sefer, tenezuh.
Geştecing, n m. seferîherb.
Gever, n m. mintiqe, memleket, îqlîm.
Gevergirî, î. teeqlim.
Geversa, n m. mehelliweladet.
Geware, r. salîm, sihhî.
Gewende, r. seefih, bedexlaq.
Gewerz, n serwet.
Gewher, n m. mucwher.
Gewherfiroş, n m. mucewker firoş.
Gewremerd, n m. wezîr.
Gewerewer, r. sahîbiweqar.
Gewrewerî, n m. weqar.
Gewz, n m. keyf.
Genzeger, r. sefih, zewqûsfager.
Gewzegerî, n. sefahet.
Gewzende, n m. sazband, kêfbexş.
Gezik, n m. nusxînebat.
Gidgidîn, p. tenmîlirin, (qarincalaşmaq), **germurfk.**
Gihaj, ni a'id, mute'ellîq.
Gihajîş, n m. xaye, nihayet.
Gihajok, n m. mew'id, (randêvû), mehelliwelaqî.
Gijok, r. yaman, wexîm.
Gijol, r. hercûmerc.
Gijolandin, p. hercûmerc kirin.
Gilore, n m. cami'e, afile, yişin.
Giramî, n m. hurmet.

Giramîdar rê muhterem.
 Giranber, r. muhim.
 Giranberî, n m. ehemmiyet.
 Girangermiş, n m. merkezîsîqlet.
 Giran, n. m. weqar.
 Giranxuy, r. weqûr.
 Giranxuyî, n m. weqar.
 Girbar, r. mutehemml.
 Girbarî, n m. themmul.
 Girêd, n ê şert.
 Girêdan, n m. qîyafe.
 Girêdkirin, p. şertkirin.
 Girsegir, r. mu'ezzem.
 Girşan, n. seciye.
 Gişkî, r. ûmûmî.
 Gizrek, n m. (tortû).
 Gol, r. x̄elet.
 Golandin, p. x̄elet kirin, aşuftin.
 Gole, n x̄eletî, aşuftî.
 Golbûn, p. x̄elet bûn.
 Golman, p. aşufteman.
 Gomiş, n. kînaye.
 Guhder, r. bi diqqet.
 Guhdêrî, n m. diqqet.
 Guhneder, r. x̄afil.
 Guhnedêrî, n m. x̄eflet.
 Guman, n m. zen, şubhe.
 Gumre, r. serehişk, Inad.
 Gumrê, r. rêhunda, x̄eletrê.
 Gumreh, r. geş, mureffeh, firavan, xurt.
 Gumrehî, n m. geşî, refeah, firovani, xurtî.
 Gumrehûgeş, r. me'mûr, mes'ûd, mureffeh.
 Gudaztin, p. zeveban.
 Gunagûn, r. enwa', ecnas.
 Guneh, n m. curm, sûc, heram.
 Gupandin, p. hedîmkirin, hilweşandin.
 Gupin, n m. inhîdam, hilweşîn.

Gûrî, n m. lehib (ateş).
Gurîpaş, r. şe'se'epaş.
Gûrnewt, n, meş'ele.
Gurûh, n n. cema'et, ehali(insan qalabalixî).
Guwah, nx. şahid, nehrevan.
Guwah bûn, p. şahid bûn.
Gukahî kirin, n şehadet kirin.
Guwaknave, n şehadetnave.e
Guwahtin, p. testîq kirin.
Guzîde, r. mumtaz, muntexeb.
Guzîne, r. mustesnahesna.

H

Havcar, n m. alet.
Havil, n m çare, îmkân, husunnetice.
Hawiş, n m qewm, unsur.
Hay, n m, îlm, agahî, îlham.
Haybexş, r. îlhambexş.
Haydar, r. agah.
Haydarî, n m. agahî.
Haykêş, r. calibîdiqqet.
Hejmare, n m. îlmîhêsab
Hejmartin, p. hêsabkirin.
Hebûn, p. malîkbûn.
Hebûnî, n m. malî kîyet, serwet.
Helahela, n m. debdebe.
Helal, r. fêhil.
Heldor, n m. muhît, mintaqe.
Hember, r. muqabîl.
Hemberandin, p. muqabele kirin.
Hemberî, n m. yekîtî a cebhe, yekîtî a nezer.
Hemdem r. yekzeman.
Hemdemî, n m. yehzemanf.

Hemj, g. hetta.
Hemwer, r. musettehe.
Hengam, n m. tarîh, zeman, **muddet**.
Hengeme, n m. şamata, xewxa.
Hencar r. hal, adet.
Henger, r. munafiq.
Hengerî, n m nîfaq.
Henger kirin, p. nîfakçêkirin.
Heras, n m. xewf.
Herasan, r. mexuf.
Herasaver, r. xewfawer.
Herbabet, r. enwa', mexlût.
Herdem, r. daîma, ebedî.
Herdemî, nî. daîmî.
Hergav, r. herweqt.
Herifandin, p. helkîrin.
Herisandin, p. texwîfkirin. (yildirmaq).
Herişandin, p. texrişkirin.
Herşe, n m. xerîte, şerhe.
Herşe bi herşe, r. şerheşerhe, perçe perçe.
Herwandin, p. eqîmkirin.
Hevde, n m. aric, tar.
Hevdegî, n m. însîcam.
Hêvî, n m. umîd, reca.
Hevgîşt, n m. yekûm.
Hevis, n m. neqîş.
Hêviş, p. du'a.
Hevisandî, r. neqîşkiri.
Hevisandin, p. neqîşandin.
Hêvişandin, p. teqsir kirin.
Hevjîni, n m. heyatîmuştereke, heyatîctîmaf.
Hevjînmend, n. alîmîctîma'î (sociologue).
Hînaîş, n m ders.
Hînaîşgeh, n m. dersxane.
Hînaîş kirin, p. dersxuendin.
Hînaîş sendin, p. derssendin.
Hînawerî, n.m. tedris.

Hinawermend, n m. muderrîs, pirofesser (professeur).
Hirmij r. hazim.
Hevjînmendî, n m. îlmîictîma'î, (sociologie).
Hevkar, r. şerik, nîvekar.
Hevkarî, n m. şeraket, nîvekarî .
Hevraz, r. sa'îd, (yoquş).
Hevraz bûn, p. su'ûd kirin.
Hevrazî, n m. î'tîla.
Hevraztin, p. î'tîla kirin.
Hevrêzandin, p. tirîqo kirin.
Heymik., r. ahmaq, sadedil.
Heynik, n m. tirîqo, (eurgî).
Hilmgilor, n m., nesîm, atmosfer (atmosphere).
Hilweşandin, p. hedîmkirin.
Hinir, r. muşkil, zor, (guç).
Hirmijandin, p. helkîrîn.
Hirmijin, p. hezimkirin.
Hirmije, n m. mesele (hesabî, cebri . . .)
Hişkbawer, r. muteassîb.
Hişkbawerî, n m. teessub.
Hişkûbiring, r. xeşîn, şedîd, asî.
Hişmendî, n m. eqlûkiyaset.
Homandin, p. teqdîskirin.
Homane, r. me'newî, qudsî
Homanwer, r. muqeddes.
Homanwerî, n m. qudsîyet
Honawer, r. îbretbexş.
Honawerî, n m. îbret.
Honawerî girtin, p. îbretgirtin
Honîk, r. ehmeq.
Hoşmej, n m. mantiq.
Hoşmejane, r. mentiqî.
Hoşwer, r. me'qûl.
Hov, r. wehşî.
Hovîtî, n m. wehşet.
Hovnag, r. wexîm.
Hovnagî, n m. wexamet.

Hozan, r. doqtor.
Hozanwer, r. hekîm, aqil, sahîbikiyaset.
Hozanwerî, n m. hikmet, eqil, kiyaset.
Hozendez, r. bi temkîn.
Hulûlk, r. kôle, ebid, qûl.
Huner, n m. me'rîfet, fen, sen'et qudret,
Huner wer, r. fenan, sen'etkar, sahîbîqudret
Hûrandîş, n. tedqiq.
Hûrandin, p. tedqiqîkirin.
Hûrbûn, p. tedqiqîkirin.
Hûrik, n n. deqîqe (zeman).

I

Istîwar, r xurt, qewî, muqawîm.
Ist'warî, n m. xurtî, muqawemet.

J

Jar, r. zeif, qels.
Jêder, r. mustesna, mexruc
Jêderîş, n m. îstîsna, xuruc.
Jêhatî, r qadir, qabîliyetdar.
Jêhatîş, n. m. qabîliyet, îqdîdar.
Jêhatdarî, n m. hîmmet.
Jendûmend, r. hercûmerc.
Jihatî, r. Xeyûr.
Jimardan, p. hêsapdan.
Jimare, n m. eded.
Jimartin, p. t'dad kirin.
Jîniş, n m. terziheyat, me'işet, rizq.
Jotin, p. qesidkirin.
Jotiş, n m. qesîd.
Jînbûnwerî, n m. tebî'etî heyat.

K

- Kamwer, r. xalib, muweffeq.
Kamwerbûn, p. xalib bûn, muweffeq bûn.
Kamwerî, n m. muweffeqiyet, xalibiyet.
Kan, n m. me'den, mencem.
Kar, n n. umûr, nefi', amel, meşxuliyet.
Kardar, r. muteneffi' sahibi emel.
Kardets, n n. emel ê dest, (elişi), eser.
Kargerandin, p. tedwîrûmûr.
Kargerîn, n. mudîr, serkar.
Kargerînî, n idareîmemleket.
Karker, r. amel.
Karkerî, n m. amelkerî.
Karmend, r. muteneffi'.
Karmedî, n m. nefi'.
Karûbar, n m. cîhaz.
Karûbarkirî, r. mucehhez.
Karûbarkirin, p. techîzkirin.
Karûber n n. umûr, meşxuliyet.
Karûger, n n. wuqûat, hadise.
Karûkoş, n m. cehid, amel.
Karwer, r. meşxul.
Karwerî, n m. meşxuliyet.
Kawik, r. insanîbasît.
Kawok, r. insanîbesît.
Kejî, n m. eseb, kemer.
Kejînerm, r. mulayîmeseb.
Kejîtund, r. esebî.
Kelpik, n m. qîşrîreis.
Kêmpeyda, r. nadir.
Kêmasî, zillet.
Kepaze, r. rezîl.

Keparzetî, n m. rezalet.
Kerkote, r. atîq, kevîn.
Kêrt, n m. derece.
Kestepeste, r. (salaq).
Keştîceng, n m. baxîreiherbiye.
Kevnare, r. qedîm.
Keviravêj, n m. menceniq.
Kevnereç, n m. asarietîqe.
Kilk, n qelem, kelem.
Kirdar, r. xaliq, sani'.
Kirdariş n îcraat.
Kirde, r. mexluq, me'mûl, sun'î, mesnû'.
Kirdiş, n m. emel, îcraat.
Kisse, n m. behis, mesele.
Kisse kirin, p. behiskirin.
Kizandin, p. helandin.
Kizirandin, p. kewîkirin (utî).
Koçbar, r. muhacir.
Koçbarî, n m. muhaceret.
Koçbarî kirin, p. muhaceretkirin.
Koden, r. ahmaq.
Kom, n m. cema'et, kîtle, yixîn.
Kemel, n m. cem'iyet, heyet, encumen.
Kone, r. hîlebaz, şît, hîn.
Konetî, n m. hîlebazî, xudekerî.
Konevan, r. sîyasî.
Konevanî, n m. sîyaset.
Kop, n n. derbe (derb).
Kopdaweşandm, p. derbavetin, derblêdan.
Kopdar, r. qehhar.
Kopiş, n m. musademe.
Kopîşandin, p. sedemekirin, (çarpmaq).
Kopişîn, p. musademekirin, (çorpişmaq).
Koşîş, n m. cîdal, cîhad.
Kovan, n m. elem, êş.
Kovar, n m. mecmû'e, mecelle.
Kujawe, r. hemsî, cîran.

Kujare, r. tehlikeli.
Kujrik, r. muhlik. Kujariş, n tehlike.
Kujrok, r. muhlik.
Kujwar, r. qehhar.
Kujwariş, n m. qehir.
Kulik, n m. mexrût.
Kulikparsû, n m. herem.
Kuncîne, n xezîne.
Kûvî, r. wehşî, xeyriehlî.
Kurtêlxur, r. tufeylî.

L

Laşbez, r. riyadî (sportmen).
Laşbezî, n m. riyade, jîmnastik, îdman.
Lavij, n m. xezel.
Leşker, n n. esker, cindî.
Leşkervan, r. mukarib.
Leşkervanî, n m. muharibîti.
Lewend, r. cemîl, bedî.
Lewendrane, ni cemîlane.
Lewendî, n m. cemal.
Leyandin, p. îstîla.
Leyandker, r. mustewlî.
Leyandok, r. mustewlî.
Libatgerî, n m. jîmnastîk.
Lihev, r. mumtezic.
Liheviş n m. îmtîzac.
Lît, r. mahîr.
Liv, n m. hereket, ger, tevger.
Livbaz, r. te'lîmlî.
Livbazî, n. te'lîm.
Livbazî kirin, p. te'lîm. kirin.
Livandin, p. tehrîk kirin.
Livin, p. hereketkirin.
Lîzikandin, p. dan cereyankirin.
Lîzikin, p. cereyankirin.

M

- Maf, n m. heq.
Mafdad, n n. hakîm.
Mafdan, p. hukumkirin.
Mafhunda, r. ji her heq î bêpar.
Malmîrat, r. afetdîtî, dasthunda.
Malmîratger, r. mehûbûyî.
Malmîrat kirin, p. mehûkirin.
Malparez, n. muqtesîd.
Malparezî, n. m. îqtîsad.
Mand, n n. istîqbal (zeman).
Manivis, n m. eser (edebi, îlmî).
Mat, n m. me xlûbiyet (satranc).
Mat, r. heyran, dîlda.
Matman, p. heyran. man, heyret kirin.
Mê. r. unsa.
Mehane, n m. mahiye, me'aş.
Melsok, r. mudaraker.
Melsokî, n m. mudarakerî.
Melsokî kirin, p. mudara kirin.
Melûse, n. n. xurfe, meclis.
Meram, n m. xaye, fikir, qesid.
Meramkar, r. sahîbî xaye.
Merd, r. efif, sexi.
Merdî, n m. îffet, sexa
Merdco, r. sahibikeramet.
Merdcoî, n m. keramet.
Mêrjinî, n m. îzdiwac.
Mêjinkirin, p. izdiwacwirin.
Merz, n m. ûzur.
Merzandin, p. uzurdan.
Mêz, n m. zaîqe.
Mêzxueş, r. lezîz.
Mihrivan, r. şefik, rehîm.

Mihrîvanî, n m. şefeket, merhemet.
Mîne n. mîsal, numûne.
Mînende, r. mumessil.
Mînhev, r. muşabih.
Mînhevî, n m. muşabehet.
Mirandin, p. î'dam kirin.
Mirar ker, r. canî.
Mirarkerî, n. cînayet.
Mîrdar, r. heram, bedxîslet.
Mîrîhate (mîrate), n n. mîras:
Mîziş, n m. temas.
Mîzişandin, p. temas kirin, (oqşamaq).
Nadar, r. memnu'.
Nadar kirin, p. menî'kirin.
Naferwer, r. anarşist.
Muze, n n. kevnerêçgeh.

N

Nabedîd, r. ne xuya, şaîb.
Nabud, r. hunda, na mewcud.
Nabudî, n m. na mewcudîet.
Naferwerî, n m. anarşî.
Nahenj, r. mekruh, kiret.
Nahenji, n m. kireti, mekruhî.
Namus, n m. îffet, nezahet.
Namusar, r. efif, nezîh, dawpakij.
Nandî, r. merdud.
Nanandin, p. redkirin.
Nanuma, r. nexuya, mechûl.
Navandî, r. te'yînkiri.
Navandin, p. te'yînkirin.
Nave, n m. rîsale, mektub.

Navesaz, n . te'limat.
 Navîn, r. mutevessit.
 Navînî, n m. wesetîyet.
 Naviş, n m. îmza, tewqî'.
 Navişandin, p. imza. kirin.
 Navlêkirin, p. tesmîye kirin.
 Navmalbat, n m. leqeb.
 Navwer, r. şuhretdar, navdar.
 Navwerî, n . m. şuhret, navdarî.
 Nazenîn, r. zerif, çeleng.
 Nazweş, r. letîf, narîn.
 Nebekar, r. canî, mucrîm.
 Nebekarî, n m. cînayet, curum.
 Nebekarî kirin, p. cinayet kirin, curum kirin.
 Neberpisyar, r. xeryîmesûl.
 Neberpisyarî, n m. edemîmesûlîyet.
 Nedişar, r. mubhem.
 Nefrîn, n m. le'net.
 Neguhar, r. xeryîmutebeddil, sabît.
 Nehêre: wesîqe.
 Nehêriş, n m. î'tîna, ihtîmam.
 Nehêrtin, p. î'tîna irin, ihtîmam kirin.
 Nehêrvanî, n m. ihtîmamkerî.
 Nehrevan, n x. şahid.
 Nehrevanî, n m. şehadet.
 Nehrevanî kirin, p. şehadet kirin.
 Nejad, n m. asil, cins.
 Neliv, xeyrîmuteherîk.
 Nêr, r. muzekker.
 Nermizandin, p. teskin kirin.
 Nêrû, n m. qudret, quwet.
 Nêrûmed, r. sahîbîqudret, sahîbîquwet.
 Nêrûmendî, n m. îqtîdar taqet.
 Nerxber, r. qîymetdar.
 Nerxdar, r. giranbuha.
 Neşmî, r. mulayîm, letîf.
 Neşmitî, n m. mulayemet, letafet.

Nevandî, r. nehîkir, neqizkiri.
Nevandin, p. nehîkirin, neqiz kirin.
Nevêrast, r. naheq.
Newe r. xeyrîsehîh.
Neweî, n m. xeyrîsihet.
Newîd, n m. we'îd.
Newîddan, p. we'îd kirin.
Nexuenda, r. ummî.
Neyarkop, r. muzeffe.
Neyarkopî, n m. rjefer, xalîbiyet.
Neyarşiken, r. edukessar.
Neyarşikenî, n m. edu kessarî.
Nezanistî, n m. xeyrîşu'ûrî.
Nigar, n m. suret, neqîş.
Nîç, n şok,ibre.
Nigaş, n. xeyal.
Nîbet, n felaket, bedbextî.
Nihêrvan, r. nobetdar.
Nihredar, n. memur ê qontiro.
Nihredarî, n qontiro.
Nijandin, p. temaskirin.
Nijandiş n m. temas, qontaq
Nimunandin, p. îstinsax, qopiyakirin.
Nîmune, n m. mîsal, (örnek).
Nîreng, n m. xud'e.
Nişan, n m. elamet, hedef.
Nişane, n m. êdille, wesîqe.
Niştîman, n m. welat, weten.
Niştîmanparêz, r. wetenperwer.
Nivandin, p. behiskirin.
Nivaztin, p. tesellîkirin.
Nivîsvan, n x. katib, edîb.
Nivîsvanî, n m. kîtabet, edebîyat.
Nivîziş, n m. tehrîrat.
Niwaziş, n m. (oqşamaq) delkîletif, îltifat.
Niwaztin, p. (oqşamaq) delkkirin, îltifat kirin.
Niximandin, p. setir kirin, xefî kirin.

Nixmanbêj, n kînayebêj.
Nixmanbêjî, p. kînayebêjî.
Nixmane, n. kînaye.
Nîyaz, n. reca, du'a.
Nîyazkar, r. racî, du'axuan.
Nizimpaye, r. zelil, pespaye.
No, r. şedîd.
Noker, n. xidmetkar.
Noniher, r. mudeqqîq.
Nuandîn, p. îcadkirin.
Nuane, n. îcar.
Nuanedan, p. îcardan.
Nuankirin, p. îcarkirin.
Nuhok, n. hal (zeman).
Nûje, n. hewadis, peyam.
Numa, r. xuya, zahîr, me'lûm, mewcûd.
Numandîn, p. îraekirin, nişandan.
Numane, n. sa'et (cêb).
Numûn, n. şekîl, manzara.
Numune, n. mîsal, mostira.
Nuvandin, p. tevdîdkirin.
Nûwaztîn, p. îltîfat kirin.
Nuwaziş, n. m. teltîf.
Nu xûn, elêyh.
Nuxûndarî, n. m. elêyhdarî.

Ode, n. m. diwanxane.
Olerê, n. m. mezheb.
Ordîa bendewar, n. ordîa xurû.
Ofilas, n. m. husuntasaduf.
Ofilas hatin, p. husunteseaduf hatin.
Omidî, n. m. eqreba.

P

- Padaş, n m. mukafat.
Pakbunyad, r. muhterem, nezih.
Pakrewan, r. nezîfruh, fadil.
Parastgeh, n m. melce, ilticagah.
Parastmend, r. hamî.
Parastin, p. hîmayekirin.
Parastwan, n x. muhafiz.
Parêzandin, îbadet kirin.
Parêzgeh, n m. me'bed.
Parezî, r. tedafu'î.
Parezi-êrîşî, tedafu'î-tecavuzî.
Parêzmend n. rahib, abid.
Parêzmendî, n m. ruhbanîyet.
Partaw, qudret.
Pasvanî, n m. heraset.
Paşandin, p. reşandin.
Paşdar, r. dumdar.
Paşgerîn, p. ruc'et kirin.
Paşgerînî, n m. ruc'et.
Paşimt r. reqîb.
Paşimtî, n m. reqabet.
Paşîn, ni nihaî.
Paşîne, n. netîce.
Paşvexuaz, r. ric'î.
Paşpaşk, n. ruc'et.
Pax, n tenezzul.
Paxkirin, p. tenezzul kirin.
Paye, n derece, mansib, daîmî, baqî.
Payefiraz, r. alîmensib, alîcenab.
Payejêr, r. zelîl, nizimpaye, denf.
Payepak, r. muhterem.

Paz, n. derece.
Pazb'ind, r. derecebilind.
Fazbipaz ni. derecebiderece.
Pazend, n kitab ê muqeddes.
Pêkandin, p. çare peyda kirin.
Pekanîn, p. (başarmaq), muweffeqbûn.
Pêçpel, n. defter.
Pêpeldar, n. defderdar.
Pêdar, r. sabît, muqawim.
Pêdarî, n, muqawemet, sebat.
Pêdarî kirin, p. muyawemet kirin, sebat kirin.
Pej, n. qebîle.
Pêger, n. tehqîq.
Pêgert'n, p. tehqîq kirin.
Peje, n m. madde (article).
Pejik, n m. unsur.
Pejilandin, p. îzahkirin, tefsîlkirin.
Pejilandî, r. mufassel.
Pejle, n x. felc.
Pejlebuî, r. meflûc.
Pejlebûn, p. meflûc bûn.
Pejlîş, n m. îzahat.
Pejeloq, r. meflûc.
Pêjin, n m, hîs.
Pêjnandin, p. danhiskirin.
Pêjnîn, p. hiskirin.
Pêjnaî, n m. hissîyet.
Pêjingiran, r. xeyrihessas.
Pêjînsûr, r. hessas.
Pejrandî r. hebakirî.
Pejirandin, p. hebakirin.
Pejriş, n m. heba.
Pejrok, r. hebabûf, xerab.
Pêkande, r. mudbîr.
Pêkandî „ bi tedbîr.
Pêkandin, p. tedbîr çekirin.
Pêkandiş, n. tedbîr.

Penah, n m. melce, şarge.
 Penahdar, r. multecîparez.
 Pêlekan, n m. merdeban.
 Penahvêj, r. multecî.
 Perçok, r. texribkar.
 Perçokandin, p. texribkirin.
 Perçokî, n m. texribkarî.
 Perhiştin, p. muhafeze. kirin.
 Perî, n m. keç a bedew û narin û nazenîn ên çirokan.
 Perîşan, r. derbider, perakende, muhtac.
 Perîxuy, r. ferîştexûy.
 Pergîn. telaqî.
 Pergî bûn, telaqî kirin.
 Perjende (pirjinde), r. xeyret, ezim.
 Pertew, n m. nur, zîya.
 Pertewdar, r. murfeşan, ziyadar.
 Pertewfiraz, r. şe'se'edar.
 Pertewfirazî, n m. şe'se, debdebe.
 Perû, n m. dîyarî, mukafat, padaş, bexşîş.
 Perwa, n m. îctinab, endîşe, xewf.
 Perwakirin, p. îctinabkirin, tehaşîkirin.
 Perwende, r. mezûn.
 Perwendin, p. îzîndan.
 Perwendîş, n m. mezûnfîyet.
 Pes, n m. teslîm.
 Peskirin, p. teslîmbûn.
 Pespaye, r. rezîl, denî.
 Pespayetî, n m. rezalet, denaet.
 Pesxûy, r. bedexlaq.
 Pêşande, n m. pêşkeş, teqdîme, erzîhal.
 Pêşandin, p. tekdîmkirin.
 Pêşegî, nî. huzûr.
 Pêşkar, nx. mumessîl (ajan, qomsîyoner).
 Pêşmerge, n leşker ê şoriş kurdan, leşker ê li bin fermandarî a
 Serok Mistefa Berzanî.
 Pêşmerge, r. canfeda, canbêzar, fedafî.
Peşrande, n, erzîhal.

Pêşrandin, p. tekdîmkirin, **teklîfkirin**.
 Pêşraniş, n m. tekdîm, teklif.
 Pêşrev, r. mutekedîm.
 Pêşreviş, n m. teqeddum, **tereqî**.
 Pêşvexuaz, r. teqeddumî, **tereqîperwer**.
 Pêşvexuazî, n m. tereqî, teqeddum.
 Pêtivî, n mesele, behis.
 Pevbend, r. muretteb, **munezzem**.
 Pevbendî, n m. tertîb, **tenzîm**.
 Pevbendîn, p. tertîbkirin, **tenzîmkirin**.
 Pevek, n m. cumle,
 Peyam, n m. hewadîs, nûçe.
 Pêyde, r. mewcud.
 Pêygertin, p. tehqîqkirin.
 Pêygertîş, n m. tehqîq.
 Fêyhatî, r. xelef.
 Peyik, n m. tetbîq.
 Peyikandî, r. tetbîqkîrî.
 Peyikandin, p. tetbîqkîrîn.
 Peyikî, r. tetebûqkîrî.
 Peyikîn, p. tetebbuqkirin.
 Pêyk, n m. sitêrik ku, pêy a din digerre.
 Pêykanîn, (başarmaq).
 Pêyk, r. pêyger.
 Pêyker, n m. cisim, şekil, qalib.
 Pêyker wer, r. mucussem.
 Pêyman, n m. ehid, qesem.
 Pêymandan, p. we'iddan.
 Pêymane çêkirin, p. eqdîmu'ahede **kirin**.
 Pêymannave, n m. mu'ahedename.
 Pêymanşikandin, p. neqzî'ehid **kirin**.
 Pêymanşiken, r. ehidşiken, **xaîn**.
 Pêynave, n. liste.
 Pêyvdar, r. wefakar.
 Pêyvdarî, n m. wefkarî.
 Pêywest, d. daîma, herdem.

Pêyşam, n m. hewadîs, nuçe.
Pezirandin, p. qebûlkirin.
Pezriş, n m. qebûl.
Piçikîn, p. (uşuşmek).
Pikan, n m. desîse.
Pîlar, n n. poladgewher.
Pîng, n zerre, xubar.
Pirfiraz, r. muqeddes.
Pirguman, r. wehhan, muweswis.
Pirr kirin, p. pusurmek.
Pîrotankî, r. (bûrûştûrûci).
Pîrotankibun, (bûrûştûmaç).
Pîrotankikirin, p. (bûrûştûrmaç).
Pîrozbext, r. talî'yawer, xalîb.
Pîrozbextî, n m. xalîbiyet, talî'yawerî.
Pîrozmend, r. muweffeç, xalîb.
Pîrozmendî, n m. muweffeçiyet.
Pirxur, r. ekûl.
Pişpor, r. xebîr, ehil.
Pişe, nm. amel, xebt.
Pişedest, n m. şen'et ê dest.
Pişekar, n m. xidmetkar.
Pişewer, n m. sen'etkar.
Pişewerî, n m. sen'et
Pişk, n m. fi'il (qewa'id).
Pişk, n m. xidmet.
Pişaftin, p. helandin.
Pişt, n zehir, (arqa).
Piştdar, r. hamf.
Pişteç, r. zehîr, hamf.
Piştevanî, n m. hîmayet.
Pitandin, p. tenqîd kirin.
Pitbîniş, n m. noqteînezer.
Pitik, n m. noqte.
Pitikandin, p. noqtedanfn.

Pitpitokî, r. deqdeqî.
Piz, n. cuneyn.
Pizav, n. rehim.
Ponj, n m. fikir.
Ponij, n m. tefekkur.
Ponijin, p. tefekkur kirin.
Porçik, n m. kakul ê jinan.
Pore, n m. selahîyet.
Poredar, r. selahîyetdar.
Poşman, r, tobedar.
Poşmanî, n m. tobedarî.
Pund, n m. fikir, zen, texmîn.
Pund dan, p. tefekkur kirin, zen kirin.
Pundiş, n m. tefekkur, zen, texmîn.
Punwer, r. mutefekkîr.
Punwerî, r. fikrî; zihnî, nezerî, nezeriye.
Pûr, n m. eşyaîadiye.
Purxun, r. meyûs.
Purxunî, n m. meyûsiyet.

Q

Qalib, n m. cisim, şekil, qîşyas, qopiya, resim.
Qareman, r. qehreman, batal.
Qaşo, d. goya, yanî.
Qedîxandin, p. mudafe'e kirin.
Qedxên, n m. mudafe'e.
Qedxênker, r. mudafi'.
Qelizandin, p. tecessuskirin.
Qels, r. zefî.
Qelziş., n m. tecessus.
Qelzok, r. casus.
Qerqer, n. kefen.
Qeşa, n m. cemed, telc.

Qeşagirtin, p. incimad.
Qîm, n m. riza, qena'et.
Qîmanin, p. razîbûn.
Qoq, r. muzeyyen, aqordkîrî.
Qoqkirin, p. aqordkirin, tezyinkirin.

R

Rader, r. memnu'.
Raderiş, n m. meni'.
Raderkirin, p. meni'kirin.
Radest ! , n m. teslîm !
Radest bûn, p. teslimbûn.
Radest kirin, p. tesl'mkirin.
Rahijtin, p. teşebbuskirin.
Rahijtmend, r. mutesebbîs.
Raman, r. xerab.
Ramandin, p. texrîpkirin
Ranaviş, n m. telqin.
Ranavtin, p. telqinkirin.
Rapêyv, n m. xîtab, nutuq, mew'ize.
Rapêyvîn, p. xîtabdan, nutuqdan.
Rapir, r. mufrît.
Rapirî n m. îfrat.
Rastber, r. mucîb.
Rasgerî, î. îffet.
Ravajtiş, n m. îsrar.
Ravajtin, p. israrkirin.
Rawest, n te'il, etlè.
Rawestandin, p. dan sekinandin.
Rawestin, p. sekinin.
Rawestiş, n m. sekin.
Rawûr, n x. heywanatîwehşîye.
Rawusandin, p. (tayların quyru xunû qirqmaq).

Raz, n m. sir.
Razderdar, r. sirderda.
Razderdan, p. sir derdan.
Razveşartin, p. sirveşartin.
Razveşêr, r. sirveşêr.
Rêbiring, n m. terîqîse'ib.
Rêdar, n m. qanûn.
Rêdêrandin, p. tevcîh kirin.
Rêdêrî, n tewcîh.
Rêgir, n m. meslek, sen'et.
Reh, n cezir, damar.
Rehkeji, n. e'sab.
Rehxuinreş, n. werid.
Rehxuînsor, n. şiryar.
Reha, r. xelas.
Rêje, n m. şekil, endam, pût, cisim.
Rejêdar, r. muşekkel, mucessem.
Rêl, e'sab, (orman).
Renc, n m. zehmet acî, cefa, ceza.
Rencdan, p. zehmetdan, eşandin.
Rengareng, r. mutnevî'.
Rêniş, n m. delil, rêber.
Renişî, n m. delalet.
Req, r. sulb, hişk, (qatî).
Reste, r. muhtac.
Restiş, n m. ihtiyac.
Reş ê şevê, n heyula.
Rewandej, n m. qel'eîseyar.
Rewanî, r. ruhanî.
Rewanpak, r. şehîd.
Rewanpakî, n m. şehadet.
Rewiş, n m. hal, wezî'.
Rêzan, n m. nîzam.
Rêzandar, r. nîzambar, muntezem.
Rêzandarî, n m. întizam.
Rêzandin, p. tenzîmkirin.
Rêzanwer, r. nîzamî.

Rezannave, n m. nizamname.
Rêzger, n, hettî hereket.
Rêzman, n m. qewa'id.
Rizandin, p. neşîrkin.
Rizgar, r. ûr. xelas, xelasbûî.
Rizgarkirin, pi xelaskirin.
Rohin, n m. nuhas, (tûnc).
Roje, n m. rizq, qismet, yewmîye.
Rojhilatzan, n. musteşriq.
Ronaî, n m. zîya.
Ronak, r. zîyadar, munewwer.
Ronîdar, r. munewwer, ronak.
Roşman, n m. mewz'î.
Roşman girtin, merozi' sendin.
Rûmet, n m. qedir, şeref.
Rûniştgeh, n m. mesken.
Rûniştçî, r. muqîm.
Rûspî, r. fahîşe.
Rûspîtî, n m. fuhuş.
Rustandin, p. efûkirin.
Ruste, r. mee'fû.
Rustiş, n m. efû.
Ruswa, r. rezîl, heqîr.
Ruswakirin, p. terzîlkin.
Ruswatî, n m. rezalet.
Ruye, n m. usûl.
Ruyedadî, n m. usûlîmuhakemat.

S

Sabirrkirim, p. qusandin a çarpêan.
Sadedil, r. besît insan.
Salsed, n m. asir.
Salt, r. sobe, wehîd.
Satrap, n m. wflayet.

Satrapdar n m. walî.
 Saye, n elbise,
 Saye, r. yekreng, sade.
 Sayekod, n. sendoq ê elbise.
 Sazandin, p. tenzîm kirin.
 Sazkirin, p. tesfiskirin.
 Saziman, n m. teşkilat.
 Saziman çêkirin, p. teşkilat çekirin.
 Sazimandin, p. teşkilat çekirin.
 Sêfil, r. qels.
 Senc, n m. qîyas, nisbet, gôre.
 Sencandin, p. qîyaskurin, pivan.
 Senciş, n m. muqayese.
 Senger, n m. sîper, kozik.
 Serdest, r. hakim, qewî, xalîb.
 Serbê, n m. qeder.
 Serêj, n m. mesele.
 Serekdar, n neqîb.
 Serekdarî, n neqabet.
 Serfiraz, r. sahibifexir.
 Serfirazi, n. fexir, şeref.
 Serfiru, r. mutî'.
 Serfirutî, n. îta'et.
 Serhatî, n qeder.
 Sernivîs, n, muqedder.
 Serok, n reîs, serdar.
 Serrakirin, p. îsyan kirin.
 Serrast kirin p. tenzimkirin, îkmalkirin.
 Servedar, r. mumtaz.
 Servedarî, n, îmtîyaz.
 Servexuarî, n m. temayul.
 Sexte, r. meşşûş, teqlidkirî.
 Sexte çekirin, p. teqlidkirin, xîşkirin.
 Seza, r. layiq, hêja.
 Sezawer, r. layiq, hêja.
 Sezawerî n m. lîyaqet.
 Sil, r (urkek, qorqaq), tirsonek; (darxîn), xeydan.

Silbûn, p. tirsin, (urkmek, qorqmaq); xeyidîn, (darilmaq).
S:nok, r. meeyus.
Sipah, n m .ordî.
Sipahdar, n n. serleşker.
Sipehî, r. cemil, zerif, bedî'.
Sipehpîşe, n m. senayî'îneffise.
Sirişt, n m. xislet.
Siriştwişe, n m. xisletimemduhe.
Sitayiş, n m. medih, pesin.
Sitayişker, r. meddah.
Sitem, n m. zulum.
Sitemdide, r. mezlûm.
Sitemker, r. zalim.
Sitemkirin, p. Zulumkirin.
Situv, n m. teyîd.
Situvandin, p. teyîdkirin.
Sivikdest, r. xeffiyed, cerpdest.
Sobandin, p. sebahet kirin, avjenîkirin.
Sobe, r. salt, wehîd.
Sond a gedorî, n tehlif a sedaqet.
Sosirandin p. heyretê da hiştin.
Sosirhiş, r. şayaniheyret.
Sosret, n m. heyret.
Sossetwer r. heyretwer.
Sûd, n m. faide.
Sûda, n n. me'na.
Sûdmend, r. mustefid.
Sûdmendbun, p. mustefid bûn.
Sûdmendî, n m. istifade.
Sûr, r. şedid, had.
Surûde, n m. qesîde.

şabaş, n m. şukur, aferîn, sipas.
şabaşxuan, r. şakir, aferînşuan.

şadiman, r. mesrûr, şa, sadan, dilşa.
şadimanî, n m. surûr, zewqûsurûr.
şadimanîkirin, p. zewqûsurûrkirin.
şahşelanî, r, debdebelî, ezemetli.
şan, n m. şeref, fexir.
şandî, n m. sefir, elçî.
şanfiraz, r. alışeref, mûhteşem.
şape, n m (çîx)
şapînoz, r. (ûydûrma).
şayed, r. muhtemel, mumkîn.
şayeste, r. layîq, heja.
şayestegî, n m. liyaqet.
şayîk, r. mucella.
şayîtok, r. mucella.
şêdar, r. qadir.
şêfî, n m. şape, (çîx).
şehrevan, r. medenî.
şehrevanî, n m. medenîyet.
şehreza, r. dîrayet kar.
şehrezatî, n m. dîrayet.
şehrîyarî, n saltanat, şehinşahî.
şêiş, n iqtidar, qabiliyet.
şelandî, r. neqişandî.
şemar, n înkâr.
şemarok, r. munkîr.
şmartek, r. munkîr.
şemartin, p. inkarkirin.
şemisandî, . muttehîm.
şemisandin, p. ittîhamkirin.
şemze, r. hûrîr, biçûçik.
şemze, n berxik, karik.
şeng, r. çelek, şux.
şep, n firset.
şepcû, r. firsetcu.
şeqam, n cadde.
şeqapîl, n cehid.
şerandek, r. munkîr.

şerandin, p. inkarkirin.
şerde, r. edîb, sakîn, sakit.
şerde kirin, p. terebiyekirin, teskîn kirin.
şerdewer, r. aqîl, hekîm.
şerim, n. heya, hîcab, xecalet.
şerimsar, xecil, mehcûb.
şerîmsarî, n. xecalet, mehcubîyet.
şesşer, n m. gurz ê şesşarsû.
şesşerdar, r. cebbar, qehhar (sahibî şesşer).
şewl, n n. (dikenlik, fûndaliq).
şewl, n m. şu'a', zîya.
şewldar, r. şu'a' feşan, ziyadar.
şigev, n m. heyret.
şigevkirin, p. heyretkirin.
şigevwer, r. heyretbexş.
şikaftî, r. wazih, aşikare, mekşûf.
şikaftin, p. îzahkirin, aşikare kirin, Keşifkirin.
şikaftmend, kaşif, muqterih.
şikenc, n m. eza, ceza, êş, işkence.
şikencdan, p. eza kirin, êşandin, işkence kirin.
şikencwer, r. cebbar, şikencda.
şît, r. zekî, şatir, (qurnaz).
şope, n m. asar.
şopedirok, n m. asar ê tarîxî.
şor, r. xirrek, (laçqa).
şorandin, p. xirrekkirin, (laçqa kirin).
şorind, n m. we'îz, nutuq.
şorinddan, pi we'izdan.
şorîndgo, n x. wa'iz, xetîb.
şûjikin, p. (surunmek), bi erdê ra xue kişandin.
şukûh, n m. fexir, şsewket.
şûri, n m. cereyan.
şûrikandin: dan cereyan kirin.
şûrikin, p. cereyan kirin.
şûşik, n m. cereyan.
şûşikandin, p. dan cereyan kirin.
şûşikin, p. cereyan kirin.

T

- Tabdarî, n m. metanet.
Tabûtûwan, n m. îqdîdar, qudret.
Tarac, n m. nehib, talan
Tasf was, r. muweswîs.
Tavil, z. derhal.
Teba, n x. heywan, şêy.
Tebût, r. makin, mezbût, (sağlam.)
Tê gihandin, pî. dan idrak kirin.
Tê gihîştin, pî. îdrak kirin.
Tekapu, n m. secde, temelluq.
Tekapu kirin, p. secde kirin, temelluq kirin.
Têkildar, r. elaqedar.
Têkildarî, n m. elaqe.
Telp, Telp ê daran, n m. daristan a gûr.
Tendurust, r. bi sihhet.
Tendurustî, n m. sihhet.
Telaqreş, r. xaîn, xeddar.
Telaqreşî, n m. xîyanet, xedir.
Tengal, n m. camîb.
Tengav, n m. xelîc, medîq.
Tengizandin, p. renciderkirin, êşandin.
Tengizî, r. rencide, êşandî.
Teşe, r. adî.
Tenwerze, r. îdmankirî.
Tevger, n m. xettîhereket, hal, weziyet.
Tevliv, r. bi hereket, muteherîk.
Tevlivandin, pi. tehrîk kirin.
Teqil, n m. wezin, texmîn.
Teral, r. tenbel.
Tevandek, î = deklînezon, îmale.
Tevelek, xerab.
Tevelok, r. ecîb, xerîb.
Tewş, r. bê luzûm, bêyhude.

Tewşomewşo, r. (qarmaqarışiq), (saçmasapan).
 Tewuz, n zînet.
 Tewuzandin, p. xemilandin, tezyînkirin.
 Textekod, n n. (dûba).
 Textveroj, n. neccar.
 Tîl, r. şît, (qûrnaz).
 Tin, n nufûz.
 Tîngerm, r. (iliq).
 Tînsar, r. (sovoûqca).
 Tînnerm, r. mulayîm.
 Tînşikestî, r. mu'tedîl.
 Tîş, n m. şeq, terk.
 Tîştîş, r. şekşek.
 Tivanc, n êş (sancî).
 Tivinc, n êş (sancî).
 Tivandin, p. qemirandin, sorkirin, kijirandin, utîkirin.
 Tivanok, n m. (utî), aletîkew.
 Tone, r. masqara.
 Tore, r. masqara.
 Tovrind (torin) r. zadegan, xanedan, esîlzade.
 Tûde, n m. cumhûr, ehali, xelq.
 Tûdevan, r. cudhûriyetvan.
 Tûdevanî, n m. cûmhûriyet.
 Tum. ni daîma.
 Tûm, r. tamam, şeyrînoqsan.
 Tûmande, r. mukemel.
 Tûmandî, r. îkmalkirî.
 Tûmandin, p. îkmalkirin.
 Tûmandîş, n m. mukemmeliyet, kemal.
 Tûmbext, r. sadîq.
 Tûmbext, r. namûskar, musteqîm.
 Tûmwer, r. sahibîkemaL.
 Tunebûnî, n m. qehit, qehtûxela.
 Tuwandar, r. qudretdar, qadîr.
 Tuwandarî, n m. qudret, quwet.
 Tuwanger, r. dara, xeni.

U

umîd, n m. emel, hêvî.
 Umîdwar, r. sahibîemel, hêvidar.
 Umîdwarî, n m. emeldarî, hêvidarî.
 Ustubar, n m. wezîfe.
 Ustubarwer, r. wezîfedar.

V

Vaj, r. x̄elet, me'kûs.
 Vajdeng, n m. eksûseda.
 Vajî, r. x̄elet, me'kûs.
 Vajîtî, n m. x̄eletî, me'kûsiyet
 Vajgûn, r. muşabihîx̄elet.
 Vajgûnî, n m. me'kusiyet.
 Veçîrandî r. mendûh, ji hev jendî.
 Veçîrandîn, p. ji hev jendin, mesele helkirin (hesab, cebîr).
 Vegehte, r. mu'terif.
 Vegehtin, p. î'tîraf kirin.
 Vegehtîş, n î'tîraf.
 Vekirandin, p. fetihkirin.
 Vekirandiş, n m. fetih.
 Venihêrgeh, n m. teresudxane.
 Venihêrtin, p. teressud kirin.
 Venihêrvan, n m. rasid.
 Venihêrvanî, n m. teressud.
 Venij, n m. tezlîq, (yapişma).
 Venijandin, p. tezlîq kirin.
 Venijin, p. tezlîq bûn.
 Venijok, n m. x̄irê, (tûtqal).
 Veniştgeh, n m. menzîl, (qonaq).

Veniştin, p. menzîl girtin.
Vêrast n heqîqet.
Verastî, r. tensîqkirî.
Verastin, p. tensîqkirin.
Vesendin, p. zabt kirin, işxal kîrîn.
Veserandin, p. îlhaq kirin.
Veşartek, n m. define.
Veşartin, p. defin kirin.
Veşirtî, r. mexfî.
Vêt, n m. ihtîyac, luzûm.
Vêt bûn, p. lazim bûn.
Vêtin, p. xuestin, teleb kirin.
Vêtiş, n m. teleb.
Vêtwer, r. muhtac.
Vêtwer bûn, p. muhtac bûn.
Vije, r. xusûsî.
Vin, n m. îrade.

W

Wa, n n. dêyn.
Wada, r. daîn.
Wadar, r. meydûn.
Wadan, p. îqraz kirin.
Wafir, n n. exlaq.
Wagirtin, p. îstîqraz kirin.
Wajger, r. muracî'.
Wajgerî, n m. murace'et.
Wajgerin, p. murace'et kirin.
Wareste, r. musteẓnî, xêcyrîmesûl.
Wareste bûn p. musteẓnî bûn, mesûl ne bûn.
Wehirandin, p. qerardan.
Wehriş, n m. qerar.
Wêran, r. xerab.

Wêran kirin, p. xerab kirin.
Werêç, n m. teesîr.
Werêçdar, r. sahibîteesîr.
Werêç kirin, p. teesîr kirin.
Wergerandî, r. meqlûb.
Wergerandin, p. meqlûb kirin.
Wergerk, n m. înqîlab.
Wergerk çêkirin, p. înqîlab çêkirin.
Wergerok, r. înqîlabker.
Wergeş, n m. terceme.
Wergeşandî, r. terceme kiri.
Wergeşandin, p. terceme kirin.
Wergeşk, n m. tercuman.
Wêribûn, p. cesaret kirin.
Wêriş, n m. cesaret.
Werz, n n. bağçe ê sebze.
Wertzgerî, n m. te'lfm.
Werziş, n m. mucadele, xeyret
Werzişcu, r. mucadil.
Werzişmend, r. mucadil.
Werzmend, r. xeyûr, mumaris.
Werzmendî, xeyret, mumarese, îdman.
Werztûde, n m. umurînafî'e.
Werzwerdin, p. îdman kirin.
Wesan, n m. firset.
Wesanger, r. firstecu, întihazî.
Weşbest, n x. şa'ir.
Weşbeste, n m. şîr.
Weşfer. belîx.
Woşnaz, r. zerîf, nazik.
Wîcdan, n m. însaf, muruwet.
Wîcdan dujûn, r. bê insaf, bê muruwet.
Wîcdanpak, r. bê lekke, bê gunek, bi insaf.
Wîje, n m. edebî yat.
Wîjenivîs, n x. edîb.

X

- Xap, n n. xış, hfile.
Xapînok, r. xêşşaş.
Xasûk, r. sînsî.
Xebtûkoş, n m. xeyret, fealiyet.
Xemil, n m. zînet.
Xepirandin, p. hefir kirin, kolan.
Xerpiş, n m. cîdal, xewxa.
Xerpişin, p. cîdal kirin, xewxa kirin.
Xerxote, r. etiq, kevin, xerabe.
Xêzliv, n m. xetîhereket.
Xilmaş, r. bêhiş, sersem.
Xore, n m. tehqîr.
Xudanmeram, r. sahibîxaye, sahibiqesid.
Xuecî, r. mehelli.
Xuehermend, n m. dewlet.
Xuejber, n. r. tebîi.
Xuende, r. ne ummî.
Xuendegeh, n m. debistan, medrese.
Xuendekar, n x. telebe ê debistan.
Xuendemend, r. mutetebbî'.
Xuendemendî, n m. tettebbû'.
Xuendevan, n x. telebe ê unîversîte.
Xuendij, n m. neşîde, marş.
Xueşaniş, n m. husun îstîqbal.
Xueşçak, n m. sewab.
Xueşçeşin, r. lezîz.
Xueşçeşnî, n m. lezzet.
Xueşdarî, n m. husunmuamele, îltîfat, adabî mu'aşeret, izzetû-
îkram.
Xueşdil, r. xueşxatir.
Xueşik, r. cemîl.
Xueşkok, r. cemîlik.

Xueşnaz, r. zerîf, nazenin.
 Xueşperwer, r. bi terbiye, edib, nazik.
 Xueşrêje, r. mewzûnulqame, çeleng.
 Xueşşadimanî, n m. zewqûsefa.
 Xueşsirişt, r. sahibîxisletî memduhe.
 Xueşwafir, r. xueşexlaq.
 Xueşxûy r. xueştebî'et.
 Xueşziba, r. xueşterbiye, zerîf.
 Xueziş, n m. arzû, meqsed, armanc.
 Xum, r. munhenî, duta, xuar, mail.
 Xumbûn, n m. dutabûn.
 Xumdarî, n m. temayul.
 Xur, n, r. layiq, lîyaqet.
 Xure, r. ekûl.
 Xuriş, n m. Ğida, erzaq.
 Xurrem, r. bextiyar, şad.
 Xurû, r. mutleq, safî, xalîs.
 Xuşikandin, p. dan cereyan kirin.
 Xuşikîn, p. cereyan kirin.

Y

Yabanî, r. îbtidaî, bedewî.
 Yekandin, p. tewhîd kirin.
 Yakawer, r. mumtaz.
 Yekdest, r. muttehid.
 Yekdestî n. ittihad.
 Yekdestî çêkirin, pi ittihad çêkirin.
 Yekta, r. bê emsal.
 Yekîti, n m. wehdet.
 Yekîti serrast kirin, p. wehdet teesîs kirin.
 Yekkop, n m. derbeiwahîde.
 Yeganefiroşî, n m. inhîsar, monopol. 1 1 1 1 1 1 1 1
 Yeksan, r. aynî.
 Yekwer, n m. mîsra'.

Z

- Zana, r. alim.
Zanedarî, n m. dfrayet.
Zaniste, n m. şu'ür.
Zanistî, r. şu'ûrî.
Zaniş, n m. ilim, me'lumat.
Zanişk, n m. mu'amma.
Zanişmend, r. alim, sahibîme' lûmatîemiçe.
Zanişmendî, n m. me'lûmatîemiçe.
Zanişûagahî, n m. ilmûîrfan.
Zanişûhuner, n, ilmûma'rifet.
Zanişûhunereperwer, r. mu'arifferwer.
Zanişwer, r. meşxûlî'ilim.
Zanişwerî, n m. meşxûliyeti'ilim.
Zebun, r. bindest, zeif, mexlûb.
Zeşel, r. xud'ekar, tenbel.
Zeşelî, n m. xud'ekarî, tenbelî.
Ziba, r. lem'an, mucella, hesna, nefis.
Zibade, r. biterbiye.
Zibatî, n m. terbiye.
Zilal, r. şeffaf.
Ziravik, r. reqiq.
Zirz, r. serkeş.
Zivir, r. xeşin.
Ziwer, r. cemil,
Ziwer kirin, p. tecmil kirin, tewisandin.
Ziyan, n m. zerer, xesar.
Ziyankar, r. muzur, xesarkar.
Ziyankarî, n m. mezerret, şirret.
Zor, n m. cebîr, muşkilat, su'ûbet, quwet.
Zor, r. muşkil, se'ib, qewî.
Zor, nî. kesir.
Zorba, r. cebbar, mustebît.

Zorbaz, r. cebbar, mustebît, zalîm.
Zorbazî, istîbdad, zulûm.
Zobîn, n m. (qarxî).
Zordan, p. icbarkîrin, êşandin.
Zordar, r. qadir, qewî.
Zordarî, n m. qudret.
Zordest, r. mutehekkîm.
Zordestî, n m. tehekkûm.
Zorgihandin, p. te'zîb kirin, êşandin.
Zörgihîştî, r. te'zîb kiri, êşandî.
Zorker, r. cebirker.
Zorkirin, p. cebir kirin.
Zûl, n m. parça, qîsim.
Zûl kirin, p. qîsim kirin.
Zûlandin, p. tewzîh kirin.
Zûlandin, p. tewzîh, tefsîl kirin, perçe.
kirin, tiş kirin.
Zuşt, r. fi'libed, qebahet.
Zuştkar, r. qebîx, xebîs.
Zuştkarî, n m. qebahet, xebaset.

Institut kurde de Paris

FERHENGÇE

Osmanî - Kurdî

Institut de Paris

A

- Abîde, î. beryad.
Adet, î. berbor, tevger, hencar.
Afet, î. bedbextî, bobelat, malmîratî.
Afetdîde, s. bedbext, bobelatdîtî, malmîrat.
Afetwer, s. bedbextwer, bobelatvêj, malmîratker.
Agah, s. haydar, zana, tégihîştî, agah.
Alet, î. havcar, dezge.
Alet, î. destik.
Alicenab, s. bilindrewan, bunyadfiraz.
An, î. demik.
Anarşi, î. ferwer ne xuazî.
Anarşit, s. ferwer ne xuaz.
Aqord kirin, f. qoq kirîn.
Ariz, s. caris, bedger.
Arzû, î. vên, vêtîş, xahiş, arzû.
Arzû kirin, f. vêtin, dil xuestin.
Asar, î. şope, rêçe.
Asarîtarîxî, î. şopedîrok, rêçedîrok.
Asarîatîqe, î. kevnerêç.

B

- Banî, s. avaker.
Baxîreîharbîye, î. keştîceng.
Bed, exlaq, s. bedxûy, gewende.
Bedî', s. lewend, çeleng, zîwer, bedew, sipehî.
Bêmîsal, s. Bêmîne, yekta, bêheval.
Behis, î. danav, kisse.
Behis kirin, f. kisse kirin.
Bela, î. s. doten, bobelat.
Beliş, s. ferweş, raweş.
Berî, s. bêguneh, warestê.

Beribûn, î. bêgunehî.
Eerustî, î. (yaqa).
Besit adam, s. dilsade, kavik, kavok, **Keynik**.
Beskur, î. (yaqa).
Beyan kirin, f. dîyar kirin.
Beyt, î duwer.
Bîlekis, e. bivajî.
Bîna, î. avadanî.
Bînetîce, e. paşikê.
Bûrûşma (tirkî), î. pîrotank, qermiç.
Bûrûşmuş (tirkî), s. pirotan kî, qermiçi.

C

Cadde, î. şeqam.
Calibîdiqet, s. haykêş.
Calibîdiqet bûn, î. haykêşî.
Canfeda (fedaî), s. canfeşan, canbêzar
Canî, s. mirarker.
Canîb, î. tengal, nik, rex, ba.
Cebbar, s. zorba, şeşperdar, şikencwar.
Cebîn, s. tirsonek, bizdonek, bêzirav, bêhinav.
Cebir, î. zor, givaj.
Cebirker, s. zorker, givazker.
Cebirkirin, f. zorkirin, zordan, givajtin.
Cehid, î. koşîş, xebtûkoş, çeçapilî.
Cehidker, s. koşmend, çeçapil.
Cehidkirin, f. xebtûkoş kirin.
Cema'et, î. civat, kom, gurûh.
Cemîl, s. xueşik, xueşikok, ziwer, çeleng, bedew, **sipehî**.
Cemî', î. hevane.
Cemî' kirin, f. hevandin.
Cem'iyet, î. Civat, komel.
Cereyan, î. şûşik, şûrik, lîzik, **xuşik**.
Cereyanî hewa, î. bagerok.
Cereyan kirin, f. şûşikin, şûrikin, lîzikin, **xuşikîn**.

Cesaret, î wêriş, wêribûn, meranî, dilîrî, nêrûmendî.
 Cesaret kirin, f. Wêribûn, deshilanîn, destbirin.
 Cesûr, mer, dilîr, dilawer.
 Cewab, î. bersîv, vegeberpeyv.
 Cewab dan, f. bersîv dan, lê vegebrandin.
 Ceza, î. Arih, bedseza, renc.
 Ceza kirin, f. arihandin, rencdan.
 Cibayet, î. bihevdanî, derdestkerî.
 Cabi (tehsîldar), î bihevdek.
 Cîbîliyet, î. bunyad, buniş.
 Cîdal, î. koşîş, xerpiş.
 Cîdalker, s. koşîşmend, xerpişker.
 Ciddi, bicanûdil, birra.
 Ciddîyet, î. candilî, birraweri.
 Cîhaz, î. kar, karûbar.
 Cîhaz kirin, f. karûbar kirin.
 Cild, (kîtab) î derpêç.
 Cildker (mucellîd), î derpêçker.
 Cildkirî, s. derpêçandî.
 Cildkirin (teclîd), f. derpêçandin.
 Cînayet, î. mirar kerî.
 Cins î. nejad, babet, celeb, texlît.
 Cîran, î. hevsî, kujawe.
 Cisim, î. giroke, qalib, beden, peyker.
 Cumhûr (ehalî), tûde.
 Cumhuri, î. tûdeî.
 Cumhûrîyet, î. tûdevanî.
 Cumle, î. pevek.
 Cuneyn, î. piz.
 Curum, î. dujûnkerî, guneh, gunehkerî, nebekarî, bedkarî.
 Curumker, s. dujûnker, gunehker, nebekar, bedkar.
 Curumkirin, f. guneh kirin, nebekarî kirin, bedkarî Kirin.

Ç

Çare, î. havil, çare.

Çiqas, e. çiçen.
Çeukmek, f. gupin.
Çeukdirmek, f. gupandin.
Çix, î. şape, şêfi.
Çûqûrlaşmış, s. qopiyaî.

D

Daîma, z. herdem, herqav, tum, peyweste.
Daîmî, s. demandî, herdemî.
Debdebe, î. pertewfirazî, şehşelanî.
Dêdîqodî, î. çivanok.
Defder, î. pêçepel.
Defderdar, î. pêçepeldar.
Defî' î. derkiriş, derpêşkiriş, tekijandiş.
Defî' kirin, f. der kirin, derpeş kirin, tekîzandîn.
Def'ne, î: veşertek.
Defin kirin, f. veşartin (ên mirian), binax kirin.
Dehşetnag, s. hovnak.
Dehşet, î. hovnakî.
Deklinezon, î. tevandek.
Delaîl, î. nişane.
Delalet, î. rêberî, rêweriş, rênişîş, nişanegî.
Delalet kirin, f. rêwerandîn, rê berxistin.
Delil, î. rêniş, rêwer, rêber.
Denaet, î. pespayegî, payejêrî.
Denî, s. pespaye, payejêr.
Deqîqe, (zeman), î. hûrik.
Derece, î. pêlik, kêrt, paz, paye, nirx.
Derece derece, z. paz bi paz, pêlik bi pêlik.
Derhal, z. cîda, tavîl, zûbizû.
Ders, î. hînaviş.
Dersdan, f. hînavtin.
Dersxane, î. hînavişgeh.
Desise, î. dek, fend, pîkan.
Dessas, s. dekker, fennek, pîkan.

De'waker, s. xaheşkva, dadva.
De'wakirin, f. xaheşkandin, dadişandin.
Dewam, î demandiş.
Dewan kirin, p. demandin.
Dewamli, demandî.
Dewlet, î. xuehermend.
Dewletî (duwelî), r. xuehermendî.
Dêyin, î. wa, bidih.
Dêyinda, wada, bidihda.
Dêyindan, f. wadân, bidihdan.
Dêyinsendin, f. wagirtin, bidihgirtin.
Diqqet ! Etta !
Diqqet, î, bernihêrî. baldarî.
Diqqeteşayan, s. şayan ê bernihêrî, şayan ê baldarî.
Diqqetker, s. bernihêrker, baldar.
Diqqetûf'tîna, î niherdarî.
Diqqetûf'tîna kirin, f. niherardin.
Dîrayet, n bîrewerî, şehrezatî.
Dîrayetkar, s. bîrewer, şehreza.
Dîsiplîn, î. bendûbest.
Du'a î hêviş.
Du'a kirin, f. hêviş kirin, kêvişandin.
Dûba, î textekod.
Ebid, s. hulûlk, benî.

E

Ebid, s. hulûl, benî.
Ebedî, s. nemir, demande.
Ebediyet, î. nemirî, demandetî.
Ecayîb, s. sosret, temaşe, tevelok.
Edeb, î. zîb, hoz, şerd.
Edîb, s. zîba, hozwer, şerde.
Edîb, î. wîjenivîs, nivismend.
Edebîyat, î. wîje, nivismendî.
Edille î. nişane.

Efîf, s. merd, namuskar, davpakij, rast.
 Efû, î. rêt, bexş, amerziş, rustiş.
 Efû kirin, f. rêt kirin, rêtandin, bexş kirin, bexşandin, amerzandin, rustandin.
 Ehalî, î. tûde, hawiş, kes, cîgeh.
 Ehalî hukûmetî, (cumhûriyet), î. tudevanî.
 Ehdûwefa, î. bext.
 Ehdûwefa sahibî, s. xudan bext, xudan gotin, merd.
 Ehemiyet, î. bergiranî, giranberî.
 Ehemiyetdar, s. bergiran, giranber.
 Ehid, î ! peyman.
 Ehmeq, s. bêhiş, heynik, honik, koden.
 Ekis, i. vajî, bervajî, vajgûnî.
 Eksî, s. vaj, bervaj, vajgûn.
 Eksîseda, î. vajdeng.
 Ekûl, s. xure, xurek, pîrxur.
 E'la, s. zîwer, zîba, sipehî.
 E'la bûn, f. ziwerîn.
 E'la bû, f. ziwerî (E D D I L î).
 Elamet, î, nişan, nişane.
 Elaqe, î. têkildarî.
 Elaqedar, s. têkildar.
 Elem, î. derd, êş, kovan, endûh.
 Eleyh, e. nixûn.
 Eman, î. bihnik.
 Emel, î. umîd, hêvî.
 Emele, î karker, rêncber, xebatkar, pale.
 Emîn, s. ewle, bawer,
 Emniyet, î bawerî, ewlemendî, asayiş.
 Emir, î ferman.
 Emre hazir, s. amade.
 Endamî mutenasîb, î. xueşrêje.
 Endîşe, î perwa, purxunî, poniş, diltengi.
 Endîşe kirin, p. perwakirin, dilteng bûn.
 Enwa', î herbabet, her celeb, her texlit, her reng, rengareng, rengbireng, gunagun, hezarreng.
 Eqamet, i herwaiş.

Eqim, s. herwa.
Eqlúkíyaset, í. híşmendí, hozaní.
Eqreba, í. omidí, merivatí.
Eqwam (qewim), hawiş.
Erzaq, í. xuariní, xuris.
Erzihal, í. pêşrande.
Esasí, z. bicí, bivêrastí, bibingehí.
Eseb, í. rehejî, keji, rêl, reh.
Esebí, s. kejtund, bînteng.
Eser, í. rêç, şop, rêçane,
Eseriedebí, í, manivís.
Esír, í. dîl.
Esker, í. leşker, pêşmerge, leşkervan.
Eskerî, s. leşkervanî.
Eşîret, í. êl.
Eşq, í. evin.
Eşqî, evinî.
Eşya, í. alav, qirûqaf, hûrmûr, pûr, hûrpûr.
Eyar í. endiz.
Eyar kirin, p. endizandin.
Eyní, s. wekhev.
Eynizeman, z. hemdem.
Ezemet, í. firazdarí.
Ezím, s. firazdar, gerraze, girsegir.
Ezim, í. perjendiş.
Ezimkar, s. perjend.
Ezimkirin, f. perjendin.

F

Fadil, s. bercuste, firazmend.
Faíde, í. behre, sud, kar.
Faidemend, s. bi behre, bi sûd, bi kar.
Faiq, s. berter.
Faiqiyet, í. berterí.
Fasûlí, f. lopik.

Feci', s. dilkuj, xuinin, dilgudaz, gijrok.
 Fedaî, s. canfeşan, canbezar, sergedor, pêşmerge.
 Fedakar, s. canbexş.
 Fedakarî, î. canbexşî.
 Felaket, î. bobelat, malmîratî, nigbet, jangerî.
 Felc, î. pejle, pûçiş.
 Fe'aliyet, î. xebe, koşîş, karwerî.
 Felc bûn, f. pejle bûn, pûç bûn.
 Felc bûî (meflûc), s. pejlok, pûç.
 Fen, î. huner, hunerwerî.
 Fena, s. raman, bed, pejrok, xîre, çepel.
 Fennan, s. hunerwer, hunerbaz, hunermend.
 Feqir, s. bêçîz, bêçare, belengaz, reben.
 Ferq, î. cudaî, cudatî, jevaî.
 Ferq, î. derjevî.
 Ferqdar, s. cuda, cihê, derjev.
 Ferq kirin, f. derjev kirin, derjevandin.
 Fesil kirin, f. bergevtin, ji hev kirin.
 Fezîlet, î. pakrewanî, firazmendî.
 Fihrist, î. pêgîj, pêyres.
 Fikir, î. ponj, bîriş.
 Fikir, î. endîşe, ponij.
 Fikirdar, s. ponjdar, birbir, birewer.
 Fikirdar, s. endîşnag, ponijdar.
 Fikir kirin, f. ponjîn, bîrandin.
 Fikir kirin, f. endîşe kirin, ponijîn.
 Firtana (tir kî), î. bager, bûraz, boran.
 Fuhuş, î. ruspitî.
 Fuhuşker, s. ruspî.
 Futûhat, i. vesendij, bajargîrî, kişwergîrî, cihangîrî.

G

Gelincik çiçeği, î. gangilok.
Gem, î. lîwan, lixav.
Gôre, senc.
Goya, z. ango, qaşo, goya.
Guzergah, î. buhur, derbend, derbasok.

H

Hazim, s. hermiş.
Heba, î. pejrîş.
Heba kirin, f. pejrandin.
Helezon, î. gerpêçe.
Hendese, î. endezvanî. endeze.
Hercûmerc, s. jendûmend, tevhev.
Hercûmerci, î jendûmendî, tevhevî.
Herweqt, z. hergav, tum, peyweste, tumî.
Hewaîmeşreb, s. tewtewe, serserî.
Heyecan, î. dilhejî.
Heyecanli, s. dilhej.
Heyet, î. encumen, komel.
Heykel, î. pût, rêje, peyker, qalib.
Hezeyan, î. bêhişbêjî.
Hezim, î. hermişî.
Hezim kirin, f. hermişîn.
Himet, î. germwerî, camerî.
Himetsahib, s. camer.

Hadise, î. gertev.
Hakîni (qazî), î. dawer.

Hakîm (hukumsahib), î. ferweran.
 Hakîmîyet, î. ferweranî.
 Hal (wezi') î. bûniş, gerdiş, roşman.
 Hal (zeman), î. nuhok.
 Hamî, s. parazmend, piştardar, piştekar, xudan.
 Haris, î. pasvan.
 Hasilat, î. bermeywe, ber, hatin.
 Hazir, s. amade, pêykhatî, bermeydan.
 Hazir kirin, amade kirin, pêykanîn.
 Helal, s. fêhil.
 Helkirin, (mesele), f. bergaftin, derjandin.
 Helkirin, f. pişaftin, gudaztin, hirmijandin.
 Helqe, î. dorez, gustîrk.
 Hemiyet, î. dilarî, camêrî, dilgermî.
 Hemiyetdar, s. dilar, camêr, dilgerm.
 Heq, î. maf, dast.
 Heqanîyet, î. mafdarî.
 Heqanîyet sahîb, s. mafperwer.
 Heqaret, î. bêrûmetî.
 Heqîqet, î. vêrastî.
 Heqîqî, s. vêrast.
 Heqîr, s. bêrûmet.
 Heram, s. mirdar, bedgen.
 Hereket, î. liv, liviş, ger, tevger.
 Hereket kirin, f. livîn, tevlivin, tevgerîn.
 Hesab, î. hejmare, perwa.
 Hesab kirin, f. hejmartin, perwa kirin.
 Hesablaşmaq, f. hejmardan.
 Heşemet, î. şan, cah, şukûh.
 Hetta, e. hemj.
 Hewadîs, î. nûçe, peyşam, peyam, dengbas.
 Heyran, s. dilda.
 Heyret, î. şigef, sosret, mat.
 Heyatîmuşterek, î. hevjinî, hevjinîş.
 Heywan, î. teba, çarpê.
 Heywanîwahsî, î. rawûr, dirrende.
 Hîle, î. zeşelî, saxtekarî. lizbazî, qelpezenî.
 Hîlebaz, s. zeşel, saxtekar, lizbaz, qelpezen.

Hîma/egeh (melce), î. parazgeh.
Hîmaye kirin, f. paraztin.
Hikmet, î. şerdewerî, hozanî.
Hukum, î. ferwerî.
Hukumet, î. ferweranî.
Hurmet, î giramî.
Husummu'amele, î. xueşdarî, cirxueşî, niwazişkerî.
Huzûr, î. pêş, ber, dîwan.

I

I'are, î. bedih, wa.
Ibadet, î. parêzmendî, parêzgîrî.
Ibret, î. honawerî.
Icad kirin, f. nuandin.
I'cazkar, s. naçîzger.
Icbarkirin, f. zor kirin, zordan, zorandin.
Icraat, î. karandiş.
Icraatker, s. karande.
Ictîma', î. civin.
Ictîma'î, s. hevjinî, civatkî.
Ictîma'î alîm, î. hevjinmendî.
Ictîma'î îlîm, î. hevjinmendî.
Idam kirin, f. mirandin.
Idame, î. demandîş.
Idame kirin, f. demandin.
Idareîmemleket, î. kargerînî.
Iddîa, angaşî.
Iddîa kirin, f. angaştin.
Idare, î. kargerînî.
Idare (î umur) kirin, f. kargerandin.
Iddîa kirin, f. angaştin.
Idman, î. werzwerî, bedenbazî, canbazî, werziş.
Idmanker, s. werzwer, bedenbaz, canbaz.
Idman kirin, f. werzandin.
Idrak dan kirin, f. bîrandin, têgîhandin, dan fehim kirin.
Idrak kirin, f. bîrbirin, tê gîhiştin, fehim kirin.

Iffet, î. merdî, namuskarî, rastgerî.
 Ifrat, î. rapirî.
 Ifratker, s. rapir.
 Iftira, î. buhtan.
 Iğrenc, s. dilhevxişt, dilverş, nahenc.
 Ihram, î. kulikparsu.
 Ihtîkar, î. kîretbazarî, bedbazarî.
 Ihtîmal, î. şayed, dibe.
 Ihtîmam, î. nehêrwerî, guhdêrî.
 Ihtîram, î. homanwerî, firazwerî.
 Ihtîram kirin, f. homanwer girtin, homanwerî kirin.
 Ihtîramkar, s. homanwergîr.
 Ihtîşam, î. cahûşukuh, şahşehani.
 Ihtiyac, î. vêt, rest, vêtîş, restîş.
 Ihtiyat, î. pareze.
 Ihtiyatkar, s. parezekar.
 Ikrah, î. nahenciş, dilreşî, bêzarî.
 I'la kirin, f. hevraztin.
 Ilahî, î. yezdsiran.
 Ilan kirin, f. bangdan.
 Ilawe kirin, f. efzûnandin.
 Ilham, î. bexşehay.
 Ilhamsahîb, s. bexşehaymend.
 İlhaq kirin, veserandin.
 İlim xeber, î. agehay.
 İmkan, î. çare, ferawerî.
 İmtiyaz, î. servedarî, bercustegî.
 İmtiyazlî, s. servedar, bercuste.
 İmtizac, î. lihevî, liheviş.
 İmza, î. naviş.
 İnad, s. serhişk, gumrê.
 İnayet, î. mihrivani, camerî.
 İncimad. î. fusuriş, fusurî.
 İndîmac kirin, f. amiztin, amizandin.
 İnhîlal kirin, f. gudaztin, kizandin, hurmijandin, pişaftin.
 pişraftin, herifandin(hundakirin).
 İnhîna kirin, f. xum kirin, du ta kirin, xûar kirin.

Inhîraf kirin, f. çepandin, durketin, xue dan alî.
 Inhîsar, î. (monopol) yeganefiroşî, yeganegî, yeganekerî.
 Inkar kirin, f. şerandin.
 Inkarker, s. şerandek.
 Inqîlab, î. wergerk.
 Insaf, î. wîcdan.
 Insîcam, î. hevdegî.
 Inşîqaq, î. tişîş.
 Intac, î. derjê, jêder, bermeywe.
 Intîzam, î. rezandarî, sazwerî, qoqdarî.
 Intîzar, î. bendewarî, pandinî, pandegî, pandîş.
 Inwan, î. ûd, sernav, cigeh (adres).
 Iqdîdar, t. tavûtuwan, zordarî, tuwandarî, xurtî, pertaw, zormendî,
 ferbazî.
 Iqtîrah, î. berşikaftîş.
 Iqtîrah kirin, f. berşikaftin.
 Iqtîsad î. berwerî.
 Iqtîsadker, s. berwer.
 Iqtîsadzan, s. bewerzan.
 Irade, î. vîn, meram.
 Irfan, î. agahdarî, haydarî, zanişmendî.
 Irae kirin, f. numandin, nîşandan.
 Isbat kirin, f. aşkartin.
 Iskan kirin, f. bi cî kirin.
 Isim danîn, f. nav lêkirin, nav dan.
 Islah kirin, f. bihterandin, çêtirandin, nuvandin.
 Ismet, î. namus, dawpakijî, merdî.
 Israf, î. feşarîş.
 Israfker, s. feşarker.
 Israf kirin, f. feşartin.
 Israr, î. ravajîş, biringî.
 Israr kirin, f. ravajtin, biringî kirin.
 Israker (mûsûr), s. ravajok.
 Istîbdad, î. zorbazî, zordarî.
 Istîbdadker, s. zorba, zordar.
 Istifade, î. behre, gendiş, kar.
 Istifade kirin, f. behre kirin, behremend bûn, gend kirin, kar kirin.

Istıla, î. leyandin.
Isti'mal kirin, f. karandin, şorandin, vepelandin.
Isti'mal kirî, s. karandî, şorandî.
Istinsax kirin, f. numûnandin.
Istîqbal, î. mand, pêşî.
Istîqbal kirin, f. anandin, xueşanandin.
Istîrahet kirin, f. rawestin, bihindan, bihin vekirin.
Istîsmar, î. berçînî, meyweçînî.
Istîsmarker, s. berçînger, meyweçînger.
Istîsmargeh, . berçîngeh, berçînistan.
Istîsnakirî, s. vejare, rader.
Istîsna kirin, f. vejartin, raderandin.
Isyan, i. fermaşikenî, ser rakiriş.
Isyan kirin, f. fermaşikandin, ser rakirin.
Iştîrak, î. hevkarî.
Işxal kirin, f. vesendin.
Ita'et, î. serfurûti, fermanberî.
Ita'etkar, s. serfurû, fermanber.
I'tidal, î. neşmitî, barbarî, firebînî, tînşikêjî, nermaf.
I'tîna, î. nehêrvanî, nazmendî.
I'tîraf, î. vegeh, aşartiş.
I'tîraf kirin, f. vegehandin, aşartin.
I'tîraz, î. vajbêjî, wenêhrî.
Ittîhad, î. yekdestî.
Ittîham kirin, f. şemisandin.
Ixtîlaf, î. ne lihevî, ne yekdengi; jevaf.
I'xwa, î. xap, xapînokî, firipgerî.
Iza'e kirin, f. gudaztin (helli me'den).
Iza'e kirin, f. paşandin (neşir).
Izah kirin, f. pejilandin, berjendin, aşkaftin.
Izdîwac, î. merjînî.
Izet, î. rûmet, rûweşî.
Izetînefis, î. rûmetgênd.
Izin, î. perwendî, perwendîş.
Izin dan, f. perwendin.

K

- Kakul, î. tûncik (mêr).
Kakul, î. porçik (jin).
Kamîl, s. tûm.
Karaşîna, s. destçerk, şareza.
Kaşif, s. derander.
Katîb, î. s. nivîsvan, nivîsmend.
Kêf, î. gewz, şadî, şadimanî.
Kefen, î. kerker (qerqer).
Kêfwer, s. gewzmend, şadan, şadiman.
Kemal, î. tûmanî.
Kemîyet, î. çendî.
Kerahet, î. nahenjî.
Kerîh, s. nahenj.
Keramet, î. merdcotî.
Keramet sahib, s. merdco.
Keşif, î. deranderi.
Keyan, î. bundar.
Kîtab, î. nivîswar, pazend.
Kîtabet, î. nivîskerî, nivîsvanî.
Kinaye, î. goniş, nixmane.
Kiyaset, î. hozanmendî, hozanî.
Kiyasetsahib, s. hozan.

L

- Layiq, s. seza, rewa, hêja, şayeste, sezawer, xur.
Lazim, î. vêt, vêtîş.
Leh, s. bewer.
Lehib (ateş), î. gûrî.
Le'net, î. nefrîn.

Leqeb, î. ûd, bernav.
Letafet, nazenîni, nazikî, delalî.
Letif, î nazenîm, nazik, delal.
Lewhe, î. çarkunc, çarkunce.
Lezet, î. çêşin, çêşni, mêz.
Leziq bûn, f. venijîn.
Leziq kirin, f. venijandin.
Lezîz, s. xuenşçeşni, xueşmêz.
Lîste, î. peynave, list.
Liyaqet, î. sezawerî, hêjabûn, şayestegi.
Lutuf, î. nuwaziş, xueşdarî, dilnazî, weşxuzî.
Lutufkar, s. nuwazişkar, xueşdar, dilnaz.
Lutufkirin, f. nuwazişandin. xueşdarîkirin, dilnazîkirin.

M

Madde (madde ê sulb), î. biring, şinber, tiştik, kuçber.
Madde (mewaddîqanûniye ve saîre), î. bend, berbend, peje, bîrok.
Maddî, s. biringane, biringî, şinberî, şinberane.
Mahîr, s. karaşîna, çerpdest, hunerwer.
Maîl, s. berxuar.
Mal, î. dast, emegdest, xuedara, berma, mal.
Malîk, s. dara, xuedî.
Malîk bûn, f. dêran, xuedî bûn.
Maliye, î. diravwerî.
Maliyezan, î. diravmend.
Manêvre, î. gerwerzî.
Mantiq, r. hoşmêjî.
Mantiqî, s. hosmêj.
Masqara, s. tone, tore, qeşmer, lizoke.
Masraf, î. beriş.
Masrafdar, î. berişdar.
Mazî, î. buhêrk.
Meaş, î. mehane.
Me'bûd, î. parestek.
Mebzûl, s. firawan.

Mecbur, s. bênev, naçar.
Mechul, s. na numa.
Meclûb, s. dilbeste, dilda.
Medar (medar ê gurte ê erd), î. dorez.
Meddah, s. pesinvan, pesinxan, şabaşxan, çaplûs.
Me'den, î. kan.
Me'den ocaî, î. kar a kanê.
Me'den muhendis, î. endezkan, kanxebat, kanker.
Me'denvanî, î. endezkanî, kankerî, kanvanî.
Medih, î. pesin, sitayiş.
Medyûn, s. bedihar, wadar.
Me'fû, s. rêtkirî.
Mehellî, s. xuecî.
Mehrûm, s. bêpar, bêçiz.
Mehsûlat, î. ber, bermeywe, gihaje.
Mehûbûn, f. tunebûn, hundabûn, nabud bûn.
Mehûkirîn, f. tunekirin, hunda kirin, nabud kirin.
Mekrûh, s. nahenc, kirêt, çepel.
Me'kûs, s. bervaj, berweg.
Melal, î. purxunî, dilşikestegî, diltengî.
Melûl, s. purxun, dilşikeste, dilteng.
Melce, î. penah, şarge.
Melce ra îltîca kirin, f. penahgirtin, şargebûn.
Me'lûm, s. numa, nas, naskirî, xuya.
Me'lûmatî emîqe, î. zanişmendî, zanişwerî.
Memleket, î. kişwer, gever, cî, dever.
Memnû' s. nadar.
Memûr, î. bendekar.
Memurîyet, î. bendekarî.
Me'na, î. suda.
Menaqib, dastan, nêrumendî.
Mencenîq, î. keviravêj.
Me'newî, s. homanî.
Me'newîyat, î. homanwerî, razberi.
Meni'. î. nadarî.
Meni' kirin, f. nadar kirin.
Menfa, î durangeh.

Menfî, s. durandî.
 Menfî (na musbet), s. newer.
 Mensib, î. paye, paz, cah.
 Mensibbilind, s. payefiraz.
 Mensûb, s. senda
 Menzîl, î. veniştgeh, şevgeh.
 Meqale, î. bêjnivis.
 Meqbûl, s. pezirandî, hêja, rumetdar.
 Meqes, î. cawbir, hevring.
 Meqhur, s. zebûn, pelxok.
 Meqsed, î. mirad, xuaşiş, dilxuaz, arzû.
 Meqsednail, s. berxudar (berxurdar), miradbûî.
 bermirad, miradgihîştî.
 Me'qûl, s. hoşwer, hoşamîz.
 Mercî', î. bergercih.
 Me'rîfet, î. zanişwerî.
 Me'rîfetsahib, s. zanişwer.
 Merkez, î. germiç, nîvek.
 Merkezîsiqlet, î. germiçgirani.
 Me'rûz, s. dûçar, rasthatî.
 Mesahe, î. endaze, pîvan.
 Mesaheker, î. endezvan.
 Mesela!, z. bi minane !
 Mesdud, s. tegirtî.
 Mesele, î. kisse, berjenîş.
 Meselewecih, s. kisseawer, berjenîşane.
 Mesken, î. rûniştgeh, wargeh, cî, cîgeh.
 Meslek, î. rêxebt, werzmendî.
 Mesref; î feşarte, feşartiş.
 Mesref kirin, f. feşartin.
 Meşrû', s. awîst.
 Meşxûl, s. karwer, werzmend.
 Meşxûliyet, î. karwerî, werzmendî.
 Metin, s. ring, tebut, pêdar, tavdar.
 Mewcûd, s. peyda, bermeydan, beramede.
 Mew'id (randêvû), î. gihajok.
 Mexlûq, s. kirde, aferande.

Mexûf, s. hownak, heraswer.
 Mexlûb, s. şikestî, nuxûnbext, şûnbext.
 Mexrûr, s. stûrparsû, qurre, gerdendiraz.
 Meyus, s. purxun.
 Meyusiyet, î. purxûnî.
 Me'zeret, î. merziş.
 Mezerret, î. ziyankarî, nebekarî.
 Mezheb, î. olrê.
 Mezlûm, s. sitemdîtî, sitemkêş, renckês.
 Me'zûr, s. merzandî.
 Me'zûr dîtin, f. merzandin.
 Millet, î. gel.
 Millî, s. gelî.
 Milliyet, î. gelitî.
 Mikir, î. konetî, hînîti, şitî.
 Mikirker (mikirbaz), kone, hîn, şit.
 Minnet, î. dikil, pax, tekapû.
 Minnetdar, s. dikildar, paxker, tekapûker.
 Minnet kirin, f. dikilandin, pax kirin, tekapû kirin.
 Mintiqe, î. geve, heldor, dever.
 Mîras, î. mirhate.
 Mî'mar, î. avadanzan.
 Misra', î. yekewer.
 Muadele, î. berbare.
 Muaf (me'fu), s. rête, derbar, merzandî.
 Muahede, î. peymanê.
 Muahede neqiz kirin, f. peymanşikandin.
 Muamele, î. danûsendiş.
 Muamele, î. cir.
 Muamele xueş, s. cirxueş.
 Muamele ne xueş, s. cirnexueş.
 Muarif, î. zanişwerî.
 Muarifperwer, s. zanişperwer.
 Muawîn, î. alîkar, yawer, çarekar, çaresaz.
 Muazzem, s. girsegir, gerraze, fêris.
 Mubah, s. perwendda, desturda, fêhil.
 Mubahese, î. rapêyvî, kissevanî.

Mubaleḫe, î çilwerî, çirçirînî, çirandiş.
 Mubaleḫeker, s. cilwerk, çirçirîn, çirandok.
 Mubarek, s. pirozwar, homnane, homanwer, berguzide.
 Mubeccel. s. firazwer.
 Mubhem, s. mijgirtî, beddiyar.
 Mucadele, î. koşîş, koşmendî, xerpiş.
 Mucahede, î. xebtûkoş, koşûwerz, kopûceng.
 Mucahid, s. koşmerd, cengmerd.
 Mucehhez, s. karûbarkirî.
 Mucella, s. şayîk, şayîtok, çirsok, çirsavêj.
 Mucessem, s. pêykerwer, pêykerdar, bi pêyker, biqalib.
 Mucewher, î. gewher.
 Mucewherfuroş, î. gewherfiroş.
 Mûcîb, s. rastber.
 Mû'cîze, î. derhoje, derberz.
 Mucrîm, s. bedkar, nebekar, gunehkar.
 Mudafe'e, î. qedḫen, parastîş.
 Mudafe'e kirin, f. qediḫandin, parastin.
 Mudafi', s. qedḫenker, parastvan, piştevan.
 Mudara, î. melesokî, derbaskerî, qedandiş.
 Mudaraker, s. melsok, derbasker, qedandoḫ.
 Mudarakirin, f. melsokî kirin, derbas kirin, qedandin.
 Mudebbîr, s. endizger, karaşîna, çaresaz.
 Mudeqqîq, s. nonihêr, sûrnihêr, hûrjen, hûremerd.
 Muderris, î. hînawer (professor), mamxoce, mamosta.
 Mudîr, î. serkar, kargerîn.
 Mu'emma, î. çistan, zanişok.
 Mu'ennîd, s. serhîk, gewgîr, gangîr (cangîr).
 Muesses, s. bingehdanandî, sazimandî.
 Muessîr, s. werêçwer.
 Muessîs, s. bingehdar, sazmend.
 Mu'ezzem, s. girsegir, gerraze, gebgebe, fêris.
 Mufessel, s. pejilandî, berjendî, zûlandî.
 Mufettiş, î. bazresvan.
 Muftexir, s. serfiraz, şandar, şanwer.
 Muhaceret, î. hoçbarî.
 Muhaceret kirin, f. koçbarî kirin.

Muhacir, s. koçbar.
Muhafeze kirin, f. parastin.
Muhafiz. s. parasvan, pasvan.
Muhafizişexsî, s. dorevan.
Muhakeme, î. dares.
Muhakeme kirin, f. dares kirin.
Muhasere, î. dorpêç.
Muhawere, î. gotinvanî.
Muhawere kirin, f. gotinandin.
Muhendis, î. endezzan,
Muhendis mu'awîn, î. endezvan.
Muheyirîûqûl, s. derhoje, derberz.
Muhîm, s. bergiran, giranber.
Muhtac, s. reste, bêçiz, bêpar, pêtiv.
Muhtemel, e. belkî, dibe.
Muhterem, s. pakbunyad, pakmerd, giramîdar.
Muhteşem, s. firazşan, bilindasa, firazbaz.
Mukafat, î. perû, padaş, bexşîş.
Mukaleme, î. axavbêjî.
Mukaleme kirin, f. axavbêj bûn, axavbêjî kirin.
Mukemmel, s. tûmande.
Mulayemet, î. nermî, nermîti, neşmîti.
Mulayîm, s. nerm, neşmî.
Mulk, î. daraî, das. berma.
Mulk sahîb, î. bermadar.
Multecî, s. penahvêj.
Multecî parez, s. penahdar.
Mumarese, î. werzgerî.
Mumessîl, s. mînende (ajan, qomsîyoner).
Mumkîn, s. çarewer, sazçare.
Mumtaz, s. gazîde, berguzin, bercuste, servedar.
Munaqeşe, î. bergaftîş, dawestîş.
Munaqeşe kirin, f. bergaftin, dawestin.
Munasebet, î. dasend.
Munasib, s. biendiz, lihev, endizwer.
Munezzem, s. pevbend, hevbend, rêzandî, sazûqoq.
Munker, s. şerandî.

Munkir, s. şerandek.
 Muntezir, s. bendewar.
 Muqabele, î. vegeştîş.
 Muqabele kirin, f. vegeştin, hemberandin, lê **rabûn**.
 Muqabil, z. hember.
 Muqatele, î. cengbazî.
 Muqawemet kirin, f. ustuwari kirin.
 Muqawim, s. ustubar, pêdar, xurt.
 Muqayese, î. senciş, endiziş.
 Muqayese kirin, s. sencandin, endizandin.
 Muqedder s. serbê.
 Muqeddes, s. pîrfiraz.
 Muqim, cigirtî, runiştî.
 Murace'et, î. bergeriş.
 Murace'et kirin, f. bergertin, bergeriş kirin.
 Mureffeh, s. xurrem, geş, gumreh, geşûgumreh.
 Musademe, î. kopiş.
 Musademe kirin, f. hopandin.
 Musawat, î. wekhevî.
 Musawî, s. wekhev.
 Musbet (mûcib), s. hewer.
 Museqqef, s. çandmend.
 Muserreh, s. ronandî, ronekandî.
 Musetteh, s. hemwer.
 Mustebid, s. zorba.
 Musteheqqiceza, s. arihseza.
 Muste'mer, s. qolon, berçinvan.
 Muste'mere, î. qolonî, berçingeh.
 Mustesna, s. rader, vejare.
 Mustesna cemil, s. bedew, derguzin, guzine.
 Mustesna kirin, f. rader kirin, vejartin.
 Mustewlî, s. leyoke.
 Mustexnî, s. wareste.
 Muşabehet, î. mînaî, wekhevî.
 Muşabih, s. mînhev.
 Muşawere, î. bergeştîş.

Muşawere kirin, f. bergeştin.
 Muşawîr, î, bergeştmend.
 Muşterek, s. hevkar, nivekar.
 Mutale'e, î. zanişgerî.
 Mutale'e kirin, f. zanişgerî kirin.
 Mu'tedil, s. tînnerm, tînşikestî, şîrgerm, navçe.
 Mute'essib, s. bawerhişk.
 Mutefekkir, s. birewer, pundar, endişmend.
 Mutehemmil, s. ragirk, hilgirk.
 Mutekellim, s. axafbêj.
 Mutmadî, z. hergave, demandî, herdem, peyweste.
 Mu'temed, s. bawerbext, bawermend, xudanbext.
 Muteqabil, s. hember.
 Muteqabilen, bihemberwerî.
 Muteqeddîm, s. pêşxuaz, pêşevêt.
 Mutereddî, s. çilvirî.
 Mutereddîd, s. dudil, bê wehriş, ne wêrek.
 Mu'teref, s. aşarte.
 Mu'terîf, s. aşartwer.
 Muteşebbis, s. rahijmend.
 Muteşekkîr, s. bedihkar, wakar, sipaskar.
 Mutetebbi', s. xuendemend.
 Mutewessit, s. navîn.
 Mutewessit, s. navberçê.
 Mutî', s. serfurû, fermangir, fermanpezîr.
 Mutleq, s. yekxur.
 Muwazî, s. duzih.
 Muweffeq, s. kamwer.
 Muweqqet, s. gavikî.
 Muweqqeten, e. gavikane.
 Muxalefet, î. nuxûndarî.
 Muxtelif, s. gunagun, rengareng.
 Muxteser, s. kurtebir.
 Muzakere, î. xuendecarî.
 Muzakere kirin, f. xuendecarî kirin.
 Muze, î. kevnerêçgeh.
 Muzeffer, s. serdest ceng, pîruzbext.

N

Nadir, s. kêrn, nadîde, kêmpêyda.

Nafîle, s. beyhude, bêkêr.

Nafi'e, î. werztûde.

Nafiz, s. çikmend, bi çik.

Naheq, s. newe, nerast, beddad.

Naheqî, î. neweî, nerasti, beddadî.

Name'qul, s. ne hoşwer.

Neccar, î. darweroj, darterêş.

Nefî', î. kar, behre, gend, sud.

Nefî'sahib, s. xudankar, karmend, behremend, behrewer,
gêddar, sudmend.

Nefî'ker (mufid), s. karbexş, behreker, behrebexş, sudbexş.

Nefî kirin (neqiz), f. nevandin.

Nefî kirin (teb'id), f. dûrandin.

Nefert, î. dilreşî, bezarî, dilsarî.

Nefret kirin, f. d'lsar bûn, bêzarbûn, dilreş bûn.

Nefsî, s. gendî, ezî, minî, xudî.

Nekiş, î. hevis, nigar.

Nekiş kirin, f. hevisandin, nigaştin.

Neqil kirin, f. tegehtin.

Neqiz kir'n, f. nevandin.

Neşe, î. geşî, şadî, şênî.

Neşedar, s. ges, şad, şên.

Neşîde, î. xueşendij.

Netîce, î. encam, derjê.

Nezer, î. biniş, dîtin.

Nezerî, s. punwerî.

Nezerîye, î. punweriş.

Nezerîyecî, s. î. punwermend.

Nîfaq, î. hengerî.

Nîfaqker, s. henger.

Nîhayet, î. encam, dawî, paşî.

Ni'met, î. firawani.
Nisbet, î. biş.
Nisbet kirin, f. bisandin.
Nizam, î. rêzan.
Nizamname, î. rêzannave.
Nizami, s. rezani, rêzanwer.
Nobetdar, î. nihêrwan.
Noqte, î. pitik.
Noqte danîn, f. pitandin, pitikandin.
Noqteînezer, î. pitbîniş.
Nufûz, î, çikmendî.
Nufûzkar, s. çikmend.
Nusuşînebat, î. gezik.

O

Cxlaq ve qûzû kuçugu, î. şemze.
Oqşama, f. niwaziş.
Oqşamaq, f. niwaziş kirin.
Ordu, î. sipah.
Orman, î. rêl, daristan, mêşe, darûdevî, darûber.
Oyalama, f. çitlîzkî.
Oyalamaq, f. çitlîzkî kirin.

P

Parlaq (lem'an), çirsok, şayik, şayvej, rojen.
Piratîk (emelî) s. piratîk, kirişkar.
Polad ê bi gewher, î. pîlar.
Professor, î. hînawer, mamosta, profesor.
Progiram, î. bernave.
Puskurmek, f. pirrkin.

Q

- Qabarmaq, f. helpişin.
 Qabartmaq, f. helpişandin.
 Qabîliyet, î. jêhatîş.
 Qadîr, s. şêdar, jêhatî.
 Qamp, î. cîgeh.
 Qena'et kirin, f. qîmanîn.
 Qanî' bûn, f. bawermend bûn.
 Qanûn, î. rêdar.
 Qaracahîl, tarînezan.
 Qart, î. çareq.
 Qarton, î. kaşizreq.
 Qarxî, î. zobîn, nize.
 Qasa, î. diravkod.
 Qasirxa, î. bager, boran, bûraz.
 Qazî, dawer.
 Qebûl, pezriş.
 Qebûl kirin, f. pezirandin.
 Qeder, î. sernivîs.
 Qedîm, s. kevnare, mêj. mêj ve.
 Qedir, î. rûmet, erziş, avrû.
 Qehhar, s. nabadîdker, s. şêstardar, şêşperdar.
 Qehir, î. nabadîdkerî, şêstarkujî, şêşperdarî.
 Qehir kirin, f. nabadîd kirin, malmîratkirin.
 Qehreman, s. qareman, merdberz.
 Qeht, î. nangiranî, birçitî, nebûnî.
 Qel'e, kel, qulle, dej, singer.
 Qel'eîseyar, î. rewandej.
 Qelem, î. kelem, kilk.
 Qena'et , î. qîm, qîm anîş.
 Qena'et kirin, f. qîm anîn.
 Qerar: wehrij.
 Qerar dan, f. wehirandin.
 Qerargah, î. şergeh, şarge.

Qerihe, i. biroy.
Qeside, i. surude.
Qesd kirin, f. rajotin.
Qet'i, s. birra, vèrast.
Qewm, i. hawuş, pej.
Qeydiewraq, i. berbendiş.
Qeyd kirin, f. berbend kirin.
Qiratêr (burkan), i. zang.
Qirqılmış, s. sabir kirî.
Qirqmaq, f. sabir kirin.
Qismet, . roje.
Qit'eieskerîye, i. birleşker.
Qışla, i. leşgergeh.
Qişirrîreis, i. kelpik.
Qiyafe, i. girêdan.
Qiyemet, i. nirx, buha, erziş.
Qiyemetdar, s. buhadar, giranbuha, bilindrix.
Qizarmış ekmek, i. nan ê tivandî.
Qizartmaq, f. tivandin.
Qudret, i. tavûtûwan, zor, zorawerî, zordarî, fer, tavûfer.
Qullanmaq, f. karandin, şorandin.
Qûrban, gorî, sergerdor.
Qûwet, zor, nêrû, fer, tav, pertaw.
Qûwetlî, s. xurt, zorbazû, zordar, istiwâr, ferdar.

R

Rahetûhûzûr, i. aram, asudegî, asayış.
Rast lê hatin, f. offas hatin.
Razî bun, f. qîmanîn.
Red kirin, f. nanandin, vegerandin.
Refah, i. geşî, gumrehî, firawanî.
Rehmîmader, i. pizav.
Refs, i. serok, serek, serdar.
Reisîwuzera, i. sergewremerd.

Reqem, î. jimare.
 Rencidekirin, f. eşandin, xêydandin, tengizandin.
 Reqîb, s. paşimt, qaişkêş.
 Reqîq, s. dilovan, narîn, nazik, nazenîn, ziravik.
 Reqqas (fizîk), awîstek.
 Reqqas (sa'et), î. bawîstek.
 Resetxane, î. venêrtgeh.
 Resed kirin, venertin.
 Resim, î. vîne, nigar, peyker, qalib.
 Resmî, s. ferimwer. ô
 Resmîyet, î. ferimwerî.
 Reşandin, f. feşandin, paşandin.
 Rezîl, s. pespaye, payejêr, gengemar, ruswa, **keppaze**.
 Rîyakar, s. çîvok, durû.
 Rîyakarî, î. çîvokî, durûî.
 Riza, î. qîm.
 Riza bûn, f. qîm anîn.
 Ruc'et, î. paşpaşk.
 Ruce'et kirin, f. paşpaşkirin.
 Ruhanî, s. rewanî.
 Rutbe, î. paye.

S

Sabir, î. firebînî, bînfirî.
 Sabît, s. pêdar, neguhar, neliv.
 Sadedil, s. kavik, henik, honik.
 Sadiq, s. dilrast, ji dil girêdaî, tûmbext, **durustbex**.
 Saet (zeman), î. deme.
 Sa'et (cêb), î. numade.
 Sahibîhafize, s. xudan bîr, pir bîr, kûr bîr.
 Sakîn (sukûnet), î. asa, asûde, bêdeng, **kerûlal**.
 Salaq (ahmaq), kestepest.
 Salîb (menfî), s. çepber.
 Salîm, s. geware, tendurust.
 Saltanat, î. şehriyarî.
 Sancî, î. tivinc, tivanc.

Saniye (zeman), î. duhik.
Saplamaq, f. cid kirin, t rakirin.
Sarp (teriq), s. tunduŝip, biringr .
Sa lam, s. teb t, geware, serxue, t m.
Sebat, î. p dar , neguher , neliv , neliviŝ.
Sebat kirin, f. p dar  kir n, neguhr n, neliv n.
Sebeb, î. engiz.
Seb r, s. fireb n, b nfire.
Secde, î. tekapu.
Seciye, î. guz n .
Sed, î. bend.
Sed kirin, f. bend kirin, bend gir dan.
Sed kirin (tiqamaq), f. tegirtin.
Sefer herb, î. geŝteceng.
Sefih, s. gewzeger.
Sefir, î. balyoz, ŝand .
Sehih, s. durust, rast, tek z.
Sehih lbunye, s. tendurust, geware.
Selah yet, î. pore..
Selah yet sahib, s. xudan pore, poredar, pispor.
Selam, î. aŝin .
Selam dan, f. aŝin  dan.
Selam vegerandin, f. aŝin  vegerandin.
Selamet. aŝt , asayiŝ, reha.
Senay , î. piŝewer .
Senay 'ineffise, î. sipehp se.
Sendoq, î. genc rdar.
Sened, î. sipartek.
Sen'et, î. piŝewer .
Sen'et   dest, î. piŝedest.
Sen'et kar, f. piŝewer.
Serahet, î. xuyar , ronak .
Serih, s. xuyar, ronak, zelal, vekir .
Sersem, s. xilmaŝ, da il, b hiŝ.
Sert s. biring, hiŝk, req.
Seqafet, î.  and,  andmend .
Seqafiyet, î.  andvan .

Serwet, î. gewerz, darai, tuwangeri, hebûn.
Serwetdar, gwerzdar, dara, tuwanger, hebûndar.
Sewab, s. çakwer.
Sexî: comerd, camer, merd, nanda, destvekîrî.
Seyah, î. dûrgeştvan.
Seyahet, î. durgeşt.
Seyyar, s. gerok.
Sihhet, î. bihbûdî, tendurustî, xueşi, xueşbûnî, gewaretî.
Sihhî, s. bihbud, gewarebexş, xueşibexş.
Sihir, î. ana, avsûn, cadukerî.
Simsiqî, s. hişkûbiring.
Sinif, î. babet, birr.
Sînsî, s. melsok.
Sipor, î. bazlîzî.
Siporîmen, s. bazlîz.
Sîq orman, î. telp, rel.
Sir, î. raz.
Sîyaset, î. konevanî.
Sîyasî, s. konevan.
Sûîmuamele, î. cir nexueşi.
Sûîqest kirin, çewt rajotin.
Sukûnet, î. aram, asayiş, aşti, asadegî, bêdengî.
Sûlb, s. biring.
Sultan, î. şehriyar, şehinşah.
Surur, î. şai, şadî, şadimanî.

§

şahîd, î. nehrevan, guwah.
şair, î. weşbest.
şarlatan, s. çaçûl.
şayanî î, tîmad, s. xudan bext, ewlemend, bawermend.
şedîd, s. no, sûr, germsûr, sûrgivaj, dijwar.
şefeget, î. dilovanî, mihrivani.
şehadetname, î. guwahname.
şehîd, î. xuin feşan, ronakrewan, rewanpak.

şehriye, î. mehane.
 şekil, î. numun, peyker, qalib, rêje.
 şekil dan, f. rêjedan.
 şeklîmew zûn, s. xueşrêje.
 şemata, î. hengeme.
 seq, î. tiş, qeş.
 seq kirin, f. tiş kirin, qelişandin.
 şeref, s. şan, rumet, avrû, firazwerî.
 şerîet, î. awîsta.
 şerih kirin, f. pejilandin, zûlandin.
 şerik, î. hevkar, nîvekar.
 şerîr, s. neqenc, ziyankar, nebekar.
 sert, î. gired, bazar.
 sert kirin, f. gired kirin, bazar kirin.
 şe'se'e paş, s. gûrîpaş, tîrêjfeşan, tîrêjrêj.
 şeşper (şeştar, şeşar), î. gurz ê şeş parsu.
 şeşperdar (qehhar), s. mîratker, malhundaker.
 şexs, î. kes, gênd.
 şexsî, s. kesî, gêndî.
 şîr, î. weşbeste.
 şua', î. gûrî, tîrêj.
 şubhe, î. guman, bedguman.
 şuhret, î. navûdeng, navdarî, navbilindî.
 şu'ûr, î. zanişt.
 şu'ûl, î. karwerî.
 şu'ûlwer (meş'ûl, «mujûl»), s. karwer.

T

Tabî' (tebe'e), s. berbend.
 Tabî' bûn, f. berbend bûn.
 Taqet, î. fer, ferûtav, tavûtûwan.
 Tarîx (kîtab), î. dîrok.
 Tarîx (gav), î. hengan, dem, gav.
 Tebeqe, î. pêyik.
 Tebeqewî, s. pêyikwer.

Tebî, î. çap.
 Tebî'et, î. xuejber.
 Tabî'et, î. xûy, wafir, bunyad.
 Tebî'eten, z. bi xuejberî.
 Tebî' kirin, f. çap kirin.
 Tecdîd kirin, f. nûvandîn.
 Tecrube, î. azmayîş.
 Tecrubekar, s. azmade.
 Tecrube kirin, f. azmandîn.
 Tecessus, î. qelziş.
 Tecessus kirin, f. qelizandîn.
 Tedafu'î, parêzî.
 Tedbîr, î. endiz, çaresazî, karşinasî.
 Tedafu'î î — te'erruzî, s. parastîerişî.
 Tedawî kirin, f. bîmarkirin.
 Tedennî, î. paşmayîş.
 Tedennî kirin, f. paşman.
 Tediyeideyn kirin, f. perdaxtin, wa vegerandîn, **bedih vegerandîn**.
 Tefekkur, î. ponij, endîşe.
 Tefekkur kirin, f. ponijîn, endîşîn.
 Tefessux, î. genîtî.
 Tefessux bûî, s. genî.
 Tehal, î. paşreşk, pêrşan.
 Tehaşi, î. vendîş.
 Tehaşi kirin, f. vendîn.
 Tehdid, î. gef, tirs firinî, tirs firoşî.
 Tehdîd kirin, f. gef xuarin, tirsandîn, tirsdan.
 Tehekkum, î. zordestî, serdestî, ferwerî.
 Tehemmul, î. ragiriş, hilgiriş.
 Tehemmul kirin, f. ragirtin, **hilgirtin**.
 Teherrî, î. ger, gercust.
 Teherrî kirin, f. gerin, gercust kirin.
 Tehlike, î. meters, kujariş.
 Tehlikelî, s. bi meters, kujare.
 Tehqiq, î. pêger, pêgeriş.
 Tehqiq kirin, f. pêger kirin.

Tehqîr, î. bê rûmetî.
 Tehqîr kirin, f. bê rûmet kirin.
 Tehrifkirî, s. çepandî.
 Tehrifkirin, f. çepandin.
 Tehrîrat, î. nivîziş.
 Tehwînî, î. neşmanî.
 Tehwîn, kirin, f. neşmandin.
 Tekdîr kirin, f. azar dan, xore kirin.
 Teklîf, i. pêşavij.
 Teklîf kirin, f. pêşavijtin.
 Tekrar kirin, f. carandin.
 Telebe (ibtîdaî), î. xuendevan.
 Telebe (êtudiyan), î. xuendekar.
 Teleqqî, î. awertiş.
 Teleqqî kirin, f. awertin.
 Te'lîm, î. livbazî.
 Te'lîmat, î. rêwerz.
 Te'lîmker, s. livbaz.
 Te'lîmkirin, f. liivbazî kirin.
 Telqîn, î. pekanîş
 Telqîn kirin, f. pekandin.
 Temam, s. tûm.
 Temas, î. miziş.
 Temas kirin, f. mizişandin.
 Temayul, î. berxuarî, xumwarî.
 Tenbel, s. teral, tenbel.
 Tensîqkirî, s. verêstî.
 Tensîq kirin, f. verêstin.
 Tenmîl kirin (qarincalaşdirmaq), f. gidgidandin.
 Tenzîm kirin, f. rêzandin, sazandin.
 Tenezzul kirin, f. pax kirin.
 Tenqîd kirin, f. pitikandin.
 Teqdîm kirin, f. pêşandin.
 Teqlîdker, s. bazgerk.
 Teqlîd kirin, f. bazgerkî kirin.
 Terbiye, î. şayîki, şerdetî, zîbadetî.
 Terbî yelî, s. şayîk, şerde, zîbade.

Terceme, î. wergeş.
 Terceme kirin, f. wergeştin.
 Tercih kirin, f. çêtirandin.
 Tercuman, î. wergeşk.
 Tereddî, î. çilviritî.
 Tereddud, î. dudilî, newêrî.
 Terefdar, s. alîdar.
 Tereqqî, î. pêşveçûn.
 Tereqqî perwer, s. pêşxuaz.
 Teressud kirin, f. venihêrtin.
 Terîqîmuşkîl (asî) rê a tundûşîp.
 Tertîb kirin, f. pevbendin.
 Terzîl kirin, f. ruswa kirin.
 Terzîl kirî (rezîl), s. ruswa.
 Testîq, î. guwah.
 Tesdîq kirin, f. guwahtin.
 Tesdîqname, î. guwahnave.
 Tesellî, î. dembuhêrî, neşmanîş.
 Tesellî bûn, f. dembuhêr bûn, neşman bûn.
 Teserruf, î. aşare.
 Teserruf kirin, f. aşare kirin.
 Tesewur kirin, f. ingaştin.
 Teshîh kirin, f. durust kirin.
 Tesîr, î. werêç.
 Tesîr kirin, f. werêç kirin.
 Tesîs kirin, f. bîngehdanîn, sazimandin, serrast kirin.
 Teskîn kirî, s. nermijî, daketî, şerde bûî.
 Teskîn kirin, f. nermijtin, şerde kirin.
 Teslîm !, î. radest !
 Teslîm bûn, f. radest bûn, pes kirin.
 Tesrîh kirin, f. ronandin, ronak kirin, pejlandin.
 Teswîr kirin, f. nigartin, vîne girin.
 Teşebbusker, s. rahijmend.
 Teşebbus kirin, f. rahijandin.
 Teşkilat, î. sazmanî.
 Teşkilat çêkirin, f. sazimandin.
 Teşkilat ker, s. sazimend.

Teşrih kirin, f. pejlandin, ronandin, ronak kirin.
Teşwîq, î. halan.
Teşwîq kirin, f. halandan.
Tetebbu', î. xuendemendî.
Tetebbu' ker, s. xuendemend.
Tetbîq kirin, f. pâyikandin.
Te'til, î. raw, paydos.
Tewaf, î. dorgeriş.
Tewcih, î. rêdêrî.
Teweqquf, î. aram, rawestiş.
Teweqquf kirin, f. aram kirin, rawestin.
Tewhid kirin, f. yekandin.
Tewsiye, î. enderz.
Texemmur kirin, f. germijîn, hilatin.
Texmîn, î. berzênîş, teqil.
Texmîn kirin, f. berzandin, teqilandin.
Texmînen, z. bi berzniş, bi teqil.
Texrib kirî (xerab), s. pejrok, fersude, pejrande.
Texrib kirin, f. pejrandin, fersandin.
Texriş kirin, f. herşandin.
Teẖeddî, î. xuarîş.
Teẖeddî kirin, f. xuriş dan, xuarin dan.
Teyid, î. sitûv, piştik.
Teyid kirin, f. sitûvandin, piştikandin.
Teyîn kirin, f. navandin.
Tezliq, î. venijîş.)
Tezliq bûn, f. venijîn.
Tezliq kirin, f. venijandin.
Tobedar, s. poşman, poşmankar.
Tortû, î. gizrek.
Tufeylî, s. kurtêlxur.
Tûtqal, î. venijok.

U

- Ummî, s. ne xuenda.
Umûmî, s. gîşkî.
Umûr, î. kar, karûxebt, koşîş.
Unsûr, î. givir, pejik, mil, birr, hawiş.
Usûl, î. rûye, awa.
Uşuşmek, f. piçikîn, gêrikîn.
Uydûran, s. çapnoze.
Uydûрмаq, f. çapînozî kirin.
Uyġûn, s. lêhatî.

W

- Waiz, î. şorindgo.
Walî, î. satrapdar.
Waqif, s. haydar, agah, zane, aşîna.
Wasite, s. destik, destkar, bestevan.
Wazih, s. aşîkare, zelal, aşkafî, ronak.
Wefa, î. pêyvdarî.
Wehdet, î. yekîtî.
Wehham, s. tasetas, tewşoj, pîrguman.
Wehîd, s. soba, salt.
Wehim, î. tasetasî, tewşojî, pîrgumanî.
Wehşî, s. kûvî, hov.
Wehşî heywan, î. dijim, dirrende.
Weid, î. newîd, peyman, gotin.
Weid kirin, f. newîd dan, peyman kirin, gotin dan.
Weiz, î. şorind.
Weiz dan, f. şorind kirin.
Wekîl, î. cînişt.
Wekalet, î. cînişti.
Welî, s. î. behreyezd.
Welîtî, î. behrezdî.

Weqar, î. giranî, gewrewerî, giran xûyî.
 Weqardar, s. giran, gewrewer, giranxûyî.
 Weset, s. navîn.
 Wesetî, î. navînî.
 Wesîle, î. behane, destevan.
 Wesîqe, î. nivîsdast, nivîşteştek.
 Weswese, î. gergedilî, tewşojî, tasetasi.
 Weten, î. niştiman, welat, geverza.
 Wetenperwer, s. niştimanparêz.
 Wexim, s. hovnak, gijok, dijwar.
 Wezîr, î. gewremerd.
 Wezîfe, î. ustubar.
 Wezîyet, î. gerdiş, roşman, bûniş.
 Wilayet, î. satrap. V
 Wirdîzeban, î. devgerk.
 Wucûd, î. bunyad.
 Wuqûat, î. gertev, karûger.
 Wuqûf, î. hay, agahî, zaniş, aşnaî.
 Wuzuh, î. aşkaftiş, ronakî, zelalî.

X

Xadim, î. noker, benî, bende, bendekar, bendewar.
 Xaliq, s. Kirdar, kirdeker, kirdekar, aferandekar.
 Xalis, s. xurû, sade, pakij.
 Xariqe, î. berz.
 Xariqe sahib, s. berzmend.
 Xariqewî, s. berzane.
 Xariqulade, s. derberz.
 Xasordî, î. ordî a bendewar.
 Xatir, î. xueşdilî.
 Xatir xueş kirin, f. dilxueş kirin.
 Xatir şinas, s. dilxueşdar.
 Xatir şinasî, î. dilxueşdarî, xueşdarî.
 Xebîs, s. nebekar, mirdar, zuştwer, zuşt.

Xecilet, î. şerimsarı.
 Xecil, s. şerimsar.
 Xecilane, z. bi şerimsarı.
 Xefi, s. veşartî, veşirî, ji bin de, ji bin ve.
 Xelas, î. rizgar, reha.
 Xelef, s. peyhatî.
 Xelic, î. tengav.
 Xeli' kirin, f. dercikirin.
 Xeniqandin, f. fesirandin.
 Xerab, Xerabe, s. tebah, fersande, pejirandi, pejrok, tevelek, herifi.
 Xerîte, î. herşe.
 Xesail, î. xuy, bunyad, berbor, sirişt.
 Xeşîn, duruşt, zivir, zirz.
 Xeta, î. çewtî, xuarî, nezanî, guneh, gunehkarî.
 Xettiherket, î. xêzger, tevger, rêger.
 Xewf, î. tirs, heras, perwa.
 Xeyal, î. nigaş.
 Xezîne, î. kuncîne, enbare, kenz.
 Xidmet, î. Kar, karkerî, nokarî, xeht, koş.
 Xidmetkar, î. pişevan, nokar, berderstkar, karker. Karwaş (jin).
 Xilaf, î. nuxûne, durev, cudaî, digerî, digeranî.
 Xirafe, î. çewtbawerî.
 Xirafeperest, s. çewtbawer.
 Xislet, î. sirişt, bunyad, berbor.
 Xisletîmemduhe, î. xueşşiriştî, bunyadpesindî.
 Xisletîmeqduhe, î. bedsiriştî, bunyadbedî.
 Xisletîmexsuse, î. siriştviye, bunyadgêndiş.
 Xizane (elbîse dolabi), î. camedan.
 Xudankar, î. karmend, kardar.
 Xude'e, î. nîreng, xap, xapînokî, dek, firîb, fendûfût.
 Xusûsî, s. vîje, gêndiş.
 Xusûsiyet, î. vîjetî, gêndişî.

ẖaib, s. ne peyda, hunda, wenda, veşartî, neli meydan.
 ẖafil, s. guhnedêr.
 ẖalib, s. serdest, pîrozbext, kamwer, neyarkend.
 ẖaye, î. meram, armanc, gihaj.
 ẖaye sahib, s. meramkar, xudan meram, xudanrê.
 ẖeddar, s. asîbker, bêbext, şeşperdar.
 ẖedir, î. asîb, bêbextî, şeşperdarî.
 ẖeflet, î. guhnedêrî.
 ẖelet, s. çewt, vaj, xuar, hewş.
 ẖelet kirin, f. vajandin, hewşandin.
 ẖenîmet, î. talan, tarac.
 ẖêyr, s. dîger, cihe, din.
 ẖeyret, î. werziş. werzmerdî, perjendiş, koşiş, xebtûkoş.
 ẖeyrîmesûl, s. ne ber pisyar.
 ẖeyyûr, s. werzmend, perjend, jihatî, koşişmend.
 ẖezeb, î. enir, ingir.
 ẖezeb kirin, f. enirin, ingirin.
 ẖezel, î. lawij.
 ẖîda, î. xûarinî, xurîş.
 ẖiyab, î. ne dîyar, ne xuya, ne li meydan, neamade.
 ẖurfe, î. meluse, diwan, ode, çavî.
 ẖurûr, f. xue bînî, gerdenevrazî, gerdanbilindî, quretî.

Y

Yaman, s. gijok, dijwar, mîratker, wendaker.
 Yekûn, î. hevgişt.
 Ye'nî, e. ano.

Z

- Zabît, î. efser, gerdeng.
Zabt kirin, f. vesandin.
Zadegan, î. tovrind.
Zaiqe, î. çêşin, mêz.
Zakîre, î. deryad, bir, bîrok.
Zalîm, s. bêdad, sitemker, rencdar.
Zat, î. bilindkes. gendişbilind.
Zawallî, s. bêçare, perişan, belengaz, pejmurde.
Zefer, î. neyarkopî, pîrozbextî.
Zehîr, s. piştevan, pişt, pişteker.
Zehmet, î. renc, zor, eş.
Zeif, s. jar, qels, sêfil, zebûn.
Zekî, s. jîr. şît. hozan.
Zelîl, s. nizimpaye, bêrûmet, pespaye, payejêr, **gendgemar**.
Zeman, î. dem, gav, hengam. dehir.
Zen, î. guman. pundarî.
Zerbe, î. kop, lêdiş.
Zerbe lêdan, f. kopandin, kopdaweşandin.
Zerî', î. çandinî.
Zerîf, s. xueşkok, nazenîn, çeleng. zîwer, narîn.
Zerre. î. pîng.
Zerûret, î. pêtivî.
Zeweban kirin, f. gudaztin.
Zewq, î. çeşnî, mêz, gewz, şadî.
Zewqîselîm, î. xueşmez, xueşçeşnî.
Zewqîqebih, î. bedmêz, bedçeşnî.
Zewqûsefa, î. gewzûşadî.
Zeyt, î. cerb, gerçek, don.
Zihin, î. mejik, hoş.
Zihni, s. mejikî, hoşî.
Zihniyet, î. mejikîti.

Zillet, i. pespayeti, b r meti, payejeri, gendgemari.
Zinet, i. qoq, xemil, tewiz, rewş, Őeng .
Zira'et, i.  andinvani,  andini.
Ziya, i. ron , rona ,  ir sk,  irsk.
Ziyadar, s. ronak, ron dar, bi  irsk, bi  ir sk.
Ziyade, s. fuz n, pir, gellek, b tir.
Ziyade kirin, f. fuz nandin, pir kirin, b tirandin.
Zulum, i. b dad , sitemkeri.

LATIK A ÇEWT U DURUST

Rupel	Rêz	Çewt	Durust
1	20	romî	ronî
2	3	dihendizand	diendizand
2	8	sitenkêş	sitemkeş
2	22	di jimartin	dijimartin
2	23	xorik	xortik
2	26	Walî, Mutserif, Paşan, Bean, Polis	walî, mutserif, paşan, be- gan, polis jenderman
2	27	Jenderman	
3	8	an	ev
3	11	Herbiye	herbiye
3	13	Dîrok	dîrok
4	15	dewlet	(dewlet)
4	22	berîya	berî a
4	31	wergerk	wegeşk
5	7	tevdiki nû	tevdikin û
5	14	Di	dî
8	11	van	ev
9	23	Lê Ereb ê samî jî, ji nejad ê Sipi ne.	Lê Eereb ê sami jî, ji ne- jad ê sîpi ne. Belkî Kurd jî samî ne.
13	14	Misîsûrat	Masîsûrat
14	7	Qenciê	qenciê
14	19	(Xiraphe)	(xirafe)
15	8	660	670
15	14	van	ev
16	5	hunerwerî è	hunerwerîê
16	20	xuedê	Xuedê
17	18	xuedan	Xuedan
17	20	bibihîzin	bibihîsin
18	5	Mertalger	mertalger
18	13	dilxuaz	Dilxuaz
18	18	denge	deng e
18	30	şerek	serek
18	30	(muşwar)	(muşawir)
19	1	Çeqên	Çek ên
20	3	Tîşa	tîşa
20	16	derya ê sor	Derya ê Sor
20	18	Cian	cîan
20	22	van Kişweran	Ev kişweran
21	12	(Tefsîlat)	(tefsîlat)

LATIK A ÇEWT U DURUST

Rupel	Rêz	Çewt	Durust
21	13	Kurtî	Kurd
21	21	givrik (Teeferrûat)	bi g.vrikî (teferrûat)
21	23	xuhermend in a	xuhermendan
21	24	ur-dakn	kurdan
21	26	gigijandin	gijgijandin
22	12	kurdustan	Kurdistan
22	25	kiwin	kirin
23	1	Pehlewani	pehlewani
23	5	(QEBILE), (Htkûmet)	(qebile) (hukumet)
23	23	u	ku
24	6	Ferweriy ên	Ferwerî ên
24	12	Hunerwer	humerwer
24	17	serhtîy ên	serhatî ên
25	5	(lewihak)	(lewhe)
25	8	Asora	Asoran
25	27	i	li
26	2	gaziya	gazi a
26	3	lakaş	Lakaş
26	17	demên	dem ên
26	27	kutiyan	Kutian
26	31	l	tune
27	13	Ferweraniya	Ferwerani a
27	34	(Kemali iqtidar)	(kemali iqtidar)
28	19	wergeşti e	vegeştiye
28	23	diwan	diwar
28	26	rîyan Qisse	rêyan kisse
29	5	anzanê	Anzanê
29	6	Texi-Xi-Kutî, Amerdî	Texi-Xi Kutî-Amerdî
29	10	Libya	Lîdya
29	16	Rohilat	rohîlat
29	30	(Muhasere)	(muhasere)
29	31	Bajar	bajar
30	4	kardunya	Kardunya
30	5	(Mecût)	(mewcud)
30	11	Padîşah	padîşah
30	21	kisiyan	kişîyan
30	24	Rind	rind
30	35	kildan	Kildan
31	13	Hûrûmûr	hûrûmûr
31	18	vekirandi e	vekirandine
31	20	Ters	ters

LATİK A ÇEWT U DURUST

<u>Rupel Rêz</u>	<u>Çewt</u>	<u>Durust</u>
31	22	Zîn
32	17	Merivne
32	19	pwrûpaî
33	12	Eşkere
33	24	Stngi
34	4	mezopvtamya
34	13	mitaniyan
34	14	Ev çena ku hûrî
34	22	hemindari
35	9	Waşkani
35	14	Peyda
36	15	(Mudafaa)
36	22	Rezanek
37	14	leîy
38	12	1278
42	5	koneye
43	15	parsûwa
43	16	parast
44	6	Asorkir
44	7	Yadîgtra
45	6	erdîda
45	15	kurtan
45	16	araratê
45	31	qisse
46	15	ji ber ê
46	24	û xurt Bûna vi
46	25	Keykubbad
47	8	Leşer
47	11	xuera
47	16	kalê
47	17	dişîçiki
48	23	Keyaqubbad
49	9	terube
51	15	Kekawuş
51	18	bilidkesekî
52	16	tos
52	17	Padişahi
52	23	ey tos
52	25	Amade
53	11	pêşewerî
		zîn
		merivne
		awrûpaî
		pesinandine
		eşkere
		sungî
		Mezopotamya
		Mitaniyan
		Herçend ku Huri
		hemjîndarî
		Waşokanî
		peyda
		(mudafaa)
		rêzanek
		leiyî
		745
		kone e
		Parsûwa
		parastiş
		Asor kir
		yadîgar a
		erdî da
		kurdan
		Araratê
		kisse
		ji ber î
		û xurt bun a wi
		Key Qubbad
		Leşker
		xue ra
		kalanê
		dişûşiki
		Key Qubbad
		(tecube)
		Key Kawûs
		bilindkesekî
		Tos
		padişahi
		Key Tos
		amade
		pîşewerî

LATIK A ÇEW T U DURUST

Rupel	Rêz	Çewt	Durust
53	26	600 î da	655 an de
55	26	rêzanyê	rezanê
58	4	ponje	ponjê
58	20	hêjê	hêja
60	1	qisse	kisse
63	24	şêrlez	şêrlerz
65	19	bixueye	bixue e
66	15	xuesperî	xuespezrî
68	8	kurde	kurd e
68	10	Aceme	Acam e
68	22	serwebûn	serxuebûn
68	25	2,000	4,000
69	4	2,000	4,000
69	16	bobelat ê	babelatê
69	29	2,000	4,000
			cengan da
73	14	pa xtaz	payexuaz
75	6	yeka	yekta
75	10	Lîdya Sitandibû,	Lîbya sitandibû
75	15	yekt abû	yekta bû
75	12	Aoava	Roava
75	29	dûxistin	dûr xistin
77	23	hudur	hundur
79	6	tunaê	Tûnaê
79	8	tunaê	Tûnaê
81	2	ê	
82	29	Miqarê	Mîqalê
83	6	jardadaî	jardaî
84	29	diavêtin me	diavêtin e me
85	5	Finîian	Finîkian
86	12	Tebût	tebût
86	19	Pertewfiraz	pertewfiraz
86	26	jibiyaniyan	ji biyaniyan
87	15	djminan	dijminan
87	25	bilidaf	bilindaf
88	6	Kûtû	Kûtf
89	7	Her	her
89	12	sîa darane	sî a darê ne
89	13	havpîr	bavpîr
90	3	pistê	piştê
91	2	hilimveref	hilimwerf

محذوف

LATIK A ÇEWT U DURUST

Rupel	Rêz	Çewt	Durust
91	13	mertêlgêr	mertalgêr
91	14	şerhîni	gerwerzi
94	1	Qaspîne	Kaspîne
95	7	Sad	Sard
96	8	ji bi vê yekê	ji vê yekê
97	17	dirokadan	dirokan da
97	32	gêrîn	gêrî
99	8	Aşe	
102	1	dak	da
104	29	ordice	ordieke
105	23	mêzopotamyaê	Mêzopotamyaê
106	5	leşkerîda	leşkerî da
106	20	avaîdanî	avaî
106	25	PêZ. di sala 220 da	P. Z. di sal a 22 an da
107	7	ê	e
107	8	E	e
108	29	Sercan Malkîn	Sercan Malkîm
111	9	hengaman da	hengaman de
111	19	taziyan	Taziyan
111	29	kurd ê	kur ê
112	10	Pela*	Pelas,
113	20	Rome	Rom e
113	21	dilxunzeke	dilxuazeke
113	19	tola	tol a
117	32	şerann	şêrane
118	1	rojîda	rojî da
118	2	di şemitîn	dişemitîn
119	7	niwazişandin	niwazişandin
120	13	1392	1441
121	12	xurti	xurtir
121	25	îslamêre	îşlamê ra
122	1	hirazbaz	firazbaz
123	31	cebel	Cebel
124	21	tean	yekta û dilowan dikir,
124	24	feriştêran	feriştêan
124	33	xuînrê	xuînrêjî,
125	7	kovnare	kevnare
125	7	Xelifetî ê	xelifetîê
130	32	serê	serî
132	17	(îlaet)	(îta'et)
133	20	kêketin	kêmketin

LATİK A ÇEWÛ U DURUST

Rupel Rêz	Çewt	Durust
135	30	vesandibû (zabet)
137	3	(Selheddîn, feweran
138	27	(teftîs)
139	18	agirberda ne
143	30	zardo
144	12	kellek
144	30	Herakliyw
145	9	seregerdor
145	29	Bi nivîsandîn
145	32	xueşber
151	1	Perîsan
151	10	giş
151	26	pir gellekî
154	21	desekarekî
158	19	qisse
160	28	çilverk
163	14	Tirka nû
165	4	hîvrûqan
165	11	ir
169	3	sefewîan
169	14	xerşe
174	32	silkiyan
176	21	bi
177	8	îslamêne
177	11	kişweranu
177	30	Fêhil
177	11	vehirandin
179	24	pêşhatî
182	26	xoresan
183	9	Sazîmad kir
184	24	şahên
186	31	çiksmendî
187	9	bîç
187	11	seraê
188	28	nemabû
188	29	pitike
190	22	hûlûlk
191	4	peşn
191	18	ê
191	19	salsed
		vesendibû (zabit)
		Selaheddîn ferweran
		(teftîş)
		agirberdane
		zaro
		gellek
		Herakliyos
		s rgedor
		Bi nivîsandîn a Behaedîn
		xuejber
		perîşan
		giş ê
		gellekî pir
		destekarekî (amfl)
		kisse
		çilverk
		Tirkan û
		hîvrûan
		kir
		Sefewîan
		herşe
		şikiyan
		محدوف
		îslamê ne
		kişweran û
		fêhil
		vekirandin
		pêyhatî
		Xoresan
		sazîman kir
		şah ên din
		çikmendi
		hiç
		serayê
		محدوف
		pitikê
		hulûlk
		pesin
		a
		salsed

LATIK A ÇEWT U DURUST

<u>Rupel Rêz</u>	<u>Çewt</u>	<u>Durust</u>
191	19	îslamîti ê da
191	29	bindeti
191	32	Mîr, gellek ji wan
196	11	ex e
196	4	hiştiman
198	12	ser
198	37	behremena
200	22	Kurd ê nku
201	5	ferwerêek
201	28	jimar ên
203	11	encument
205	5	fireê
205	10	a ne
205	22	edi
205	30	(texsîs)
207	19	endişmend
208	8	ji
208	17	hevr
209	7	Dîrokan
209	8	Dîrokzan
209	21	leyandin
209	23	Cihingîrî
209	28	(teslik)
210	13	mêzopotamya
211	18	i
211	19	e
211	20	nehatiye
211	26	berê
212	8	n
213	2	Ferweranî
213	7	peşp
213	10	gulvadun
215	10	bikiriana
216	8	şihc
216	10	Qaramanî
216	16	Miu
216	23	kiri y
217	35	zayîna
218	12	zanîbû
219	14	pêş v
		islamîti
		bendeti
		gellek mîr, beg, axa, sêx
		û mele
		ev e
		niştiman
		şer
		behremend
		Kurd ên ku
		ferweriek
		ziman ê
		encumen
		fireî
		ev bû
		di
		(texsîş
		danişmend
		محدوف
		her
		dîrokan
		dîrokzan
		rijandin
		cihangîrî
		(mesele, behis)
		Mêzopotamya
		di
		heye
		ne hatiye
		ber î
		ên
		ferweranî
		hesp
		gulavdûn
		bikirana
		şikenc
		qaramanî
		Min
		kiriye
		zan a
		zanîbûn
		pêş ve

LATİK A ÇEW T U DURUST

Rupel	Rêz	Çewt	Durust
220	33	Bextiyani	Bextiyari
222	21	duwanzdeim, bûn	duwanzdeim bûn,
225	34	bajan	bajaran
226	1	Ha eşistanê	Habeşistanê
228	33	mad	Mad
233	32	heredot	Heredot
236	5	kevnareetir	kevnaretir
236	7	Eclmistan	Ecemistan
236	11	dujinm	dijmin
236	22	sede	sed
237	15	bukustan	buhustan
240	3	Lasaniyan	Sasaniyan
240	19	gver	gever
245	5	per	ber
245	8	ndar	rader (menf')
246	7	ê	a
252	5	Bels	Belx
252	11	î	li
			şûn
253	2	saxteari	saxtekarî
254	35	kirbt	kiribû
254	35	nivisandinê	nivisandinê bûbû
255	25	Firdewsîk are	Firdewsi kare
256	12	farisî, m	farisî
257	2	kuriye	kirîye
257	15	Kur	Kurd
257	16	mezindiran	Mezindiran
258	1	mezin — Diran	Mezin — Diran
258	5	Kud	Kurd
260	1	(cesard)	(cesaret)
261	13	padişî	padişahî
262	28	binixisînim	binivisînim
263	20	Giroke pey ker	Girokpeyker
		hawaş	hawuş
264	11	în	ên
264	27	zama	zana
264	29	bişemirîne	bişeridine
266	18	evnare	kevnare
267	6	şemartin	şerandin
267	7	Kur	Kurd
267	8	şemartin	şerandin
267	16	Kawuş	Hawuş
267	17	Sê	Lê

LATİK A ÇEWT U DURUST

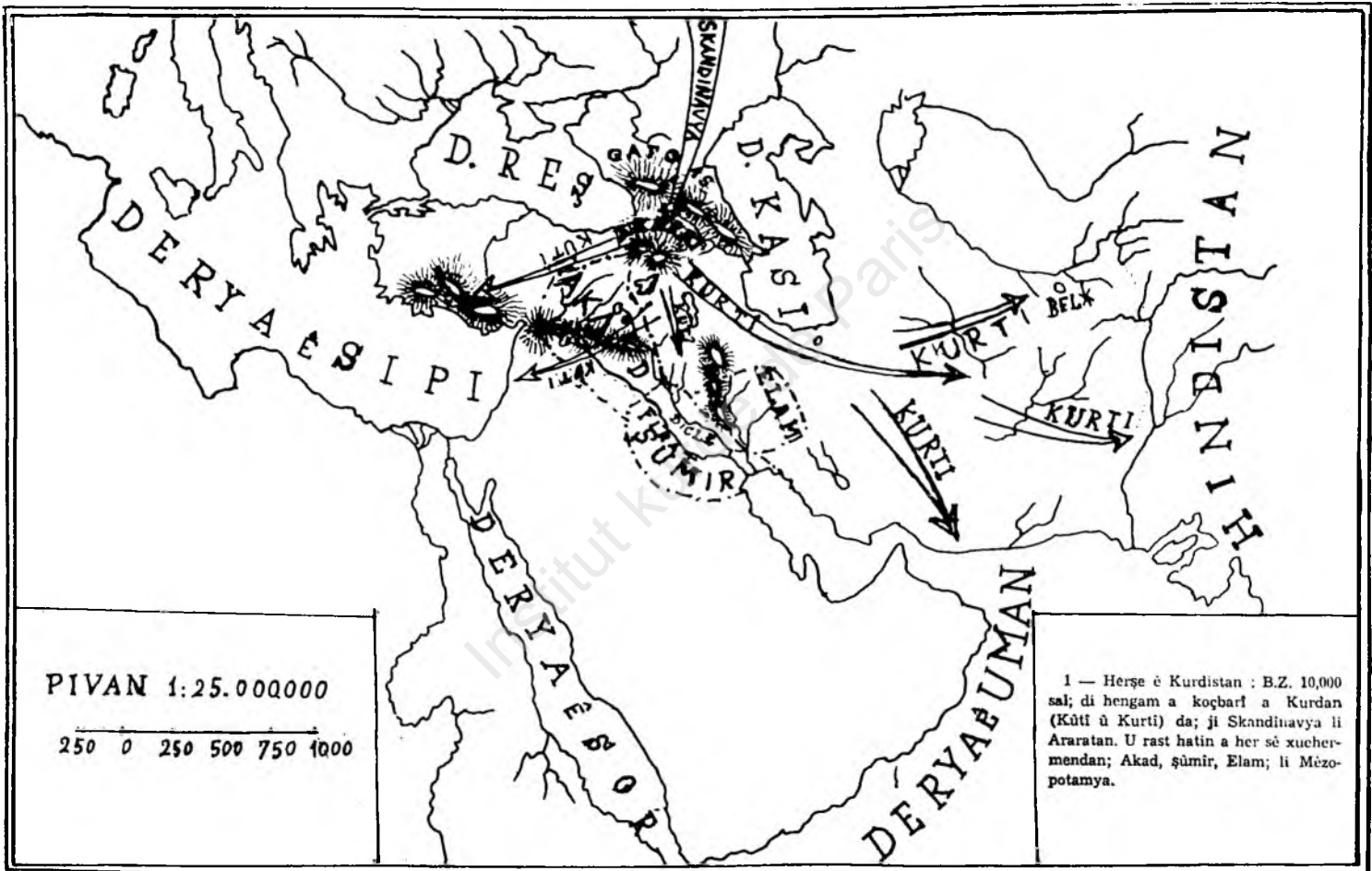
Rupel	Rêz	Çewt	Durust
268	3	Tirke	Tirk e
268	14	pêvjivin	pêyivîn
268	17	mazenin	nazenîn
268	19	çeleg	çeleng
268	21	Kurd	Kurdî
268	24	dibevin	dilrevîn
268	25	we a	ev a
269	3	Kebûn	Hebûn
269	18	xuehermenedî	xuehermendî
269	24	cû	cî
270	2	gav	gava
271	1	bi azmîne	biazmîne
277	24	îbaqkirin	ibqa kirin
284	10	cûtger	custger
284	11	cûtgerî = tekerrî	custgerî = teherri
285	35	çikandin	çikandin
289	36	dûrendîş	dûrendîş
289	37	dûrev	dûrev
291	30	ferawerû	ferawerî
292	14	ferwrdar	ferwerdar
293	31	sahîkîmnet	sahîbîhîmnet
295	23	diqget	diqgetlî
295	25	guhneder	guhnedêr
296	7	guhî	guwahî
296	8	guwaknave	guwahnave
296	31	yehzemanî	yekzemanî
297	25	yekûm	yekûn
300	14	karmedî	karmendî
303	8	malparez	malparêz
303	9	malparezî	malparêzî
303	28	mêjinkirin	mêrjinkirin
304	23	namus	namûs
304	24	namusar	namûskar
307	22	nûwaztîn	nûwaztin
309	34	mudbîr	mudebbîr
310	37	peşrande	pêşrande
314	23	rasgerî	rastgerî
316	14	merozî' sendin	mewzî' sendin
319	32	çelek	çeleng
324	27	Ëecyrîmesûl	Ëeyrîmesûl
348	11	bedihar	bedihdar
352	24	das	dast
354	12	mutmadî	mutemadî
355	19	nigaştin	nigartin

- 1 Peşgotin
- 9 Beşkirin a nejad ê enzên
- 12 Ziman, ol û hencar ê Kurd
- 14 Xuyabûn a Zerdeştan
- 18 Hencar (adet) ên Kurd ên kevnare
- 18 Hukumdad Padîşah, ferwerdar (hukumdar û serek ên Kurd ên kevnare
- 19 Çak ên Kurd ên kevnare
- 19 Kurd ji kê derê û çî gav hatin Kurdistane
- 23 Ezbet ên Kurdan
- 24 Ferwerî ên Kurd ên Araratan
- 24 Ferwerî a Lolobûm
- 25 Ferwerî (hukûmet) a Gûtîyûm
- 28 Ferwerî a Anzan
- 29 şehriyarî a Kardûnya
- 31 şehrevanî a Kasîan
- 34 Prensîpote ên Hûrîan
- 35 şehriyarî a Mîtan
- 37 Ferweranî a Nehrî
- 39 Ferweranî a Mûşki
- 39 Ferweranî a Xaltî
- 42 Cîbûn a Ermenîan li Araratan
- 43 Ferwerî a Alarod
- 43 Ferweranî a Mannai
- 43 Ferweranî a Kurd ên Kaspîn
- 44 Ferweranî a Mad ê puçûk.
- 44 şehriyarî a Mad ê Mezin.
- 45 Sazmanî a xuehermed ê Mad
- 46 Sazmanî a Asor
- 48 Xuehermend (dewlet) a Keyanîyan
- Sehrî yarî a Key Qubbad ê Kurd
- 51 şehriyarî a Key Kawûş
- 52 Padîşahî a Keyanîyan ên Hemedanê,
- şehriyarî a Key tos.
- 53 şehriyarî a Frîbrez
- 54 şehriyarî a Key Aksar

- 56 Hundabûn a Asor
 63 şehriyarî a Key Azdiyak
 65 Padişahî a Keyaniya a Belxê û
 şehriyarî a Key Lehrasep
 66 şehriyarî a Key Kiştasep
 66 şehriyarî a Key Behmen
 67 Padişahî a Keybanû Humay
 68 şehriyarî a Keyaniyan li Hemedan ê şehriyarî a Key
 Xusrew ê Mezin
 73 şehriyarî a Key Kawûs
 75 şehriyanî a Key Dara ê Mezin
 80 şehriyarî a Key Serxes.
 83 şehriyarî a Erdişîr ê yekim
 83 şehriyarî a Key Dara ê duim
 84 şehriyarî a Erdişîr ê duim
 85 şehriyarî a Erdişîr ê sêim
 86 şehriyarî a Key Dara ê sêim
 93 Pey mir'na a Iskender û Selokos li Kurdistanê
 96 Wenda bûn a Selefke
 97 Sazimani a xuehermend a Mad.
 98 Xuehermend a Aşkanîyan
 102 şehriyarî a Mihirdad ê yekim
 104 Padişahî a Ferhad ê duim
 105 Padişahî a Hurd ê yekim
 106 Roj ên dawî ên Aşkanîyan
 107 Xuehermend a Aşkanîyan e an Part e ?
 109 Padişahî a Arşakiyan
 111 şehriyarî a Sasanîyan
 122 Kurdistan di hengam a leyandin a Tazîan
 125 Kurdistan di hengam a Emewîyan û Abbasiyan û Eba
 Muslim ê Xoresani
 128 D'rok ên heft padişah ên Kurd di hengam a Abbasiyan
 131 Sultan Selaheddîn
 152 Pirensipote ên Kurd
 158 Çend gotin ji bo Eba Muslim ê **Xoresanî**.
 160 Bêbextî a Tazîan Abbasi ên çilvirk

- 162 Mensûr xelife ê duîm
164 Sitandin a Beşdê û hunda bûn a Abbasîan
166 Xuehermend a Sefewîan
167 Yekitî a Kurd û Tirk
169 şer ê Celdêran
171 Civan a Sultan Selîm û pîrens ên Kurdan
175 Yenîçerîan û Aqincîan
180 Padişahî a Sefewîyan pey şer ê celdêranê
181 Padişahî a Nad' r şah
182 Padişahî a Kerim Xan ê Zendî û Qacaran
183 Padişahî a Xanedan a Pehlewî
184 Kurdistan û prensên Kurdan li bîn destên Sefewîan.
185 Di salsed ên 19 im û 20 im da Kurdistan a Roawa, hengam a Sultan Hemîd û Jon Tik û Mistefa Kemal.
193 Armenîya li Asiya a puçûk
199 Kurd û Ermenî di hengam a feşartin a islamê û empêryalist ên Tirk û Tazî ên îroj
208 Dasend a Kurd û Faris
247 Derjê
255 Çend pîrs di gihaj a Firdewsî da
257 Dasend a Kurd û Faris a îroj
259 Dasend a Kurd û Faris di mandê da
275 Fehrengçe (Kurdî — Osmanî)
332 Fehrengçe (Osmanî — Kurdî)

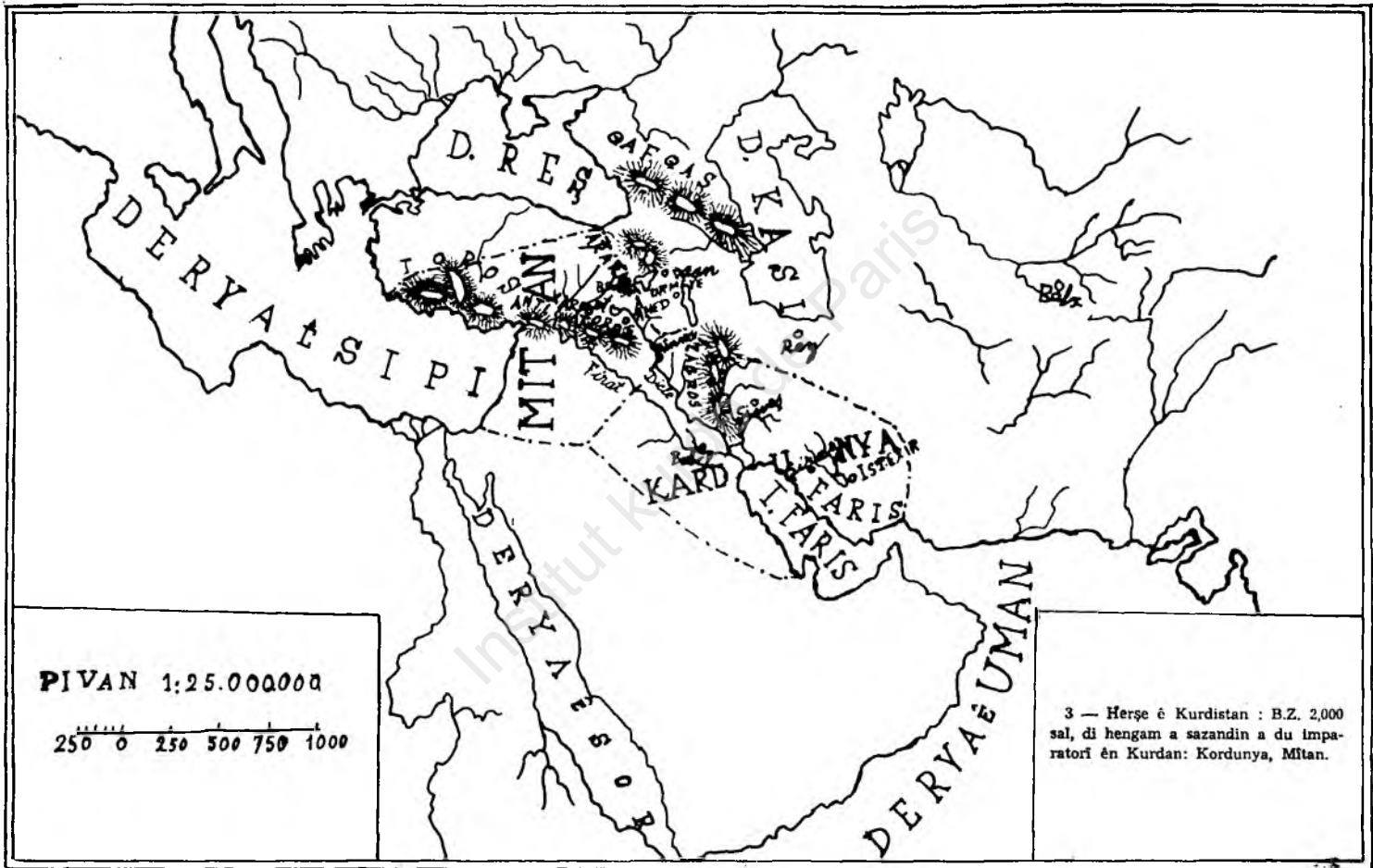

PIVAN 1:25.000000

250 0 250 500 750 1000

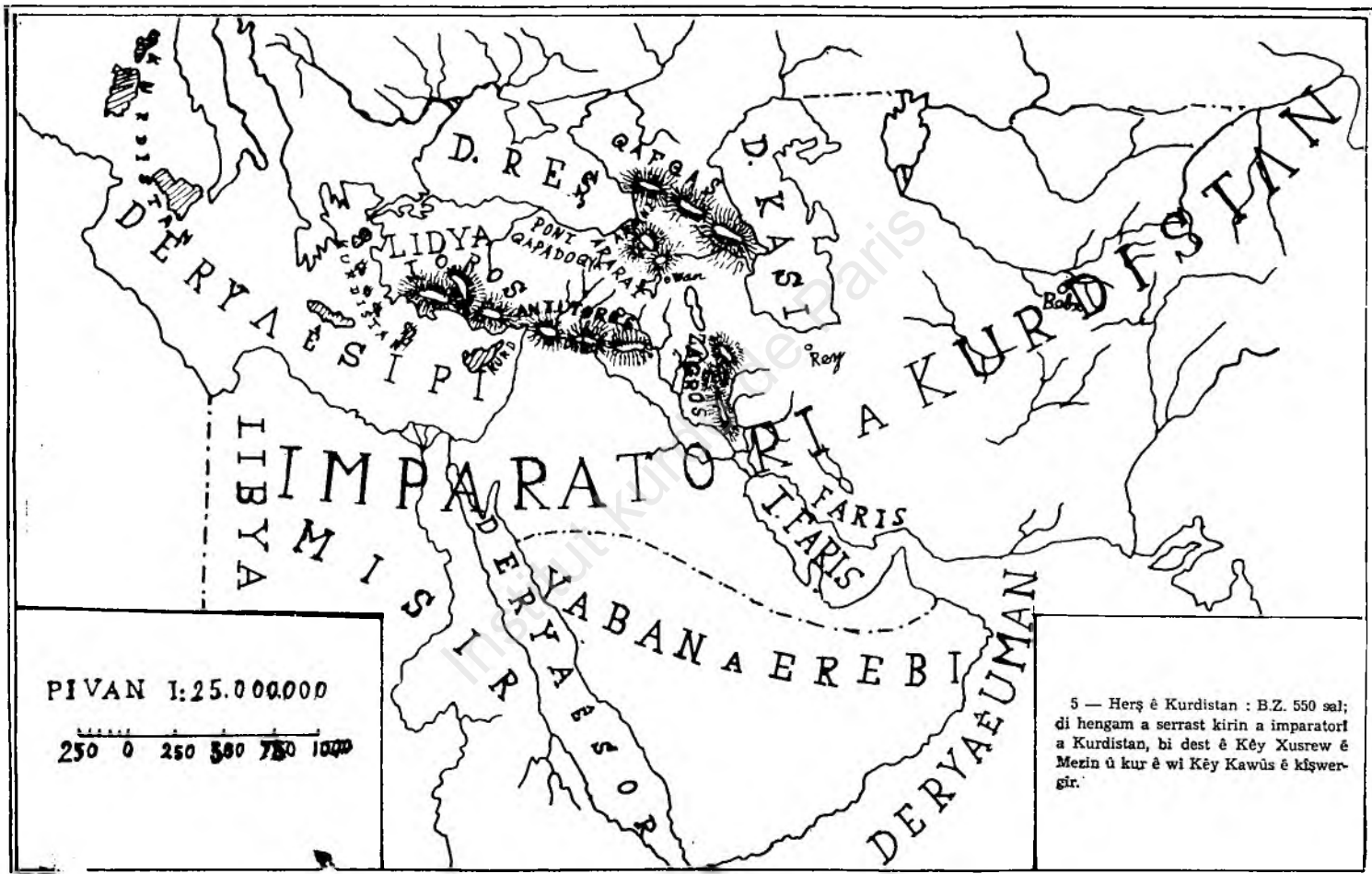
1 — Herse e Kurdistan : B.Z. 10,000 sal; di hengam a koçbarî a Kurdan (Kûtfî û Kurtî) da; ji Skandinavya li Araratan. U rast hatin a her sê xuehermendana; Akad, şumir, Elam; li Mèzopotamya.

PIVAN 1:25.000000

250 0 250 500 750 1000

3 — Herse ê Kurdistan : B.Z. 2,000 sal, di hengam a sazandin a du impatorî ên Kurdan: Kordunya, Mitan.

Institut kurde de Paris

975

Institut kurde de Paris

K